Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE
Notă introductivă
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PLEŞU, ANDREI
Obscenitatea publică / Andrei Pleşu.
— Bucureşti: Humanitas, 2004
ISBN 973 – 50 – 0716 – 9
17
HUMANITAS, 2004
www.humanitas.ro
ISBN 973 – 50 – 0716 – 9

Volumul de faţă cuprinde o selecţie din articolele pe care le-am publicat în anii 1996 – 2004 în *Dilema*, *Dilema Veche*, *Plai cu boi* şi *Jurnalul Naţional* Am ales, de regulă, texte care, chiar dacă s-au născut sub presiunea unor conjuncturi databile, au, din punctul meu de vedere, o oarecare valabilitate generică. Ele nu definesc doar situaţii particulare, personaje ale momentului şi „actualităţi" gazetăreşti, ci, deopotrivă, atmosfera unei epoci care, deşi pare legată strict de „România tranziţiei", reflectă, adesea, metehnele şi pitorescul României eterne. Trăim, parcă dintotdeauna, în fermentaţia unui Purgatoriu care nu se mai termină. Avem tranziţia „în sânge", ceea ce, metafizic vorbind, poate însemna o înţeleaptă asumare a relativităţii lumii, un refuz subtil al „instalării" în timpul istoric. Practic însă, această *perpetuă neaşezare* seamănă, de multe ori, a deriziune şi inconsistenţă. Nu vreau să dau verdicte fatale. Sper, mai curând, că efortul de a colecta şi descrie simptome ale bolii va duce la un diagnostic corect şi la un tratament adecvat.

Titlul ales pentru această culegere (vezi şi cele

câteva explicaţii din primul capitol) exprimă convingerea autorului că împestriţarea de azi a realităţilor autohtone are o iritantă dimensiune obscenă, adică o strânsă afinitate cu psihologia *neruşinării*: neruşinare în politică, neruşinare în publicistică, neruşinare în moravuri, în comportamentul public, în discurs, în modul de a (nu) gândi. Nu e vorba de pornografie propriu-zisă, care, în anumite condiţii, poate fi de o paradoxală candoare. E vorba de o nonşalanţă fără criterii, de exhibiţionism agresiv, de o suspensie generalizată a valorilor şi a bunei-cuviinţe. E vorba de disoluţia sfielii, a scrupulelor, a oricărei cenzuri interioare. Rezultatul e un peisaj în acelaşi timp hilar şi dramatic. În ansamblu, cartea de faţă nu poate evita, de aceea, să fie, o carte tristă, caragialmente tristă, ca şi realitatea pe care o adnotează.

E inevitabil să provoc consternări şi deziluzii acelei categorii de cititori care, după o carte despre îngeri, nu vor accepta o asemenea cădere de nivel, o asemenea alunecare în penumbrele obscenităţii cotidiene. Dar eu nu cred în angelismul îngerilor. Promiscuitatea lumii e chiar domeniul lor de activitate. Mica demonie a imediatului, „drăcovenia" fiecărei zile sunt materia primă a misiunii lor, şi, de altfel, contextul inconturnabil al vieţii noastre pământeşti. Ne mişcăm neîncetat între sublimităţi şi scârbe. Aşa e lumea, aşa sunt vremurile, aşa este şi autorul paginilor care urmează.

TABLOURI VIVANTE ŞI PORTRETE

Ca de obicei, Gabriel Liiceanu, în dubla lui postură de editor şi prieten, e direct responsabil de apariţia acestei cărţi în forma ei actuală. M-a asediat, a intervenit salutar în selecţia textelor, mi-a pus termene imposibile, îi mulţumesc.

Obscenitatea publică sau De ce scriu la *Plai cu boi*

...Cel *ce* a *zis*: *să* n*u* c*urveşti, a* zi*s şi* s*ă* n*u* j*ude*c*ii"*

(Pateric, Cap. XV.U)

De îndată ce am început să semnez o rubrică la această gazetă, o seamă de prieteni buni, câţiva cunoscuţi şi unele „voci din public” mi-au transmis mesaje de nelinişte. Tonul, argumentaţia, ornamentica – puteau fi diferite, dar reproşul era acelaşi: ce caut pe această galeră? Cum poate un om „serios”, tată de familie, om cu carte şi cu frica lui Dumnezeu, profesor universitar, fost ministru – să se complacă într-un contex atât de impur, cu vorbe spuse pe şleau şi imagini deocheate? Cum pot sta alături „New Europe College” şi *Plai cu boi*? Cum să-ţi pui semnătura pe un text plasat între o superbă coapsă feminină şi mascările suculente, dar nemiloase ale lui Emil Brumaru? Ce-o să zică lumea? Ce-o să zică Bronisław Geremek? Ce poate să mai înţeleagă poporul când vede că până şi cetăţeni onorabili – dar, ce spun „onorabili”, „repere” morale, domnule, „modele”, mă-nţelegi, care nu te-aşteptai la una ca asta? – se amestecă în delirul pornografic al veacului, al momentului şi al ambianţei autohone?

Am să spun, de la bun început, că toate aceste întrebări – când au acoperirea bunei-credinţe şi a unei sincere afecţiuni amicale – sunt consistente. Ele merită o discuţie serioasă şi, în ce mă priveşte, nu exclud posibilitatea ca, la capătul ei, să mă declar învins. Există însă şi variante mediocre ale spiritului critic, întrebări legitime stricate de întrebători superficiali care, în pripa judecăţii lor, compromit, până la urmă, legitimitatea întrebării. Mai mult: dojana etică ipocrită şi pudibonderia filistină sfârşesc prin a descuraja orice dezbatere. Mi s-a întâmplat, de câteva ori, să mă simt validat în colaborarea mea la *Plai cu boi* prin tocmai proasta calitate a „oponenţilor”. Mi-am spus, cu alte cuvinte, că, dacă obiecţiunile vin tocmai de la cutare personaj (fad,

convenţional, previzibil ca o mătuşica de cartier) şi se pot formula atât de neinteligent, atunci pot să-mi văd liniştit de treabă. Nu unui asemenea interlocutor mă adresez în cele ce urmează.

Nu voi alege nici calea prea simplă a camuflajului cultural, invocând marile isprăvi deşucheate ale „lumii bune”: de la explicita sculptură shivaită la „grivoazeriile” lui Utamaro sau, la noi, ale unor desene de Ressu, de la sonetele neruşinate ale lui Ariosto la proza lui Henry Miller, de la Rabelais la celebra „poveste” a lui Ion Creangă. Totul se poate salva, uneori, prin stil, umor sau metafizică…

Altele ar fi temele pe care le-aş pune în joc, nu pentru a mă scuza (în definitiv, textele rubricii mele, luate în sine, sunt, poate, neinspirate, plicticoase, inadecvate, dar niciodată slobode lexical sau tematic), ci pentru a explica relativa nonşalanţă cu care accept contextul unei publicaţii „fără prejudecăţi”. De ce scriu, aşadar, de ce scriu, totuşi, la *Plai cu boi*?

1. Din prietenie. Scriu la invitaţia lui Mircea Dinescu, cu care am trecut prin multe, bune şi rele, fără să stau prea mult pe gânduri. Respect devastatoarea lui autenticitate, onestitatea lui fundamentală, nobleţea arhaică a sufletului său. Oricâte nefăcute ar face, oricâte năzdrăvănii i-ar ieşi pe gură, oricât de insuportabil ar fi într-o împrejurare sau alta, nu-i pot pune la îndoială buna-credinţă, curajul şi farmecul. Îi ştiu resursele de gravitate, l-am văzut tăcând când alţii sporovăiau cochet, l-am văzut refuzând orice negociere când alţii „rezistau prin cultură”, gata de oportune piruete negustoreşti. De câte ori riscă – şi o face tot timpul – mă simt îndemnat să-i fiu alături. Admit că, alăturându-mă întreprinderii, riscantă de asemenea, a *Plaiului cu boi*, mă simt mai eroic ca niciodată. Nu e neapărat genul meu… Dar nici aşa sclivisit,

virginal şi abstras nu sunt, încât să-mi oblojesc vanitos imaginea cu preţul unei prietenii periclitate.

2. Din complezenţă faţă de limitele proprii. Am învăţat (târziu) că nu te poţi război cu propria natură. Mai exact, că singura şansă de a o domina este să o asumi. Integral. Nu e rentabil – şi nici cinstit – să-ţi faci un portret public cosmetizat. Mai devreme sau mai târziu, solemnităţile contrafăcute şi purismele demagogice se destramă şi te fac de râs. Fireşte că nu e recomandabil să exhibi, impudic, fiecare centimă de slăbiciune proprie sau să ieşi în piaţă cu lucruri care sunt, prin natura lor, private. Pe de altă parte, nu e bine să mergi cu discreţia până la duplicitate. Cei care, la dineurile oficiale, afectează cumpătarea, pentru a se îndopa apocaliptic în faţa frigiderului de-acasă, îmi sunt suspecţi, ca şi cei care fac amor pe întuneric sau visează noaptea, într-o solitară concupiscenţă, tot ceea ce şi-au refuzat peste zi. Înţeleg, prin urmare, să asigur maxima coerenţă posibilă între fiinţa mea intimă şi cea socială, să nu-mi ascund umbra sub preş.

Citesc cu plăcere, îmi plac ideile şi îl caut pe Dumnezeu. Dar îmi plac şi cârnaţii de Pleşcoi, bufoneriile crude, brânzeturile răscoapte, cheful, hetaira, romanţa. Sunt, *helas*, lacom, echivoc, uşor de atras spre lejerităţi de tot soiul… Asta e, vreau-nu-vreau, „reţeta” mea existenţială, tensiunea primejdioasă a destinului meu. Frumos mi-ar şedea să iau o poză de teoretician famelic, să strâmb din nas dinaintea iahniei şi să contemplu nudul blond sau brun cu grimase mistice. În definitiv, de vreme ce nu mi-e ruşine să răsfoiesc amuzat Plai *cu* b*oi*, *de* ce mi-ar fi ruşine să apar între coperţile lui. Amatorii de idolatrie şi căutătorii de monumente exemplare trebuie să fie preveniţi: sunt un om patetic, multicolor (ca să nu spun pestriţ), încercat de o sumedenie de demoni. Dacă am ceva

de spus, e tocmai din unghiul complicaţiei mele, al efortului meu zilnic şi al nemulţumirii mele perpetue. Cine – atribuindu-mi perfecţiuni geometrice – e dezamăgit să-mi vadă ridurile, şi-a creat un interlocutor fals şi nu am de gând să încurajez o asemenea anomalie. Invers, cine găsindu-mă în Plai *cu* b*oi va* continua să mă crediteze şi să mă interpeleze, ca şi până acum, pe alte teme, mai puţin frivole – acela e pregătit pentru un dialog mai sănătos şi mai adevărat.

3. Din perplexitate faţă de lumea românească de ieri şi de azi. Am răsfoit, cândva, revista *Bunavestire*, pentru a citi editorialele lui Constantin Noica de la începutul anilor ’40. Nu atât textele maestrului meu m-au şocat, cât contextul în care apăreau: grobian, spectral, de un criminal prost gust. Cum putea un om subţire să se lase aşezat într-o asemenea ambianţă? Ce căuta în baia aceea de agresivitate primară? Dar mi-am făcut de curând ordine în Hârtii şi am găsit, între altele, eseuri personale destul de „curăţele” publicate în revistele epocii de aur. Pe prima pagină – omagii mitocăneşti către Nicolae Ceauşescu, iar, mai la vale, capitole din *Minima moralia*, perorând candid despre limitele culturii, despre Falstaff şi despre „talentul” moral. Nu-mi dădeam seama de incongruenţă? Nu simţeam obscenitatea acestei vecinătăţi? Şi nu era faptul de a-i consimţi, acceptând co-prezenţa insanităţii, infinit mai promiscuu şi mai vinovat decât indolenţa ludică cu care mă mişc, la *Plai cu boi*, printre glumiţe fără perdea, sâni conviviali şi pântece solare? Dar cum arată lumea din jur, scena noastră politică, publicaţiile, „talk-show”-urile la care unii din puriştii care mă ceartă nu ezită să participe? Nu se prostituează, zi de zi, principiile, idealurile, cuvintele? Limba română e, mai mult ca oricând, obiectul unor perversiuni abominabile: gramatica, topica, accentele au intrat în derivă. Neruşinarea a ajuns VIP, semidoctismul

– o ocupaţiune de elită. Înotăm în obscenitate de dimineaţă până seara, crezând că numai dezmăţul fizic e obscen. Dar termenul vine de la *caenum*, care, pe latineşte, însemna pur şi simplu „noroi”, „mocirlă”, „lături”. Dejecţia care pângăreşte, impudoarea care corupe – acestea sunt atributele obscenităţii. Faţă de manifestările lor în toate sferele vieţii publice, trebuie să concedem că *Plai cu boi* nu e decât o juvenilă insolenţă, la fel de impură şi la fel de inocentă cum e însuşi trupul omenesc. Dacă voi ajunge în Iad, nu articolele din „revista lu’ Dinescu” vor fi de vină. Şi acumularea lor nu mă împiedică să mă rog, aşa cum nici pe fetele din „Crucea de Piatră” nu le împiedica trecutul lor bezmetic să fie, la bătrâneţe, ardent evlavioase, la biserica de cartier din strada Bradului…

Dacă însă obscenitatea e problema, să ne ocupăm de ea în întregul ei spectru cotidian. Să inventariem desfrânarea cu însutite chipuri a imediatului. Frecventăm, oricum, inevitabil, marele bordel al tranziţiei. Să ne luăm îndrăzneala de a-l povesti.

Înainte de a începe, aş mai avea două adaosuri. Întâi: nu poţi traversa obscenitatea fără să te contaminezi. Dar, pe de altă parte, n-o poţi înfrunta fără să o parcurgi. Când Iisus a venit pe pământ, lumea era foarte dubioasă, mult mai dubioasă, probabil, decât un număr din *Plai cu boi*. Cu toate acestea, El a consimţit să îmbrace un corp muritor şi a făcut tot felul de lucruri care, pentru „lumea bună” a momentului, erau scandaloase: a stat la masă cu vameşul, a acceptat să petreacă la o nuntă, a ţinut partea unei curve, a sărutat un trădător şi a promis unui tâlhar un loc în Rai. Se vor fi găsit destui care să-i reproşeze lipsa de rigoare: ce cauţi în acest loc infect, cum poţi sta alături de atâtea lepădături, ce pot avea în comun sfinţii şi răufăcătorii? La asemenea întrebări avem de răspuns cu toţii, ori de câte ori ne confruntăm cu partea de umbră a vieţii şi

cu tot ceea ce, în noi înşine, este infrecventabil. Să nu se creadă că mi-am pierdut umorul şi cuviinţa, că mă iau atât de în serios, încât să fac pe misionarul. Dar am dreptul, dacă nu chiar obligaţia, de a nu face abstracţie, în reflexiunea şi conduita mea curentă, de referinţa christică, cu radicala, cosmica ei îngăduinţă. Şi referinţa aceasta spune că primul pas spre demonstrarea răului este curajul de a fi prezent în cetatea lui.

Al doilea adaos: nu cred că *Plai cu boie*, de la cap la coadă, acceptabil. Tresar şi eu, ca şi alţii, când picanteria devine vulgară, când dezinvoltura alunecă spre nesimţire, când limbajul se îngroaşă până la indigerabil. Apollinaire, departe de a fi uşă de biserică, spunea, în apărarea lui Giorgio Baffo, un remarcabil poet obscen din Veneţia secolului 18: „Baffo violează poezia, n-am nimic de zis. Dar evenimentul acesta are măreţia şi valoarea simbolică a unei serbări veneţiene”. E cu totul altceva decât să adopţi stilistica unui monolog al lui Garcea…

Plai cu boi, martie 2001

Zoologie

Lui Adam i s-a dat, în Rai, dreptul de a numi animalele şi de a le stăpâni. După izgonirea din Rai, lucrurile au luat o întorsătură cu totul neconvenabilă: animalitatea a început să dea nume oamenilor şi să-i stăpânească, până-ntr-atât încât, de la sihaştrii primelor veacuri creştine (care încercau să-şi domesticească menajeria interioară) până la fizionomiştii Renaşterii (care clasificau mutra semenilor după afinităţile ei cu profilul diverselor sălbăticiuni cunoscute) şi până la vocabularul etern al caricaturii şi injuriei, zoologia a devenit, ca să zicem aşa, o parte însemnată a antropologiei… Dar parcă niciodată şi niciunde ca în România contemporană, n-a reuşit morfologia regnurilor inferioare să iasă atât de explicit şi de euforic la suprafaţă. A identifica pe stradă, la

televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este, în aceste condiţii, o operaţiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur şi simplu, de ambianţă.

Mai întâi, ai de înregistrat expresia sonoră a animalităţii. Zgomotele străzii, ale mediilor audio-vizuale, ale oricărei aglomerări umane, s-au îndepărtat simţitor de la stilistica articulării calme, a emisiei controlate raţional. Auzi, la fiecare pas şi la orele cele mai neaşteptate, şuierături, răgete, mârâieli, chiote, grohăieli, behăituri, ciripeli, mormăituri, croncăneli, scâncete, lătrături, gemete, horcăieli, ţipete acute şi icnete înfundate, râgâieli, flatulenţe explozive, urlete, pe scurt, un fel de balamuc, asurzitor şi toxic. Se vorbeşte răstit, monosilabic, onomatopeic.

Ceea ce, la animale, e un sistem de semnalizare primitiv şi vital la oameni a devenit un ornament „haios”, o afectare de gaşcă. Spectaculoasă e combinaţia anapoda a speciilor, inadecvarea între ambalaj şi manifestarea lui sonoră: întâlneşti la tot pasul „lei” care behăie, „capre” care mugesc, „porci” care ciripesc, „măgari” care şuieră ca şerpii, „vaci” care scâncesc etc. Un soi de pădure deviată, o ogradă cu altoiuri implauzibile, o rezervaţie de experimente ratate.

Să trecem însă la ambalaj. Frapantă e supra-abundenţa de păsăret: papagali volubili, cu vocabular minim şi repetitiv, bâtlani solemni, pupeze sentimentale, păuni perplecşi, gaiţe sapienţiale, piţigoi melancolici, gâşte, găini (de ambe sexe), dropii senzuale, ciocănitori fără prejudecăţi, cocoşi afabili, cucuvele inflexibile, ciori imaculate, vrăbioi insignifianţi şi pompoşi, curci abstrase, pinguini, bibilici (metafizice), cuci (justiţiari), guguştiuci (fraieri).

Din faima acvatică se remarcă mai ales crapul

prepotent şi obtuz, îmbogăţit artificial, la crescătorie, ştiuca violentă şi hrăpăreaţă, bibanul descurcăreţ şi plevuşcă (târii ofensaţi, puietul nelămurit, hamsiile gregare). Să adăugăm batracienii colocviali, lipitorile, crabii şi insidioasele meduze. Stăm bine cu târâtoarele: de la şerpăria soioasă, şireată şi servilă de prin judeţe până la reptilele ţepene cu miros de preistorie: guşteri grosolani, iguane greoaie, cameleoni.

E criză de animale nobile şi performante. Nu prea avem cerbi, vulturi, lei adevăraţi, cu autoritate legitimă, leoparzi eleganţi, pantere de familie bună. Nici măcar porumbi concilianţi sau urşi viguroşi şi cumsecade, în schimb, e plin de căţei ipocriţi şi pisici ieftine, de vulpi şmechere, lupi hămesiţi, măgari neruşinaţi, boi monumentali şi porci inspiraţi. Avem hiene funeste şi dihori care duhnesc a cloacă, scroafe urcate în copac şi mistreţi scăpaţi în grădina de zarzavat. Avem, să nu uităm, ţapi vizionari, răţoi plini de principii şi lebede de paradă.

O categorie aparte o reprezintă cârtiţele reciclate, adică vechi, dar gata să mimeze noul discernământ democratic. Avem analişti (de politică externă) cu aspect de morsă competentă, sau analişti de politică internă cu aspect de bursuci suficienţi, avem vedete de show estival care pendulează între căpriţa sexy şi oaia aferată.

Avem animale obraznice, animale ţanţoşe, animale bolnave. Buhai tandri şi bivoli somnolenţi. Gândaci, gâze, trântori, ploşniţe, păduchi, carii, muşte, molii. Şobolani. Fluturi inconsistenţi şi fluturoaice zemoase. Viermi umezi, lăcuste năvălitoare, viruşi.

Amestecul speciilor e din nou frapant: viezuri care se dau drept tigri, şoricei care se cred gheparzi, porci care se cred tauri, cloşti care imită privighetoarea.

Am văzut, de curând, şi o evoluţie inversă, relativ neaşteptată. Un malac, obişnuit al mlaştinilor politice şi

clasat, îndeobşte, la rubrica porcine (cu mici cochetării de Saint-Bernard erotic), îi luă un interviu preşedintelui ţării şi se schimbase, brusc, în iepuraş. Ochii, încleiaţi de afecţiune, se făcuseră mici şi jucăuşi, feciorelnice sughiţuri admirative întâmpinau fiecare frază a şefului. Din vierul arogant al altor emisiuni a ieşit, bălos, la suprafaţă, lingăul. Huiduma de partid şi de stat era atât de drăgălaşă şi timidă („Ne daţi voie să dăm puţină publicitate?") încât nu se putea să nu ia o decoraţie. Când iepuraş de casă, când „porc de serviciu", când dulău naţional, bucuros să latre şi să se gudure oportun, când bufniţoi lubric, când ciocârlie patriotică, ta6 3 86 ta-ma-da că, îl nev<e

Pfa/ a* & tri, ianuarie 2003

„Onomastică".

M-am abţinut cât am putut. Ştiu că nu se cade să iei în deşert numele oamenilor. Ştiu că nimeni nu e răspunzător de numele lui şi că, pe de altă parte, numele fiecăruia ţine de fibra intimă, inviolabilă, a persoanei. Dar sunt ispitit, dincolo de rezervele mele de cuminţenie, să scap hăţurile, să explodez benign, aproape candid, dinaintea spectacolului onomastic al patriei, plin de sens, de soartă şi de haz. În definitiv, vorbim prea apăsat despre chinina tranziţiei. Ea are, deopotrivă, sare, piper şi tot soiul de prafuri ilariante. Să ne cerem scuze. Şi să râdem. Fără răutate, fără orgoliu, dar atenţi la umorul vremurilor şi al patronilor lor nevăzuţi. Îndărătul câte unui nume, simţi, luminoasă, gluma unui înger.

Înainte de 89, în cataloagele puterii se puteau de nume fabuloase. Mai buni sau mai răi, o seamă de reprezentanţi ai nomenclaturii păreau exponenţi ai aceluiaşi trib, camuflaţi sub porecle subversive: Pacoste, Pungan, Cioară, Gâdea, Burtică, Pană, Păţan, Giosan, Codrlă, Cenuşe, Clătid, Pleşiţă etc. Pe acest fundal, cuplul primei guvernări post-revoluţionare (Iliescu-Roman) avea

iradierea igienică a unei sănătoase banalităţi. (Notez, în treacăt, că aceste două nume apăruseră în tandem, ca într-o glumeaţă premoniţie, pe coperta unui dicţionar român-german din anii ’70.) Imediat după revoluţie, onomastica oficială a traversat un episod mai curând cenuşiu, simetric, ca simptom, cu dispariţia bancurilor. Îmi amintesc doar că doi din experţii finanţişti ai cabinetului se numeau Văcăroiu şi Boulean. Cel dintâi a devenit prim-ministru şi lucrurile s-au mai colorat. E o fatalitate hâtră, în vremuri de austeritate alimentară, să stai, câţiva ani, sub administraţia unor „tehnocraţi”, numiţi Văcăroiu şi Ciorbea şi predestinaţi, astfel, să evoce proteina carenţă şi fiertura precară. Remarcabil e numele unui fost ministru de finanţe: Ciumara, cu un subton de epidemie, de prăpăd inevitabil care încearcă, totuşi, salvarea aparenţelor. El e departe însă de anvergura suprafirească a altui ministru-cheie, ministrul reformei. Ulm Spineanu – iată un nume care nu se poate inventa. Monumental, dominator şi vetust în prima lui parte (Ulmul e o esenţă tare, pe cale de dispariţie), el trimite, în partea secundă, la dificultate şi martiraj: traseu spinos, cunună de spini. Spectaculoase, prin contrast cu prestanţa vegetală a numelui, sunt spusele ministrului, pendulând zglobiu între obscur şi colocvial. Sub inflexibilul Spineanu se întrevede un „Spuneanu” locvace, foşnitor, baroc. Cum să nu pomenim, apoi, percuţia plebee a numelui Băsescu, sau hârşâitul îndărătnic al lui Dejeu?! Inventarul se poate amplifica indefinit: un gazetar cu siluetă fragilă etalează un nume cu final augmentativ, pletoric, chiaburesc: Cârstoiu. Un altul, simplu după vorbă şi port, dezgheţat, dar cu un aer perplex şi perplexant, se refugiază sub folcloricul Tucă. Un mare retor al gliei strămoşeşti se cheamă, exotic, Vădim. Înrăitul în malversaţiuni se cheamă Bebe (Ivanovici), justiţiarul se cheamă Dide. Un specialist în probleme

agricole se recomandă, dansant, Triţă Făniţă. Mai există şi hărţuitorul Tabără şi funebrul Funar şi muzicalul Surdu, sau capitalistul Cataramă. Nume hărăzite să facă istorie, să fie ţinute minte.

Pentru Diaconescu, Constantinescu, Stoica, Petrescu, Athanasiu et Co. bătălia e mai grea. Ei au de depăşit handicapul unui apelativ palid, care trebuie compensat prin isprăvi memorabile. Mai prost plasat şi decât unii şi decât ceilalţi e un nume ca Pleşu, nici destul de comun, nici destul de expresiv ca să mobilizeze sau să amuze. Am suferit, încă din clasa întâi, constatând că, în afară de meschine trimiteri spre „Preşu" şi „Pleşuv", numele meu n-are niciun haz. Drept care îmi cer încă o dată scuze pentru amicala piruetă de mai sus şi semnez fără entuziasm.

Plai cu boi, ianuarie 2003

Adrian Păunescu şi comedia nuanţelor

Reuşitele lui Adrian Păunescu sunt, în genere, performanţe cantitative. E teribil ce mult poate să scrie (şi ce lung!), ce mult poate să vorbească, ce volume groase tipăreşte, ce mulţi decibeli are glasul său, ce mare e conturul fizic al prezenţei sale, ce multe versuri ştie pe dinafară ş.a.m.d. În mod vădit, dl Păunescu aderă, pe urmele ideologilor săi preferaţi, la exigenţa acumulării nestăvilite şi speră în saltul calitativ subsecvent. Când apuci însă pe drumul acesta, e bine să nu te abaţi pe minore cărări colaterale. Să nu te încurci cu fineţuri şi miniaturi. O dată ce ai ales să te mişti în registrul lui „mult", „mare", „gros", „lung", „lat" nu mai e loc pentru semitonuri, rafinamente şi nuanţe: trebuie să rămâi la masivitate şi percuţie. Nu stă bine unui dulău să facă pe rândunica. Lăcomia şi vanitatea domnului Păunescu îl împiedică, însă, din păcate, să respecte logica propriei naturi. El vrea să cupleze mugetul cu apogiatura, călcatul în strâchini cu menuetul, râgâiala cu suspinul. Gargantua

ridică, gracil, degetul mic, se înalţă pe poante şi se recomandă „Albă-ca-Zăpada”. Tupeul de a face pe „titanul” e dublat, dialectic, de tupeul de a mima filigranul metafizic, speculaţia diafană. Aşa se face că, într-o emisiune de televiziune („Scurt pe doi”) al cărei titlu vrea să sugereze radicalitatea, Adrian Păunescu s-a decis să adopte manierele prudenţei etice şi să pronunţe, în mod repetat, unul din cele câteva cuvinte („consecvenţă”, „onoare”, „adevăr”, „măsură”) care, în gura domniei sale, se smintesc şi sucombă: cuvântul „nuanţă”.

Delicateţea analitică a poetului, marea nuanţă pe care s-a străduit să o impună interlocutorilor săi privea, firește, trecutul de luptă al securităţii comuniste. Domnul Păunescu – am mai spus-o – are, când e vorba de comunism în genere, două linii de conduită strategică, pe care le manevrează şmecher în funcţie de împrejurări. Când i se reproşează colaboraţionismul, grosolănia omagială, compromisul fetid, scoate de la sertar o nărăvaşă ciripeală dizidentă şi bejenia sa de proscris abandonat de patroni. Când aude vorbe rele despre patronii cu pricina, îi apără magnanim şi le recuperează, nostalgic, „onoarea nereperată”. Nu se înţelege nici de ce a înfierat atât de dârz partidul, de vreme ce era atât de bun, nici de ce e atât de drăgălaş, acum, cu fantomele lui, de vreme ce era atât de rău. În emisiunea de care vorbeam, „titanul” a ales varianta înţeleaptă, nuanţa, candoarea. El a interpretat romanţa agentului din vechiul schit, îndrăgostit de ochii albaştri ai patriei. Nimic de zis. Nici nouă nu ne plac judecăţile pauşale, generalizările, incriminările la grămadă. Dar argumentaţia abundentului senator era vicioasă în cel mai tipic stil păunescian: cu nuanţa pe nuanţă călcând, „fin” în variantă elefantină. Securitatea noastră era bună, pentru că şi alte ţări, necomuniste, aveau şi au securitate, evident bună.

Înclinat, prin fire, să gândească macro, Adrian Păunescu ar fi putut, şi în acest caz, să vadă marea diferenţă între KGB (cu derivatele sale locale) şi CIA. Dar el a preferat să joace, inadecvat, cartea micii diferenţe. În opinia Domniei Sale, „securitatea" democraţiilor adevărate nu s-ar deosebi de cea comunistă decât prin câteva detalii nesemnificative. Or, în realitate, ceea ce bate la ochi e tocmai contrastul: organele securităţii comuniste (ca şi ale securităţii naziste) au ca principal inamic poporul însuşi pe care pretind a-l sluji, ceea ce nu e niciodată cazul instituţiilor simetrice din vest. Sutele de mii de victime ale securităţii din România de-a lungul anilor de dictatură nu erau nici americani, nici ruşi, nici unguri, nici turci; erau ţărani români, muncitori români, intelectuali români, politicieni români. Duşmanul de clasă, „banditul", complotistul, detractorul orânduirii socialiste – nu erau calificative cu adresă externă, ci etichete puse pe spinarea unor compatrioţi. Securitatea a încercat, şi în bună măsură a reuşit, să învrăjbească pe români cu românii, să transforme o jumătate a naţiunii în victima celeilalte. Vecinul care îşi toarnă vecinul, fratele care îşi toarnă fratele, acestea sunt „evenimentele" caracteristice ale „muncii informative", şi nu paza la hotare, protecţia „marilor" noastre descoperiri tehnologice, sau dejucarea intrigilor capitaliste împotriva românilor. Cei care se făceau vinovaţi de „atentat la siguranţa naţională" se numeau Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Mircea Vulcănescu şi alţii ca ei. În anii '80 acelaşi rol era distribuit lui Mircea Dinescu, lui Radu Filipescu sau Doinei Cornea, după ce, mai devreme, îl jucaseră Paul Goma, Dorin Tudoran etc. Eficienţa cu care organele de securitate au acţionat, vreme de 40 de ani, împotriva elitelor acestei ţări constituie, neîndoielnic, una din cele mai mari infracţiuni politice ale istoriei noastre. Sub pretextul unui angajament „patriotic"

în slujba „suveranităţii” naţionale şi a valorilor autohtone, securitatea a atentat periculos la fiinţa naţională, la identitatea noastră, întruchipată în tot ce am avut mai bun. Apărarea oligarhiei politice împotriva întregului popor, salvgardarea ideologiei comuniste împotriva tuturor evidenţelor, aceasta a fost sarcina prioritară a trupelor de securitate. Că au existat şi acţiuni legitime de contraspionaj, că au existat şi securişti mai puţin zeloşi, sau chiar cumsecade, asta ţine de zona excepţiilor, a ornamenticii secunde. Dar nicio excepţie nu poate schimba portretul esenţial al unei instituţii care a constituit instrumentul cel mai sângeros al represiunii interne după al doilea război mondial. Ne-am aştepta ca dl Păunescu, ispitit cum este de tablourile ample, să vadă, ca mai toată lumea, oroarea monumentală „implementată”, la noi şi în tot „lagărul” comunist, de aparatul securităţii. Ei bine, nu! Domnia sa devine brusc ceasornicar. Se complace în infinitul mic. Caută să identifice în haită cele două-trei exemplare cu privire umană. Face mari eforturi să populeze iadul cu îngeri, pentru că e un pasionat al nuanţelor, un judecător drept, a cărui balanţă aspiră la dimensiuni farmaceutice. Evident, în funcţie de circumstanţe: dacă, de pildă, la un moment dat, se impune o mică agresivitate retorică, a menţiona, ca din întâmplare, repartizarea la M.A.I. a recrutului Mircea Dinescu echivalează cu o incriminare. Domnul Păunescu ştie că, în principiu, orice recrut putea fi repartizat la orice armă şi ştie de asemenea că – cu chiar contribuţia sa! - Dinescu, în plină nevroză şi pândit de batalionul disciplinar, a fost scos după două sau trei săptămâni din „infamanta” unitate. Dar dacă poţi spune o ticăloşie, de ce să n-o spui? Am putea întreba, firește, cum se face că cineva care vrea să relativizeze culpa Securităţii prin recurs la nuanţe, invocă dintr-odată serviciul militar la arma respectivă ca pe o

culpă latentă. Dinescu, ca răcan năpăstuit, e suspect. Mai puţin suspecţi sunt ofiţerii profesionişti şi turnătorii, care trebuie înconjuraţi cu o precauţie etică infinită. „Dar eu n-am spus că e rău să faci armata la securitate!” – îşi continuă senatorul măruntul său şotron. Atunci ce sens avusese aluzia sa? Cu asemenea întrebări nu vom reuşi însă decât să cădem în ridicol, subînţelegând fie şi un minim interes al lui Adrian Păunescu pentru logică şi bună-cuviinţă. E de presupus, dimpotrivă, că e mulţumit de pezevenghilâcurile sale, că resimte dizgraţioasa bâţâială sofistică a discursului său drept inteligenţă. Vorba lui Caragiale: „E măgar, şi violent, şi n-are mânere!”

Slăbiciunea pentru nuanţe a domnului Păunescu pare să fie, totuşi, efectul unei evoluţii târzii, un simptom al presenectuţii. Când era mai verde şi mai roşu, se îngrijea mai puţin de intervalul dintre valori şi dintre cuvinte. Cantitatea trona nestingherită, fie că era vorba de ce intra pe gură, fie de ce ieşea. E drept că stilul encomiastic îndeamnă, prin el însuşi, la epitetul abuziv, la exces retoric, la hiperbolă. Dar când eşti un apostol al nuanţelor şi un scriitor de vocaţie poţi găsi soluţii cât de cât elegante, plauzibile, digerabile. DI Păunescu nu le-a găsit. Ar fi nevoie de o energie supraomenească pentru a schiţa, rapid, o antologie a linguşelii enorme din marea operă a lui Adrian Păunescu. Voi folosi, de aceea, spre ilustrare, două exemple „marginale”, peste care am dat întâmplător în iureşul post-revoluţionar, când unele din casele de protocol ale vechiului regim au intrat, temporar, în patrimoniul Ministerului Culturii (cu bibliotecile lor cu tot). Iată o dedicaţie către Nicu Ceauşescu, pe prima pagină a volumului *Manifest pentru mileniul trei*, apărut în 1984, la editura Eminescu: „*Pentru toate iniţiativele tale luminoase, pentru felul bărbătesc şi tandru în care ai ştiut, în acest 1984, să fii de partea adevărului şi a rezonanţei istorice a*

numelui pe care-l porţi, pentru subtila sinteză pe care o reprezinţi, pentru tot ce ai făcut pentru mine şi tot ce mi-e drag, pentru Doina Eminesciană, de a cărei restituire se leagă în veci numele tău, pentru ca să fii sănătos şi luminos şi puternic şi antidogmatic, în toţi anii care vor veni, îndreptăţind speranţele pe care şi le pun în tine, atât părinţii tăi, cât şi toţi oamenii buni ai acestei ţări, pentru tine, Nicu Ceauşescu, prietenia mea adâncă şi necondiţionată" (sublinierile aparţin poetului).

În 1986, pe alt volum, în condiţii, pare-se, mai vitregi, dedicaţia se reia: „*Tovarăşului Nicu Ceauşescu, alături de care m-am simţit profund implicat în destinul României, omului care mi-a salvat, de câteva ori, echilibrul şi chiar viaţa, marii sale înălţimi de cuget şi, tot mai mult, marii sale adâncimi de cuget, tuturor faptelor bune pe care le-a făcut, rolului său adesea decisiv în păstrarea luminii peste râvna nemernică a întunericului, demnităţii sale, chiar şi tăcerii (de azi) dintre noi, iubirea mea*".

Nu mă grăbesc să judec nevoia tribunului de a-şi flata beneficiarii, nici dorinţa sa, probabil întemeiată, de a-şi exprima recunoştinţa pentru cel care se îndurase să-l ajute la ananghie. Problema acestor texte este însă, cum ar spune dl Păunescu, problema nuanţelor. Se adresează ele lui Lorenzo Magnificul? Omagiază ele anvergura fondatoare a lui Friedrich cel Mare sau, măcar, a lui Carol I de Hohenzollern? Consfinţesc ele oare întâlnirea providenţială dintre Michelangelo şi Suveranul Pontif Paul al III-lea? Dacă e să ne luăm după ton şi vocabular, avem cu siguranţă de a face cu un eveniment din această categorie şi nu cu echivocul meschin al unui raport de vasalitate între un chefliu prepotent şi un poet de curte bosumflat. Să concedem că dedicaţiile au, prin definiţie, o trăsătură de pensulă mai groasă, mai apăsată. Dar aici nu e vorba de pensulă, ci de bidinea. Ni se vorbeşte de

„rezonanţa istorică” a unui nume nefast, de „subtila sinteză” Nicu, de legătura veşnică între Nicu şi Doina Eminesciană, de „înălţimi de cuget” care sunt, totodată, „adâncimi de cuget”, de destinul României, de cosmice încleştări între întuneric şi lumină, în sfârşit, de bărbăţie, tandreţe, iubire, prietenie adâncă. Nu e cam mult? Nu ar fi fost cazul ca amorul pentru nuanţe al poetului să intre în alertă? Dacă nuanţele sunt bune pentru a scoate basma curată o instituţie fundamental dubioasă, n-ar fi cumva utile şi pentru a-ţi feri stilul şi caracterul de primejdia scato-fagiei şi a prostului gust? Adrian Păunescu nu pare stingherit de asemenea interogaţii. Când e vorba de omagiul rentabil, el se simte îndreptăţit să practice, necuviincios, gonflaţia, apoplexia, trombonul. Când însă e vorba de agenţi şi de colaboratori ai Securităţii, potrivit i se pare mai curând glasul stins de mironosiţă. Activistul stihial devine dantelăreasă. Falsul etic e, în orice caz, flagrant. Căci dacă un sfert din ce stă scris în dedicaţiile de mai sus era, la data compunerii, adevărat, atunci, în decembrie 1989, dl Păunescu trebuia să se sinucidă. Investiţia sentimentală şi patriotică pe care laudele sale o implică, proporţia lor istorică, patosul lor profetic nu rimează cu supravieţuirea. Prietenia necondiţionată, iubirea, speranţele întregii naţiuni ar fi trebuit să se simtă grav contrariate şi să ducă la o soluţie de demnitate. Cum poţi trăi, când tot ce ai mai înalt şi mai adânc e pus la zid? Ba bine că nu! Poţi foarte bine! Mi-l închipui, chiar, pe dl senator – căci din păcate e mereu previzibil – făcând cu ochiul spre spectatori, pentru a semnala că dedicaţiile în discuţie erau doldora de şopârle: „antidogmatic”, „râvna nemernică a întunericului” – care va să zică sub patinoarul de bale fremăta un ocean de nesupunere…

…Adesea, când încerc, creştineşte, să identific partea respirabilă a lui Adrian Păunescu, când mi se pare că am

datoria să caut în nebuloasa firii lui pe „aproapele” care trebuie asumat, nu găsesc argument mai bun decât că există şi alcătuiri mai rele: că, de pildă, Adrian Păunescu nu e, totuşi, Corneliu Vădim Tudor. Dar l-am văzut de atâtea ori suportându-l tandru pe mai tânărul său emul ca invitat în carnavaleşti emisiuni de televiziune, l-am văzut de atâtea ori răzgâind impertinenţa găunoasă, încurajând impostura şi cocoloşind ţoapa, încât am sfârşit prin a mă îndoi până şi de ceea ce părea axa sentimentului păunescian al fiinţei: orgoliul. Ce lipsă de orgoliu, într-adevăr, ce lipsă de inteligenţă, în fond, să accepţi vecinătatea unui sfârâiac. S-ar zice că trunchiul nu sare departe de aşchie…

Plai cu boi, mai 2001

De la Spiru Haret spre România de Mine, prin Aurelian Bondrea

Obscenitatea, ca toate marile stiluri, are istoria ei interioară: perioade, epoci, subepoci, momente de energie auroralã, de apogeu, şi de rafinată oboseală alexandrină. Uneori, obscenitatea e stil oficial. Alteori – un fenomen subversiv, de underground. Există obscenitatea plebee, revoluţionară, a nădufului gros, şi obscenitatea de budoar, ipocrită, dantelată, furtivă. Dar să nu devenim pedanţi. Înainte de a face clasificări, să colecţionăm experienţe.

Obscenităţi prerevoluţionare în „epoca de aur” a senzualului ascet Nicolae Cea-uşescu, istoria obscenităţii a fost sincronă cu istoria propriu-zisă: apogeu de ambele părţi. Legislatorul trăgea cu ochiul spre dormitorul cetăţeanului pentru a-i doza performanţa intimă după criteriul nevoilor demografice, aşa încât, clipă de clipă, mâna partidului să fie simţită, ca un principiu regulator, pe pântecele nevestei. Trupuri aseptice de copii erau came de tun propagandistic pe stadioane supra-încărcate: un fel de viol colectiv în care Marele Pedofil scria pe zgură sau pe

gazon lozinci neruşinat triumfale, folosindu-se de oameni cum se folosesc derbedeii de materia primă a vespasienelor pentru a mâzgăli pereţii. Uriaşe cozi gri sodomi-zau magazinele goale, întreţinând o atmosferă nevrotică, de insatisfacţie şi culpabilitate. Minciuna ajunsese dezmăţ, presa centrală, ca şi literatura omagială, arătau a pornografie. O dată pe an trebuia să ne arătăm, la miliţie, maşinile de scris, aşa cum arătam în copilărie învăţătorului unghiile şi batistele. Din punctul de vedere al obscenităţii oficiale, a avea o maşină de scris era obscen. Trebuia să roşeşti şi să te căieşti ca de o practică inavuabilă. Pe scurt – şi ca să nu mai lungim vorba – ne simţeam cu toţii posedaţi de dimineaţă până seara, oridhd la dispoziţia matroanei ideologice care lua, rând pe rând, chipul „cabinetului 1" sau al „cabinetului 2". Una din perversiunile de ultimă oră era legiferarea „contactelor" cu străinii. Prietenia cu un cetăţean din afara ţării, turist sau – ferească Dumnezeu! – diplomat, era clasată la „ilicit", ca agresarea unei minore. Eram, cu mic cu mare, suspectaţi de a fi înclinaţi să întreţinem raporturi „inappropriate" cu tot ce mirosea a valută. Un popor întreg pe post de Monica Lewinsky *avânt la lettre*. Ideea era că cine vede străini, le vinde pe nimic secrete. Marele secret, asupra căruia plutea suprema interdicţie, era falimentul general. Era şi singurul secret pe care îl ştia toată lumea şi pe care, deci, îl putea deconspira oricine. Aşadar – nu era voie să ai de a face cu străini. Dacă greşeai, te expuneai, într-o primă fază, unor severe ore de dirigenţie, iar apoi, în funcţie de împrejurări şi de încăpăţânarea proprie, unor măsuri ceva mai radicale. Eu am greşit. Diverse instituţii au început să mă certe. E ceea ce domnul Gabriel Andreescu numeşte colaborarea mea cu securitatea. La Ministerul învăţământului am avut parte de elita corpului de supraveghere morală a cadrelor: tovarăşul Au-relian

Bondrea. Personajul avea un soi de notorietate malignă, cum era şi firesc pentru un funcţionar superior care, ani de-a rândul, girase conformitatea ideologică şi etică a întregii dăscălimi româneşti. Se spunea că e plastograful calificat al diplomelor de înalte studii ale Elenei Ceauşescu şi că meritul acesta atârna atât de greu la dosarul său, încât, chiar când oarecari potlogării i-au fost dezvăluite de *Scânteia* (ceea ce altora le-ar fi fost fatal), marele om a supravieţuit, rămânând, impenitent, în funcţie. Ei bine, mi s-a făcut onoarea să fiu dat tocmai pe mâna lui. M-a întâmpinat cu ştaif de stăpân, ca unul care, primind sarcina, va fi răspuns, complice, „Lăsaţi pe mine!" Proaspăt ras, încostumat ca la nuntă, avea aerul curăţel şi întreprinzător al unui abil şef de sală. A fost concis, grav, pe un ton în care amărăciunea se amesteca – profesionist – cu avertismentul şi cu presimţirea funestă. Esenţa mesajului său era următoarea: „Socialismul pe care l-am construit cu atâtea sacrificii a făcut din ţara noastră o adevărată grădină. N-avem nevoie, în această grădină, de buruieni". Trebuia să mă aştept, deci, la o ecologică plivire, la o dramă de tiptil izgonirii din Rai. Deocamdată, am fost izgonit numai din Bucureşti şi plantat cu forţa într-o grădiniţă moldovenească, lângă Bacău.

Obscenităţi post-revoluţionare

După revoluţie, am uitat de tovarăşul Bondrea. Mi-am spus că va fi fost plivit el însuşi, alături de puzderia de trepăduşi cu nume neverosimile care umpluseră scena înainte de 1989: Cenuşe, Clătici, Căpudean, Necşoiu et Comp. M-am înşelat. Bondrea nici nu moare, nici nu se predă. Dimpotrivă: construieşte noi şi noi grădini, altoieşte, recosmetizează, spală oameni şi bani şi devine patronul celei mai mari universităţi private din România. Ocupă ea un sediu modest, discret, care să nu sară în ochi? Nu, ci amplul şi costisitorul sediu al noului palat al

pionierilor, căruia nu i s-a găsit o mai bună întrebuinţare. Poartă universitatea lui Bondrea numele marilor grădinari pe care patronul i-a slujit fără scrupule decenii întregi? Se numeşte ea Lenin, sau Elena

Ceauşescu, sau măcar Ilie Pintilie? Nu. Ea are nevoie, pe frontispiciu, de numele celui care a întemeiat învăţământul românesc modern: Spiru Haret. Cât despre Fundaţia sub al cărei acoperământ Bondrea face educaţia noilor generaţii, care i-ar fi numele potrivit? „Vechea gardă”? „Trecutul glorios”? „Secera şi ciocanul”? Nu, evident că nu. Fundaţia se va numi „România de Mâine”. Un mod de a sugera, blând, că vom avea tot ce-am mai avut, că viitorul e deja organizat, parcelat, „grădinărit”, pe baza universalei competenţe a unui mic comando de braconieri. Care e punctul lor tare? Educaţia. Munca cu tinerii. Ce s-a schimbat? Etica (adică un fleac!) şi redistribuţia echităţii socialiste, după criteriile capitalismului de partid şi de stat. Aurelian Bondrea e un succes al privatizării post-revoluţionare. Îmi amintesc că, prin 90 sau 91, am ascultat cu gura căscată opiniile unui expert american, dispus să refuze orice sprijin financiar Ministerului învăţământului (suspect, nu-i aşa, de cripto-comunism), pentru a încuraja iniţiativele particulare ale unui anume Bondrea, care duceau ţara spre culmile economiei de piaţă şi ale democraţiei. Obscenitatea e, prin urmare, în plină globalizare. Neruşinaţii din toate ţările se unesc eficace şi ne dau lecţii. Lucrurile continuă însă să se complice. Nu vreau să mă opresc la lista profesorilor găzduiţi de România de Mâine (un amestec multicolor, cu o singură trăsătură comună: solidaritatea conştiinţei proaste în unele cazuri, a nesimţirii victorioase în altele). Dar, de mai multă vreme, pagini ample dintr-un prestigios cotidian au devenit spaţiu publicitar pentru întreprinderea lui Aurelian Bondrea. „Rectorul” semnează pletorice eseuri

vizionare în care e greu de spus ce e mai de plâns: stilul, gramatica sau ideile? Ştiu foarte bine că banii n-au miros, că până şi un ziar de mare tiraj are nevoie de fonduri suplimentare. Dar „principialitatea”, ţeapănă îndeobşte, a editorilor săi nu e mai puţin şifonată de concesia gogonată la care sunt dispuşi, transformând un activist cu alură de magaziner în reper al educaţiei naţionale. Decenţă? Patriotism? Respectul valorilor? Nu, ci pură şi simplă obscenitate publică, infinit mai impură şi mai nocivă, după părerea mea, decât poza deocheată şi vorba fără perdea. S-ar zice că, simbolic vorbind, suntem în ţara lui Bondrcă. El e beneficiarul revoluţiei din decembrie, el e emblema reuşitei private şi instituţionale. Nimeni nu-i pune la îndoială legitimitatea, credibilitatea, competenţa. Nimeni nu se întreabă care e sursa uriaşelor sale rezerve financiare. Lumea bună, gazetele, analiştii politici au alte treburi, între timp – era inevitabil-Aurelian Bondrea pare să-şi fi făcut şi televiziune. Deunăzi, am descoperit siderat printre canalele la care am acces prin cablu un post numit „TVRM”. În prima clipă, m-am temut că e detaşamentul de avangardă mediatica al României Mari. Apoi am privit programele noului post şi m-am confruntat cu interminabile prelegeri (semi) academice sub sigla „României de Mâine”. Amicul ne-a pătruns, aşadar, în casă şi în gând… Va citi (sau i se va semnala) textul acesta. Va avea, probabil, două tipuri de reacţii: mai întâi, se va gândi că buruienile de genul meu trebuiau stírpite de mult şi că vechiul regim a fost prea îngăduitor cu derbedeii. Apoi va surâde confortabil, spunându-şi că, oricât s-ar agita „elitiştii” de teapa mea, afacerile lui nu mai pot fi periclitate. A fost bine plasat sub comunişti, s-a descurcat foarte bine şi sub primul Iliescu şi sub Constantinescu, înfloreşte şi acum. Nu e el omul să fie „destabilizat” de anemica tranziţie autohtonă. Mai ales că nu numai el a

supravieţuit, ci o întreagă reţea: oriîncotro ai privi vezi numai prieteni. Pe la guvern, prin parlament, prin justiţie, prin toate partidele politice (nu contează dacă sunt la putere sau în opoziţie), te întâmpină figuri cunoscute, familiare, dătătoare de încredere şi speranţă. Ţara n-a fost, cum pretind naivii, pedeserizată sau cederizată. A fost bondrificată. Adică adusă într-o condiţie în care diferenţele dintre oameni cumsecade şi lichele, dintre competenţă şi şmecherie, dintre curăţenie şi jeg nu mai sunt semnificative. Ceauşescu n-a fost evacuat. A fost doar făiâmiţat într-o legiune de mici dihănii nostalgice, în care spiritul lui subzistă fertil. Cu alte cuvinte, Ceauşescu a fost multiplicat prin diminutivare: în locul dragonului absolutist-o puzderie de şopârle înfloritoare, specializate în toate speciile de relativism. Obscenitatea interioară a devenit condiţia succesului şi un discret semn de recunoaştere între membrii aceluiaşi cuib…

Plai cu boi, aprilie 2001

Ion Cristoiu demisionar

Domnul Ion Cristoiu s-a hotărât, peste noapte, să se retragă de la *Evenimentul Zilei*. Nu mai suportă „presiunea psihică” la care e supus datorită opiniilor sale prea radicale. Vrea să se (re) apuce de citit la Biblioteca Academiei. Îşi dăruieşte toate acţiunile foştilor săi parteneri de presă şi de afaceri. Un gazetar care a combătut cu atâta fervoare pentru transparenţă putea găsi explicaţii mai plauzibile. Domnul Cristoiu a suportat binişor lungii ani de „persecuţie” din perioada Iliescu; ba chiar a arborat persecuţia ca pe o insignă, pe frontispiciul ziarului. Nici sub Ceauşescu n-am asistat – din partea Domniei Sale-la vreun gest de exasperate. De unde, brusc, atâta fragilitate? S-ar zice că avem de a face cu o criză mistică: omul îşi împarte averile şi alege recluziunea studioasă ca pe singurul destin care i se potriveşte. În

definitiv, de ce nu? Duhul Sfânt bate încotro pofteşte. Şi e incontestabil că domnul Cristoiu ale destule motive să fie un pic surmenat. A slăbit mult, cu o îndârjire aproape fanatică, ceea ce – o spun în cunoştinţă de cauză – poate nevroza pe oricine. Apoi, a fost împins de împrejurări şi de indigenţă contextului într-o postură care depăşeşte cu mult posibilităţile sale reale. Încet-încet, el s-a văzut lider de opinie, analist politic de vârf, expert naţional cu vocaţie enciclopedică. Chemat să-şi dea cu părerea peste tot şi despre orice, Ion Cristoiu a devenit micul nostru profet cotidian, un fel de „Brucan *du ipauvre*", un fel de „*fast food*" al gândirii politice jurnaliere. În momentele sale bune, el afişează o viclenie candidă, o perspicacitate de diletant, oţ", care nu se lasă păcălit de şmecheriile politicienilor. Pricepe şi îţi explică. Un amestec de Cocoşilă şi Dumitru al lui Nae, reveniţi în poiana lui locan după câţiva ani de învăţătură la seral. Pentru un om de condei, mai ales pentru unul care crede că violarea unei găini sau înjunghierea vecinului sunt realităţi dostoievskiene, domnul Cristoiu manifestă o stingheritoare neglijenţă stilistică. Scrie şi vorbeşte rudimentar, încât te cutremuri la gândul că el e echivalentul autohton al gazetarilor de la *Figaro* şi *Le Monde*, de la *Frankfurter Allgemeine* sau *Times*. E greu să nu fii incomodat psihic de eventualitatea unor asemenea asociaţii. Îmi pot închipui tensiunea lăuntrică la care s-a expus, în anii din urmă, domnul Cristoiu, încercând să ţină steagul mereu sus, să joace cartea „obiectivităţii" până la a abandona adevărul şi buna-cuviinţă, să îşi asume, insomniac, o postură de mare putere, supra-ministerială, hiper-pre-zidenţială, ultraparlamentară, mai eficientă decât poliţia şi mai binefăcătoare decât Biserica. O asemenea cursă nu se poate termina bine, dacă nu ştii să te retragi la timp. Domnul Cristoiu trebuie, deci, felicitat pentru sănătosul

dumisale instinct. Dacă retragerea gazetarului e motivată în chip autentic, dacă ea nu camuflează inavuabile manevre de culise sau relansări premature în alte „afaceri", ea va da roade onorabile. În caz contrar, nu ne va rămâne decât să consemnăm o sminteală în plus, în marea, multicolora sminteală a tranziţiei, plină de tâlhari, victime şi bufoni.

Dilema, 21 – 27 februarie 1997

George Pruteanu, sau despre manele şi politică

Nu-mi plac manelele. Mă deranjează abuzul văicărelii, sentimentalismul siropos, melodia şerpească şi ritmul de meterhanea. Dar mă deranjează, în primul rând, faptul că cei care leantă, şi mai ales cei care le ascultă par surzi. Dacă un amator de manele trece printr-o pădure, toată pădurea ascultă manelele lui preferate. Pe stradă sau la dte un restaurant, decibelii lovesc apocaliptic. Radioul şi televizorul se aud în tot cartierul. Mi se vorbeşte de dreptul (omului) de a asculta ce vrea, dar nu se ia în seamă dreptul meu de a *nu* asculta ce vor alţii.

După o emisiune a lui Radu Moraru în care invitaţii erau doi manelişti şi George Pruteanu, certitudinile mele au intrat, totuşi, în derivă. Pentru că nu două linii melodice se înfruntau acolo, nu două opţiuni de gust ireconciliabile, ci două tipuri de umanitate. De o parte o anumită inocenţă incultă, iar de cealaltă o impură suficienţă, încremenită cu degetul în sus, într-un gest de pedagogie acră. Inocenţa, după experienţa mea, e, omeneşte, mai preţioasă decât cultura. Cultura convieţuieşte fără dificultăţi cu mişelia, cu cruzimea, cu perversitatea, cu lipsa de caracter, cu vanitatea, şi chiar cu (dar ce spun „chiar cu", *mai ales* cu) prostia. Iadul ei} lin, cred, de lichele cultivate, după cum Raiul e plin, probabil, de analfabeţi cu suflet curat. George Pruteanu s-a comportat pe tot parcursul emisiunii ca un băiat fin, căruia îi place să smulgă aripile insectelor. Nu

făcea greşeli de gramatică, avea frază, avea metaforă, avea lecturi, dar era brutal, prost crescut, în gravă carenţă de delicateţe sufletească. Dimpotrivă, Adrian Copilu' Minime şi Gută erau cuviincioşi. „Noi vă respectăm, domnu' Pruteanu!" – au spus cei doi, fără ipocrizie, de câteva ori, în timp ce preopinentul era agresiv, jignitor, orbit de sentimentul propriei competenţe. De la înălţimea intelectului său incontinent, el nu ezita să pomenească de mucegaiuri şi transpiraţii, prezente, care va să zică, la chefuri şi absente din ambianţa aseptică a bibliotecii. Lucrurile par evidente, dar nu exprimă mai puţin o psihologie de parvenit şi o vulgară uscăciune a inimii. George Pruteanu n-are dubii, n-are întrebări. El crede că a fi intelectual e a trăi în inflaţia răspunsurilor, a avea mereu la îndemână referinţe solemne şi o inepuizabilă rezervă de dispreţ. George Pruteanu crede că a fi intelectual e a fi băiat deştept: a explica mereu prostimii cum stau, mă-nţelegi, lucrurile, ce e voie şi ce nu e voie. Rezultatul e un fel de prepotenţă cinică, la limita kitsch-ului.

Aş fi făcut toate aceste observaţii şi dacă nu l-aş fi cunoscut pe George Pruteanu, cu preistoria şi istoria lui, cu tribulaţiile lui aiuritoare. Dar din păcate îl cunosc, mai exact l-am cunoscut cândva, pe George Pruteanu. Ne-am întâlnit, mai întâi, înainte de 89, la o precară casă a scriitorilor de lângă Rodna. Era un interlocutor cordial, plin de umor, citit, cu un farmec oarecum provincial, dar indeniabil. După revoluţie a apărut la Bucureşti, cu vădita intenţie de a se „naturaliza" în elita metropolitană. Rastignac contempla, lacom, capitala. A început cu băţoase vehemente „opoziţioniste" foarte prizate în lumea bună a momentului. Mă certa că n-o iubesc destul pe Ana Blandiana. I-am oferit o cronică literară la Dilemă. Era radical, anti-ilies-dst, cioclopedic. A pătruns în televiziune, ca grămătic naţional. A avut succes. Dar voia mai mult.

Voia carieră politică. A intrat la ţărănişti. N-aveau anvergura potrivită pentru ambiţiile lui. A simţit, inteligent, care e armăsarul câştigător pe scena publică a patriei: retorica naţională în toate versiunile imaginabile. A trecut la PSD. Între timp, fire complexă, a început să creadă sincer în propriile lui opinii şi convertiri. L-am văzut spunând enormităţi patetice în emisiuni de-ale lui Adrian Păunescu, l-am văzut umblând retrospectiv, cu bidineaua, pe lângă portretul lui Ceauşescu. A fost contra minerilor în iunie 90 şi în septembrie 91, şi îndrăgostit nebuneşte de ei în ianuarie 99. S-a bătut, volubil, cu stricătorii de limbă, cu ungurii, cu intelectualitatea nepatriotică. S-a înscris, în sfârşit, în PRM. Ne-a explicat că el nu e „traseist", ci „autentic". Sincer când intră, consecvent când iese... E, adică, un caracter de beton: nu el se dă după partide, ci partidele sunt invitate să se dea după el. E un om de convingeri. Flexibile, ca însăşi viaţa. El, rafinatul traducător al lui Dante, admiră, fără prejudecăţi, fineţea intelectuală a lui Vădim Tudor, el, anticomunistul tranşant de după „evenimente", se simte bine cu Ilie Merce. Ce evoluţie! Ce Bild*ungsroman! Şi* nu la frageda vârstă a adolescenţei, ci în plină, fibroasă, presenescenţă! Mă întreb, de câte ori îl văd, ce i s-a întâmplat de fapt? Se poartă ca un ticălos, dar nu mă decid să-l clasez ca atare. Se poartă ca un prost, dar ştiu că nu e prost. Poate că l-a smintit, ca şi pe alţi ieşeni, dezrădăcinarea. Poate l-a desfigurat orgoliul. Poate trece printr-o nevroză drastică. Există oarecari simptome, printre care alunecarea de la un debit verbal precipitat – l-a avut întotdeauna – la un soi de agitaţie spasmodică, insomniacă, cu efecte colaterale halucinatorii. Păcat de el! – îmi vine să spun, uneori. Avea calităţi! Dar când l-am văzut, în emisiunea lui Radu Moraru, lătrând feroce la cei doi cântăreţi de manele, mi s-au ars toate siguranţele. Să

te guduri fericit, pe lângă şeful unei haznale politice, să înfierezi trivialitatea ca suporter al unei gazete (Româ*nia Mare*), care şi-a făcut din dejecţie parfumul predilect, să te războieşti cu manelele, când faci parte dintr-o orchestră politică faţă de a cărei performanţă manelele curente par exerciţii schubertiene, iată lucruri teribile, de nedigerat. Dragă George, dă-mi voie să-ţi spun în amintirea întâlnirii noastre de la Valea Vinului: Adrian Copilu' Minime e un om de treabă. Tu însă ai ajuns un caraghios! Şi, în raport cu el, un netrebnic.

Dilema Veche, 13 – 19 februarie 2004

Wagner, Picasso, Agathon, Cozmâncă

Invitat la o emisiune a Mihaelei Rădulescu, domnul Adrian Năstase a declarat, între altele, că, dintre păsări, îi plac vulturii, dintre compozitori, Wagner, şi, dintre pictori, Picasso, mai ales cel din perioadele albastră şi roz. Ar rezulta că gustul domniei sale merge către sublimităţi solemne, către melancolii diafane, mă rog, către fineţuri… Toată lumea ştie că primul-minis-trueun avid colecţionar de artă şi un om de lume. Te-ai aştepta să-l vezi înconjurat de o colecţie de oameni pe măsura opţiunilor sale de gust: dialecticieni rafinaţi, spirite nobile şi alerte, inteligenţe suple, pe scurt, „domni" adevăraţi, convingători prin simpla lor apariţie. În realitate, dl Năstase e înconjurat de ciudăţenii. „Oamenii premierului" alcătuiesc o antologie a incalificabilului, o galerie de portrete halucinante, dinaintea cărora bunul-gust intră în comă. E greu de înţeles ce simte un estet când se vede reprezentat politic de nebuloasa Mischie. Cum să asculţi Wagner şi să-l pui pe listele electorale pe Bebe Ivanovici? Cum să conciliezi rozurile lui Picasso cu şmecheria de provincie a lui Hrebenciuc, cu vidul zglobiu al lui Agathon sau cu privirea oblică a lui Cozmâncă? Sigur că nici celelalte partide nu sunt scutite de accidente fizionomice indigerabile, dar

seria de caricaturi livrată de partidul de guvernământ n-are egal. Sunt mulţi, sunt la vedere, sunt puternici. Sunt de o ineducabilă obrăznicie. Nu e vorba, pur şi simplu, de aspectul fizic, deşi ochiul unui amator avizat cum e dl prim-ministru nu poate să nu clipească rănit dinaintea cacofoniei formale. E vorba despre ceea ce aspectul fizic camuflează şi, deopotrivă, dezvăluie. Există urâţenii expresive, diformităţi impunătoare, strâmbătăţi şarmante. Nici Socrate, nici Cyrano de Bergerac nu erau prea arătoşi. Dar, peste chipul lor trecea adierea spiritului şi a onestităţii. Eroii noştri nu sunt urâţi, sunt urâţ*iţi de* defectul gândirii şi al caracterului lor. Sunt desfiguraţi de propria lor indigenţă. Vorbesc incult şi trivial, se poartă mârlăneşte, acţionează vicios. Sunt solidari în numele unui rebut de umanitate. Şi populează inflaţionar clădirile guvernului, ale parlamentului, ale primăriilor şi prefecturilor, ale tuturor instituţiilor publice. Ne strică serile perorând bezmetic la toate posturile de televiziune, ne împuţinează sufletele şi ne pervertesc gustul. Ne sabotează speranţele, ne jignesc buna-cuviinţă. Nu mi-e greu să-mi imaginez ce ar putea răspunde dl Năstase. Ar spune, mai întâi, că politica nu se face cu juni-primi, ci cu oameni pragmatici, eficienţi, devotaţi cauzei. A umbla cu criterii de salon, cu exigenţe ideale, cu mofturi estetizante, e a cultiva un angelism inadecvat şi perdant.

Ideea aceasta nu e decât un perfid sofism şi creează un primejdios delir al promovării nulităţilor. S-ar zice că pragmatismul e neapărat pocit, iar eficienţa neapărat barbară. Că omul politic de succes trebuie să fie neapărat o otreapă. Această idee despre politică şi despre acţiunea publică ne afundă tot mai mult în marasm social şi patologie morală. Ea ne face să credem că în sfera politicului nu pot reuşi decât cinicii, că nu e nevoie de ţinută, de bună-credinţă şi de convingeri, ci doar de

bădărănie, tupeu şi abilitate adaptativă. Când se aude o voce mai curată, „băieţii” cu experienţă ricanează: adulmecă victima. Se consolidează superstiţia că politicianul de vocaţie trebuie să muşte, să scuipe, să ragă.

Să dea la glezne, să mintă suveran, să te fraierească. Cine încearcă variante mai cuviincioase e un caraghios şi va fi păpat cu fulgi cu tot. Dar priviţi fotografiile miniştrilor şi parlamentarilor europeni, priviţi chipurile politicienilor români antebelici şi veţi vedea că nu e obligatoriu să faci carieră pe bază de schimonoseală şi duhoare. Că pot da rezultate şi simţul onoarei, distincţia, civilitatea. Că, aşadar, nu s-au ferevdat, deocamdată, ca inevitabile, stilul mârşav şi mediocritatea. „Un program politic urgent ar trebui să ia drept ţintă asanarea politicului însuşi. Ar trebui ca politicienii să aibă orgoliul de a fi decenţi şi să se preocupe nu de prostirea electoratului, ci de înnobilarea lui. Altfel ne vom ticăloşi galopant, în ideea că trebuie încurajate ţoapa, demagogul populist, derbedeul. Vom pretinde că Bră-tienii şi Maniu sunt demodaţi, că soarta ţării e pe mâini bune dacă la cârmă sunt pezevenghi „funcţionali” ca Micky Şpagă şi că Octav Cozmâncă e un Ceahlău al administraţiei.

Al doilea răspuns probabil al domnului Năstase ar fi că una e gustul privat, alta e acţiunea de pe scenă. Poţi foarte bine să asculţi Bach în sânul familiei şi să pregăteşti, „la serviciu”, soluţia finală. Pe de altă parte, nu există neapărat incompatibilitate între plăcerea de a citi Kant şi pasiunea pentru iahnie. Într-adevăr, nu există: poţi fi, în acelaşi timp, cultivat şi gurmand. Ceea ce nu poţi, fără a risca perversiunea, e să mănânci cârnaţi cu frişca sau să deguşti, cu ohtături echivalente, oratoria lui Cicero şi pe aceea a lui Vanghelie. Or, dl prim-ministru asta face. Iese la rampă şi vorbeşte despre caviar, dar are buzunarele pline de tiri. Închide ochii pansiv, pentru a contempla

abisurile Nibelungilor, dar în realitate, suspină după bancurile şui ale bietului Agathon. Pe termen lung, exerciţiul acesta te poate sminti. Câtă schizofrenie poate încăpea în două luntrii? Cât de departe poate să meargă dublul discurs?

Unele semne rele au apărut deja: un personaj „normal" ca Emil Hurezeanu n-a rezistat mult în anturajul guvernamental, iar un impostor semidoct ca CV. Tudor trece, în ochii premierului, drept „un om cultivat"... Necazul e că opţiunile insului privat nu au efect decât asupra lui şi a apropiaţilor lui, în vreme ce opţiunile unui şef de guvern au efect asupra tuturor. Urmărim, aşadar, nu fără emoţie, evoluţia întortocheată a domnului Năstase. Cine va câştiga, până la urmă, în inima (şi în politica) să? Picasso sau Tavi? Wagner sau sturlubaticul Dan Matei? Adrian Năstase surâzând tandru spre Vest sau Adrian Năstase privind complice spre bâlciul autohton? Amorul pentru vulturi sau slăbiciunea pentru guzgani?

Plai cu boi, ianuarie 2004

Ce avem de spus în România se vorbeşte mult. Suntem un popor epic, liric, dramatic, gata oricând să practice confesiunea, lamentaţia, memorialistica şi bancul. Conversaţia e aproape un viciu, pasiunea istorisirii are o lungă tradiţie. Strada e zgomotoasă, cârciuma sau cafeneaua – suprapopulate. Avem ziare multe, posturi de televiziune înfloritoare, telefoane mobile pentru toate buzunarele. Dar avem chiar atâtea lucruri de spus? Dacă facem o fie şi frugală socoteală, vom constata că între abundenţa discursului şi consistenţa lui e o disproporţie stingheritoare. Emisia sonoră compactă maschează un enorm vid de sens.

Să dăm mai întâi deoparte „formulistica", adică replica de rutină a fiecărei zile: „Bună ziua!" (cu varianta mai nouă: „o zi bună"), „La revedere!", „Ce mai faci?",

„Bine, mulţumesc!” etc. Să scoatem din joc şi uriaşa cantitate de interjecţii adjectivale pe care o manevrează, ca pe o nouă limbă, generaţiile mai tinere: „*Coolv*, „Marfă!”, „Super!”, „Trăsnet!” ş.a.m.d. Dincolo de conotaţia superlativă, aceste cuvinte nu spun nimic. „Super!” poate fi şi o femeie, şi o bicicletă, şi o iahnie, şi un film, şi o agreabilă stare interioară. În generalitatea ei, interjecţia simplifică lucrurile, se dispensează de a mai comunica detalii. Nu te mai străduieşti să fii cât de cât descriptiv, să deosebeşti între „fermecător”, „tulburător”, „surprinzător”, „provocator”.

„Incitant”, „copleşitor” sau mai ştiu eu cum. Spui „Super!” şi ai scăpat. Să lăsăm la o parte, în continuare, „frazeologia de întreţinere”, setul de expresii curente, pe care le repetăm somnambulic de câte ori se iveşte ocazia: „Sănătate să ne dea Dumnezeu, că restul nu contează!”, „Dacă aş avea talent şi aş pune pe hârtie prin ce-am trecut, ar fi mai ceva ca un roman!”, „Am un mare defect: sunt prea bun!”, „Degeaba te agiţi, te chinui, agoniseşti tot felul de fleacuri. Nu merită! Doar nu le iei cu tine în mormânt!”. De un asemenea inventar sapienţial se foloseşte mai tot omul. Dar nu un subiect vorbitor e cel care rosteşte fraze ca acestea, ci duhul colectiv al poncifului, flaşneta repetitivă, impersonală, a unei comunităţi fără chip. Nu tu vorbeşti; se spune şi se răsspune prin tine ceva gata spus, ceva care se târâie de generaţii prin gura tuturor.

Mai sunt nenumăratele împrejurări în care suntem noi înşine conştienţi că n-avem nimic de spus, dar vorbim din pură politeţe, sau de plictiseală, sau ca să treacă timpul. Sau ca să părem inteligenţi. Sau pentru că ăilalţi sunt proşti. Vorbim, alteori, şi pentru că nu ne putem sustrage râşniţei publice, care se învârte de la sine. Mai devreme sau mai târziu, de voie de nevoie, ne aliniem. Aşa se explică, de secole, consideraţiile despre vreme, despre

greutăţile vieţii, despre recolta proastă, despre Hlhăriile politicienilor, despre cum era pe vremuri, despre „la noi în familie” („Bine zicea bietul tata...!”), despre diete şi medici, despre revoluţie („Mi-amintesc ca acum: eram în Comitetul Central. Se trăgea...), despre cum trece timpul („Parc-a fost ieri...”), despre tinereţe („Făceam şi noi destule nefăcute, slavă Domnului, dar totul avea o limită”), despre rochii drăguţe, coafuri nostime şi bărbaţi mitocani, despre femei fraiere, neveste imposibile, meciuri vândute şi şprituri cu băieţii, despre Ialta, francmasonerie şi KGB, despre evrei („Să ne-nţelegem, n-am nimic cu ei!”), despre unguri („Om fi noi cum om fi, da şi ei sunt apucaţi”), despre ce-ar trebui să facă guvernul, despre vecini (imbecili), despre soacre (acre), despre nepoţei (geniali), despre Dumnezeu („Orice s-ar zice, trebuie să fie undeva o forţă...), despre popi (fătarnici), despre preţuri („Nu se mai poate!”), despre români („Deştepţi, dar ghinionişti”), despre România („Ce-au, domnule, cu noi?”), despre viitor („Măcar copiii să apuce vremuri normale”), despre mâncare („Atâta plăcere mi-a mai rămas!”), despre climă („S-a dat peste cap de când cu experienţele nucleare”). Extrageţi din morişca zilnică toată această pălăvrăgeală şi ţara se va cufunda în linişte. Iar de la o vreme, am putea reîncepe să gândim articulat şi să lucrăm cuviincios.

Jurnalul Naţional, 8 aprilie 2004

II

COMEDIA PRESEI

Gazetăria de tranziţie

Decembrie 1989 a produs, între altele, o împrospătare radicală a sloganurilor. Două din ele – corelative – au ţinut afişul de la bun început şi sunt încă la modă: „nevoia de schimbare” şi „înnoirea clasei politice”. Nicio schimbare post-decembristă n-a fost – pentru exigenţele noastre insomniace – suficient de înnoitoare.

„Oamenii vechi” reapăreau la tot pasul, legile vechi supravieţuiau inerţial, mentalităţile vechi se dovedeau de neînlăturat. Abia alegerile din noiembrie 1996 păreau să garanteze, în sfârşit, *marea* schimbare, schimbarea ireversibilă. Dar şi acum am rămas nemulţumiţi; am fi dorit transformări mai adânci, într-un ritm mai vioi. Cu toate acestea, cântărit cu bună-credinţă, bilanţul global de după revoluţie e impresionant: am schimbat Constituţia, legea electorală, sistemul politic şi bancar, am schimbat şefi de partide, elite financiare, directori de întreprindere, lideri sindicali, primari, prefecţi; până la urmă l-am schimbat pe însuşi preşedintele ţării. Prinşi în acest torent reformator, n-am observat că există totuşi o categorie care – în mare – a rămas neschimbată, chiar dacă şi-a modificat cu totul (şi, adeseori, sincer) metodele, retorica, ideologia. E vorba de categoria *gazetarilor*. Tocmai ei, care au întreţinut zgomotos discursul reformist şi au cerut, sistematic, înlocuirea edecurilor, tocmai ei au rămas – nominal – aceiaşi! Nu înseamnă că n-au apărut şi figuri noi. Dar liderii de opinie, marii fabricanţi de jurnale, vedetele sunt, în fond, oameni care s-au format şi s-au afirmat sub vechiul regim; uneori talentaţi, uneori cumsecade, dar întotdeauna „adaptaţi” la regulile jocului totalitar, gata să profeseze toate „abilităţile”, de la mica obedienţă până la marele compromis. Ni se pare inadmisibil ca scena politică să fie populată de vechi activişti, fie ei din prima sau din a doua garnitură, dar ni se pare normal ca presa să fie confiscată de profesionişţii vechiului organism de propagandă. Nici Ion Cristoiu, nici Comei Nistorescu, nici Anton Uncu, nici Petre Mihai Băcanu, sau Mihai Tatulici, sau Sorin Roşea Stănescu, sau Dumitru linu şi alţii ca ei (ca să nu mai vorbesc de „consecvenţii” Păunescu şi Vădim şi de armatele de articlieri obosiţi de la *Dimineaţa* şi de la defuncta *Vocea României*) nu sunt „oameni noi”. Lucrul mi

s-a părut izbitor cu vreun an în urmă, când, la o emisiune montată de Tatulici, i-am văzut alături pe toţi cei care – după 89 – se distribuiseră oportun în direcţii divergente: de la Octavian Ştireanu până la Sorin Roşea Stănescu. Se alintau reciproc („generaţie de sacrificiu”) şi coagulau nostalgic în jurul lui Nicolae Dan Frunte-lată – pe atunci ministru PDSR – invocat, alături de Nicolae Stoian, ca un soi de „erou fondator”, ca un adevărat maestru, protector şi şef de şcoală. Nu judec pe nimeni şi nu-i pun pe toţi în aceeaşi oală. Dar e un fapt că gazetarii prestigioşi ai momentului au un aer comun, care ţine mai mult de trecutul lor decât de viitorul nostru: un vag patos utecist, o abia reţinută fervoare demascatoare, un anumit sentimentalism populist, exprimat frust, tovărăşeşte. Când vor să laude, linguşesc, când vor să critice, înjură. E, de asemenea, un fapt că această echipă de „foşti” domină la televiziune, la radio şi în ziare comentariul politic cotidian. Sunt mai influenţi socialmente decât politicienii şi mai temuţi decât ei. Au o scuză. Aş spune, aproape, că au o stranie legitimitate: sunt „exponenţiali”, sunt un eşantion semnificativ al „poporului”, adică al nostru. Căci şi noi, noi care vrem schimbarea, care vrem în NATO şi în Uniunea Europeană, care vrem să transformăm ţara fără să ne transformăm prea mult noi înşine, sâhtem tot cei vechi, cei care am consimţit, răbdători, la dictatură, care am moţăit prin şedinţe abominabile, am tolerat minciuna, fiica şi nedreptatea. Gazetarii sunt ipostaza noastră publică, emblema „tranziţiei” noastre către noi înşine. Să nu le acordăm nici mai puţin, dar nici mai mult decât atât...

Dilema, 4 – 10 iulie 1997

O problemă de cadre

Jupân Dumitrache: ... Toat*e le* ş*ti*e*, îm*i *plac*e*... Ipin*gesc*u: Apoi d*ac*ă-i j*urnali*st...*

(O *noapte furtunoasă*, Act II, Scena IX)

Într-un anumit sens, alegerile din 1996 au fost câştigate de *România liberă*. Nu dau acestei afirmaţii nicio conotaţie polemică. E un fapt. Până să stabilim dacă faptul în sine e benefic sau nu, trebuie să luăm notă de evidenţa lui şi să-i cercetăm, lucid, justificările. Mai întâi să recapitulăm: purtătorul de cuvânt al Guvernului e domnul Eugen Şerbănescu, gazetar la *România liberă*. Tot din *staff-ul.* originar al *României libere* a fost recoltată şi doamna Gilda Lazăr pentru funcţia de purtător de cuvânt al Ministerului de Externe. Şeful de cabinet al domnului Ion Diaconescu, preşedintele Camerei Deputaţilor, este doamna Roxana Badralexi, de la *România liberă*. Dan Preisz, de la acelaşi jurnal, e consilier guvernamental. La conducerea Serviciului Român de Informaţii a fost numit domnul Costin Georgescu, activ, încă din 1990, în echipa *României libere*, ca şi domnul Cătălin Harnagea, devenit, de curând, şef al Serviciului de Informaţii Externe. Amintim, în treacăt, că şi domnul Băcanu, ca membru marcant al Alianţei Civice, a avut şi are de jucat un rol în trebile ţării, chiar dacă nu ocupă o funcţie anume. Un colaborator asiduu al aceleiaşi publicaţii, domnul Nicolae Prelipceanu, e şi el consilier, undeva la vârf. Iată, aşadar, un inventar rapid, din care rezultă că *România liberă* a devenit, după alegeri, o adevărată pepinieră de cadre a noii guvernări.

Situaţiunea nu e banală. Nu e de imaginat ca guvernul Franţei să absoarbă redacţia de la *Le Monde*, sau ca serviciile secrete ale Angliei să fie încredinţate celor de la *Times*. Originalitatea noastră e, iarăşi, indiscutabilă. Ea se poate însă explica. În primul rând, e limpede că alianţa câştigătoare s-a simţit obligată să-şi recompenseze suporterii. Ne putem întreba, e drept, dacă într-un moment de criză naţională şi după şapte ani de luptă împotriva clientelatului politic, e înţelept să-ţi alegi colaboratorii

după criterii care n-au neapărat de a face cu profesionalismul riguros. Dar, mă rog, asemenea „bonificaţii” politice se acordă, într-un fel sau altul, pretutindeni, în al doilea rând, trebuie să recunoaştem că guvernanţii duc lipsă de oameni. Cei cincisprezece mii de reformatori competenţi despre care ni se vorbea în timpul campaniei electorale au intrat deja în legendă, fără să fi trecut pe la cârma ţării. Fie că, în realitate, n-au fost încă identificaţi, fie că, solicitaţi, au refuzat să pună umărul, ei au lăsat loc liber pentru soluţii mai mult sau mai puţin improvizate. În al treilea rând, e de observat că mentalitatea noastră post-re-voluţionară – ilustrată şi de guvernanţi – atribuie jurnalistului, adică specialistului în *comentariu*, virtuţile *făptuitorului* optim. Nu putem decât să sperăm că lucrurile chiar aşa stau, că diletanţii vor învăţa repede şi bine să fie specialişti, că se poate alcătui echipa naţională de fotbal din reprezentanţii presei sportive. Miza e mare. Riscul e să descoperim că, asemenea junelui publicist Rică Venturiano, cei de la care aşteptăm salvarea n-au decât calitatea de a fi „băieţi buni, d-ai noştri”, pricepuţi să combată reacţiunea. „Vorbeşte abitir, domnule, Ăsta e bun de dipotat” – proclamă Jupân Dumitrache, cu ochii la articlierul de la *Vocea patriotului naţionale*. Şi adaugă apoteotic: „Cum combate el, poate să ajungă şi ministru”.

Dilema, 8 – 14 august 1997

Stil gazetăresc

Era fatal ca libertatea post-revoluţionară a cuvântului să producă logoree. Şi era firesc ca logoreea să lovească mai abitir acolo unde, prin definiţie, cuvântul tinde să devină inflaţionar: în gazetărie. Numărul publicaţiilor s-a mărit până la dambla, iar publicistica a devenit o hiper-profesie, râvnită de toţi. Peste noapte, o sumedenie de ingineri, medici, scriitori, jurişti, studenţi, filosofi,

economişti, politicieni, vechi gazetari (uneori cu odraslele lor cu tot), preoţi, pictori, oameni de afaceri şi demi-monde – s-au apucat de presă. Ziaristica pare la îndemâna oricui, talentul de ziarist – o facultate înnăscută. Nu zic că în felul acesta n-au apărut pe firmament câteva remarcabile înzestrări care, altfel, s-ar fi pierdut în anonimat. Dar mai frecvent e rezultatul opus: o puzderie de impostori zeloşi ne intoxică zi de zi cu prezumţia, mediocritatea şi volubilitatea lor incultă. E o agresiune culpabilă la adresa cititorilor şi un afront nemeritat adus profesiunii de gazetar. Ar fi uşor de făcut o antologie a diletantismului şi a prostului gust care ne asaltează cotidian, din paginile – nici măcar destul de ieftine – ale jurnalelor. Frapează, între altele, două extreme stilistice, între care articlierii de duzină nu sunt în stare să găsească justa măsură.

1. Abuzul didactic. Gazetarul pe care îl avem în vedere cade victimă unui delir de competenţă şi demagogiei adiacente. Plasat foarte sus, deasupra prostimii dar şi deasupra guvernanţilor, el ştie, dojeneşte şi dă sfaturi. E marţial. E îngrijorat. E fudul. Musteşte de indicaţii, e ros de indispoziţii şi abundă în admonestări. Scrisul său aspiră la acreală normativă şi morgă sapienţială. Sună cam aşa: „Executivul trebuie să fie ferm… Fermitatea nu trebuie să însemne însă duritate… Guvernanţii nu trebuie să uite că… Guvernul Ciorbea are datoria să fie la înălţimea încrederii acordate… Foarte bine că au luat măsurile care se impuneau… Guvernanţii n-au ţinut seama de avertismente şi acum nu fac decât să culeagă ce au semănat… Au datoria să coboare zi de zi în mijlocul oamenilor şi să le explice… E momentul ca… Era cazul să…” Textul e compus ca o mică oră de dirigenţie, cu supravieţuiri caracteristice din formulistica judeţenelor de partid, cu platitudini pompoase, vigilenţe amare, tromboane, tobe şi başi. Cititorul candid nu poate decât să

regrete, la sfîrşitul lecturii, că semnatarul unui asemenea text nu conduce trebile ţării, că le lasă, crud, pe mâinile unor neisprăviţi.

2. Abuzul satiric. De data aceasta, gazetarul în discuţie îşi schimbă radical strategia. El nu mai oficiază pedagogic. Optează pentru stilul şfichiuitor. E vioi, sarcastic, săltăreţ, plin de apropo. Politica e manejul băşcăliei lui isteţe, a grimaselor lui de „băiat deştept". Efectul care însoţeşte frecvent acest exerciţiu este vulgaritatea. Autorul cultivă o colocvialitate de birt, genul „băi, guvernanţilor"; sau „păi care dialog, stimabililor?". Totul se scaldă într-o nonşalanţă de ţaţă emancipată. Interlocutorul e întâmpinat cu locuţiuni din repertoriul oralităţii joase („dumnealui se face că plouă"), sau al ţâfnei de periferie („Ei, i-auzi!"). Din când în când, o ipocrită piruetă retorică („Mă-nşel?", „N-oi fi auzit bine?") sau o concesie şmecheră, în noul limbaj de lemn („Corect!").

Când scrii în acest fel nu contează dacă ai sau nu dreptate. Între a fi caricatura lui Pârvan, sau caricatura lui Caragiale, e mai bine să alegi asumarea cinstită a propriei inconsistenţe şi să taci din gură.

Dilema, 22 – 28 august 1997

Patologia transparenţei în geometria eticului, binele nu e, pur şi simplu, *inversul* răului. Cu alte cuvinte, viciul nu e neapărat răsturnarea mecanică a virtuţii, aşezarea ei cu capul în jos. El implică, mai curând, un defect de metabolism: nu un salt la extremă, ci o abatere de la „centru". Ucigaşul comite, firește, un mare păcat, dar asta nu înseamnă că e suficient să nu ucizi, ca să ai un loc rezervat în Paradis. Faptul de a nu fi comis un asasinat nu te situează, necesarmente, în spaţiul virtuţii. Mai mult, faptul de a fi comis unul nu exclude, în anumite condiţii, iertarea şi mântuirea.

Ceea ce vreau să sugerez e că terapia răului nu se

poate întemeia pe un *exces* al binelui; mai exact, că binele fără măsură încetează să mai fie un bine. Să luăm cazul unei maladii morale care, la noi, a afectat, decenii întregi, sfera politicului: lipsa de transparenţă. Eram deprinşi cu o formă de guvernare în care opinia noastră nu conta: informaţia, dezbaterea şi decizia se petreceau într-un teritoriu la care nu aveam acces decât prin zvon şi supoziţie. Citeam ziarele pentru a ghici ce nu voiau să spună. După o asemenea traumatizantă experienţă era inevitabil să cerem politicii post-revoluţionare transparenţă maximă. Dar tot inevitabil era să ne trezim combătând opacitatea guvernamentală printr-o furie a demascărilor, a dezvăluirilor senzaţionale, a indiscreţiei dezmăţate, de natură să transforme exercitarea puterii într-o stranie variantă de exhibiţionism şi pe omul politic într-un neobosit histrion. După ce s-au exersat, sub dictatură, în arta de a nu spune nimic, sau de a minţi impenitent, jurnaliştii au descoperit bucuria isterică de a spune orice, adică mai mult decât „totul”. Ei au, măcar, scuza că se abandonează unei boli „profesionale”. De neînţeles e, însă, disponibilitatea fără limite a politicienilor înşişi. Urmăresc, de mai multă vreme, emisiunile mai multor posturi de televiziune şi constat, siderat, că miniştrii şi parlamentarii noştri îşi petrec o bună bucată din viaţă stând de vorbă, sub reflectoare, la diverse ore din zi şi din noapte, cu mici comandouri de gazetari care reprezintă, s-ar zice, opinia publică. Dacă punem la socoteală şi posturile de radio, interviurile presei scrise, conferinţele de presă ale partidelor, ministerelor şi guvernului, ne putem întreba, în chip legitim, cât timp le mai rămâne aleşilor noştri pentru treaba la care s-au angajat. Trăim într-o inflaţie nevrotică a comentariului. Obsesia de a povesti „deschis” ceea ce facem ia, pe nesimţite, locul datoriei de a face. Politicienii noştri au

aerul – neverosimil – al unor indivizi cu foarte mult timp liber. N-am văzut nicăieri în lume o atât de masivă prezenţă a demnitarilor pe scena mediilor. Există, pretutindeni, ştiri despre activitatea lor, sau apariţii decisive, legate de o chestiune concretă, la zi. Dialogul prelung, arborescent, asezonat cu telefoane „din public”, cu glumite de circumstanţă şi cu incriminări agresive e, în alte ţări, un eveniment excepţional. La noi e spectacol cotidian. De teamă să nu treacă drept impopulari, netransparenţi, neprietenoşi cu „liderii de opinie”, politicienii români sunt gata să piardă ceasuri întregi dinaintea camerelor de luat vederi şi a microfoanelor. De la „ceaiul de la ora cinci” până la „milionarii de la miezul nopţii”, ei sunt într-o perpetuă cursă retorică. La câte necazuri au pe cap, te-ai aştepta să-i vezi mai ocupaţi, mai laconici, mai fără chef. Secretomania totalitară nu se anulează prin striptease democratic. Îţi vine să spui, în bună tradiţie revoluţionară: „domnilor miniştri, domnilor parlamentari, fiţi mai zgârciţi cu timpul şi cu imaginea dumneavoastră. Faceţi-vă că lucraţi!”

Dilema, 7 – 13 noiembrie 1997

Meteo şi „Camera de râs”.

Când nu abuzează de înscenări sadice, emisiunea „Camera de râs” mă amuză. E o probă încurajatoare că umanitatea e încă veselă, vag bezmetică, infantilă. Şi că e bine, din când în când (nu prea rar), să râzi ca prostul. Există însă o prezentatoare care nu te lasă sub niciun chip să te prosteşti. Vrea să-ţi explice de ce râzi, să te pregătească să râzi, să-ţi ofere şansa de a râde inteligent. Spune istorioare, face glumite, se copilăreşte, se alintă, e drăgălaşă şi sprinţară ca o felină la pubertate. Hărţuit, excedat de locvacitatea roză a fetei, preferi să renunţi decât să digeri, odată cu micul episod filmat, puzderia de fiţe adiacente. Criza de statut a prezentatorului, a

moderatorului în genere, e, de altfel, în televiziunile noastre, o boală cronică. Personajul care ar trebui să fie un intermediar înţelept şi laconic, o prezenţă discretă, menită să-şi pună în valoare invitaţii sau tema de care se ocupă, alege să se pună în valoare pe sine, să domine, pletoric, scena, să folosească orice prilej pentru a-şi exhiba opiniile proprii, hazul propriu, fineţurile sale de băiat deştept (sau de fată deşteaptă). Prezentatorul e ironic, expert, învăluit în nimbul victorios al „stăpânului". Eşti la el acasă, eşti un simplu figurant în marele lui spectacol. Magnanim, el îţi dă dte ceva din preaplinul personalităţii sale, te lasă să te bucuri, timid, de compania preţioasă a unei vedete.

„Stilistica" săltăreaţă a „camerei de râs" e, prin urmare, simptomul unei mentalităţi difuze: prezentatorul nu prezintă, ci se reprezintă pe sine, moderatorul nu moderează, ci îşi dăscăleşte interlocutorii, îi pune la încercare şi, la o adică, îi terorizează. Pe de altă parte, băşcălia, poanta, un fel de veselie factice – sunt de rigoare. Televizorul trebuie să fie, fără întrerupere, o „cameră de râs". Vrei nu vrei, trebuie să te distrezi. Nu există informaţie urgentă, comunicare lineară. E întotdeauna timp pentru brizbizuri. Până şi cei care debitează ştirile reuşesc, din intonaţie, din sclipiciul complice al ochilor, din întorsătura frazei, să se strecoare între mesaj şi telespectator pentru a da emisiunii aura propriei psihologii. (Declar, în treacăt, că n-am înţeles niciodată relieful monden pe care îl capătă, pretutindeni, figura celor care citesc ştirile. S-ar zice nu numai că ei sunt deţinătorii privilegiaţi ai veştilor bune şi rele, dacă nu chiar inventatorii lor, dar şi că le revin în mod natural discernământul şi puterea de a judeca şi rezolva totul. Aerul competent şi responsabil cu care citesc textul afişat pe ecranul din spatele camerei de luat vederi ne face să credem că avem de a face cu autorităţi guvernamentale, în

perpetuă stare de veghe. Nu degeaba, dintr-un mai vechi sondaj de opinie realizat în Germania, a rezultat că aproape 60% din populaţia ţării credea sincer că prezentatorul ştirilor TV e totuna cu primul-ministru…)

Ingeniozitatea impetuoasă a realizatorilor de televiziune nu e însă niciodată mai deplasată, din punctul meu de vedere, decât în cazul rubricii „Meteo”. E de neînţeles cum s-au decis „specialiştii” să trateze rubrica aceasta ca pe o rubrică de divertisment. Ideea ar fi că ultimul lucru care te interesează când priveşti emisiunea despre starea vremii este starea vremii. Mult mai importante sunt toaleta prezentatoarei, coafura ei, retorica ei, mişcarea ei scenică, anecdotica anexă, regia, fasonul, „mizanplasu”. Despre vreme se vorbeşte mai curând aluziv, şugubăţ, aşa încât să rămână timp pentru lirism şi bancuri. Fondatoarea acestui ghiveci „nostim” este, cred, simpatica Gianina Corondan. Apariţiile ei puteau provoca meteodependentului curios periculoase accese de depresie şi frustrare. Informaţia era ambalată, de fapt camuflată, într-o scenetă nebunatică, astfel încât orice sens coerent, orice fapt meteorologic să se piardă printre accesorii. La sfârşitul emisiunii, „beneficiarul” era perplex. Nu ştia dacă va ploua sau nu, dacă va fi cald sau frig, dacă e iarnă sau vară. De fapt, nu ştia despre ce a fost vorba, nu ştia care au fost intenţiile ascunse ale domnişoarei Corondan. În această variantă, rubrica meteo avea aspectul unei diversiuni. Un hibrid suprarealism post-modem venea, ţopăind, asupra modestei tale inteligenţe şi asupra trivialei tale nevoi de a afla cum va fi cerul a doua zi. Trebuia să cauţi în altă parte, pe alt canal. De cele mai multe ori fără noroc, căci televiziunile autohtone roiesc de oameni simpatici, gata să experimenteze. Aşa a venit pe lume celălalt model meteo: modelul Oreste. Oreste nu e genul „artist”, e genul „intelectual”. Vrei să ştii vremea de

mâine? Aşteaptă! Vei afla mai întâi ce părere are prezentatorul despre ultimele evenimente politice, vei savura deucateţurile sale satirice, ocheadele lui didactice, ascuţimea inteligenţei sale. Nu se face, mă-nţelegi, să ceri date despre ploi şi vânturi, înainte de a consuma câteva idei. Precondiţia unei bune prestaţii meteo este calitatea de analist politic. Iar cine nu gustă divagaţia e burghez. Platitudini despre climă poate să spună oricine; n-au decât să se ocupe de asta Hurezeanu, C.T. Popescu, Stelian Tănase. Noi, noi Oreste, avem alte preocupări. Noi venim seară de seară dinaintea naţiunii pentru a o ţine deşteaptă, pentru a o îmbogăţi spiritual. Meschinele consideraţiuni despre starea vremii se livrează expeditiv, la urmă, în regim de corvoadă.

Variantele mai puţin pretenţioase ale programului meteo nu acceptă, nici ele, simplitatea comunicării directe. O sumedenie de băieţi afabili şi fete dulci ţin, pe fundalul unei hărţi care ar fi, în fond, suficientă, mici monologuri „drăguţe”, de natură să ne informeze asupra vremii fără să ne traumatizeze prea tare. Telespectatorul e socotit, în mod tacit, arierat şi hipersensibil. E luat cu binişorul, i se vorbeşte de niscaiva norişori nărăvaşi cărora, până la urmă, li se va veni de hac. O zi toridă e anunţată ca „frumoasă şi caldă”. Cel (cea) de pe ecran are reflexe de dădacă: te invită să-ţi pui un puloveraş mai gros şi să nu-ţi uiţi umbrela. Dacă ai de gând să ieşi la plimbare, nu te speria de eventuale rafale de vânt. Totul colcăie de personificări ajutătoare, care transformă ştirea într-un filmuleţ (prost) de desene animate. Frigul se hotărăşte să mai stea puţin cu noi, mai ales la munte, soarele îşi face până la urmă datoria, toamna ne şopteşte la ureche, norii pleacă, înfrânţi, spre est. Vântul se răsteşte, descărcările electrice îşi fac mendrele, vremea bună îşi mai amână puţin sosirea. Tonul general e colocvial şi terapeutic. „Ce

să vă spun? Mă tem că mâine ar fi bine să nu prea ieşiţi din casă”, sau „Nu vă necăjiţi! Spre sfârşitul săptămânii natura va ţine cu noi”. Te simţi, mai tot timpul, pe un pat de spital, cu oarecari şanse de însănătoşire. Pronosticul e bun, nu ai de ce să te sperii. Nici pe vremea socialismului victorios nu era meteorologia atât de optimistă, atât de coafată încât „să ne meargă la suflet”. Totul e cum nu se poate mai bine în cea mai bună dintre lumile posibile. Ţineţi aproape!

Plai cu boi, (8) august 2001

Privitor ca la *talk-show*...

Mă întreb în fiecare noapte, înainte de culcare, de ce pierd atâta vreme privind *talk-show-wnle* diferitelor posturi de televiziune internaţionale şi mai ales naţionale. Nu e nici măcar un viciu inavuabil, căci abia aştept, a doua zi, să comentez, între amici, cele văzute şi auzite. Comentariul face parte din plăcere. Dar nu e propriu-zis o plăcere: sau, în orice caz, e o plăcere echivocă, de tipul scărpinatului: demarează, uneori, agreabil, dar să şeşte cu zgârieturi sâhgerânde. Mă amuz şi mă umplu de nervi. Mă amuz pentru că spectacolul e spectacol: portrete, replici, Lache şi Mache, noi şi dumnealor, panseuri enorme, solemnităţi, mârlănii, mofturi, „ce-am avut şi ce-am pierdut”, vocea patriotului naţionale, telefonul telespectatorului român indignat sau omagial, mă rog, lume, lume, lume, criză teribilă, „am trăit s-o vedem şi pe-asta”. Mă umplu de nervi, totuşi, pentru că, în genere, se vorbeşte mult, confuz şi incult, într-o românească debilă, în care sechelele limbii de lemn socialiste se îmbină nefericit cu jargonul de birt şi cu o emotivitate de stadion, devenită pasiune politică. E plin de nesimţiţi, de limbuţi obraznici, de impostori veseli. Unii sunt atât de nătâhgi, încât par nebuni. Tonul general e de suficienţă iresponsabilă şi vulgaritate. Atunci de ce mă uit?

Mă uit, ca multă lume, de oboseală: e târziu, nu pot

încă să dorm, nu pot nici să lucrez şi atunci zac, prost dispus, în faţa televizorului, aşteptând să mă intoxic până la capăt de vacuitatea încă unei zile risipite. Mă uit să văd până unde se poate merge, dar şi cu speranţa vagă de a avea, în cele din urmă, o surpriză plăcută, reparatoare. Mă uit ameţit de tulburarea vremurilor, de zăpăceala oamenilor şi a instituţiilor, de explozia canoanelor şi a ierarhiilor. Mă uit pentru că îmi plac filmele ieftine: cele la care râd ca prostul, cele la care mă sperii ca un copil şi cele cu bătăi zdravene. Mă uit fiindcă sunt, uneori, răutăcios şi mă amuză deriva altora. Mă uit, cu alte cuvinte, bucurându-mă, în chip perfid, că nu eu sunt acela care se dă în spectacol. Mă uit de frică să nu ratez o întâmplare sau o ştire esenţială, sau pentru că savurez, cu oarecare laşitate, postura celui care stă deoparte şi judecă, în loc să participe şi să rişte. Mă uit, din când în când, cu o pasiune de colecţionar balzacian, alteori cu clasica zeflemea de Gambri-nus. Dar mă uit şi decerebrat, stupid, încasând pasiv toate nemerniciile. Mă uit pentru că n-am mai avut niciodată ocazia să văd atâtea *talk-show-uri*, pentru că mi-e lene să mă mut de pe fotoliu în pat, pentru că nu e altceva de văzut, pentru că nu-mi vine să cred ce văd. Mă uit gândindu-mă la altceva, sau pur şi simplu pentru că e o bună ocupaţie anexă când vrei să mănânci alune. Mă uit ca să mai amân un pic vreo obligaţie apăsătoare (de pildă aceea de a-mi scrie editorialul), sau sub pietex că am nevoie de un subiect pentru editorial. Mă uit pentru că tocmai m-a sunat un amic să-mi spună că ar fi bine să mă uit. Mă uit de plictiseală, de tristeţe, de îngrijorare. Mi se întâmplă să mi se facă milă de cei de pe ecran (chiar când mă irită), de mine, de noi toţi. Mă uit aşa cum vă uitaţi şi dumneavoastră, aşa cum se uită toată lumea. Nu ştiu de ce mă uit. Mă uit pentru că sunt şi eu român, mai mult sau mai puţin onest, pentru că, vrând-

nevrând, fac parte din spectacol. Nu întâmplător, jumătate din telespectatorii care îl caută pe domnul Tucă sună la mine: „Antena 1” are 230.18.44, iar eu am 230.14.88. Atingeri fortuite sau digitaţii pripite mă fac victima unor lungi discursuri şi a unor întrebări urgente, destinate „Milionarilor de la miezul nopţii”. Trebuie să-mi schimb numărul de telefon. Dar până atunci, dacă tot nu sunt lăsat să dorm, mă uit.

Dilema, 26 decembrie 1997

Regulile dialogului

După cincisprezece ani de democraţie, de talk-show-uri, de dezbateri parlamentare, ar fi trebuit ca civilizaţia dialogului să devină şi la noi monedă curentă. Ar fi trebuit să regăsim calmul dezbaterii, asumarea diferenţei de opinie, sportivitatea disputei. În realitate, n-am recuperat decât voluptatea *taclalei*. Taclaua joacă, în Balcani, rolul unui ingredient retoric destinat să însoţească şi să amplifice plăceri care n-au nicio legătură cu ideile: plăcerea unei mese bune, a unei petreceri la cafenea, între prieteni, sau, pur şi simplu, plăcerea de a nu face nimic, afişând, totuşi, un aer inteligent. Nu contest farmecul taclalei, cordialitatea ei mediteraneană, metabolismul ei destins, de siestă mentală. Ea exclude însă, prin definiţie, orice dialectică şi, mai ales, orice căutare. Taclaua trebuie să fie odihnitoare. *Stai* de vorbă. Adică nu te agiţi, nu te frământi să ai dreptate, nu alergi insomniac după adevăr. *Stai*. Participi la un joc fără miză epistemologică, un joc din care nimeni nu vrea să iasă câştigător. Dialogul e mai pretenţios. El presupune confruntarea unor interlocutori cu opinii diferite şi efortul colocvial de a obţine un adevăr care diferă, eventual, de toate opiniile exprimate. Dialogul implică disponibilitatea fiecăruia de a ieşi în întâmpinarea celuilalt, capacitatea de a fi receptiv faţă de punctul de vedere advers, pasiunea investigaţiei dincolo de orice

narcisisme şi vanităţi. Dialogul nu vrea nici el să producă un câştigător, dar vrea să ajungă la un câştig. Un dialog care revine la punctul de pornire e pierdere de vreme.

Realizarea unui dialog veritabil începe cu alegerea interlocutorilor. Mai întâi, ei trebuie să nu fie de acord. Unanimitea e moartea dialogului şi dacă, de exemplu, Grupul pentru Dialog Social nu şi-a valorificat deplin potenţialul e pentru că membrii lui au trăit ani de zile în euforia aceleiaşi păreri. Părerea „corectă”. Pe de altă parte, dialogul nu e posibil nici dacă deosebirile dintre cei care îl poartă sunt ireductibile. Dialogul dintre un pinguin şi o vulpe e o utopie. Participanţii la dialog trebuie să fie de calibru egal, să împărtăşească valori comune, să accepte reguli şi principii echivalente. Nu e recomandabil să inviţi la dialog reprezentanţii unor lumi care se ignoră reciproc sau, mai rău, care se dispreţuiesc reciproc. Dialogul e de negândit fără *instituţia respectului*, fără deprinderea unei atente considerări a celuualt: Nu, Ţuţea cardinală a dialogului e *facultatea de a asculta*. Vorbăria, discursul torenţial, locvacitatea paranoică sau vedetismul incontinent exclud perspectiva unui dialog izbutit şi poluează în chip iresponsabil spaţiul public. Cunosc un şef de partid a cănii inaptitudine pentru dialog poate sluji drept material didactic nu numai pentru facultăţile de politologie şi jurnalistică, ci şi pentru spitalele de boli nervoase. Omul are, în orice dezbatere, comportament de flaşnetă: clăm-păne abundent şi monoton, acoperind orice interlocu-ţie cu debitul său fetid, de precupeaţă isterică.

Un venerabil dialectician mi-a atras atenţia mai demult că dialogul e imposibil şi atunci când interlocutorii sunt oameni de *convingeri şi obedienţe ireconciliabile*. N-are niciun rost să pui faţă-n faţă un credincios şi un ateu, un marxist şi un platonician, un homosexual militant şi un heterosexual inflexibil. Fiecare va pleca acasă convins că

are dreptate şi că celălalt e defect. Cu asta atingem însă o chestiune metafizică. Şi, pentru noi, deocamdată, inactuală. Nu inflaţia, şi intransigenţa convingerilor blochează, în România, dialogul civilizat. Deocamdată, avem probleme de abecedar. Trebuie să facem saltul de la manierele meciului de categoria B la exerciţiul *bunelor* maniere. De la gratuitatea taclalei, la comunicarea sobră şi responsabilă.

Jurnalul Naţional, 18 martie 2004

III

MEMORIA OBSCENITĂŢII

Dedicaţia ca gen literar

Ca orice punere în scenă a afecţiunii, dedicaţia e, prin definiţie, ipocrită. Evident, când autorul se adresează rudelor, prietenilor sau vreunui personaj căruia îi datorează recunoştinţă sau respect sincer, ipocrizia e minimală. Dar o anumită afectare stilistică, un fatal declarativism sunt greu de evitat chiar şi în asemenea cazuri. E nevoie de talent, tact, inspiraţie şi autenticitate pentru a compune o dedicaţie credibilă, fără tarele paradei convenţionale, fără solemnităţi şi hiperbole stingheritoare. Ar fi de aşteptat, prin urmare, ca, răsfoind o colecţie de dedicaţii oferite cuplului Ceauşescu, să întâlnim cantităţi enorme de oportunism fad, de ipocrizie conformistă, de emotivitate trucată. Nu vom pretinde că asemenea performanţe lipsesc. „Modestul” omagiu, „înaltul” sau „profundul” respect şi, în genere, toată recuzita linguşelii crase apar la tot pasul, sub semnături mai mult sau mai puţin prestigioase, mai mult sau mai puţin neaşteptate… De multe ori, însă, dai peste o materie al cărei semn distinctiv pare sinceritatea, în cele ce urmează, vom oferi mostre ale acestei categorii. Nu scatofagul comun ne interesează, cel care, dedicând o carte familiei prezidenţiale, pare a se conforma unei obligaţiuni

administrative. Ne interesează scatofagul „contributiv”, cel care vrea să iasă din rând, să fie original şi umed, să se târască ingenios şi să se gudure înaripat. Ne interesează nu neruşinarea birocratică, ci obscenitatea ofensivă, fără măsură, în care distincţia dintre fals şi adevărat devine irelevantă. Rareori ne-a trecut prin mâini un mai sufocant amestec de sentimentalism vicios, sminteală şi prostie. Să judece cititorul dacă exagerăm sau nu.

Am avut acces la textele citatevmai jos datorită domnului Alexandru Popovici, care a avut inteligenţa şi umorul de a le colecta. Îi mulţumesc.

Iată, mai întâi, o dedicaţie fluvială, prilejuită de ziua de naştere a conducătorului: (Respectăm, fireşte, ortografia şi punctuaţia autorilor citaţi.)

„Cel vrednic şi nevrednic, /Astăzi au dezlegare, /Să te slăvească Doamne / Şi îţi urăm cu toţii / Să ne trăieşti Stăpâne /La mulţi ani Crai Nou, /La mulţi ani Prometeu, /La mulţi ani Bunăstare, /La mulţi ani Lumină, /La mulţi ani Bucurie, /La mulţi ani Simfonia munţilor de brad, /La mulţi ani Murmur de ape, /La Mulţi ani Vuietul lor, /La mulţi ani înţelepciune, /La mulţi ani Mândrie, /La mulţi ani Zâmbet de copii care trăiesc în pace /La mulţi ani Dreptate, /La mulţi ani Bogăţie/La mulţi ani demn Bărbat, /La mulţi ani Soţ şi Tată, /La mulţi ani Piui Ţării, /La mulţi ani Vise-nplinite, /La mulţi ani Cunună de lauri şi Victorii, /La mulţi ani Soare al Păcii, /Şi al nostru Domnitor”.

Există, însă, şi variante comprimate, de un laconism monumental: *„Domnului (sic!) Nicolae Ceauşescu, Eminescul politicii/* Politica este însă departe de a fi domeniul privilegiat al competenţei prezidenţiale. Toate profesiunile visează să beneficieze de înaltul patronaj al mirandolianului ilegalist. De pildă, filosofia: *„Mult stimate şi iubite tovarăşe Nicolae Ceauşescu, îngăduiţi-mi, în locul unei dedicaţii protocolare, mărturisirea că pentru mine, ca*

om comunist şi ca filosof marxist, Dumneavoastră, ca om comunist şi ca un gânditor marxist de frunte al epocii noastre, reprezentaţi un model nu numai raţional dar şi afectiv de gândire şi comportament. Cu sentimente de adânc respect şi sinceră afecţiune, acest modest omagiu/ Sau: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Vă prezint, cu dragă inimă, aceste încercări de a arunca o privire materialist dialectică asupra celor mai noi descoperiri din ştiinţele naturii şi reflectarea lor în teoria cunoaşterii, cu vii mulţumiri pentru tezele ce le-aţi elaborat în acest domeniu în expunerile Dvs. şi pe care le-am folosit din plin în lucrare/4*

După filosofie, vin la rând ştiinţele economice: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, Secretar General al partidului, care a fundamentat un strălucit model de abordare a raportului dintre acumulare şi consum, din care m-am inspirat permanent în elaborarea variantelor de prognoză prezentate în această lucrare/4* Urmează profesorii: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, admiraţia sublimă a omului de la catedră.44* Turiştii: *„Vă rog să-mi îngăduiţi, stimate tovarăşe Nicolae Ceauşescu, să vă ofer această modestă şi prima carte a mea* (...) o carte *despre oamenii ce* le e *drag să* urce *pe* Ne-hoiul..." *Agr*onomii: *„*... Scumpe tovarăşe *Ceauşescu,* vă *ofer cu* deosebită *consideraţie şi condescendenţă o modestă lucrare de* ergonomie în *agricultură, cu aplicaţii practice de*duse *din* cei peste 20 *de ani de activitate* direct *productivă* în *agricultura de stat, menită să* contribuie la *diminuarea* efortului fizic şi îmbunătăţirea *în continuare* a *condiţiilor de lucru a* oamenilor *muncii care îşi desfăşoară* activitatea *în agricultură.44 Muzicologii*: *„*... respectuos omagiu *şi adâncă preţuire din partea autorului care* a *urmărit* cariera *muzicală a unui fiu al clasei muncitoare, marele cântăreţ, Leonard.44 Epigramiştii*: *„*... pentru cel mai iubit

fiu al poporului din partea unui scriitor comunist care doreşte să-şi aducă contribuţia prin acest scurt şi eficace gen literar – epigrama – la formarea unei noi conştiinţe socialiste.44 Fabulişş-tii: „… această carte cu fabule, prin care un scriitor comunist speră să-şi aducă modesta-i contribuţie şi pe această cale la desăvârşirea construcţiei socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră dragă.44 Romancierii: „*În semn de* înalt omagiu, *Excelenţei sale, Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, simbolizând în roman,* în *conştiinţa poporului nostru, ziua de Luni care a urmat după «viscolul» înlăturat de Domnia Sa". Alte domenii revin, pentru* o distribuţie echilibrată a competenţelor, Elenei Ceauşescu. De exemplu fotbalul: „Tovarăşei Elena Ceauşescu, *al cărei spirit de justiţie, a cărei sensibilitate* şi a*utoritate umană creează cadrul de care are nevoie şi fotbalul, ca orice încercare de* a *aduna laolaltă oamenii, energiile, pasiunile,* ad*âncul omagiu al celui ce trudeşte în sport, lovindu-se mereu de toate pragurile, pentru a înţelege adevărul". Tot primei doamne se* adresează medicii, care îi dedică „Sistemul arterial aortic", arătând că „valvele şi arterele artificiale" nu ar fi devenit „realizări" fără ICECHIM, adică fără dânsa. Medicilor li se adaugă geografii, care o informează pe mult stimata tovarăşă academician despre faptul că „geografia românească din *perioada construcţiei socialiste participă tot mai mult la* cunoaş*terea şi soluţionarea multor probleme de teren, intim legate de programul de dezvoltare multilaterală a României moderne". Ca de la femeie la fe*meie, o traducătoare de lirică asiatică scrie: „Dacă aş fi rămas acasă, *în satul meu din inima Bărăganului, alături de cei şase fraţi şi de bunii şi bătrânii mei părinţi, V-aşti trimis în dar o pâine mare şi* bine *creştută, rumena şi aromitoare.* Acum, *Vă rog să-mi îngăduiţi gestul de a vă oferi simbolul străduinţelor mele de*

a pătrunde tainele adânci ale poeziei antice chineze". Tot o natură lirică, bărbat de această dată, încheie o mai lungă dedicaţie astfel: „Ca un omagiu pentru femeia *românc*ă *dintotdeauna şi în primul rând pentru dumneavoastră, stimată Tovarăşă Elena Ceauşescu – închin ciclul «Dochia», în care am încercat să îmbin legendele despre neînfricata fiică a lui Decebal cu obiceiul mărţişorului care, dintre toate popoarele lumii, îl avem numai noi".*

Ar fi, totuşi, trivial să se creadă că poezia nu se adresa decât cabinetului *2*. Cabinetul 1 e în egală măsură vizat, uneori cu un fel de complicitate. Poetul scrie preşedintelui ca unui confrate:

„... Scriitorului de seamă al neamului nostru, însemnul cel mai profund de respect..." Său; „Lui Nicolae *Ceauşescu, Poet de discretă sensibilitate, fineţe calorică intimă şi mai ales de înaltă cuprindere a înţelegerii spiritualităţii româneşti care a creat acest stat autohton. Omagiu marelui patriot care se alătură voievozilor". Conta*minaţi de aura lirică a destinatarului, toţi autorii de dedicaţii sucombă, de altfel, sub inspiraţiune. Unii simt în mână „fosforescenţa condeiului", alţii scriu cu „condeiul muiat în curăţenia cugetului", alţii se simt absorbiţi în „atmosfera de deplin urcuş" creată de conducător. „Tovarăşu*lui Nicolae Ceauşescu, cea mai modestă dovadă de dragoste, dublată însă de iubirea ce i-o port..."* – oftează, halucinat, semnatarul unor „Imnuri orfice". Se vorbeşte de „înflorirea multilaterală" a României, de strădania prezidenţială „de a ridica patria lângă vulturi". „Un om a căru*i origine plugărească se pierde în noaptea vremurilor" îşi dăruie*şte „paginile simple" celui „hărăzit să f*ie arhitect de lumină peste noroaiele trecutului". Un altul* îl roagă respectuos pe marele bărbat „să-şi descreţească *fruntea atât de brăzdată de grijile patriei". În alt loc*, un citat din Camus e manevrat emfatic pentru a omagia

capacitatea şefului de a iubi „fără măsură” (helas! n.m. *A.P.*). *U*n poet desfigurat de admiraţie şi afecţiune se adresează secretarului general „cu graţie, c*u duioşie*, *cu delicateţe şi melancolie…”* S*criitorii* se simt copleşiţi, diminuaţi, de profesionalizaţi de prezenţa suverană a „celui mai brav b*ărbat al* p*lanetei” („com*u*nist de* esen*ţă superioară, stejar nemuritor”): „N*oi, cei ca*re în*cercăm s*ă *ne* n*umim scriitori*, *cu to*a*te că şi* p*rin activitate*a *noastră literară tot poporul român este acel*a *care hotărăşte* c*ine e*s*te şi ci*n*e nu este scriitor*, p*e baza aleanu*lu*i şi a* i*dealului* so*cial pe care* l-*am cântat*, *ori l-am descr*is, *noi scriitorii* m*embri de partid urmărim* c*u entuziasm înflăcărat ceas de ceas şi clip*ă *de cl*ipă a*ctivitatea Domniei Voastre*. *(…) Vă ro*g *să-mi* îngăduiţi să v*ă mărturisesc c*ă şi e*u*, *ca scriitor*, *simt* că *există în* ac*eastă ţară minunată*, *o sevă înnoitoare c*ar*e circ*ulă *într-u*n*a de la Dom*n*ia Vo*a*str*ă *înspre sufletul nostru şi* d*e la noi înspre Do*m*ni*a *Voastră (…) Ac*e*ast*ă *sevă înnoi*toare e*ste razim şi nădejde pentru victoriile socialismul*ui *din Români*a *şi, cine vr*e*a să înţeleagă c*i*nstit, îşi* d*ă seama că este în folos*ul *sistemului mondial socialist”. Nimeni nu p*are *dispus* să rămână în afara acestui ameţitor carusel omagial, de vreme ce e planetar. Planetar, care va să zică judeţean. Cutare scrie „din tot sufletul lui de slătinean”, cutare „din inima sa moţească”, un al treilea „din partea unui argeşean”. Cineva se recomandă, într-un insolit amestec de elan social şi precizie geografică, drept „primul intelectual din*tr-o familie de ţăran*i *din comuna Bără-ciţa, s*a*tul Dobra, judeţul M*e*hedinţi, act*u*almente* p*rofesor l*a *Sfântu Gheorghe, Cov*a*sn*a*”. Mino*rităţile c*onlocuitoare se unesc – fericite – cu iureşul majoritar: „Tovarăşului Nicolae Ceau*şescu, acest roman despre prăbuşirea* Imperi*ului A*u*stro-ungar*, *despre su*f*erinţa celor* o*primaţi*, *despre* r*evol*ta *celor c*e *au suferit şi despre naşterea unei al*te

lumi, care nu putea fi însă ceva dreaptă, o carte ale (sic!) autocriticii naţionale maghiare, scrisă deci în concepţia umanismului maghiar, care a înfierat asuprirea naţiunilor minoritare, asuprirea romanilor (ah!), şi a înţeles naşterea noilor state naţionale din Bazinul Dunărean – deci şi ale (sic!) României din secolul XX-ca o legitate inevitabilă al (sic!) istoriei, o carte socotită singulară în toată literatura de limba maghiară prin sinceritatea ei totală". Unele dedicaţii fac apel la sibilinice împrejurări biografice: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu *respectuos omagiu, în amintirea unui circuit comun prin ţară, într-o perioadă de ascuţită luptă de clasă..." Sau: „Tovarăşului Nicolae* Ceauşescu *etc. etc.*

— *Omagiul respectuos şi devotat al autorului acestor trăiri dramatice din timpul eroicelor lupte pentru triumful socialismului, în timpul mar ei revoluţii din Octombrie 1917, când am avut fericirea de a cunoaşte personal pe marele Lenin, transmiţându-i un mesaj*". Febra dedicaţiilor capătă, încet-încet, dezvoltări baroce. Când autorul nu e destul de prompt sau e în imposibilitate de a ponta, se găseşte imediat o soluţie de înlocuire: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, conducător iubit al partidului şi statului nostru – din partea soţiei celui care a semnat-o*!"

În sfârşit, ca şi cum recolta omagială ar fi săracă, membrii clanului suprem sfârşesc prin a se firitisi între ei. Iată o dedicaţie a generalului-locotenent dr. Ilie Ceauşescu către nepotul său Valentin Ceauşescu: *„Lui Valentin, cu deosebită stimă şi multă consideraţie, cu sincere mulţumiri pentru contribuţia determinantă adusă la succesele echipei de fotbal a armatei, la prestigiul fără precedent al fotbalului românesc şi implicit al României Socialiste*".

S-ar zice, după asemenea exemple, că dedicaţia omagială se mişcă strict în teritoriul *comicului*

(involuntar). Dar să nu neglijăm dimensiunea ei *tragică*. Căci dincolo de linguşeala ridicolă, de stupiditatea candidă, de avatarurile hilare ale limbii de lemn, dincolo de conformismul înflorat al proştilor, iese la iveală mizeria unui sistem care nu s-a mulţumit să utilizeze mediocritatea şi slugărnicia, ci a schimonosit talente incontestabile, prestigii reale, inteligenţe superioare. În astfel de cazuri nu mai e nimic de râs. Şi nu ca o „demascare" trebuie citite rândurile care urmează, ci ca un *lamento* nevindecabil pe marginea totalitarismului. Oroarea se arată cu sporită intensitate, când victima ei e valoarea, – calitatea umană. Nu ne vom grăbi, deci, să aruncăm piatra în obrazul celor care au cedat sufleteşte într-o ambianţă absurdă. Vrem doar să semnalăm, o dată mai mult, dimensiunea copleşitoare a acelei ambianţe, irezistibila ei perversitate.

Vom trece peste mostrele de „devotament" previzibil, semnate de profesionişti ai compromisului din categoria Victor Tulbure, Aurel Baranga, Al. Voiţin (ovici), Mihail Davidoglu, Ion Brad sau, dintre cei activi până în ultima clipă a regimului, Traian Iancu şi Ion Poto-pin. Aici nu e vorba de conştiinţe siluite, de asfixiante drame interioare. E vorba, pur şi simplu, de un servilism inerţial, eventual cinic, devenit, în unele cazuri, o a doua natură. Nu vom acorda multă atenţie nici gesticulaţiei omagiale subînţelese, derivând aproape mecanic din exerciţiul unei demnităţi publice sau al unei angajări politice exprese. Era mai mult sau mai puţin inevitabil ca Miron Constantinescu să compună dedicaţii de protocol („*omagiu prietenesc*", „*veche şi constantă stimă*" etc). La fel, George Macovescu, fie ca ministru de externe, fie ca preşedinte al Uniunii Scriitorilor („*Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pentru că trăieşte atât de intens farmecul pământului romanesc*"). Nici Mihnea Gheorghiu nu se putea sustrage, în calitatea

lui de preşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, micului balet encomiastic-căruia îi dă, totuşi, uneori, o notă personală („*Tovarăşilor mei dragi…*”), cu utilizarea recurentă a termenului „afec*ţiune”. În* aceeaşi categorie, i-aş trece pe D.R. Popescu (preşedinte al Uniunii Scriitorilor), Valter Roman (Director al Editurii Politice), Dumitru Ghişe şi Virgil Cândea.

Un caz aparte este Leonte Răutu. Dedicaţiile sale rămân în limitele convenţionalului, dar, alături de ele, se găsesc, uneori, un soi de note bibliografice, puse în carte pe o foaie separată. Aceste note nu adoptă stilul festiv sau subaltern. Ele cultivă, mai curihd, răceala indicativă a rapoartelor de serviciu. Semnatarul rămâne, până la capăt, un competent funcţionar superior, hotărât să nu piardă niciun prilej pentru a furniza şefului său o informaţie utilă, cu tonul vag protector pe care îl dă un anumit ascendent intelectual. Iată un exemplu (avem de a face, se pare, cu o culegere de documente cu circuit închis): „*Tov. Ceauşescu* (a se observa prescurtarea „funcţională”). *Dintre numeroasele documente deosebit de interesante, cuprinse în această culegere, atrag atenţia în mod special asupra cuvântării lui Molotov din 31 octombrie 1939, unde se preconizează revizuirea noţiunii de «agresor» şi «agresiune» şi se declară absurd şi criminal «războiul ideologic pentru nimicirea hitlerismului»* (*vezi* pag. *373 – 376*). *De menţionat de asemenea discursul lui Molotov cu privire la încheierea Tratatului sovieto-german* (pag. *273*), *în care sunt criticaţi «unii oameni cu vederea scurtă, atraşi de o agitaţie anti-fascistă simplistă», şi se declară că acest tratat «marchează o cotitură în dezvoltarea Europei». Această culegere cuprinde, printre altele, şi textul complet al memoriului lui N. Titulescu, adresat în toamna anului 1939 regelui Carol al II-lea, cu privire la raporturile româno-sovietice între cele două războaie* (pag. *301*),

însemnările lui Armand Călinescu, ş.a”.

Dincolo de obligaţia strictă a dedicaţiei de protocol trece, din păcate, cu un straniu fior admirativ, Mircea Maliţa. Câteva din „producţiile” sale sunt închinate „*tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu*”. În treacăt fie spus, dedicaţiile către „ea” sunt, moralmente, încă şi mai şubrede decât dedicaţiile către „el”. Inanitatea personajului era îndeobşte recunoscută, iar slăvirea sa rituală – mai puţin imperativă. E cu atât mai întristător să vezi un om ca Mircea Maliţa lăudându-şi eroina pentru „*înţelegerea profundă a mecanismului învăţării şi descoperirii*” sau confecţionând, cu un scris minuţios, raiduri ca acestea: „*Vă rog să primiţi omagul sincer, devotat şi plin de recunoştinţă al celui ce având privilegiul de a fi în preajma D*vs. în *peisajuri străine, a admirat darul Dvs. de a citi în sufletul oamenilor, de a surprinde esenţa civilizaţiilor şi de a aprecia situaţiile dincolo de înfăţişarea lor exterioară*”. Preocupat să mimeze entuziasmul, dl Maliţa uită, abstras, gramatica. El comunică d-nei Ceauşescu „*bucuria de a fi trăit clipele unor elocvente recunoaşteri a marilor sale contribuţii din partea oamenilor de ştiinţă a* (sic!) *altor ţări, care au subliniat cu căldură meritele personalităţii sale pe plan mondial*/*4*

Ne apropiem, încet-încet, de registrul tragic anunţat la început. Oameni care n-au avut mai nimic de câştigat de pe urma regimului (ba, uneori, dimpotrivă!) se străduiesc să se arate obedienţi şi tandri. Într-o dedicaţie către Nicolae Ceauşescu, Teodor Vârgolici se oferă să slujească „*sub înalta sa conducere44*. Emil Manu îşi mărturiseşte „*dragostea şi devotamentul44*. Cristina Tacoi vorbeşte de „*creatorul României moderne şi de distinsa sa Doamnă44*.

Nu se lasă mai prejos nici liricii minori (Mircea Micu, pentru care preşedintele e „*voievodul inimilor româneşti44*), umoriştii colocviali (bietul Nicolae Tăutu,

care se recomandă *„fostul dumneavoastră subaltern şi actualul subaltern44)* sau chiar viitorii transfugi (Al. Mirodan). În 1978, Mircea Tomuş vede în „marele bărbat" *„simbolul actual al Patriei44*, trudind pentru *„strălucirea literelor române44*. Ioan Grigorescu se înclină *„cu nemărginită dragoste44* şi se laudă că, deşi *„uneori pelegrin44*, s-a întors întotdeauna acasă. Gheorghe Tomozei oferă preşedintelui un *„omagiu emoţionat44*, iar Marin Mincu, da, Marin Mincu îşi exprimă *„bucuria şi mândria de a fi contemporanul epocii Ceauşescu44*, în calitatea sa de *„delegat cultural al ţării în străinătate44*. Nu lipsesc nici minorităţile: Meliusz József, într-o românească suprarealistă, *„mulţumeşte cu deosebită stimă44* pentru *„ideile al omeniei44* (sic!), pe care le va păstra *„până la ultima sclipire a minţii lui44*. O melancolică surpriză ne face diafanul poet Constantin Abăluţă: *„Cu deosebită stimă şi consideraţie ofer acest UNU* (titlul volumului-n.m. A.P.) *primului bărbat, primei personalităţi, proteguitorul artelor şi culturii, conducătorul statului nostru NICOLAE CEAUŞESCU. De asemenea însoţesc această carte de* (sic!) *ultima mea gravură «Mamă şi copil», lucrată special pentru a-i putea fi oferită.44*

Tulburătoare este râvna, s-ar zice inutilă, a unor scriitori aflaţi la sfârşitul vieţii şi al carierei. Foşti experimentatori ai literaturii de avangardă aţipesc într-un conformism fad, timoraţi, speriaţi de ce-au păţit sau de ce-ar putea păţi, dacă nu avizi de o vanitoasă confirmare târzie: Virgil Teodorescu, Virgil Carianopol (*„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu căruia îi datorez faptul capot publica şi am locul meu în Istoria Literaturii Române*...44), Dragoş Vrânceanu, Barbu Solacolu. Profetic se dovedeşte Demostene Botez, care îl dedică lui Ceauşescu însemnările sale din URSS în 1962! M. Sevastos îi urmează abia în 1966, iar Petru Comarnescu în 1967. Tia Peltz pretinde, în

1973, că s-a inspirat din „prin*cipiile eticii şi* e*chi*tăţii*44, Ro*mulus Dianu e copleşit de „emin*entul pedagog44, că*ruia îl oferă „vene*raţia şi admiraţia sa*4*4, ia*r Octav Dessila comite în semn de omagiu – o nebuloasă metaforă cosmică: „Deşi *secolele de* t*răire ale unu*i *n*eam *se* în*mulţesc şi* s*e* d*epărtează mereu între ele pe* măsu*ra străbaterii lor în* v*eşnicie, li* s*e* în*tâmplă, to*tu*şi, câteodată, ca* u*nele piscuri ale lor să* sară *de* o*riunde s-ar afla şi într-atât să se* a*propie unele de* a*ltele – ş*i *într-atât să semene atunci între ele – în*câ*t să nu* l*e* m*ai putem deosebi, ca*re *anume pisc a l*uat *la* p*urtare pe* a*l* a*ltuia. Gă*si*ndu-mă în faţ*a *unui asemenea fenomen istoric, ce*r *înalta învoire să* mă în*clin în* f*aţa lui.44* C*u* o vervă cvasierotică se adresează „cabinetului 2” Henriette Yvonne Stahl: „Tova*răşei Elena Ceau*şescu, *ce*le*i mai drepte cum*p*ene-susţinătoarea puterii cârmaciului ţării*i44.* Septiiagenară, Georgeta Mir-cea-Cancicov delirează agramat despre „înal*tă Domnie-voastre ocrotire44, pe* pagina de titlu a uiuj Fvolum „cita*t în de lung în* i*storia literaturi român*i *d-i*n *ani 193844 (*şic! şic! şi iar şic!).

Texte stingheritoare apar şi sub semnăturile lui Octavian O. Ghibu, Dumitru Berciu, Nicolăescu-Plopşor, ca să nu mai vorbim de Constantinescu-Iaşi sau Ştefan Pascu. După ani grei de puşcărie, intră în cor şi

Constantin C. Giurescu (însoţit, sporadic, şi de fiul său, Dinu), cu siguranţă din nevoia – legitimă – de a-şi consolida statutul atât de greu recuperat: *„Preşedintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceauşescu, această carte care arată că formarea poporului român nu este niciun «miracol» şi nicio «enigmă», ci un fenomen normal, ca şi formarea celorlalte popoare romanice, în semn de admiraţie şi înalt omagiu”*. (Se va observa, desigur, candoarea autorului, dispus să polemizeze, în spaţiul unei dedicaţii oficiale, cu Gh. I. Brătianu, colegul său mort în

închisoare sub Dej.)

Mai „firesc" sună textele omagiale ale unor cunoscuţi oameni de stânga, gen George Ivaşcu (care nu mai pridideşte să-şi proclame vechimea în partid, invocând anul 1935, când Nicolae Ceauşescu era deja *„o înaltă pildă pentru generaţia noastră"*) sau Eugen Jebeleanu, care vorbeşte în numele unor *„vechi amintiri"* şi îl consideră pe Ceauşescu, în 1971 (anul nefastelor „Teze din iulie"), *„apărătorul fără teamă şi prihană al Libertăţii"*.

Există, din fericire, şi ingenioase forme de eschivă, nu lipsite, uneori, de un secret umor. Gestul votiv e bifat, dar imnologia e eludată, fie printr-un pur exerciţiu stilistic, fie printr-un discurs autoreferenţial. În prima categorie, se distinge Dan Hăulică, care anexează unui exemplar din *Secolul 20* o carte de vizită cu următorul text: *„Cu aleasă deferentă, această sinteză, elaborată după îndelungi şi complexe prospecţiuni, despre o ţară minusculă care a avut de timpuriu curajul luptei trainice pentru ne-atârnare, şi despre întâlnirile dintre aceste ilustre valori şi tradiţia noastră românească, – până la Arghezi şi Blaga"*. Despre „destinatar" nicio vorbă. E limpede efortul autorului de a înfrunta cu graţie inevitabilul, cedând circumstanţelor fără a se umili. În alt registru, dar pe linia aceluiaşi tip de divagaţie, se înscrie Fănuş Neagu: *„Tovarăşului Nicuşor Ceauşescu, această carte care e o zbatere de argint a tinereţii mele (şi, sper, a tuturor celor ce trăim pentru frumuseţea visului), însoţită de speranţa că, în timp ce o va citi, îl voi face să audă un sunet de taină a inimii mele, un brad şi o talangă din Giuleşti"*. Zaharia Stancu excelează, la rândul lui, în specia discursului autoreferenţial, nu ştim cât de ironic, cât de egolatru sau cât din amândouă. El trimite preşedintelui traduceri în limbi inaccesibile – ale cărţilor proprii, cu scurte însemnări descriptive: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, această carte*

care a ajuns până în Finlanda, Omagiu” sau *„aceste pagini în cehă…*”

Deşi nu e tocmai o noutate, conformismul căruia i-a consimţit, în atâtea rânduri, Zoe Dumitrescu-Buşulenga nu încetează să ne amărască. Binele făcut de un profesor ca ea vieţii universitare româneşti e de necontestat. Cred, însă, că binele acesta ar fi sporit, dacă în „bibliografia” prezenţei publice a unei doamne de o asemenea croială ar fi lipsit propoziţii ca aceasta: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, providenţialului conducător care ne-a redăruit libertatea şi conştiinţa naţională, omagiul suprem*”. Să fi fost sinceră? Şi să fi fost creştineşte sincer regretatul Ioan Alexandru, când oferea şefului statului traducerea *Cântării Cântărilor „cu iubire*”! Ce putem crede, în sfârşit, despre sinceritatea impunătorului Geo Bogza de vreme ce, în 1981 (într-un moment, aşadar, în care eram obişnuiţi să vedem în el un reper al rezistenţei demne, al verticalităţii autentice), se complăcea, la adăpost de judecata publică, să scrie pe o carte despre Spania: *„Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, la a şaizecea aniversare a Partidului Comunist Român, aceste texte din vremea romantică a antifascismului, în semn de profund respect*”!

Neaşteptată ne apare, astăzi, şi o probă de devotament întârziat din partea unui om alat de respectabil cum este profesorul Paul Cornea. Profesionist de elită, pedagog plin de farmec şi interlocutor savuros, el se disociase, în conştiinţa noastră, de tribulaţiile tinereţii sale uteciste. Cu toate acestea, în 1972, profesorul putea încă să-şi însoţească o lucrare cu următoarea scrisoare: *„Iubite tovarăşe Ceauşescu, îndrăznesc să vă ofer volumul alăturat despre dezvoltarea culturii româneşti la începutul secolului al XIX-lea, care constituie rezultatul multor ani de muncă încordată. Am năzuit prin această carte să servesc în mod devotat şi cu toată răspunderea cultura*

noastră socialistă, demonstrând rodnicia metodei marxiste în înţelegerea şi explicarea trecutului. Sper să fi reuşit într-o oarecare măsură. Ştiu că Dumneavoastră urmăriţi cu cea mai mare atenţie ceea ce se face la noi pe tărâmul ştiinţelor umane şi ideologiei literare. Sunt însă conştient, pe de altă parte, că imensele sarcini pe care le aveţi, s-ar putea să vă împiedice să luaţi cunoştinţă de contribuţia mea, oricum de un caracter limitat. Dar, pentru mine, ca profesor, cercetător ştiinţific, ca vechi membru de partid şi vechi activist al UTC, care v-am cunoscut şi am luptat sub conducerea Dvs. Încă în primele săptămâni de după 23 august 1944, constituie o mare satisfacţie chiar şi faptul de a vă putea oferi această carte, acum, în preajma Conferinţei naţionale a scriitorilor. Vă rog să consideraţi volumul alăturat drept un omagiu modest de recunoştinţă şi gratitudine pentru activitatea Dvs. excepţională în fruntea poporului şi a partidului, pentru idealul de umanism socialist pe care-l menţineţi viu în inimile noastre. Cu cel mai profund respect, P.C".

Dacă însă angajamentele de tinereţe pot juca feste mireanului, cum să înţelegi fervoarea cu care oameni ai Bisericii, cu un angajament lăuntric infinit mai exigent, se lasă batjocoriţi de demonul linguşelii? Iată o scrisoare a Înalt Prea Sfinţitului Nicolae Mladin, de pe vremea când era Mitropolit al Ardealului (21 martie 1971): *„Mult Stimate Domnule Preşedinte al Consiliului de Stat, însufleţit de măreţele realizări ale poporului nostru, vă rog să-mi permiteţi să vă prezint acest volum – rod a* (sic!) *peste două decenii de activitate în spiritul înnoitor al epocii noastre – drept omagiu pentru proeminenta, dinamica, atotcuprinzătoarea personalitate a Domniei Voastre.*

Domnule Preşedinte Nicolae Ceauşescu, cel mai iubit fiu al poporului, conducătorul încercat şi dăruit cu

întreaga fiinţă înălţării patriei socialiste, luptei pentru pace şi progres social în întreaga lume, omul de stat de înalt prestigiu pe plan internaţional, prin care numele ţării noastre străluceşte cu mândrie între ţările de pretutindeni. Primiţi Vă rog, Domnule Preşedinte al Consiliului de Stat, asigurarea că voi sluji şi în viitor cu entuziasm şi devotament măreţele cauze ale poporului nostru, ale omenirii, pe calea trasată de conducerea patriei noastre, de Domnia Voastră personal”.

Nu l-am cunoscut direct pe înaltul Mladin. Dar pe Valeriu Anania – Bartolomeu al Clujului – îl cunosc într-atât, încât să nu am despre dânsul decât cuvinte bune. Sunt un admirator al efortului său uriaş de a da o nouă versiune a Bibliei în româneşte, îmi plac personalitatea sa intensă, expresivitatea sa tranşantă, şi am beneficiat, cu ani în urmă, de cordialitatea sa plină de solicitudine. Cum să nu fiu descumpănit când îl descopăr printre „dedicatori”, mai întâi în 1971 (*„Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, cititor de poezie* «*bună*» (!?), *omagiul autorului şi respectuoasa salutare a lui V.A.*”) şi apoi în 1979: *„Excelenţei Sale Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, dârz apărător al rădăcinilor din care creştem şi înflorim întru identitatea noastră ca popor, ferindu-ne de drama eroilor acestei cărţi*”. (e vorba de *Străinii din Kipukua* – n.m. A.P.)?

Un regim politic care aduce oameni în toată firea, oameni de anvergură uneori, în situaţia de a produce o proză precum cea antologată în acest articol, trebuie să fie cuplat la una din cele mai odioase şi mai subtile surse ale răului. Vina totalitară nu e, în astfel de cazuri, direct incriminabilă şi penalizabilă ca atare. Victima consimte. E brutalizată subliminal, intoxicată tenace, pe termen lung, aşa încât să ajungă a lua derapajul drept normalitate. Ea acţionează conform, fără să mai fie nevoie de

constrângere. Trădarea de sine devine firească, spontană, sau apare ca efect al unui calcul care se socoteşte avantajos. Scenariul informatorului care colaborează de frică e, prin comparaţie, rudimentar. Aici victima are iniţiativa, se precipită triumfal spre propria ei sacrificare. Confuzia îl contaminează, în cele din urmă – supremă perversiune! –, pe însuşi beneficiarul concertului omagial. Ni-l putem închipui pe Ceauşescu perplex în faţa plutonului de execuţie: cum să înţeleagă o populaţie care, prin exponenţi notorii ai ei, te laudă hiperbolic timp de 25 de ani şi, la sfârşit, te împuşcă?

Puteau semnatarii textelor de mai sus să evite clipa fatidică a concesiei? E uşor să spunem că puteau, că au existat şi destui scriitori care n-au intrat în joc şi nu şi-au ratat, prin aceasta, destinul. Am putea adăuga că, o dată acceptată ploconeala, s-ar fi putut găsi formule mai decente de expediere a episodului, fără atâta sos, fără atâta „participare" personală. Există, totuşi, şi stilul sec. Dar ar însemna să simplificăm lucrurile, să vorbim de efectele răului şi nu de cauza lui. Ar însemna să transformăm spectacolul sumbru al unor conştiinţe nefericite, într-o arogantă predică justiţiară.

Am fost cu toţii, după o vorbă a lui Cioran, „turişti în infern". Nu se cade să revenim la suprafaţă cu seninătatea unor judecători care ştiu să separe, fără dileme, binele de rău.

Plai cu boi, iunie-iulie 2001

Talciocul dosarelor

După lege, românul n-are acces la propriul său dosar de securitate. * Unii zic că e bine: nu ne vom amărî de pomană, nu ne vom pierde iluziile, vom rămâne prieteni până la sfârşit cu o parte din cei care, de voie sau de nevoie, ne turnau la poliţie. Alţii zic că e rău: informatorii vor fi protejaţi pe termen lung de furia publică,

comunitatea va sucomba sub toxina păcatelor ei nemărturisite. Bine sau rău, e limpede că dacă vreau să-mi iau riscul de a arunca o privire în infern, legea, grijulie, mă împiedică. Şi totuşi, cu o anumită regularitate, ziarele – de toate culorile – publică tot soiul de documente „secrete" din Arhivele Securităţii. Am avut, de pildă, surpriza să citesc, în *Adevărul literar şi artistic* din 6 octombrie a. e, un interminabil text cuprinzând transcrierea unei discuţii „dintre Andrei Pleşu şi soţia sa" cu doi ziarişti francezi, în 1988. Cu alte cuvinte, *toată lumea* are, potenţial, acces la dosarul meu şi la o sumedenie de dosare adiacente. Toată lumea, numai eu nu! Aici legea devine aproximativă. Ea îngăduie *oricărui* hoţoman al fostei securităţi să livreze *oricărui* hoţoman din presa actuală *orice* document de arhivă despre *oricine*. E evident că asemenea „scurgeri" nu sunt tolerate de dragul transparenţei. Trebuie, mai curând, să ne gândim la un amestec penibil de corupţie, plăcere a scandalului, neglijenţă administrativă şi indiscreţie interesată. N-am văzut pe nimeni, până acum, tras la răspundere pentru sustragere şi publicare ilegală de materiale secrete. N-am văzut pe nimeni judecat pentru încălcarea dreptului constituţional de a nu fi agresat în sfera privată. În asemenea condiţii, devii, inevitabil, nostalgic. Vechea securitate nu-şi publica tezaurele decât „la ocazii" rarisime. Te fotografia în chiloţi, dar nu-ţi publica fotografia în *Scânteia*. Acum, dosarele noastre au devenit, în sfârşit, bunuri ale întregului popor. Pe de altă parte, nu trebuie să ne amăgim. Nu vom vedea curând, în presa centrală, dosarul lui Nicolae Ulieru, al lui Mihai Pelin sau ale gazetarilor care publică, în jurnalele lor, dosarele altora. Mache nu-şi publică dosarul lui. Îl publică pe al lui Lache.

În ce mă priveşte, mă resemnez. N-am nimic de ascuns. Nici nu ţiu să fiu dovedit ca dizident autentic. Aş

avea, totuşi, o singură exigenţă, strict profesională. Textele sunt transcrise de ofiţeri sau subofiţeri care stau prost când cu gramatica sau cu limbile (şi numele) străine, când cu auzul. Ele sunt pline de inadvertenţe, obscurităţi şi nonsensuri care, pentru un om de condei, sunt stingheritoare. Cum era să spun, cum rezultă din stenogramă, că „am citit opera marelui maestru Dan Berindei, care a împărţit o celulă cu Noica” (?!), sau că Whitehead (?!) a fost în România? Asta ca să nu pomenesc decât gogomăniile mari. Rog, deci, pe toţi cei care vor hotărî, unilateral, să publice pagini nemuritoare din dosarul meu, să mi le trimită întâi la corectat.

Dilema, 18 – 24 octombrie 1996

Accesul la dosare

Vrem sau nu vrem să ne vedem dosarele? E o întrebare al cărei răspuns nu poate fi căutat în spaţiul rece al dezbaterii logice sau juridice. Degeaba umbli la argumente: în realitate, te simţi atins în măruntaie şi în soartă. Cum să consimţi liniştit la o despuiere arbitrară a ta şi a celor din jurul tău? Cum să nu găseşti nenumărate motive de a refuza? Mai întâi, îţi spui că nu vrei să afli lucruri care să-ţi otrăvească tot restul vieţii. Nu vrei să-ţi cunoşti turnătorii, mai ales dacă fac parte dintre cei apropiaţi. Apoi, câtă încredere poţi avea în acurateţea unor informaţii adunate cu rea-credinţă, de o poliţie ilegitimă moralmente şi care nu avea niciun scrupul în alegerea mijloacelor sale de lucru? Nesigură este însăşi autenticitatea documentelor îndosariate. În cei şapte ani care s-au scurs de la revoluţie, ele au putut fi abundent manipulate de cei care au avut interesul şi puterea de a o face. Unele s-au înălbit, altele s-au întunecat, altele au dispărut pur şi simplu. Cât din fiinţa noastră reală se găseşte, în fond, între coperţile dosarelor noastre? Nu vom fi confruntaţi cu o colecţie sordidă de abjecţii, cu o

antologie indigerabilă a mizeriei sufleteşti? La urma urmelor, am dreptul să evit întâlni-rea cu propriul meu spectru şi cu spectrele altora. Nu ţin cu tot dinadinsul să-mi contemplu biografia prin gaura cheii, peste umărul securistului care mă „monitoriza”. E ca şi cum, brusc, limitele câmpului meu vizual s-ar dilata în chip nefiresc, incluzând zone rezervate, prin natura lor, penumbrei. E ca şi cum aş vedea, dintr-odată, în infraroşu, sau ultraviolet. Ca şi cum aş auzi ultrasunete.

Hotărât lucru, deschiderea arhivelor secrete e o aventură plină de capcane. Are dreptate, poate, o bună prietenă din Budapesta, care propune ca fiecare din noi să-şi primească dosarul acasă, în plic închis, urmând să decidă singur dacă vrea sau nu să-l deschidă.

Cred, totuşi, că, punând totul în balanţă, accesul la dosare e un rău mai mic decât sigilarea lor definitivă. Dacă nu vom avea curajul de a ne confrunta cu *realitatea* toxinei, vom fi condamnaţi să trăim cu *mitologia* ei. Vom evita dezagreabile demascări punctuale, dar vom respira într-o atmosferă de suspiciune difuză. În plus, suspendarea accesului *legal* la dosar nu va exclude frecventarea şi utilizarea lui *ilicită*. Depozitul de documente a cărui utilizare nu e reglementată juridic va plana asupra noastră ca o perpetuă invitaţie la şantaj şi mal-versaţiune. Oamenii cumsecade vor fi, în continuare, victime potenţiale, pezevenghii vor fi, în continuare, agresivi. Evident, nu vom putea privi în subteranele vieţii noastre trecute fără o senzaţie de inconfort sălciu, în care dezgustul, curiozitatea şi teama se vor amesteca indiscernabil. Dar nu ne vom găsi liniştea înainte de a fi acceptat o ultimă întâlnire cu ceea ce, în deceniile din turmă, a fost dejecţia noastră cotidiană.

Dilema, 3 – 9 octombrie 1997

Intelectualitatea luptătoare

Cred că toţi oamenii de litere citesc *Cartea albă a*

securităţii în acelaşi fel: caută indexul, apoi îşi caută numele, apoi parcurg febril paginile care îi privesc. Lectura e însoţită de sentimente amestecate: mici momente de jenă, mici momente de vanitate, mici emotivităţi nostalgice. Important e să nu lipseşti, să se vadă că ai fost pe scenă…*Et in Arcadia ego*l *Efe*ctul ultim al textului e, în genere, tonic. Mulţi dintre eroii lui confirmă – în comentariile lor publice – spiritul acomodant al prefeţei: să nu se mai zică despre noi că am fost blegi, că n-am fost capabili de rezistenţă. Din contra! Am mârâit abundent, ne-am ţinut tari, am dat serios de lucru securităţii. Pe coridoarele sordide ale tragediei totalitare, victimele sucombă cu un aer satisfăcut. Am fost ascultaţi cu microfoane ascunse – deci am făcut totul. Am fost urmăriţi – deci am combătut straşnic. Distorsiunea inevitabilă care rezultă de aici e că între Doina Cornea şi Valentin Silvestru e doar o diferenţă de grad: amândoi au avut „atitudini curajoase”, amândoi erau „prost văzuţi”. Şi, în general, toţi eram un fel de haiduci, mai mult sau mai puţin nervoşi: Dorin Tudoran, dar şi Corneliu Vădim Tudor, Dan Petrescu, dar şi Adrian Păunescu, Mircea Dinescu, dar şi Eugen Barbu. Ba chiar şi Victor Tulbure. Sau Ion Bănuţă. În definitiv, dacă ne gândim bine, nu era român care să nu înjure, periodic, partidul: când nu se aprindeau chibriturile, când nu venea autobuzul, când nu mergeau gazele, când nu se găsea brânză. Evident, scriitorimea constituia detaşamentul de avangardă al acestei latente insurgenţe. Şi, slavă Domnului, n-a luptat degeaba!

Se pare că publicarea documentelor în discuţie e resimţită ca „un pas înainte”. În ce mă priveşte, sunt stupefiat de calmul benevolent al comentariilor. După mine, „eroii” acestei cărţi nu sunt personalităţile ei notorii, ci puzderia de „surse” anonime care livrau informaţii: sursa „Arabu”, sursa „Ionel”, sau „Marian”, sau „Udrea”,

sau „Trifu”. „Personalităţile” sunt un joc de umbre: Ştefan Augustin Doinaş e „Sandu”, Gabriel Liiceanu e „Lulu”, Marin Sorescu e „numitul Sorescu Marin” (prescurtat „Soare”), cutare altul e „Tulceanu”. Teroarea recurgea, ironic, la ficţiune: turnători cu nume inventate făceau rapoarte despre „obiective” cu nume false. Totul e străbătut de minciună, spaimă, derizoriu, nesimţire şi suferinţă. Niciun motiv de amuzament sau de auto-complezenţă. Am trăit timoraţi, decenii întregi, sub un ochi care ne dispreţuia. Am fost materia primă a unui scenariu golănesc, imaginat de proşti şi de canalii. Cred că e prea devreme încă pentru împăcarea cu sine.

propos: din antologia domnului Pelin, rezultă că, undeva, în apartamentul meu, fusese instalat un echipament de ascultare. Atrag atenţia forurilor competente că, până acum, nu mi-a bătut la uşă nimeni care să-l recupereze…

Dilema, 25 – 31 octombrie 1996

Păcatele şi inocenţa intelectualilor

I

Societatea românească are, faţă de intelectuali, o atitudine cât se poate de ambiguă. Pe de o parte, ei sunt trataţi cu un respect vag ipocrit, admiraţi pentru „erudiţie”, invocaţi cu mândrie ca „valori ale neamului” şi solicitaţi „să scoată ţara din impas”, iar pe de altă parte sunt priviţi cu o ironie mefientă, ca nişte vietăţi plăpân de şi inactuale, stricate de prea multă gândire, ineficiente, elitiste, cosmopolite, carenţe la mai multe rubrici „civice”, cum ar fi patriotismul, solidaritatea, respectul pentru masse etc. O bună parte a populaţiei autohtone e mai curând plictisită de intelectuali. Ei sunt, în genere, nişte inşi pe care nu-i pricepi şi care nu te pricep, nişte personaje pe care nu te poţi bizui, nişte încurcă-lume care ar trebui să-şi vadă de treabă, dacă tot nu sunt în stare să

ajute cu adevărat. Sentimentele „populare” faţă de intelectualitate pendulează, aşadar, descumpănitor, între „de ce nu faceţi ceva, domnilor intelectuali?” şi „noi muncim, nu gândim”, dacă nu chiar, în clipe de dizgraţie, „moarte intelectualilor!”

Problema e departe de a fi una strict naţională. Marile răsturnări din 1989 au adus pretutindeni în prim-plan intelectuali prestigioşi, care au putut fi, simultan, declanşatorii, garanţii şi emblemele evenimentelor. Oameni al căror destin e asociat, de obicei, cu marginalitate laborioasă au umplut dintr-odată scena în postura „eroului civilizator”, a reformatorului activ. Ulterior, cum era de aşteptat, toate dezamăgirile postrevoluţionare au trecut în contul lor. Alegătorii s-au săturat repede de discursuri nobile şi de pilde moralizatoare. Vremea gesturilor simbolice, a atitudinilor măreţe, a trecut. Havel s-a banalizat, Michnik a devenit antipatic. Raportul între intelectuali, etică şi politică a intrat în repertoriul tematic al unor cochete simpozioane internaţionale. Din stradă şi de la „masa tratativelor”, intelectualii au ajuns actori, mai mult sau mai puţin mondeni, ai unor nesfârşite „mese rotunde”. Ei glosează, alexandrin, în jurul isprăvilor lor trecute, se explică, propun noi utopii, dezbat nuanţe. Situaţia e bine rezumată de Bernard Guetta, într-un articol din *Le Nou-vel Observateur* despre Polonia: „Războiul s-a terminat. Polonia a ales un om normal, pentru vremuri normale. Totul e în ordine şi e foarte trist”.

Să înţelegem că intelectualii au ieşit din joc? Iar dacă, într-adevăr, aşa stau lucrurile, trebuie numaidecât să întâmpinăm această împrejurare ca pe o catastrofă? Vom observa, mai întâi, că, în discuţiile curente pe această temă, termenul „intelectual” are o accepţiune particulară. El desemnează mai curând varianta „artistă” a

intelectualului, insul interesant, „ales”, plutind charismatic deasupra mulţimilor. Nu pur şi simplu „studiile superioare”, nu preeminenţa mentalului asupra manualităţii definesc, la ora actuală, statutul intelectualului, ci propensiunea spre sublimitate speculativă, spre gesticulaţie eticistă şi spre originalitate creatoare. Nimeni nu se gândeşte, când caută exemple, la Václav Klaus, deşi cu greu i se poate contesta prim-ministrului ceh însuşirea de intelectual. Toată lumea se gândeşte la Văclav Havel. Numai sub o întruchipare de tip Havel poate intelectualul să capete aura personajului misionat, hărăzit de instanţe sibilinice să ne salveze. Nu putem delega rolul de „mântuitor” unui contabil. Aici ne izbim de o primă „deşuchere” a mentalităţii noastre. O deşuchere candidă şi romantică, dar nu mai puţin vătămătoare. Facerţi o greşeală de logică deontică, adică distribuim aberant criteriile autorităţii. Din faptul că un om este „inspirat” şi eficace în domeniul competenţei sale specifice, deducem că el are o competenţă universală. Mai exact, subînţelegem că „a fi inspirat şi eficace” e o competenţă în sine, cu rezultate spectaculoase, indiferent de domeniul la care se aplică. Dacă Einstein a luat premiul Nobel pentru fizică, înseamnă că, orice l-am întreba, el va da răspunsuri de premiant. Îi vom cere, deci, să-şi dea cu presupusul despre fericire, despre nemurirea sufletului şi despre viitorul omenirii şi vom lua de bune toate platitudinile sale, contând pe înzestrarea lui supremă acolo unde el nu e mai mult decât un om cumsecade. Ideea că un scriitor genial poate fi o lepră sau un papă-lapte, ideea că un matematician de anvergură poate fi idiot în materie de politică sau că un om de mare curaj poate fi subdezvoltat în plan administrativ-nu intră în minţile noastre însetate de geometrie şi consecvenţă. Intelectualul e cineva care ştie *anumite* lucruri, *multe* lucruri, înseamnă că e cineva care

le ştie *pe toate*. Intelectualul vorbeşte frumos – deci are soluţii. Intelectualul *înţelege* orice – deci *poate* totul. Intelectualului i se refuză dreptul de a fi, uneori, şi în anumite zone, un biet om. Ca atare, el e dator să pună umărul, cu energia sa miraculoasă, la urnirea tuturor blocajelor. Dacă nu o face, e egoist, evazionist, leneş. „Să nu-mi spui că nu poţi, ştiu că poţi, trebuie să poţi!" – iată exigenţa publică impusă drastic intelectualităţii. Condamnată să-şi onoreze nimbul, ea nu-şi poate permite penumbrele cotidiene ale „simplului cetăţean". Până şi comentariul – care e specialitatea sa notorie – îi este interzis: nu se cade să vorbeşti de pe margine; ai datoria să intervii.

Există, prin urmare, o adevărată mitologie a misiunii intelectuale, pe care istoria o verifică în anumite momente, pentru a o dezminţi în altele. Se pune întrebarea între ce limite o asemenea misiune este rezonabilă şi legitimă. Ce se poate aştepta de la intelectuali şi ce nu? Şi cum trebuie să se poarte un intelectual adevărat (?) pentru a păstra echilibrul între riscul activismului inadecvat şi acela al absenteismului culpabil? Vom reflecta asupra acestor întrebări în săptămânile următoare, nu pentru a da răspunsuri definitive, ci dimpotrivă, pentru a relativiza opiniile gata-făcute şi directivele prea tăioase ale simţului comun.

II

Mitologia misiunii politice a intelectualilor e încă, după secole de dezbatere, un teren mişcător. Ea a produs, până acum, trei mari categorii de soluţii.

1. Intelectualii n-au ce căuta pe aceeaşi scenă cu politicienii. Nu e rostul lor să se amestece în vacarmul veacului, să se risipească în piaţa publică, să se abandoneze unei problematici contingente. „Politica trebuie lăsată pe seama diplomaţilor şi a militarilor" –

spunea Goethe, cu o radicalitate căreia nu i-a fost întotdeauna credincios. A lăsa deoparte viaţa contemplativă, a înlocui marile întrebări ale spiritului cu triviale nelinişti de conjunctură e a-ţi trăda condiţia de intelectual, a sacrifica „talantul” care ţi-a fost dat. La sfârşitul anilor ’20, Julien Benda a făcut din teza aceasta substanţa unui *best-seller*. Pentru el, cărturarii (*Ies cleres*) sunt nişte vietăţi aparte, distincte de specia „laică” a umanităţii. Ei desfăşoară o activitate „străină, prin esenţa ei, de orice scop practic”. Liberi de tirania intereselor temporale, exasperaţi de „realismul maselor”, intelectualii „nu sunt din lumea aceasta”. Ca atare, ei nu pot coborî de la nivelul principiilor eterne la acela al pasiunilor imediate decât consimţind la o desfigurare. Trecerea intelectualităţii de partea pragmatismului cotidian, angajarea lor în lupta politică, constituie o adevărată „răsturnare morală”, cu grave consecinţe pentru istoria europeană de după a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Când Constantin Noica îşi sfătuia discipolii să nu se lase târâţi într-un conflict de uzură cu instituţiile puterii comuniste, el gândea în spiritul lui Benda. „Politica e meteorologie” – sima verdictul lui. Nu-ţi întrerupi lecturile şi scrisul pentru a combate ploaia, seceta, anotimpurile… Nu ratezi intrarea în Paradis, pentru a urni o căruţă răsturnată la marginea drumului.

2. Intelectualii au datoria să se implice în viaţa politică, tocmai pentru că înzestrarea lor excepţională echivalează cu o calificare supremă în arta de a guverna. Dintr-o asemenea convingere s-a născut modelul „filozofului-rege”. Pentru a fi bine condusă/comunitatea trebuie să fie condusă de un campion al spiritului: aşadar nu de un „exponent”, ci de o excepţie. Posesiunea adevărului şi exerciţiul incoruptibilităţii morale nu sunt, în definitiv, daruri ubicue, bunuri „populare”. E, prin urmare,

firesc ca numai cei care întruchipează asemenea rare virtuţi să aibă un cuvânt de spus în guvernarea mulţimii. Teoretic, teza aceasta are o anumită, rece, consecvenţă. Practic însă, ea s-a ilustrat prin rezultate lamentabile. Prestaţia politică a intelectualităţii (începând cu aceea a lui Platon, care a dat gir metafizic „filozofului-rege") e, adeseori, precară, utopică, dacă nu de-a dreptul periculoasă. S-a observat cu îndreptăţire (Wolfgang Miiller-Funk între alţii) că nici nazismul, nici comunismul n-au fost invenţii ale muncitorilor şi ţăranilor. Ele au fost, dimpotrivă, tenace construcţii intelectuale, „fantezii" ale unor „creiere" de elită. Există, e drept, contra-exemplul câtorva stăpâni luminaţi, care ameliorează, întrucâtva, imaginea intelectualului-con-ducător. „Platonismul" politic e, astfel, „salvat" moralmente nu de Platon însuşi, ci de un personaj ca Havel, a cărui conduită nu respectă, totuşi, dogmatica *Republicii* platoniciene. Trebuie să admitem, de asemenea, că angajarea politică a dizidenţilor est-europeni şi contribuţia lor la răsturnarea totalitarismului spală ceva din ruşinea intelectualităţii acomodante, care s-a complăcut, de-a lungul veacului nostru, în catastrofale alianţe cu toate ideologiile de extremă. Numai *asemenea* isprăvi (dizidentă, veghe civică, slujire *concretă* a valorilor) îndreptăţesc încrederea unor autori contemporani (György Konrád, de pildă), în şansa intelectualilor de a schimba în bine faţa lumii.

3. Între intelectualul care participă nemijlocit la jocul politic şi cel care îl ignoră îşi face loc, în vremea din urmă, intelectualul care influenţează mersul lucrurilor *din afara* vârtejului lor. Aceasta este – după Timothy Garton Ash (într-un articol din *New York Review of Books*) – strategia comportamentală cea mai potrivită cu ceasul de-acum al istoriei. Momentul angajării totale a trecut. Nu mai e nevoie ca intelectualii să devină miniştri, prim-miniştri sau

preşedinţi. Dacă vor să-şi păstreze puterea de intervenţie, ei trebuie mai curând să evite asemenea posturi. Li se cere doar să comenteze critic faptele guvernanţilor, să devină „polul" social al luciditǎţii. Reapare, în prim-plan, oficiul „spectatorului angajat" (termenul e al lui Raymond Aron), singurul care convine cu adevărat condiţiei de intelectual. Până şi Julien Benda era, de altfel, dispus să îngăduie cărturarului oarecari excursuri politice. Cu două condiţii: să nu facă parte din administraţia de stat (cu alte cuvinte să rămână independent) şi să nu transforme „excursul" ocazional în ocupaţiune constantă.

Dincolo de variantele inventariate mai sus, rămâne încă spaţiu suficient pentru nuanţe. *Acelaşi* individ poate traversa circumstanţe, stări, crize, care să-l orienteze, în chip legitim, spre *oricare* din atitudinile publice imaginabile. Există împrejurări istorice în care absenteismul echivalează cu o vinovată demisie, dar există şi vremuri care îngăduie şi justifică rezerva. Există vârste ale forului public şi vârste ale chiliei. Există, în sfârşit, infinita chimie a temperamentelor. Naturile retractile, contemplative, diafane, nu pot fi culpabilizate pentru lipsa lor de pasiune conjuncturală, tot astfel cum naturile focoase, cutremurate de fior comunitar, nu pot fi obligate să adopte, de azi pe mâine, moravuri de bibliotecă... Suntem pe un tărâm care refuză orice schematism, orice reţetă. Iar imperiul fapt*ei est*e mult mai cuprinzător decât acela al agitaţiei exterioare, al insurgenţei prometeice.

III

Istoria politică a intelectualităţii româneşti după al doilea război mondial este istoria unui eşec. Ea a făcut dovada unei *inadecvări* constante, cu efecte dramatice uneori, ridicole nu o dată, contraproductive întotdeauna. Inadecvarea aceasta (faţă de ingerinţa politicului, faţă de exigenţele etice şi faţă de „fatalitatea" promiscuă a istoriei

reale) a cunoscut, credem, patru etape.

1. Supliciul. La sfârşitul anilor ’40 şi în anii ’50, intelectualitatea (dar nu numai ea) a fost supusă unui regim de atroce agresiune. O parte însemnată a elitelor autohtone a umplut puşcăriile, a traversat lungi perioade de domiciliu obligatoriu şi de marginalizare degradantă. Nimeni nu era pregătit pentru a face faţă „lumii pe dos”, devenită, peste noapte, coşmar cotidian. Pe fundalul sumbru al acestui coşmar, a prins contur cea dintâi inadecvare: speranţa nerealistă a unei intervenţii salvatoare dinspre apus. După ce, mai întâi, refuzaseră să ia notă de trădarea aliaţilor, de faptul că România fusese abandonată cu bună ştiinţă influenţei sovietelor, minţile noastre luminate contau, în continuare, pe solidaritatea eficientă a „lumii libere”. O generaţie întreagă s-a refugiat în superstiţia unei mântuitoare invazii justiţiare. „Vin americanii!” – devenise formula evazionistă a unei comunităţi care încerca să-şi amâne destinul şi să-şi decline răspunderile. Aşteptarea îngerilor exterminatori era, în chip vădit, un drog, un substitut halucinogen al acţiunii proprii, al confruntării asumate. Americanii n-au venit, iar cei care îi invocau au murit descumpăniţi, cu ochii pe o himeră.

2. Coabitarea. După 1964, puşcăriile s-au golit. Prin gesticulaţia sa patriotică din august 1968, prin „deschiderea” economică şi culturală tolerată până în vara lui 1971, Ceauşescu a dat tuturor impresia că regimul comunist intră într-o fază de „normalizare”. S-ar fi zis că „ţara” începe să conteze mai mult decât „internaţionalismul proletar” şi că rigorile ideologice aspiră spre un „chip omenesc”. Puterea părea a fi renunţat la prerogativele ei dictatoriale: astfel de-demonizată, ea căpătase aerul unui „partener” plauzibil. Aşa a apărut a doua mare inadecvare a intelectualităţii româneşti:

credinţa că *se poate dialoga* cu regimul, că lucrurile merg spre bine şi că, prin urmare, există premisele unei *colaborări* onorabile cu guvernanţii. O seamă de figuri notorii au intrat în partid, au făcut declaraţii cordiale, au „salutat" orientarea convenabilă a „congresului al IX-lea". Fireşte, totul era o iluzie. Intelectualitatea n-a făcut decât să cauţioneze o manevră politică a cărei finalitate era consolidarea sistemului, în varianta neo-sta-linistă întruchipată de Ceauşescu.

3. „Politica neutralităţii". După 1971, nimeni nu mai credea cu adevărat în „binele" care poate rezulta din coabitarea cu organismele puterii. Intelectualitatea a înţeles, pe de-o parte, că nu există „comunism cu faţă umană" şi, pe de altă parte, că „epoca de aur" va avea o durată indefinită. Coroborate, aceste constatări au produs o a treia reacţie inadecvată: împotriva unui sistem represiv atât de solid alcătuit *nu se poate face nimic*. Trebuie să stai deoparte, să nu te amesteci, să nu consimţi la o înfruntare care nu poate fi decât perdantă. Singurul ţel e supravieţuirea (spirituală), singura metodă – *rezistenţa prin cultură*. Această mentalitate explică inexistenţa unei dizidente româneşti de anvergură. Puterea era, din nou, demonizată, iar resursele ei de energie opresivă – supraevaluate. (S-a dovedit, în cele din urmă, că „aparatul" era mult mai şubred decât ni se părea.) Moralmente, teoria non-participării, a sabotajului tacit, a neutralităţii invulnerabile e cât se poate de discutabilă. Practic vorbind, ea s-a dovedit o „politichie" utilă: în plin dezastru, intelectualii au învăţat să mimeze normalitatea şi au găsit argumente estetice, istorice şi religioase pentru a nu risca nimic. Absenteismul civic s-a putut justifica prin retorica subversiunii subtile, care pierde în imediat, dar câştigă pe termen lung. Comunismul trece, capodoperele rămân...

4. Reajustarea propriei imagini. Fie că am mărturisit-o, fie că nu, „politica neutralităţii” a provocat, după decembrie 1989, o stare difuză de culpabilitate. Privită din perspectiva evenimentelor „revoluţionare”, atitudinea „înţeleaptă” a intelectualităţii în anii dictaturii sima a compromis şi laşitate. Nemulţumiţi, în adânc, de stingheritoarea lor prestaţie publică, iritaţi, retrospectiv, că n-au avut mai mult curaj, intelectualii s-au mobilizat împotriva comunismului *postum* cu o furie care ar fi fost mai la locul ei în războiul – infinit mai periculos – cu oştirile comunismului *real*. Pentru a şterge urma micilor complicităţi vinovate din perioada totalitară, intelectualitatea a adoptat, după 1989, poza verticalităţii inflexibile, a purităţii morale, care nu ştie să negocieze. S-a născut, astfel, *curajul de compensaţie*, opoziţia motivată cosmetic, ca *terapie de recuperare* a unui portret pasabil. E încă o specie, ultima deocamdată, a inadecvării: după ce s-au resemnat *prea devreme* sub comunism, intelectualii s-au angajat, în condiţiile post-comunismului, *prea târziu*. Animaţi de o secretă răfuială lăuntrică mai mult decât de luciditatea contextuală, ei n-au oferit societăţii civile idei, soluţii de echilibru, criterii pozitive, ci patimi impure, lozinci, histrionisme. Cu alte cuvinte, intelectualii au pus în joc tocmai ceea ce nu era intelectualitate în fiinţa lor. A spus-o Michnik încă din 1990: intelectualii au făcut politică (de acomodare) pe vremea când trebuiau să se comporte corect moralmente, şi au ales eticismul intransigent când ar fi fost cazul să facă politică.

Schema „în patru timpi” pe care am propus-o mai sus e, ca orice schemă, simplificatoare. A vorbi, în mod global, de „intelectualitate” este, de la bun început, un exces. Au existat, mereu, semnificative „diferenţe” între grupuri şi indivizi aparţinând aceleiaşi etape. În perioada 1945 – 1964 s-au găsit, de pildă, destui intelectuali (unii glorioşi)

dispuşi să evite „supliciul” prin concesii ameţitoare. De asemenea, s-au găsit – în perioada următoare – intelectuali care n-au căzut nici în capcana coabitării cu regimul, nici în aceea a rezervei prudente. În sfârşit, nu toţi intelectualii aliniaţi, după 1989, în opoziţie, pot fi reduşi la ceea ce am numit „terapia de recuperare” a propriei imagini, după cum nu toţi care au rămas în afara politicului sunt criptocomunişti. Un lucru e cert: la capătul a cincizeci de ani de tribulaţii patetice, de speranţe înşelate, inadecvări, spaime şi confuzii, intelectualitatea românească se află în plină *criză de identitate*. Înainte de a-şi asuma, pripit, un rol sau altul, înainte de a se culpabiliza sau de a se justifica, ea trebuie, de aceea, să-şi asume, cu sobrietate, această criză, să-şi reevalueze înzestrarea şi limitele. Altfel, va rămâne mereu „sub vremi”, la discreţia împrejurărilor şi a propriilor ei fantasme.

Argumentul cel mai des invocat pentru justificarea angajării politice a intelectualilor este autoritatea lor morală. Desigur, echivalenţa cultură-moralitate nu e tocmai subînţeleasă, dar e un fapt că, ori de câte ori un intelectual apare pe scena publică, ceea ce se aşteaptă în primul rând de la el e radicalitatea etică, rezistenţa la compromis, nobleţea atitudinii (adică, în paranteză fie spus, o seamă de calităţi aflate în contradicţie cu eficacitatea politică). E de dorit, prin urmare, ca intelectualul intrat în politică să nu semene a politician. Nu e obligatoriu – spune Havel cu o voce tot mai decolorată – ca politicul să excludă eticul. De altfel, rostul „regelui filosof” nu e altul decât să dovedească perfecta lor compatibilitate. Cu toate acestea, atât experienţa lui Havel din ultimii trei ani (după realegerea sa ca preşedinte al Cehiei), cât şi experienţa altor intelectuali contaminaţi de politică dovedeşte că, la un moment dat, efortul de a reprezenta, simultan, ambele domenii provoacă-şi de o

parte, şi de cealaltă-malformaţii greu remediabile. *Acelaşi* om poate fi şi politician, şi intelectual. Problema e dacă poate fi şi una, şi alta *în acelaşi timp*. Intelectualul adevărat nu poate fi decât plictisit de protocolul vieţii politice, de ipocriziile diplomaţiei, de ambiguităţile discursului electoral. El simte, de la o vreme, că îşi pierde identitatea, că postura guvernamentală îi falsifică limbajul şi comportarea, că dexterităţile vieţii publice îl obligă la alianţe nedigerabile şi la declaraţii în doi peri. La fel, politicianul nu poate fi decât exasperat de scrupulele intelectualului, de înclinaţia lui spre hamletizare şi auto-ironie, de excesele analitice ale spiritului său contemplativ. Convieţuirea celor două personaje sub aceeaşi umbrelă evoluează, fatalmente, spre schizofrenie. Pentru a evita un asemenea deznodământ, unul din ei cedează: intelectualul se estompează dinaintea politicianului (producând specia politicianului veleitar, care colecţionează cărţi şi apare la concerte pentru a-şi conserva vechea identitate) sau, dimpotrivă, politicianul lasă loc liber intelectualului care încearcă, adesea fără succes, să-şi recupereze vechile unelte. De regulă, după un episod intens de angajare politică, reflexele vieţii intelectuale sunt grav deteriorate. Pe drumul de la putere spre bibliotecă, intelectualul constată că şi-a pierdut inocenţa, că e infectat de microbul contingenţelor, de pasiunea luptei politice. El trebuie să-i dea dreptate lui Kant (pe care îl regăseşte mai curând în vreo culegere de aforisme): „exerciţiul nemijlocit al puterii dăunează inevitabil liberei folosinţe a raţiunii”.

Intelectualul – împreună cu suporterii săi – speră ca participarea sa la sfera politicului să aibă drept rezultat „spiritualizarea” puterii. Dar există un revers al acestei speranţe: politizarea excesivă a vieţii intelectuale. Cel care vrea să provoace invazia valorilor asupra mecanismelor promiscue ale lumii politice e pândit, la fiecare pas, de

riscul unei contagiuni inverse: deprinderile şi tematica puterii infectează, insidios, metabolismul spiritului. E cazul multor intelectuali est-europeni din generaţiile tinere care, după 1989 s-au lăsat integral absorbiţi de variante, mai mult sau mai puţin înalte, ale politologiei. Tocqueville şi Hayek devin adevăraţi „maeştri spirituali”, întrebările cu privire la relaţia optimă dintre stat şi individ sau la dinamica sistemelor electorale devin întrebări supreme. Evident, Tocqueville şi Hayek trebuie citiţi şi recunoscuţi ca interlocutori de mare clasă. Problema e ce *nu* mai citeşti şi la ce întrebări renunţi o dată ce ai căzut sub fascinaţia lor. Problema e câtă contingenţă suportă spiritul, pentru a rămâne el însuşi? Ceea ce intelectualitatea est-europeană a experimentat după 1989, intelectualitatea occidentală a avut de experimentat încă din anii cincizeci. Ispita agitaţiei în imediat, patosul stângist al dezbaterilor, febra ideologică în jurul unor „cauze” nobile au creat mitul intelectualului „branşat”, „responsabil”, „vigilent”, al intelectualului care nu-şi legitimează orele de lectură abstrasă decât printr-un număr echivalent de ore petrecute în stradă, alături de popor… Pe vremea aceea, în care noi sufeream că nu putem citi şi comenta Platon, colegii noştri din vest savurau Mar-cuse şi Garaudy. E rândul nostru, acum, să ne arătăm sastisiţi de Platon. Contratimpul acesta dintre intelectualitatea răsăriteană şi cea apuseană e una din realităţile caracteristice ale veacului nostru, insuficient analizată, deocamdată.

Graficul „vinovăţiei” intelectuale a evoluat, în timp, între limite diametral opuse: de la momentul Benda, când „coborârea” în agora era socotită o trădare, la momentul actual, când neparticiparea e socotită o nedemnă demisie. E inutil să căutăm „adevărul” într-o soluţie de mijloc. Dar indiferent spre ce ne îndeamnă o conjunctură sau alta, trebuie să înţelegem că nu putem vorbi de intelectuali

dacă nu le acordăm beneficiul unei „diferenţe specifice”. Iar diferenţa specifică a intelectualului, zona pe care nu şi-o poate adjudeca nimeni în locul lui nu are prea multe puncte de intersecţie cu zona politicului. Politicianul are competenţa valorilor utile ale comunităţii, intelectualul are competenţa singurătăţilor. Politicianul nu poate acţiona decât ofensiv, dinamic, manufacturier, intelectualul acţionează mai degrabă prin prestigiul prezenţei sale, prin iradiere statică, prin postură. Intelectualul poate – şi trebuie uneori – să intre în politică, dar o va face întotdeauna cu sentimentul că „angajarea” sa e un exil şi că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să se întoarcă

„Acasă”. Fără nostalgia perpetuă a ceea ce îi e propriu, intelectualul activ politic cade *sub* condiţia sa de intelectual, după cum fără obsesia Ithacăi, Ulysse nu e decât un aventurier de rând, sortit tuturor naufragiilor…

Irealitatea comunistă

Dilema, martie-aprilie 1996

Ion Iliescu s-a dovedit curajos acceptând să apară la televiziune în compania lui Mircea Dinescu. Toată lumea ştie că, pentru poet, interlocutorul nu există. El are obiceiul să joace simultan toate rolurile: cel care întreabă, cel care răspunde şi cel care moderează. În plus, e imprevizibil, necomplezent şi, la o adică, nemilos. E adevărat că şi Ion Iliescu stă mai bine cu discursul decât cu replica. Răbdător, de o obstinaţie tematică şi stilistică inflexibilă, el are tendinţa de a perora compact, strecurându-se în toate interstiţiile lăsate libere de partener. Un partener pe care, de altfel, obişnuieşte să-l tutuiască condescendent, iritant, după un cod care pare să fie comun tuturor foştilor funcţionari de partid. (Un obicei asemănător am constatat şi la Silviu Brucan…)

Mi s-a părut întotdeauna că expedierea „cazului Iliescu” prin invocarea comunismului său de fond

simplifică inutil lucrurile. Comunist sau nu, Ion Iliescu a acceptat, la peste şaizeci de ani, să ia parte la destrămarea sistemului care l-a format. A consimţit să gireze o evoluţie politică contrară educaţiei şi naturii sale şi a primit cu stoicism înfrângerea în alegeri. Ca să nu mai spun că furia anti-iliescistă a unora care, sub Ceauşescu, au cultivat aţipirea strategică nu putea fi decât abuzivă, pentru că nelegitimă moralmente. Cu toate acestea, ceea ce m-a frapat în timpul celor două emisiuni găzduite de Vartan Arachelian a fost, trebuie să admit, inconfundabilul iz „partinic" al fostului preşedinte. Mi-a fost limpede că el nu se va putea dezvăţa niciodată de ticurile constitutive ale (discursului de tip comunist. Va contesta orice eşec de adâncime, preferând să vorbească despre contradicţii şi „lipsuri" temporare. Va fi „optimist" în chip dezesperant, cu orice preţ, şi mai ales cu preţul adevărului. Va invoca statistici, cifre, succese aritmetice, chiar dacă realitatea le contrazice. Va trece cu vederea dezastre palpabile şi va semnala primejdii închipuite, îi pui dinainte o fotografie, îţi scoate de sub mânecă un grafic. Îi arăţi un om înfometat, îţi arată o statuie de oţelar. Îl supui judecăţii oamenilor şi el cere, grandilocvent, „judecata istoriei". Afişează un soi de eroism cordial, priveşte încrezător spre viitor şi vigilent spre duşman. Îi vorbeşti de cai morţi, îţi vorbeşte de creşterea producţiei de lapte, îi vorbeşti de prăbuşirea sistemului de irigaţii, îţi vorbeşte despre reuşitele politicii externe, îi vorbeşti de şapte ani proşti, datoraţi erorilor sale, îţi vorbeşte de trei luni proaste, datorate adversarilor săi. Se plasează mereu în aşa fel, încât el e un luptător constructiv şi tu un defetist cârcotaş. E mereu nevmovat, bine orientat, „realist". În fapt, e un fanatic al *abstracţiunii*: din punctul lui de vedere, totul e important, *în afară de realitate*. Realitatea e, pentru mentalitatea comunistă, cel mai îndărătnic dintre duşmani; ea trebuie,

prin urmare, „corijată”, „depăşită” şi, la limită, desfiinţată. Comunismul e un cult al irealităţii, dublat de refuzul superstiţios al oricărei transcendenţe. Cu alte cuvinte, e o specie de nihilism ofensiv, mobilizator, un deghizament tonic al neantului. Ştim cât e de înfricoşător să fii victima unei asemenea stihii. Dar nu e, probabil, mai puţin înfricoşător să ai neşansa de a o întruchipa.

Dilema, 14 – 20 martie 1997

Un chip uitat al clasei muncitoare

Istoria trăită m-a împiedicat, din păcate, să am o autentică întâlnire cu „clasa muncitoare”. Sub regimul comunist, ea nu părea o realitate, ci o fantoşă ideologică, programată fie să mărşăluiască salvator prin istorie ca un „detaşament de avangardă”, fie să defileze triumfal la 1 Mai sau la 23 August, sub steaguri, portrete şi lozinci. „Clasa muncitoare” pendula operetistic între mitologia „luptei” şi aceea a şantierului etern. Eroină consacrată de film propagandistic, când tenebros revendicativă, desfigurată, „*lumpen*”, când străluminată mistic de virtuţi supraomeneşti, muncitorimea ajunsese o schemă, fără legătură cu realitatea zilnică în care trăiam cu toţii, indiferent de „clasa” sau „pătura” din care făceam parte, uniţi de o tristă solidaritate a mizeriei. După 1989, clasa muncitoare s-a reprofilat me-diatic ca asociere profesională pentru negocierea propriilor drepturi. Proletarul a devenit sindicalist. Sperietori calificate ale guvernelor, mari regizori de operaţiuni stradale, sindicatele au căpătat aspectul unui soi de VIP colectiv, masiv implicat în scenografia vieţii publice. Raziile minereşti din prima decadă postrevoluţionară nu erau nici ele de natură să mă apropie de „sufletul” muncitoresc. Nici protestele reşiţene, gălăţene, braşovene şi de aiurea, care cereau privatizare fără patroni şi reformă fără restructurare.

O emisiune difuzată săptămâna trecută de TVR Cultural a avut, pe acest fundal, efectul unei revelaţii. Horia Patapievici a adunat laolaltă câteva figuri reprezentative ale revoltei de la Braşov din 1987. S-au reconstituit evenimentele, atmosfera, contextul. Personajele reportajului – deopotrivă actori şi povestitori – mi-au apărut ca o sumedenie de portrete impunătoare, în care anvergura interioară şi cuviinţa nepretenţioasă convieţuiau exemplar. Mai întâi, arătau cu toţii foarte bine. Oameni întregi, civilizaţi, îmbrăcaţi decent şi vorbind foarte bine româneşte. Nimic pompos, lemnos, unsuros, lăcrămos, fălos, fălcos, şmecher, îndestulat şi patetic. Altă specie, dacă ne gândim la fizionomiile spectacolului politic cotidian, suprasaturat de alcătuiri patibulare. Indigenţă mentală şi cupiditatea, demagogia şi tupeul, aroganţa ţoapei şi ipocrizia slugii au sfârşit prin a aduce în scenă figuri noi, capodopere de poceală, ultime expresii ale unor creaturi care, făcute după chipul lui Dumnezeu, au pierdut orice asemănare cu El, pentru a aspira, euforic, la modele periferice: târâtoare, vite, guşteri. Faţă de ei, braşovenii pe care îi vedeam evocau frăgezimea nobilă a unei seminţii pe cale de dispariţie. Privirea lor avea limpiditatea onestităţii, trăsăturile feţelor lor aveau armonia convingerilor autentice. Cum spuneam, vorbeau bine româneşte, adecvat, simplu, cu o bine dozată emotivitate. 80% din parlamentarii noştri sunt incapabili de o asemenea performanţă.

Nu-mi dau seama ce reprezintă astăzi, cantitativ vorbind, această categorie umană. Dacă ea e mai numeroasă decât îmi închipui, sunt gata să transfer asupra ei toate speranţele care mi-au mai rămas. Deocamdată însă, constat că e vorba de o categorie umană pe care nimeni nu pare interesat să o semnaleze, să o cultive şi să o consulte. Nu ştiu ca muncitorii de la Braşov să fi fost

omagiaţi public, decoraţi la Cotroceni, răsfăţaţi de gazete, onoraţi comemorativ de vreo instanţă oficială. Emisiunea în care i-am văzut, pe un post harnic dar palid, nu era anunţată în niciun program de televiziune, decât sub o titulatură generică, anonimă. Ea nu a avut, din dte ştiu, niciun ecou de presă. Vedetele momentului sunt incompatibile cu croiala muncitorilor de la Braşov. În lumea lui Bebe Ivanovici, a lui Priboi, a chelnerilor ajunşi secretari de stat şi a plutonierilor ajunşi magnaţi ai sportului, în lumea lui Vanghelie, a lui Onişoru, a lui Vădim Tudor şi a lui Adrian Păunescu, eroii discreţi de la Braşov n-au ce căuta. Le lipseşte agresivitatea ignară, resentimentul toxic, neruşinarea, nesimţirea, pletora egolatră. România lor e alta decât România chivernisită în beneficiu propriu de căpătuiţii clipei. Dar e singura Românie pe care se poate paria. Şi pe care numele lor o legitimează: Vasile Anghel, Iuliana Biro, Marius Boieriu, Gabriela Chivi, Iosif şi Iuliana Farcaş, Aurică Geneti, Gheorghe Gyerko, Dănuţ Iacob, Cecilia Jugănaru, Florin Postolachi, Marian Ricu. O rezervaţie de bună-cuviinţă, de curaj, de simţ al onoarei.

P.S. Observ, în treacăt, că cel care, prin emisiunea sa, mi-a mijlocit această reîntâlnire cu clasa muncitoare e Horia Patapievici, pe care *the bad guys* îl socotesc trădător de ţară, *the good guys* – un reacţionar periculos şi toţi la grămadă-un elitist feroce. A fost nevoie, aşadar, de un elitist ireductibil, ca să am intuiţia elitei muncitoreşti. Ceilalţi, antielitiştii de bodegă şi antielitiştii de salon, pendulează, narcisiac, între şpriţul patriotic şi bibliografia postmodernă, amestecând la nesfârşit, când grosolan, când finuţ, borcanele naţionale.

Dilema, nr. 515/2003

Prostie şi dictatură

De dte ori povestesc, dinaintea unui auditoriu

occidental, scene din viaţa cotidiană sub dictatura comunistă, stârnesc ilaritate. Nu pot reproşa nimănui că percepe în cheie comică ceea ce, în realitate, era sinistru. O fac eu însumi. Râd zdravăn, cum râdeam şi înainte de 89, de aiurelile sistemului, de acel „amestec de LV. Stalin şi I.L. Caragiale" (Belu Silber), sub care am trăit decenii întregi. Se poate râde, la fel, de dictatura nazistă? Cred că nu. Hitler nu merge cu nenea Iancu. (Noica invocase dhdva episodul legionar ca fiind singurul episod din istoria României moderne incompatibil cu ca-ragializarea...) Există, e drept, Chaplin sau Mel Brooks, dar comicul lor e de tip parodic: e o îngroşare băşcălioasă a lucrurilor. Realitatea comunistă n-avea însă nevoie să fie îngroşată pentru a fi ridicolă. Era parodică, era caricaturală prin ea însăşi. Hazul era gata făcut, drept care simpla relatare a faptelor e suficientă. Nazismul era nemijlocit barb*ar. Co*munismul era nemijlocit absu*rd. Am*bele sunt criminale, dar comunismul combina teroarea cu imense cantităţi de tâmpenie cotidiană. De aceea, după ştiinţa mea, nu există, în spaţiul nazist, o performanţă de tip Ilf şi Petrov. De aceea, poate, e inimaginabil să vorbim despre un nazism „cu faţă umană". Comunism cu faţă umană, da, se poate. Faţa umană a comunismului e propria lui stupiditate, dacă acceptăm că prostia e unul din chipurile umanităţii... într-o conferinţă ţinută cu doi ani în urmă la Colegiul Noua Europă, Tony Judt a reuşit să demonstreze că nazismul e un rău mai *mar*e decât comunismul, dar că, pe de altă parte, comunismul e un pericol *mai mar*e decât nazismul. Cred că una din explicaţiile acestui pericol suplimentar e tocmai componenta rizibilă (aşadar benignă în aparenţă) a comunismului. Înşelătoarea lui „faţă umană". Nu-ţi vine să crezi că ceea ce vezi şi trăieşti e aievea. Râzi. Mori de râs. Adică pe măsură ce râzi eşti lichidat.

Nu se poate spune că prostia lipsea de pe piaţa

nazistă. (Dietrich Bonhoeffer are, în însemnările sale din puşcărie, o foarte frumoasă pagină despre prezenţa prostiei în *orice* formă de dictatură). Dar prostia nazistă era prostia sistematică, arogantă, rece, a fiarei îndoctrinate. Prostia comunistă, la fel de sângeroasă, era simultan nătângă şi cinică. Involuntar hilară, rudimentară, incultă, ea stupefia şi amuza înainte de a ucide. Prostia nazistă producea fiori. Prostia comunistă producea, în plus, bancuri.

Dar să nu abuzăm de dihotomii şi să admitem că prostia e un fenomen mult mai cuprinzător decât fenomenul dictaturii. În vreme ce, în estul european, am fost victimele prostiei totalitare, vestul ilustra abundent resursele de prostie ale lumii libere... La noi, propaganda comunistă a anilor ’50 şi 60 descria Occidentul ca pe un univers în stare de putrefacţie. Dar stânga occidentală spunea, apăsat, acelaşi lucru. Şi lucrurile nu s-au schimbat prea mult. Deunăzi, la un colocviu ber-linez, o cercetătoare din Bulgaria inventaria, dinaintea unui public academic internaţional, clişeele criticii comuniste a capitalismului: în capitalism nu sunt cozi, pentru că oferta excesivă a negustorilor venali descurajează cumpărătorul, în capitalism există came, dar, de fapt, e o came falsificată, toxică, vopsită în roşu, ca să-i amăgească pe proletari, în capitalism, politicienii sunt mincinoşi, organizaţi pe grupuri de interese, şi finanţaţi de mafii obscure etc etc... Ei bine, o bună parte din universitarii apuseni prezenţi au căzut de acord, mai în glumă mai în serios, că, în fond, dincolo de oarecari exagerări, toate clişeele amintite comunicau adevăruri incontestabile: da, piaţa capitalistă isterizează consumul, da, alimentele sunt primejdios chimizate, da, politicienii sunt demagogi şi impuri. Un bun amic, sociolog, îmi spune la ureche: „pentru noi, intelectualii din Germania Federală, Germania de Est era

«Germania cea bună»”. Mi-am amintit, brusc, de Mircea Crişan, care imita curajos, în plină dictatură, stilul buletinelor de ştiri autohtone: „La San Francisco – cutremure, la New York-negri fără adăpost, la Glasgow – greve. La Bucureşti au înflorit salcâmii”. Evident, toate aceste ştiri erau adevărate. Ceea ce era fals era efectul juxtapunerii lor, distribuţia tendenţioasă a accentelor, compoziţia. Când un asasin spune: „toţi oamenii au, uneori, nemărturisite intenţii asasine”, el are dreptate. Dar pentru că o spune el, n-are. Stânga occidentală nu pare să se fi gândit vreodată la asta. Şi n-o face nici azi. Să nu ne mirăm, deci, că, în ciuda absurdului lui, a imposibilităţii lui de principiu, comunismul a durat atât de mult...

Dilema Veche, 12 – 18 martie 2004

IV

OBSCENITĂŢI DE TRANZIŢIE

Boborul în România, poate şi în alte ţări, ministeriatul e un oficiu mistic. Nu contează „domeniul de resort”, nu contează conturul omenesc al ministrului. Contează postura de ministru, faptul de a fi branşat la releul puterii. Ministrul ştie (ceea ce muritorii de rând nu ştiu), ministru poate (orice, numai să vrea), ministrul e, în general, altfel. Lui şi numai lui poţi să-i ceri soluţii, subvenţii, miracole: un loc de muncă pentru nepoată, un post în străinătate, o casă în centru, treizeci de metri de sârmă ghimpată pentru gospodăria de la ţară, un camion, o bursă, o linie telefonică, un paşaport, un loc de veci, bani pentru o biserică, pentru o revistă, pentru bilete de avion. Ministrul e o sursă inepuizabilă de beneficii, un distribuitor naţional de hatâruri: tată, bade, nene, naş, şef. Te duci la el ca la oracol: la el, nu la adjuncţii lui, la vreun prăpădit de director general, la vreun simplu director păgubos sau – hai să fim serioşi! – la vreun şef de birou. Dacă nu ajungi la ministru, mai bine te laşi păgubaş. Chiar

după ce a încetat să mai fie ministru, ministrul tot ministru rămâne, adică tot la putere, „omul lor”, centrul unui ghem de relaţii: „Daţi-mi şi mie o audienţă!” – îmi spunea cineva, deunăzi, la piaţă. „Păi, nu mai sunt ministru, nu mai dau audienţe”. „Ei, lăsaţi, undeva tot sunteţi. Am o problemă cu cartea de muncă a lui îi miu”.

„Am o problemă” e ceea ce spui unui ministru în loc de „bună ziua”. Şi i-o spui oriunde îl întâlneşti. Colocvial, fără false timidităţi, democrat înnăscut, românul te recunoaşte şi te abordează pretutindeni: printre tarabe, pe plajă, la restaurant, la cinema şi, mai ales, pe stradă: are o problemă. Dumnezeu i te-a scos în cale, „să nu zici că nu poţi, ştiu că poţi, trebuie să poţi”.

Dezgustat de corupţie, cetăţeanul autohton nu pierde nicio ocazie să încerce una mică, „ca toată lumea”, „un fleac faţă de ce fac alţii”.

După Revoluţie, alături de dimensiunea „lucrativă” a miniştrilor, s-a dezvoltat spectaculos şi funcţia lor „ispăşitoare”: ministrul e vinovat. Mai mult: e depozitarul unei culpe globale; e vinovat de *tot*, indiferent la care minister lucrează. „De ce nu vă ocupaţi, domnule, de irigaţii?” i se spune, de pildă, ministrului de externe, prins în sala de aşteptare a unui aeroport. În genere, ministrului trebuie „să i-o zici”, să-l iei tare. Ca Tucă. Nu e cazul să-l laşi să facă pe deşteptul. Are nevoie urgentă de ghionturi şi idei. La o adică, ştim noi mai bine ce trebuie făcut.

Utilizabil de câte ori se poate, amendabil întotdeauna, ministrul poate juca, uneori, şi rolul de confesor, de justiţiar, de dădacă. Îi spui of-ul tău intim, îi arăţi cine eşti, îi ceri ca măcar el – împotriva tuturor – să te înţeleagă. Practic, modalităţile de a intra în dialog cu un membru al guvernului sunt infinite: de la demonstraţie şi grevă până la epistolă confidenţială, petiţie şi flirt. La cabinetul ministerial îşi aşteaptă rezoluţia tot soiul de

misive, unele patetice, altele hilare, imperative sau extravagante.

Oferim cititorului câteva exemple, din care va înţelege că, dincolo de activităţile publice ale unui ministru, există numeroase momente de singurătate perplexă, când în biroul lui se fac auzite vocile aiuritoare ale petentului etern. Nu e vorba de scrisorile de o legitimă obidă ale nevoiaşului de pe stradă. E vorba de cele în care se simte răguşeala „omului-massă", sminteala câte unui halucinat, panaşul „boborului" în delir. Garantăm, fireşte, autenticitatea tuturor textelor de mai jos şi le respectăm, întru totul, gramatica şi ortografia.

1. Poporul iscusit

Un tip de petent e cel care nu-ţi cere nimic. Mai exact, cel care nu-ţi cere decât să-l ajuţi să dea: să dea ceva din priceperea, din experienţa, din prisosurile sale. Are idei şi nimeni nu le ascultă. A făcut descoperiri de care nimeni nu vrea să profite. E destul să întinzi mâna pentru a lua ceea ce ţi se oferă (aproape) dezinteresat, într-un gest de patriotism lucid:

Domnule Ministru.

Subsemnatul CN.fiul lui natural (sic!) *şi Floarea* (...)

Am onoarea de a vă aduce la cunoştinţă următoarele: *sunt deţinătorul parolelor şi a cifrurilor pe propria-mi memorie aconturilor lui A. HITLER, din FRANKFURT, contul principal şi mare este*: *GROSSES HAUPTSIEGEL DES KURFÜRSTEN AUGUST VON SACHSEN*.

Contul principal şi mare l-am decodificat prin metoda chinezească. Rog a fi luate măsuri legale ca eu să intru în posesia valorilor depuse de naziști în băncile din FRANKFURT, să înarmez NATO, în special armatele: *GERMANIE* ŞI *ROMÂNIEI, şi astfel ROMÂNIA va intra în NATO fără impedimente*.

Singura persoană inteligentă care poate să rezolve

aceste probleme de importanţă vitală sunt doar eu, prin intermediu dumneavoastră.

Un altul a găsit modalitatea cea mai la îndemână (şi cea mai „corectă politic") de a rezolva problema sărăciei vestimentare (mai ales la femei) şi a copiilor orfani. În septembrie 1999, el scrie, de undeva din Florida, „domnului Ministru de Externe Piesa":

Ca preşedinte al P.C.R. propun desfiinţarea tuturor ambasadelor, consulatelor şi tot soiul de organizaţii ale României de peste hotare!... Cu b*anii ce* se scurg spre *aceşti indivizi (dubioşii...) s-ar* put*ea îmbrăca multe femei* pe *care le-am văzut jerpelit îmbrăcate în perioada de peste* opt luni *de zile cât am stat în România în 1995*!... *Nu avem* nevo*ie de o astfel de moştenire a vechiului tip de comunism*!... *Câţi bani* cheltu*ie România anual cu indivizii plecaţi din ţară!?... Cu aceşti bani* pot fi plătiţi *cei care au luat în îngrijire şi copii de la orfelinat!... Ca preşedinte al P*.C.R. *reformat nu am găsit în Biblie expresia „ORFELINAT". Deci şi această instituţie trebuie desfiinţată, iar copiii repartizaţi femeilor care nu au avut parte de copii!*...

În radicalitatea ei, scrisoarea aceasta este memorabilă: un preşedinte de partid comunist care luptă împotriva moştenirii comuniste frecventează Biblia şi pune după fiecare propoziţie un semn de exclamaţie şi trei puncte de suspensie a înţeles perfect semnele vremurilor: amestecul subtil între intonaţia sloganului şi dubiul tranziţiei. Omul ştie ce vrea şi ştie ce spune. La timpuri grele – decizii simple şi victorioase.

2. Poporul martir

...Dar nu există doar învingători. Există şi victime care aşteaptă dreapta judecată a instituţiilor.

Domnule Ministru

Subsemnatu U.I. (...) decl*ar următoarele probleme*

care mi s-a întâmplat în Istanbul (Turcia) am fost bătut, înjun-gheat de cuţit, în care concubina şi-a bătut joc de mine am fost dezbrăcat de haine, am luat-o cu scopul de a câştiga o pâine, dar ea mi-a făcut greutăţi. Am venit din Turcia, i-am spus sectoristului nici nu mă băgat în seamă în care el se folosea de ea la altă persoană în casă pe nume A.M. Ma dat pe mâna poliţiei şi am primit amendă 400.000 lei.

Eu bătut şi luaţi bani şi nu se face dreptate.

Organele de poliţie când m-am dus să vorbesc nu mă băgat în seamă. Am credinţă în mine şi vreau să mi se facă dreptate.

Luam bătaie de la sectorist la 5 declaraţii depuse nu am. luat nicio amendă întrucât el se folosea de concubina mea, în casă la A.M. Vă rog foarte frumos dacă se poate să se facă ordine şi disciplină când la noi Poliţia s-au umflat în ei şampania şi Vinifructu de Panciu.

Vă mulţumesc anticipat.

Domnul Ministru de Externe al Ministerului de Externe. Bucureşti.

3. Poporul mânios şi suveran

După stilul cooperativ-pragmatic al „iscusiţilor" şi după năduful înlăcrimat al martirului din Istanbul, simţi nevoia anvergurii wagneriene, a virilităţii drastice. Calea cea mai directă spre împlinirea acestei nevoi este deschiderea dosarului Kosovo. Toată fala istorică a neamului s-a manifestat dezlănţuit în primăvara lui 1999, în jurul crizei sârbeşti. Zăgazurile tradiţionalei noastre cuminţenii s-au năruit, cuvintele n-au mai avut răbdare. Boborul a înălţat capul şi a zis:

Acesta este mesajul poporului Român pentru tine, banditule şi criminalule al poporului Român. (Tanibalul monstru, de Andrei Pleşu marele trădător al Poporului Român, de când s-a născut acest criminal)

Banditului i se adresează întreg poporul Român în calitate de ministru de externe al Ţării Româneşti şi îl întrebăm pe acest mizerabil pe cine PIZDA mă-tii reprezinţi tu măi criminalule azi? Pe Romani în niciun caz nu, fiindcă eşti cunoscut de toţi cetăţenii acestei ţări ca cel mai mare criminal al naţiunii noastre. Noi te cunoaştem din 1990 – 1993 când ai fost ministru la Cultură când ai furat şi ai trădat tot ce putut face rău acestei ţări Româneşti. Te întrebăm, banditule cum poţi justifica afirmaţiile, criminale pe care le faci zilnic la televiziune, căţăra noastră să fie de acord cu actele samavolnice-criminale comise de America, Anglia, Franţa, Germania Italia asupra poporului frate iugoslav?

Bandit trădător al ţării Române, care nu ai ce căuta pe acest post criminalule fiindcă tu nu ai reprezentat nicio dată interesele poporului nostru de când te-a căcat mata scârbă ordinară, fiindcă tu nu ai chip de om, ci eşti un monstru odios şi criminal. Ce vei face criminalule când România va fi în situaţia Iugoslaviei de azi? Te va pune Americanii la adăpost, faţă de actele criminale pe care le pun la cale spionii, iredentişi-naţionalişti maghiari care doresc peste puţin timp să facă ce fac albanezii în Kosovo? Te vom vedea trădătorule atunci unde vei fugi din această ţară, fiindcă poporul român nu te va ierta pentru toate crimele făcute.

Tu meriţi să fii ministru de externe al acestei ţări criminal odios? Cunoşti tu cu adevărat de ce Iugoslavii nu vor să cedeze teritoriul Kosovo? De ce canalie ordinară nu spuneţi că împotriva Iugoslaviei luptă o armată de gherilă Albaneză de câţiva ani buni care au făcut sute de mii de crime? De ce Americanii Clinton ordinarul care este o ruşine mondială de imoralitate criminală, nu a interzis şi distrus această forţă teroristă Albaneză constituită ilegal să comită atâtea crime în rândul populaţiei Iugoslave?? Voi

*criminalule îl condamnaţi numai pe Miloşevici, care este cu adevărat un erou şi patriot de adevărat al Iugoslaviei, nu un trădător cum sunteţi voi crimina*lilor *pentru ţara Românească? îi pupaţi în CUR pe Americani, numai să le faceţi plăcerea, dar aceşti bandiţi nu ne vor primi nici în NATO, nici în alte organisme internaţionale hoţilor şi proştilor cu tot servilismul pe care îl faceţi faţă de iei?*

Ruşine slugoilor ardevar focul şi blestemul!

Scrisoarea nu e semnată, dar expeditorul e declarat curajos pe plic: „Cetăţenii României, prin reprezentanţii săi oamenii de cultură şi intelectualitatea acestei ţări: ROMÂNE”.

Iată, aşadar, o secţiune mai puţin cunoscută a societăţii civile, o variantă insolită a spiritualităţii naţionale. Frapantă este combinaţiunea de afecte sublime şi vocabular sulfuros. Frapantă, de asemenea-perfecta coincidenţă dintre opinia autorului (colectiv şi anonim) şi aceea a majorităţii presei româneşti din epocă. Aceeaşi caldă atmosferă sufletească, aceeaşi vitejie, aceleaşi fine asociaţii de idei.

Pe mine însă m-a mai tulburat ceva, la sfârşitul lecturii: tonul, grafia, culoarea cemelei, sintaxa, utilizarea emfatică a majusculei mi se păreau cunoscute. Am realizat, dintr-odată, că mai primisem o asemenea scrisoare, cu nouă ani înainte, la Ministerul Culturii. Cititorul va recunoaşte imediat mâna inconfundabilă a aceluiaşi, consecvent, expeditor:

Către Ministerul Culturii Bucureşti Dl Ministru Andrei Pleşu

Am ascultat la radio şi v-am văzut la televizor în seara zilei de 02.01.91 când dădeaţi reiaţi referitoare la demisia din funcţia de ministru Culturii cauzată de hotărârea luată de o parte din membri guvernului în problema fostului rege Mihai şi vă întrebăm:

Nu v-a fost ruşine să mai apăreţi şi la televiziune să susţineţi MĂGĂRIILE ce le ai în cap. Crezi tu că faţa ta netunsă şi BUHĂITĂ are o importanţă mai mare decât a poporului care te-a investit cu funcţiile ce le ai?

Asta crezi tu că este menirea unui ministru al culturii – să preamărească regele şi să promoveze ideea întronării monarhiei? *Te înşeli, Dnule şi te obligăm să pleci imediat din funcţiile ce le daţi şi să te duci lângă rege sau lângă Şora şi ai lui să mâncaţi ţara aceasta mai repede, dar n-o să reuşiţi MĂGARILO* ŞI *TRĂDĂTORILOR că o să vă mâncăm noi mai înainte.*

Credeţi voi că acest popor vă va duce mult în spinare ca pe nişte TRÂNTORI.

ÎN CALITATEA DE MINISTRU AL CULTURII n-ai făcut nimic – PUTUROSULE – pentru stabilitate socială şi ECONOMICĂ.

AI PREVĂZUT şi te-ai exprimat la televiziune că o să fii *caracterizat şi acuzat în mod negativ. PĂI NU MERIŢI TRĂDĂTORULE. Noi nu-ţi spunem nici F.S.N.-ist, nici P.N.L.-ist ci LEGIONAR.*

Nu avea destule necazuri pe cap, acest popor măi PORCULE, ai mai pus şi tu paie pe foc. La prima întâlnire ţi-am luat zilele.

DACĂ, totuşi Guvernul nu-ţi aprobă demisia – şi BINE AR FACE – să treci la muncă cu întreg ministerul pentru desamorsarea tensiunilor dintre partide şi oameni şi să îndreptaţi ce-ia ce aţi stricat până acum în direcţia orientării poporului la muncă cinstită şi demnă nu la greve, manifestaţi, curvăsării, hoţii, bişniţă etc.

Luptă şi TU, cu întreg ministerul Culturii, pentru ridicarea prestigiului Poporului român şi al României.

NU UITA că Bucureştiul nu este România-şi dacă nu vă vedeţi de treburi cinstite venim noi să facem ordine. A ajuns cuţitul la OS şi nu-l mai putem suporta.

Înainte de a semna indescifrabil, autorul îşi ia precauţia de a preciza: „Adresa de pe plic nu corespunde”.

Documentul – nu lipsit de un anumit mister – dovedeşte o exemplară continuitate. După nouă ani de democraţie, fronturile sunt aceleaşi, „argumentaţia” neschimbată, terminologia – amarnică. Oamenii trec, instituţiile şi ideologiile rămân. Boborul veghează.

4. Poporul „volintir”.

Boborul veghează. Şi e, ca întotdeauna, blând, omenos şi drept. Chestia NATO-Jugoslavia îi dă insomnii. Şomajul, scumpirile, corupţia sunt floare la ureche pe lângă grija faţă de „imaginea” ţării. Ce-o să zică lumea văzând că ne-am aliat cu agresori mârşavi împotriva unei ţări vecine, cu care suntem prieteni „de milenii”? Când e vorba, mă-nţelegi, de amici şi când jertfa patriotică e de rigoare, nimeni şi nimic nu ne poate opri. Un moldovean din Vaslui tremură, sumbru, pentru soarta Ardealului:

„Am 55 de ani, din care peste 30 de ani trăiţi în Ardeal şi m-am tot frecat de bozgorii lui Attila, ce vor Ardealul aşa că îi înţeleg pe sârbi. Acel ţigan lăutar ce în prezent este pe-şedinte al Americii (N.B.: semnatarul are dificultăţi cu litera „r”, deşi e prima literă din „România”. Scrie frecvent „preşedinte”, „prieteni”, „pizonier”, „prezent” şi „nu ne v-om peda”) *nu trebuie să se creadă stăpânul lumii, aşa că noi, voluntarii români din Jugoslavia, nu v-om lăsa în viaţă niciun pizonier american, să dovedim că România nu tremură în faţa Americii…* / (Reamintim cititorului că respectăm întocmai deprinderile ortografice ale celor citaţi.). Moldoveanul nostru trece la acţiune. Odioşii Constantinescu, Babiuc şi Pleşu (”*care a pus România în cele mai nefavorabile lumini*”) sunt invitaţi în şstreang, iar el, împreună cu alţi reprezentanţi ai poporului, pleacă la luptă în Jugoslavia: „… v-om *forma un* b*at*a*lion* rom*â*n*esc, ce* v-*o*m *purta* înse*m*n*e*l*e* Rom*â*n*iei, a*d*ic*ă pe*

uniformă, v-aţi scris atât pe piept cât şi pe spate – România –, cu banderola tricolorului pe mânecă, cât şi drapelul tricolor al României". Eroismul fără martiraj e, însă, pierdere de vreme. De aceea, pentru cazul în care varianta armată nu iese, se pregăteşte un scenariu de rezervă, nu mai puţin glorios: „Nu v-*om peda paşapoartele deoarece le-am plătit şi sunt proprietatea noastră, iar dacă ne veţi închide graniţele, le vom trece în clandestinitate, iar uniformele ce ni le-am făcut, ne vor fi aduse de o navă fluvială pe Dunăre. Eu, oricum nu îmi voi divulga colegii cu care ne v-om înrola în batalionul român din Jugoslavia, chiar de voi fi arestat şi anchetat. De la mine, mai mult de ceea ce am declarat aici, niciun organ de anchetă, nu va putea afla mai multe".*

S-ar zice, după asemenea texte, că românul e tenebros, războinic, pasionat de manevre „underground". Dar ar însemna să trecem sub tăcere abisurile lui sufleteşti, firea iubitoare, ochii alunecoşi şi inima zburdalnică. Un lucrător la negru din Spania îmi povesteşte, cu oarecare timiditate, cum s-a îndrăgostit de o prezentatoare a televiziunii madrilene. Îşi dă seama că îmi cere cam mult, dar contează pe înţelegerea mea: n-aş putea să-i fac rost de adresa femeii, să mijlocesc – pe căi diplomatice – o întâlnire, să pun o vorbă bună? O tânără domnişoară din Bucureşti vrea să-mi fie utilă. Are câteva argumente masive:

„Sunt o bună cunoscătoare a limbii engleze, am predat în această limbă la două şcoli din Bucureşti, am putere de muncă şi plăcere de a lucra la dvs".

Supra-argument: *„Sunt celibatară"*. Hiper-supra-argument: scrisorii i se adaugă o fotografie cu bucle blonde, minijupă, decolteu angajant.

5. Poporul cosmic

Dincolo de vocaţia noastră istorică sau de cea

domestică, dincolo de românul-soldat, de românul-vivandieră, de românul-cunoscător de limbi şi celibatar, există, mai puţin cunoscut, românul cosmic. El controlează destinul planetei din misterioase spaţii galatice. În mai 1999, primesc misiva următoare:

Excelenţei Sale Andrei Pleşu, Ministrul Afacerilor Externe al României Comunicat din partea Centrului de Coordonare al cercetărilor pe Terra

Pe teritoriul României au intrat în alertă defensivă trei baze subterane: în judeţele Maramureş, Cluj şi Constanţa. Noi nu intenţionăm sub niciun motiv să intervenim în conflictele militare dar dorim să asigurăm un minimum de protecţie cercetării ştiinţifice pe Terra, drept universal. Rugăm informaţi SRL (sic!), autorităţile locale, geologii, polulaţiile (sic!) locale că nu există niciun risc.

Cu deosebită consideraţie, P.B. Ministru plenipotenţiar EU

Din partea aceleiaşi instituţii, în iunie 1999, ne parvine un mesaj melancolic:

Vă aducem la cunoştinţă că am luat act cu profundă îngrijorare de atitudinea tereştrilor faţă de triada filosofică: Binele, Frumosul, Adevărul.

Am manifestat multă înţelegere faţă de problematica complexă a locuitorilor planetei dar suntem consternaţi de faptul că aceste concepte filosofice bine determinate după 2000 de ani au rămas la stadiul de retorică. Mai grav este faptul că noi ne-am conceput programul de integrare cosmică a Terrei democratic, respectând valorile după Terra. Vă rugăm să ne scuzaţi lipsa de modestie, dar dl. P.B. este singurul cetăţean după planetă care poate prelucra informaţiile din neutrini.

Cu deosebit respect

P.B.

Ministru plenipotenţiar EU

Spiritele se mai liniştesc în iulie 1999: „*Suntem plăcuţi* (sic!) *impresionaţi de stadiul gândirii ştiinţifice pe TERRA, factor de civilizaţie şi progres*”. O urmă de tristeţe stăruie totuşi, din cauza obtuzităţii Academiei Române faţă de profilul ştiinţific al domnului RB.: „*... consideräm că tăcerea acestui înalt for, Academia Românei, faţă de prestigioasele contribuţii ale domnului P.B. la dezvoltarea ştiinţei nu este de natură să consolideze poziţia Academiei în viaţa economico-socială a ţării. Cu regret vă informăm că ne delimităm strict de inacţiunile Academiei Românei nutrind speranţa că acest for va reveni la o poziţie cooperantă”.*

Inutil s-o spunem, Academia Română, prinsă în numeroase alte „inacţiuni”, nu şi-a schimbat poziţia nici până astăzi.

Plai cu boi, februarie 2001

Pricepere şi stil încerc să nu mă pronunţ în chestiuni la care nu mă pricep. E greu, pentru că sunt, ca toată lumea, înconjurat de realităţi *neclare*, dar, prin frecvenţa şi intensitatea lor, *familiare*. Nu poţi să te izbeşti zilnic de inflaţie şi să declari la nesfârşit că nu te pricepi la finanţe. Păcatul naţional este, cred, la această oră, înclinaţia de a trăi drama cotidiană în chip somnambulic. Ne lăsăm manevraţi de un context pe care nu ne străduim să-l asimilăm. Refuzăm să devenim cât de cât competenţi în materie de sărăcie şi restructurare. Singura formă de „participare” pe care o practicăm e asumarea unui statut de victime, cu întreaga lui gamă de interjecţii colaterale: oftătura, lamentaţia, înjurătura. Efortul de a înţelege, de a prelucra, de a sistematiza, ni se pare superfluu; nu e treaba noastră. Competenţa eficace, ingeniozitatea – sunt obligaţiuni guvernamentale... Noi suntem mereu cei care „o păţim”: cei condamnaţi la nefericire. Şi, uneori, nu avem acces la sens*ul mize*riei şi la eventualele solu*ţii*

*sal*vatoare, pentru că suntem copleşiţi de nedr*eptatea miz*eriei.

La unele lucruri, totuşi, mă pricep. De pildă, la probleme de stil. Nu pot judeca anumite litigii în substanţa lor propriu-zisă, dar pot comenta croiala lor, punerea lor în pagină. Iar din punerea lor în pagină îmi pot face, de multe ori, o idee şi despre substanţa lor. Am văzut, de pildă, acum vreo săptămână, o dezbatere televizată între reprezentanta unor protestatari din agricultură şi un secretar de stat al ministerului de resort. Dincolo de argumente şi îndreptăţiri, ceva în modul de desfăşurare al dezbaterii nu era în regulă. Ministrul ar fi trebuit să fie ferm şi limpede. Era crispat şi confuz. Răspundea nebulos, „nu intra în detalii”, dar nu spunea nici generalităţi convingătoare. Avea un aer nesigur, când oarecum iritat, când vag apologetic. Nu era nici destul de „ministerial”, nici destul de simplu. Preopinenta dumisale era mai locvace şi mai decisă. *Prea* decisă. Etala cu aplomb o combativitate factice, cu exces de „voce”, dar în minus de coerenţă. În stradă, striga hormonal: „V-am votat, ne-aţi trădat!” în studio, pretindea că nu protestase contra guvernului. Recurgea, repetitiv, la câteva lozinci neinteligibile („Vrem privatizare, dar cu noi!”) sau populiste („Vrem să dăm românilor hrană ieftină!”). Voia reformă, dar fără reforme, voia privatizare, dar cu subvenţie de la stat, voia tapaj („vom bloca şoselele, ca în Franţa”), dar fără să supere Puterea. Impresia generală era aceea a unui spectacol de amatori. Şi demonstranţii, şi guvernanţii jucau prost. Nu ştiu cine avea, de fapt, dreptate. Dar era clar că şi exerciţiul puterii, şi cel al revendicării sufereau de inadecvare retorică şi inconsistenţă. Lipsa tradiţiilor, a firescului şi a modelelor constituie un fundal foarte şubred pentru schimbare. Şi e greu de spus ce achiziţie e mai laborioasă şi mai urgentă:

priceperea sau stilul? Deocamdată ne lipsesc amândouă. Mai grav este că se găsesc destui iresponsabili, în toate taberele, dispuşi să le înlocuiască rapid prin suficienţă şi obrăznicie. Sigur este că dorim reforma. E mai puţin sigur *cine* o va face şi *pentru cine*.

Dilema, 410 aprilie 1997

Trenul 1642

Săptămâna trecută am călătorit, de la Suceava la Bucureşti, cu trenul 1642. Tren accelerat, bilet de clasa întâi. Recomand o asemenea călătorie tuturor patrioţilor români scandalizaţi de nedreptăţile istorice la care am fost supuşi de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Şi celor care cred că dacă nu vom intra în NATO sau în UE va fi din cauza unui generalizat lobby anti-românesc. Să poftească dumnealor să meargă cu trenul prin Moldova. Cu trenul 1642, de pildă. Experienţa e edificatoare şi definitivă. De la bun început, te nelinişteşte aspectul comatos al vagoanelor, fiinţa lor şubredă şi vetustă. Pe dinafară, au înfăţişarea unor compoziţii hibride, viermănoase, aduse pe şine dintr-un depozit de butaforie rutieră. Pe dinăuntru, spectacolul alunecă de la precar spre dizgraţios. Husele fotoliilor sunt rupte şi pline de pete echivoce, ca de o erupţie purulentă. Uşile compartimentelor se închid greu, glisând, răguşit, pe jgheaburi distorsionate. Ferestrele sunt adumbrite de un jeg arhaic, prin care cel mai frumos peisaj se vede mocirlos, încleiat, promiscuu. Cutia pentru gunoi de sub fereastră are fundul spart, aşa încât ceea ce arunci înăuntru, într-un gest de reflexă civilitate, îţi cade pe picioare. Pe tavan, în locul becurilor, se văd buchete de sârmă răsfirate, foste fire electrice rămase în suspensie, ca nişte gâturi de (mini) dragon decapitat. Chenarele sticlăriei, mânerele, scramierele de pe coridor sunt toate acoperite de un praf geologic, solidificat ireversibil. Mirosul general e suspect. Nu-ţi vine să atingi nimic, nu-ţi

vine să respiri, te rogi din răsputeri să nu fii constrâns la folosirea closetelor. Unii călători, dintre obişnuiţii traseului, spun că din când în când, de sub banchete, apar şoareci. Geamurile se deschid anevoie, iar o dată deschise, nu se mai pot închide. Când ia viteză, vagonul se comportă epileptic, solicitând maximal un terasament fără viitor şi, aproape, fără prezent. Nu-mi pot închipui cum stau lucrurile la clasa a doua. Oricum, pentru călători, diferenţele de clasă nu par să conteze. După primele opriri, coridoarele se umplu de-a valma cu oameni de tot soiul, unii somnolenţi, alţii agitaţi, alţii gata să „tachineze" navetiste sau să înfiereze, cu chef, „situaţiunea". Toţi cară bagaje de forme şi mărimi inclasificabile, un adevărat bazar de tranziţie. Controlorul, după o scurtă apariţie de protocol la plecarea din Suceava, nu se mai arată niciodată. Se vorbeşte răstit, se râde brutal, se doarme soios, de-a-n picioarelea. Gările au ceva de cazărmi în dezordine, atmosfera generală e de provizorat mizer, de colectivitate aflată în refugiu.

Poate am avut o zi proastă. Poate eram obosit. Poate nu mai ieşisem de mult în lume. Poate că totul se explică prin sărăcie; sărăcia insolubilă, sistematică, batjocoritoare, a tuturor lumilor post-comuniste. Dar sărăcia care te face să nu te mai speli, sărăcia care aduce lehamite, grosolănie, iresponsabilitate, îngălare, lipsă de respect pentru aproapele, pentru meserie, pentru îndatoririle elementare, sărăcia arborată mârlăneşte, cu un fel de voioşie hâdă, sărăcia arogantă, netrebnică, rea – sărăcia aceasta trădează boli mai adânci şi mai perfide, care nu se pot vindeca prin simple soluţii financiare şi nici prin aderări euforice la organisme internaţionale sănătoase. Ceva, în fibra naţională, e, deocamdată, deteriorat. Şi, dacă suntem cinstiţi cu noi înşine, vom recunoaşte că nu suntem, încă, în rândul lumii: mai avem de lucrat. Un iureş în izmene

poate încheia, norocos, o bătălie. Pentru o paradă NATO e însă puţin şi inadecvat.

r Dilema, 9 – 15 mai 1997

Kitsch

S-a spus că inventatorul kitsch-ului a fost Napoleon Bonaparte. Soldatul care se simte încurajat să aspire la bastonul de mareşal ar fi, în acest caz, primul personaj kitsch. Căci kitsch-ul e o malformaţiune provocată de frecventarea inadecvată a valorilor. Când *oricine* are acces la *orice* ierarhie valorică, iar valorile însele sunt definite exclusiv după criteriul accesibilităţii lor, drumul spre kitsch e deschis. Egalitarismul e kitsch. Carierismul e kitsch. Democraţia în devierile ei patologice – e terenul privilegiat al kitsch-ului.

România post-comunistă a fost, la toate nivelurile, invadată de kitsch, adică de efectele arderii etapelor şi ale interferenţei brutale între lumi ireconciliabile. Fireşte, orice lume în transformare este o lume hibridă, înainte de a-şi găsi normalitatea, ea tatonează stângaci între căi diverse, a căror suprapunere dă naştere unui spectacol incongruu, la limita dintre ridicol şi patetic. Inadecvarea mijloacelor faţă de scopuri, prostul dozaj al elementelor componente, amestecul de planificare, improvizaţie şi hazard, soluţia pripită, pompoasă şi caducă – toate acestea se pot citi în cheie kitsch şi pot contribui la o înţelegere mai puţin convenţională a societăţilor post-totalitare. Nu e vorba numai de kitsch-ul „tradiţional”, cu variantele lui vizuale sau scrise (decorul kitsch, discursul kitsch etc). E vorba de ansamblul fenomenelor sociale, politice, economice şi ideologice care rezultă, inevitabil, din convieţuirea – caracteristică oricărei „tranziţii” – a unor forme şi mentalităţi noi cu unele vechi.

Un – involuntar – derapaj kitsch a fost, de la bun început, combinaţia dintre revoluţie şi spectacolul

televizat. Realitatea a devenit scenografie, adevărul a căpătat un straniu halou de ficţiune sau, măcar, de convenţie. Fiecare român care s-a uitat, în acele fatidice clipe, la televizor a descoperit că are în raniţă calitatea de *martor* al revoluţiei, dacă nu direct pe aceea de revoluţionar.

Au urmat câteva spectaculoase cariere publice alcătuite din ostentaţie, inautenticitate şi trivialitate lăuntrică: o serie de activişti mărunţi au adoptat retorica luptei anti-comuniste. Intelectuali altă dată paralizaţi de prudenţă au devenit nărăvaşi. O mină de pişicheri descurcăreţi au ajuns stele al liberalismului şi ale reformei. Câte un vechi publicist neaoş sau câte un contabil agramat s-au trezit exponenţi ai tradiţiei ţărăniste, iar printre profesioniştii vechilor cozi ale socialismului s-au găsit destui nostalgici care să lăcrămeze pe mormântul marelui erou – împuşcat – al inaniţiei.

Să adăugăm acestui rapid inventar, kitsch-ul care ne-a venit din afară. Orice gazetar apusean rătăcit două-trei zile prin hotelurile bucureştene a descoperit că are în raniţă certificatul de „românolog”. Ni s-a confecţionat cu agilitate un portret-robot în variantă hugoliană: România e ţara lui Jean Valjean (adică a foştilor puşcăriaşi marginalizaţi) şi a tristei Cosette (adică a copiilor bolnavi, abandonaţi, exploataţi). Nu poţi spune că nu e aşa, după cum nu poţi spune că o scrumieră în formă de closet nu are hazul ei.

O ultimă întruchipare a euforiei autohtone: de câteva luni, fiecare român a descoperit că are în raniţă bastonul de mareşal NATO.

Dilema, 30 mai-5 iunie 1997

Spiritul critic

Am mai spus-o: avem voluptatea negativului. Nu ne bucurăm de nimic, dacă ni se ia dreptul de a bombăni.

Până şi Securitatea comunistă ajunsese să înţeleagă această bizarerie naţională: tolera bombăneala privată, indignarea anonimă, grimasa discretă. Ni se cerea doar să nu facem tapaj, să nu trecem de la bombăneala la faptă. Se găseau şi printre securişti destui care să bombăne. Nu exista demnitar care, măcar o dată pe zi, să nu-şi dea ochii peste cap excedat, arătând, semnificativ, în sus, în timp ce, cu cealaltă mână, invita la tăcere, de frica microfoanelor. Românul e drcotaş: and e rău, pentru că e rău, când e bine, pentru că nu e chiar aşa de bine; nu e el omul care să aţipească, suficient, în mulţumire de sine; nu e el omul care să se lase înşelat de aparenţe. Stăm rău! Slavă Domnului! E mai rău fără rău! Când lucrurile intră în ordine, viaţa nu mai are niciun haz.

Comentatorul român, fie el jurnalist, politician sau simplu alegător, are mereu ceva de obiectat: e prost dispus şi sceptic. Îmi spun mereu că e normal să fie aşa, după atâţia ani de obidă mută şi de literatură omagială. Uneori însă poftesc la un dram de bucurie genuină, la un mic efort de luciditate pozitivă. Pentru că bombăneala încetează, adesea, să mai fie un joc dialectic, un condiment acid al convivialităţii. Ea devine un viciu.

Ca mai toate viciile, şi viciul acesta rezultă din supralicitarea unor virtuţi. Mai întâi, spiritul critic e resimţit ca simptom al inteligenţei. Numai proştii sunt mulţumiţi. Dacă se discută ceva, orice, iar dumneata, în loc să-ţi dai cu părerea iritat, în loc să combaţi energic, te arăţi conciliant, înclinat să vezi partea bună a lucrurilor, se cheamă că eşti sărac cu duhul, nătitng, adormit. (Ori poate mai rău: vândut guvernului!) o minte trează e o minte în ebuliţiune: disecă, retează, condamnă. Inteligenţa e, prin definiţie, un „ce” nervos, o voce irepresibilă care strigă din rărunchi, la tot pasul: „Aşa nu se mai poate!” Degeaba eşti inteligent, dacă nu eşti mai inteligent decât ceilalţi, decât

„dumnealor”. Degeaba eşti inteligent, dacă nu eşti supărat şi agresiv.

O altă prejudecată asociază spiritul critic cu gândirea independentă. Obiectez, deci nu mă las înregimentat! Nu merg cu turma, nu mă las păcălit, nu ader la opiniile altora. Nicio doctrină nu mă intimidează, nicio autoritate nu mă inhibă. Judec „cu capul meu”. Sunt obiectiv. Nu mă reprezint decât pe mine. Aş fi totuşi nedrept dacă aş pretinde că această formă de derapaj logic e strict autohtonă şi strict contemporană. Deschid *Istoriile* lui Tadtus, la cartea întâi, şi ce citesc? „Pe dt de uşor este respins scriitorul care linguşeşte, pe atât cel care denigrează şi urăşte este ascultat cu plăcere; şi asta pentru că adulaţiei îi este asociată fapta ruşinoasă a servituţii, în timp ce denigrarea dă aparenţa unui spirit independent”. Care va să zică avem de a face cu o situaţiune strămoşească: publicul preţuieşte mai mult spiritul critic decât spiritul acomodant.

Autorul acestor rânduri nu se exclude din clubul bombănitorilor. Şi el, ca toată lumea, se complace, uneori, „să dea cu zacherlină-n proşti”. Dar cine ar mai sta să-l asculte, dacă s-ar lăsa toropit de speranţă?!

Dilema, 18 – 24 iulie 1997

Cine e de vină?

În ianuarie 1871, o gazetă din Germania (*Augsburger Allgemeine Zeitung*) publică o scrisoare a regelui Carol I, pe care ziarele şi parlamentarii români au transformat-o în prilej de scandal. După aproape cinci ani de domnie, regele se plânge unui prieten de „puţinul folos” pe care l-a putut aduce „acestei frumoase ţări”. „A cui este vina?” – se întreabă Carol. „Nici a mea, nici a poporului în întregimea lui” – sună răspunsul. Atunci a cui? Sistematizând rapid ceea ce în textul regal se supune retoricii epistolare a momentului, vom găsi trei explicaţii posibile ale eşecului:

1. O caracteristică psihologică globală: românii sunt un popor „care nu vrea să fie condus şi totuşi nu e în stare să se conducă singur”. Semeţie, lipsă de disciplină interioară, haos. Stăm prost cu „heghemoniconul”! Trăim „neatârnarea” în tot echivocul ei: pe de o parte spirit independent, pe de alta volatilitate neguvernabilă.

2. O caracteristică istorică şi socială: între elite şi masse e o fractură nevindecabilă. Elitele sunt emancipate, „branşate”, gata să adopte ultima utopie la modă, massele sunt de un conservatorism îndărătnic. Cu alte cuvinte, elitele suferă de inadecvare, nu ţin cont de spiritul locului, iar massele se comportă reticent, resentimentar, impulsiv. Rezultatul e că elitele conducătoare obligă ţara „să treacă deodată şi fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituţie, precum nu are niciun popor din Europa”. Massele însă „nu se pot lăuda cu virtuţile cetăţeneşti ce se cer pentru o formă de stat cvasirepublicană”.

3. O caracteristică politică: inflaţia „intrigilor de partid”. Fără comentarii.

E de observat că, în efortul său de a da un diagnostic crizei naţionale, regele Carol I nu umblă după cauze externe. Nu caută comploturi antiromâneşti, ghinioane geopolitice, fatalităţi istorice. Buba e, pentru el, înăuntru şi nu se va vindeca niciodată dacă o vom contempla mioritic, cu compătimirea de sine a victimei de profesie. De observat, de asemenea, că cei de care regele se teme cel mai mult sunt „ultraşoviniştii”, mereu dispuşi să-l judece ca „lipsit de iubire pentru ţară”. De observat, în sfârşit, este că scrisoarea suveranului a enervat opinia publică. În Cameră, Nicolae Bla-remberg a comentat-o agresiv, propunând o moţiune cu care s-au solidarizat destui, ziarul *Românul* (evident!) a perorat, provodator, pe tema „domnului călcător de Constituţie” şi „risipitor al

averii publice”. (Vezi relatarea lui lâtu Maiorescu, în *Istoria politica a României sub domnia lui Carol I.*) Acest tip de reacţie adaugă celor trei explicaţii ale eşecului autohton amintite mai sus o a patra: lipsa de caracter, dublată de demagogia virtuţii şi a patriotismului.

Deunăzi, auzeam câţiva reprezentanţi ai guvernului recunoscând că reforma merge prost. Unul din ei era excedat de duplicitatea sindicatelor: declară, toate, că vor restructurare, dar protestează vehement ori de câte ori restructurarea se produce sau încearcă să se producă. Suntem, deci, tot în momentul „Carol!”. Dar fără Carol I, fără Brătieni, fără Titu Maiorescu. Cine-i de vină?

Dilema, 1 – 7 august 1997

Omul nou

Multă vreme, cartierul dintre Piaţa Victoriei şi „Lupoaică” a fost un cartier decorativ şi paşnic. Se născuse pe un teren – „Parcul Bonaparte” – aflat la marginea oraşului, aşadar într-o zonă aerisită, nezgomotoasă, foarte atrăgătoare pentru burghezia prosperă care îşi dorea case pitoreşti şi confortabile. Comunismul n-a adus, în acest peisaj, decât decrepitudine şi, la capătul dinspre „Externe” al străzii Paris, o linie mizeră de troleibuz, cu staţie pe „Louis Blanc”. Când se strica ceva, pasagerii trebuiau să coboare şi m-am trezit de multe ori în murmurul tenace dar fără efect al indignării lor. După revoluţie, vecinătatea cu clădirea Guvernului a transformat, brusc, zona într-o culisă tulbure a politicii stradale. Mitingurile, hoardele de mineri, dubele trupelor anti-tero au devenit recuzita curentă a străzilor cu nume sonore, de mari capitale, din fostul Parc Bonaparte. Ele s-au contaminat de rumoare agitatorică, de atmosfera stadioanelor, a turninirilor şi a luptelor de gherilă. Ne-am deprins şi cu asta; în plus, lucrurile – cel puţin deocamdată – s-au mai liniştit. Până nu de mult. Căci, dintr-odată, vacarmul revoluţionar a fost

înlocuit de un vacarm „de tip nou”: vacarmul reformei, întruchipat, benign, de pletora micilor dughene şi, mai puţin benign, de câte un local pretenţios, în jurul căruia aglutinează o clientelă pestriţă, cu limuzină şi telemobil.

Am ghinionul să locuiesc peste drum de un asemenea stabiliment. Se numeşte, sibilinic, „Saga” şi, la început, avea aerul unui experiment decent: într-o casă veche, cu grădină, patronii păreau doritori să recupereze modelul restaurantului „de cartier”, aproape de centru şi totuşi „la şosea”, ospitalier şi discret. Lucrurile s-au degradat galopant: clientela seamănă mai mult a clientelat, se organizează mari petreceri de gaşcă, se programează nunţi şi se pune muzică. Tare. Asurzitor. Neruşinat. De vreun an, ascult seară de seară, laolaltă cu o sumedenie de vecini terorizaţi, aceleaşi casete cu Armstrong şi Pavarotti (deveniţi, fireşte, pe această cale, odioşi) şi particip la toate euforiile matrimoniale ale muşteriilor. Citesc, mă uit la televizor, fac conversaţie şi încerc să adorm pe un fond muzical fatal: fondul muzical „Saga”. Duminica trecută mi-am ieşit din minţi. Strada a fost scuturată subit de o explozie sonoră necruţătoare; nu mai auzeam ce spun, ce mi se spune, ce mi se strigă; vedeam, pe sub balcon, maşini grele care păreau să circule pe din, într-atât motoarele lor erau neputincioase faţă de decibelii „Saga”. M-am repezit, năuc, spre stabiliment. Iar acolo, în grădină, l-am întâlnit! L-am recunoscut imediat! Era „omul nou” în came şi oase, vechiul şi gloriosul om nou, încă şi mai nou după revoluţie: reciclat, modernizat, capitalist. Sigur de sine, de banul şi de pilele lui, fercheş ca un căpitan în civil, prost, şmecher şi obraznic. „Ce vreau? Care-i problema? Tocmai face o probă cu staţia pentru nunta de diseară. La el acasă face ce vrea. Şi, în definitiv, ce-am cu Armstrong? Nu-mi place? Da de ţiganii care fac scandal noaptea, după colţ, de ce nu mă leg? Ar fi bine să fiu mai calm. El e calm.

E un domn. Şi e dreptul lui să organizeze nunţi. Mai ales că e vorba de cineva de sus, de foarte sus!” Are dreptate. Eu sunt isteric, el e stăpân pe situaţie. Eu sunt neputincios, el e neînfricat. „Ce-o să-i fac?” El e, în mai mare măsură decât mine, beneficiarul revoluţiei: nu se mai teme de partid, de Securitate, de serviciul de cadre. E liber şi demn. Iar eu sunt ridicol. Eu visez să vie, mă-nţelegi, statul, „statul de drept”, care să mă apere de omul nou, veşnic victorios. Să-i explice că spaţiul sonor al unei străzi e spaţiu public, şi că nu poate abuza de el bunul plac al oricărui bişniţar. În toată lumea, poliţia intervine, în asemenea situaţii, de la sine. Dar aştept degeaba. Statul de drept e ocupat. N-are timp de fleacuri. Şi oricum, dacă e să sprijine pe cineva, mai curând îl va sprijini pe preopinentul meu care reprezintă, nu-i aşa, spiritul de iniţiativă, spiritul întreprinzător, *noul* la urma urmei, ce-am cu Armstrong şi cu Pavarotti?

Dilema, 29 august-4 septembrie 1997

Probe iniţiatice

Mai întâi a fost *proba focului*. Gloanţe şi incendii la propriu, dar, deopotrivă, „carbonizare” a tot ceea ce ne obişnuiserăm să luăm drept realitate, drept *singura* realitate posibilă. Decembrie 1989 a fost, pentru toată lumea, o uriaşă „ruptură de nivel” istoric. Ne-am trezit peste noapte într-un peisaj pârjolit. Fanaticii lui „nu s-a schimbat nimic” n-au realizat că utopia lor defetistă era ea însăşi semnul unei schimbări contextuale masive: se cucerise dreptul de a fi pesimist „la vedere”, organizat, ofensiv, în pieţe, gazete şi partide politice. Dar asta n-a fost decât partea bună a schimbării! Gravă e partea rea: dintr-odată, toate deprinderile, reflexele şi criteriile noastre şi-au pierdut consistenţa. Toată „carnea” existenţei noastre zilnice s-a prăbuşit, calcinată, în ambianţa fumegândă de după revoluţie. Am fost puşi în situaţia să cântărim ce mai

poate rămâne din noi, după ce lumea la care trebuise să ne adaptăm se făcuse scrum. A trebuit, nu o dată, să admitem că ceea ce merita să rămână dispărea, după cum ceea ce merita să dispară supravieţuia spectral, în fibra noastră cea mai intimă. Problema era – şi este în continuare – cum să recuperezi sensul construcţiei şi al permanenţei într-un univers care a ars. Proba focului nu e altceva decât un efort disperat de a găsi o structură cenuşii.

A urmat *proba apei*. Cum să evoluezi într-un mediu ostil? Cum să nu te scufunzi? Toate încercările noastre de reechilibrare se lovesc de multiple şi imprevizibile obstacole. Nu în ultimul rând de propria noastră inerţie. Reforma are o stilistică scafandrieră: ne mişcăm încetinit, somnambulic, respirând greu un oxigen rarefiat şi impur. Facem răul pe care nu-l vrem şi nu facem binele către care tindem. Cu alte cuvinte, nu vrem cu adevărat, cu convingerea şi cu dedicaţia ultime, ceea ce facem. Ca toţi candidaţii la înec, nu credem că trebuie să întreprindem ceva, ci mai curând că trebuie să fim salvaţi (de NATO, de Uniunea Europeană, de americani, de FMI etc).

De la o vreme, a venit la rând *proba aerului*. După experienţa evoluţiei într-un mediu ostil, avem acum de a face cu un mediu permisiv în exces. Toate soluţiile sunt plauzibile, toate direcţiile par îngăduite. Trecem printr-o criză de volatilitate. Suspendaţi într-un spaţiu descentrat şi labil, plutim, când euforici, când cuprinşi de panică, peste abisuri indescifrabile. Suntem dezorientaţi. Nu mai ştim exact ce înseamnă sus şi jos, ce înseamnă dreapta şi stânga. Până la alegerile din noiembrie* lucrurile erau, parcă, mai simple: mulţi dintre noi păreau să fie scutiţi de dubii: stabiliseră că există o tabără bună, reformistă, anticomunistă, antisecuristă, principială, onestă, dincolo de orice compromisuri politicianiste, şi o tabără rea, de eşecuri. Or, iată că frontiera aceasta tinde să se evapore.

Cei din tabăra bună s-au aliat cu o parte din cei care, până la un punct, fuseseră clasaţi în tabăra rea. Cei care cereau adevăr şi transparenţă nu mai vor chiar *atâta* transparenţă şi nu mai cred că e nevoie de *tot* adevărul. În orice caz, priorităţile sunt altele. Ţărăniştii nu mai vor cu tot dinadinsul să umblăm la dosare; nici să stabilească cine-a tras în noi. Ticu Dumitrescu intră în conflict cu Ion Diaconescu, Alianţa Civică intră în consens cu PDSR şi cu România *Mare* în apărarea lui Valerian Stan. Suntem „în aer"! Nimic nu mai „atârnă" destul ca să provoace judecăţi limpezi.

Dinaintea atâtor încercări, dilematicul ricanează răutăcios: ştia el că, după un dezastru, e greu să manevrezi nonşalant absoluturi. În realitate, însă, dilematicul e trist. De fapt, el nu-şi iubeşte dilemele şi ar dori sincer să nu fi avut dreptate niciodată…

Dilema, 12 – 18 septembrie 1997

Unde ni sunt visătorii…

Lucrurile par simple. După decembrie 89, calitatea de revoluţionar a devenit lucrativă. Cu un certificat de bună-purtare stradală puteai dobândi o sumedenie de privilegii, unele mai mici, altele mărişoare, aşa încât să nu-ţi pară rău că ai fost contemporan cu „evenimentele"… Era fatal ca o asemenea perspectivă să provoace un intens trafic de documente, un soi de bursă neagră a combativităţii anti-comuniste. Şi era de dorit ca guvernul să ia măsuri nu pentru a minimaliza meritele martirilor sau pentru a întina imaginea revoluţiei, ci, dimpotrivă, pentru a curăţa această imagine de trivialitatea profitului şi de necuviinţa unor impostori hămesiţi. În fond, singurii care nu puteau beneficia de recompensa oferită prin lege erau victimele propriu-zise, morţii. Beneficiul putea fi însă „moştenit" de rudele lor. Şi aceasta s-a dovedit a fi, după părerea mea, o primă distorsiune. S-a creat, într-adevăr,

impresia penibilă că cei care s-au prăpădit pe străzile ţării în zilele revoluţiei au făcut-o nu pentru un principiu, nu pentru ţară, nu împotriva unui dictator şi a unui sistem, ci pentru mama şi tata, pentru fraţi şi cumnaţi, pentru un petec de pământ sau pentru transportul gratuit al familiei. M-am întrebat adesea, pe de altă parte, cum e alcătuit sufleteşte cineva care cere drept compensaţie pentru pierderea fiinţei iubite un avantaj de ordin imediat. Cât despre eroii rămaşi în viaţă, ei îşi sabotează singuri portretul, lăsându-ne să presupunem că fapta lor curajoasă n-a fost, până la urmă, decât o formă de mercenariat. Noi credeam că decizia tuturor de a se împotrivi aparatului de represiune al dictaturii era una dezinteresată, generoasă, hrănită doar de revoltă şi spirit de sacrificiu. Acum, s-ar zice că ceea ce-i „mâna pe ei în luptă" era o meschină speranţă de căpătuială. Ştiu că n-a fost aşa. Şi de aceea nu înţeleg cum de acceptă oameni ca ei să se lase puşi într-o asemenea lumină. Cum de nu înţeleg că, împotrivindu-se corectării unei legi care îngăduia prea multe abuzuri şi îi aşeza la rând cu tot felul de neisprăviţi cinici, ei compromit puritatea motivaţiei lor reale şi prestigiul propriei lor jertfe. Dacă, pentru avantaje minore, revoluţionarii protestatari de azi sunt dispuşi să rişte atât de mult, te întrebi, inevitabil, ce fel de oameni sunt? Cu ce calitate umană s-a făcut revoluţia? Şi cine sunt aceia care fac, în general, revoluţiile?

Lucrurile ar fi putut, totuşi, să fie simple. Cei cu merite adevărate şi demonstrabile n-au nimic de pierdut dacă legea devine mai riguroasă. Atunci pentru cine se bat? Pentru trişori? Pentru „onoarea lor nereperată"? Sau se bat contra guvernului? Alăturarea, în jurul cortului cu grevişti ai foamei, a unora din „damnaţii" reformei cu unele formaţiuni politice mai curând anti-reformiste nu e lipsită de ironie: contestând reforma, revoluţionarii

contestă produsul cel mai de preţ al revoluţiei pe care o întruchipează.

Lucrurile ar fi putut să fie şi mai simple încă. Revoluţionarii autentici ar fi putut renunţa în mod public la toate privilegiile care decurg din calitatea – inefabilă – de „revoluţionar”. Ar fi putut înlocui îndârji-rea cu graţia. Ar fi putut protesta declarându-se solidari cu gestul lor istoric şi nu cu consecinţele lui materiale.

Unii au făcut-o, tacit, spre onoarea lor. Alţii nici n-au vrut să obţină „certificatul” de merit. Dar nu aceştia au ieşit la rampă, ci ceilalţi, pragmaticii, bătăioşii şi bătăuşii. Unde ni sunt visătorii…?

Afinităţi

Dilema, 24 – 30 octombrie 1997

Admitem cu toţii că viaţa politică are alte criterii şi altă logică decât viaţa comunitară obişnuită. Eşti, deseori, pus în situaţia să stai de vorbă şi să faci alianţe utile cu oameni şi partide de tot felul, cu care, dincolo de suprafaţa unei strategii de conjunctură, nu ai nimic în comun. Cu toate acestea, e preferabil ca raportul dintre pragmatism şi onorabilitate să se păstreze în hotare convenabile, astfel încât imaginea proprie să nu fie afectată ireversibil: se pot accepta câteva riduri prost plasate, dar nu strâmbătura definitivă, strâmbătatea. Fiecare trebuie să decidă singur până la ce limită jocul dintre compromis şi desfigurare e tolerabil. O limită există totuşi. Ea se traduce în preţul pe care eşti dispus să-l plăteşti pentru a ajunge la putere. Mai devreme sau mai târziu, electoratul sancţionează cinismul, lipsa de scrupule, machiaverlâcul facil. De aceea, politicianul adevărat va avea întotdeauna instinctul coaliţiilor permise şi al celor excluse. Identitatea sa se va preciza şi se va menţine în conştiinţa publică prin buna funcţionare a acestui instinct. Nu ni-l putem închipui pe Mitter-rand, în aparenţă om al tuturor „coabitărilor”,

mărşăluind alături de Le Pen. Simţul demnităţii, al anvergurii proprii, al coerenţei doctrinare, dacă nu o simplă exigenţă de gust îl vor fi împiedicat să iasă pe scenă în vecinătatea infamantă a unui demagog de extremă.

Ştia că ceea ce ar fi câştigat printr-o astfel de „licenţă" n-ar fi putut compensa pierderile.

La noi, rigorile de acest tip nu par să conteze. Ideologiile vagi, moralitatea aproximativă, înregimentările arbitrare sau interesate îngăduie o gesticulaţie politică în care totul este permis. Domnul Adrian Năstase nu are atâta respect de sine încât să se simtă stingherit de solidaritatea păguboasă cu „România Mare". N-a avut nimic de câştigat de pe urma unui miting anemic, pe al cărui podium, flancat de percuţia dizgraţioasă a clubului Păunescu-Vadim, făcea figură de ucenic netalentat. Nici domnul Iliescu nu are atâta „ambâţ", încât să refuze supa încălzită a unei alianţe, din care, cu puţin timp în urmă, nu s-a ales decât cu irespirabile calomnii şi insulte. Adrian Păunescu însuşi nu vrea să valorifice minimum-ul de calităţi care îl deosebesc de Vădim Tudor: sporul de înzestrare lirică, un dram în plus de coerenţă, de prudenţă şi simţ al ridicolului; preferă vertijul diminuării de sine, „curajul" (îndelung exersat) de a se degrada. Spectacolul acestor triste concesii ar stârni aproape compasiune, dacă n-ar fi simptomul unor afinităţi de adâncime, mai tari decât orice calcul.

Afinităţi stranii ies la iveală şi între unii politicieni şi anumiţi gazetari. Puşi faţă-n faţă, ei „se recunosc" tacit, uită de public şi stau la taclale destins, savurându-şi, complice, mediocritatea: acelaşi limbaj, aceeaşi stilistică, aceleaşi complexe şi nostalgii. Nu mai ştii care e politicianul şi care gazetarul. Ai de a face cu ipostaze labile ale aceluiaşi personaj, cu produsele aceleiaşi lumi. Sunt încântaţi unul de celălalt şi gata să facă front comun

împotriva oricărui intrus. România de azi e prinsă în plasa acestor afinităţi tenebroase care se revarsă dincolo de partide şi ideologii declarate. Şi pentru că afinităţile sunt mai durabile şi mai eficiente decât instituţiile (vechi sau noi), pericolul e mai mare decât ne închipuim…

Dilema, 24 – 30 octombrie 1997

Probleme de caracter

Majoritatea informatorilor pe care i-am întâlnit în timpul audierilor de la CNSAS aveau la îndemână, pentru a lămuri relaţia lor cu securitatea, explicaţii numeroase şi arborescente. Nu m-au convins decât rareori, dar trebuie să admit că efortul lor de a se justifica, de a-şi „raţionaliza" cât de cât derapajele şi demisiile trădau, nu o dată, reziduurile unei umanităţi tragice. Nu acelaşi lucru se poate spune despre sumedenia de lingăi care, nesiliţi de nimeni, au practicat ani de-a rândul minciuna propagandistică, dezmăţul omagial, scatofagia lacomă. În anumite împrejurări (mai puţine decât se crede, mai ales după 1965), puteai fi silit să colaborezi. Dar nimeni nu te silea să spui că, în România comunistă, drepturile omului sunt la mare preţ, că Nicolae Ceauşescu e un campion al rigorii ştiinţifice, că în socialism aiminologia a făcut progrese nebănuite prin desfiinţarea proprietăţii private, că în anii epocii de aur consumul de bunuri alimentare şi nealimentare era exemplar pentru orice civilizaţie modernă, că Elena Ceauşescu era genială, că marxismul e un panaceu şi că sistemul capitalist va intra curând în putrefacţie dacă nu va lua notă de indicaţiile secretarului nostru general. Nimeni nu te obliga să scrii versuri despre „sufletul tandru şi măreţ" al tovarăşei, să te îndopi cu dejecţii şi să spui că au gust de savarină. De ce, totuşi, o asemenea patologie a fost posibilă? Exclud, de la bun început, prostia onestă. Refuz să aud discursuri despre convingeri, despre credinţe naive, despre devotamente

romantice. În anii ’70 şi 80, nu puteai ridica osanale „cinstite” decât dacă trăiai pe altă planetă sau erai smintit. Altele erau, fără doar şi poate, motivaţiile reale ale perversiunii. Mai întâi ambiţia personală, carierismul obscen, pofta de funcţii şi privilegii. Drumul spre vârf trecea prin „Scânteia” şi „Era socialistă”, prin bale şi sulf. A căuta ocolişuri onorabile, eschive necompromiţătoare, însemna a pierde vremea, a-ţi face scrupule prosteşti. La miză mare, polonic de cazarmă. „Ciocul mic” nu se recomanda, pe atunci, nici măcar duşmanilor. Trebuia să ai plisc de pelican şi apetit de porcină. Dar ambiţia singură nu era suficientă. Mai era nevoie şi de un cinism suveran, de o nesimţire poleită, pentru care valorile, respectul adevărului, buna-cuviinţă sunt mofturi. A nu avea nimic sfânt în afară de vanităţile proprii, a dispreţui nefericirea celorlalţi, a trece surâzând peste orice reguli, acestea erau înzestrările minimale ale arivistului de partid şi de stat. Ar mai fi de adăugat că, în contextul viciat al epocii, toate turpitudinile căpătaseră un perfid aer de „normalitate”. „Aşa erau vremurile!”, „Ce era să fac?”, „Nu era să fiu prostul târgului!” – aşa sună, de regulă, dezvinovăţirile tembele ale acestei specii de derbedei. Dar să zicem (ni se tot zice, de altfel) că nu mai are rost, acum, să dezgropăm morţi. Numai că morţii nu sunt doar gata dezgropaţi, ci sunt vioi şi puternici. Ne duc spre capitalism cu aceeaşi convingere (interesată) cu care ne duceau spre comunism. Ne duc în NATO, în UE, în rândul lumii. Materia lor primă este aceeaşi ca întotdeauna: *lipsa de caracter*. De aceea nu sunt credibili, de aceea îşi dau în petic, de aceea nu se înţeleg decât între ei şi „ţin aproape” ca un sumbru comando al dizgraţiei. N-am văzut unul să regrete ceva, să se explice, să se dea deoparte. Toţi stau impenitenţi la rampă, cu fălci lucind de satisfacţie, călare pe succes, pe putere şi pe ţară. Am început să credem că viaţa fără ei e o

utopie. Ne-am obişnuit cu demagogia lor, cu glumitele lor, cu tupeul lor. Ei înşişi au început să creadă că sunt utili, că sunt indispensabili, că sunt oameni cumsecade. Au bifat scurt problema conştiinţei, se simt legitimi şi iubiţi. Au devenit, pentru unii tineri, modele, „*succes stories*”, maeştri. Sărbătoresc clipă de clipă câştigarea unei bătălii pe care, prin infirmitatea norocoasă a caracterului lor, au câştigat-o încă din faşă.

Lupta împotriva corupţiei are un mare dezavantaj (pe lângă faptul că, de fapt, e suspendată…): ea ne face să credem că viciul naţional e furtul şi că orice alte vicii, viciile de caracter în primul rând, sunt neglijabile. Dar ele explică, în mare măsură, eşecurile noastre şi, de altfel, chiar dezinvoltura cu care furăm.

Jurnalul Naţional, 25 martie 2004

Notă despre limba română

Dincolo de politică, sociologie şi lingvistică, problema „limbii de lemn” angajează şi un domeniu mai greu sistematizabil: acela al *respectului* pentru expresia vorbită şi pentru cuvânt în genere. Demolatorii limbii nu sunt neapărat manipulatori perverşi ai puterilor ei. Sunt, adesea, doar inşi care o ignoră şi o dispreţuiesc. A vorbi incorect, stereotip, neglijent poate însemna, pur şi simplu, a nu da două parale pe substanţa şi pe graţia cuvintelor, a nu crede în prestigiul şi în energia lor. Expeditiv sau îngălat, stricătorul de limbă nu realizează că aproximaţia îi subminează mesajul, că enunţul rudimentar, asfixiat de agramatisme, e necredibil şi ne-funcţional. Limba noastră zilnică e, prin urmare, atât victima totalitarismului agresiv, cât şi aceea a prostiei generale. Şi dacă de totalitarism am scăpat, cu prostia avem încă de a face copios, clipă de clipă…

E prostia care nu ştie să citească, pentru că e ocupată să *lectureze*, prostia care nu vede, ci *vizionează*,

prostia care *concluzionează*, implementează, precizează, marchează şi subliniază, prostia care crede că s-a deşteptat dacă în loc de „ştiu că ninge” spune „*cunosc* că ninge”.

Prostia merge mână-n mină cu vulgaritatea şi cu lipsa de caracter. Stricătorul de limbă e simultan ignar, tembel, grosolan şi imoral. În parlament, în ziare sau pe stradă, el e un focar de infecţie, o perpetuă ameninţare. Iar unul din cele mai îngrijorătoare simptome ale ultimilor şase ani este supravieţuirea nepedepsită a acestui personaj malefic, mai periculos pentru fiinţa naţională decât toate conspiraţiile mondiale destabilizatoare.

Nu s-a reflectat suficient asupra împrejurării că, în definitiv, marele câştigător al alegerilor din noiembrie a fost limbajul; *un nou limbaj*, *un limbaj în curs de normalizare*. Anul 1996 va fi, de aceea, în istoria contemporană a ţării, anul în care românii au ales un alt tip de discurs, o altă imagine a propriei limbi. Un sunet nou s-a auzit dintr-odată pe scena publică. Nu înseamnă că noii aleşi sunt, stilistic, ireproşabili. Nici ei nu sunt scutiţi de inerţii, improprietăţi, inadvertenţe. Dar, dincolo de toate stângăciile, spectacolul global al prezenţei lor lingvistice e mai aproape de firesc, mai fraged. Retorica lor e, deocamdată, mai puţin mecanizată, mai puţin ipocrită, mai puţin previzibilă. Vor şti să păstreze şi să amplifice această esenţială achiziţie? Vor şti, cu alte cuvinte, să rămână *vii*, să consolideze „scara umană” a puterii? Sau se vor birocratiza rapid, ca nişte rinoceri cumsecade? Riscurile sunt mari. Mizeriile contextuale şi administrarea lor pot ucide prospeţimea gestului şi a rostirii. Orgoliul victoriei poate fi soporific. Oricâte explicaţii s-ar găsi însă pentru un eventual eşec, nicio scuză nu va putea îmblânzi judecata pură a limbii de curând înviate. Dacă nu vor fi la înălţimea promisiunilor lor, noii guvernanţi vor fi îngropaţi

sub chiar cuvintele pe care, într-un moment de entuziasm, le-au resuscitat. Iar 1997 va fi anul în care limba română va suferi o nouă – a câta?! – înfrângere.

Dilema, 10 – 16 ianuarie 1997

Marea întrebare[1]

Va rezista sau nu populaţia ţării la regimul de austeritate pe care îl impune reforma? Aceasta e marea întrebare a momentului. De răspunsul ei depinde nu doar o realitate statistică sau politică, ci, probabil, croiala viitoare a destinului nostru naţional. *Vom* rezista? După ce vreme de cincizeci de ani, sub regim comunist, am acceptat o indigenţă crescândă, fără nicio perspectivă de ameliorare, vom fi oare în stare să ne asumăm doi-trei ani de asceză drastică, cu perspectiva ieşirii la liman? După ce am acceptat, *de frică*, mizerii şi umilinţe infinite, vom reuşi oare să îndurăm, *de bunăvoie*, un episod de strâmtoare terapeutică? După ce ne-am complăcut, decenii întregi, să scandăm la comandă lozinci mincinoase despre belşug, vom suporta să ni se strige în faţă un adevăr neîndurător despre sărăcie? După ce am consimţit ca cei mai buni dintre noi să fie tîrîti în puşcării, vom reuşi oare să traversăm onorabil „puşcăria" aiuritoare a libertăţilor de curând câştigate, fără să le compromitem prin nerăbdare şi frivolitate? Ani de-a rândul am defilat triumfal, dinaintea unor tribune încărcate de lepre şi impostori. Ne vom grăbi, acum, să ieşim în stradă, pentru a ne afişa revendicările dinaintea unui guvern care, ales de noi înşine, ne imploră solidaritatea? Am mâncat, cuminţi, salam cu soia, nedorindu-ne altceva decât o mediocră supravieţuire.

1 Am scris acest articol într-un moment de surescitare, dnd mi se părea că guvernul Ciorbea trebuie sprijinit. îl păstrez îh acest volum pentru că, dincolo de naivitatea clipei, el pune o problemă reală: nerăbdarea generală de a avea efectele benefice ale reformei, dar dacă se poate fără a plăti preţul ei, fără a asuma „pagubele ei colaterale".

Acum, când problema este să ne salvăm, să plătim un preţ aspru pentru a ne asigura un orizont de prosperitate în sfârşit plauzibil, ne vom grăbi să etalăm exigenţe alimentare de neamânat? Ne-am lăsat manevraţi de adevărate monumente de incompetenţă şi cruzime, am stat cu creştetul plecat sub tot soiul de măneşti, dăscăleşti sau verdeţi. Vom opune băţos, politicienilor de azi, o târzie, insomniacă, intransigenţă? Am fost înregimentaţi, sub guverne asfixiante, în ridicole organizaţii de sindicat: plăteam cotizaţie, participam la o şedinţă în plus şi primeam, o dată pe an, bilete de tratament „confort trei”. Nu e în acelaşi timp prea devreme şi prea târziu să valorificăm forţa insurecţională a sindicatelor? Nu e nedrept să devenim militanţi sub un regim legitim, după ce ne-am lăsat batjocoriţi, atâta amar de vreme, de arbitrarul unui regim dictatorial? Evident, „normalizarea” de după 1989 include tocmai dreptul de a protesta, de a amenda puterea, de a proclama o omenească dorinţă de bunăstare. Şi nu e cazul să compensăm, azi, paralizia prerevoluţionară, printr-un exces de permisivitate, adică prin apatie politică. Trebuie să înţelegem însă că o reformă eficientă are nevoie de consimţământul şi nu de împotrivirea noastră. Ca să primim, avem, mai întâi, ceva de dat. Iar dacă ni se cere să trăim, un timp, greu, să o facem cu aceeaşi graţie cu care au murit, în decembrie 89, întemeietorii şansei noastre de-acum. Ei au acceptat să dea fără să mai primească. Să nu tulburăm pacea sufletelor lor adormite, cu micile noastre accese de indispoziţie.

Dilema, 7 – 13 februarie 1997

Vinovaţii din umbră

Românul îşi iubeşte şefii. Nu pe toţi o dată şi nu neapărat câtă vreme sunt vii. Dar, până la urmă, îi iubeşte. E greu de crezut că Vlad Ţepeş a fost, în timpul vieţii sale,

un domnitor iubit. Azi e erou naţional, model unanim al despotului riguros. Până şi Ceauşescu a putut stârni, după moarte, afecte fragede, nostalgii recuperatoare, duioşii. În plină campanie electorală, am auzit de o bătrână de la ţară care, întrebată cu cine va vota, a declarat că, deocamdată, va vota cu preşedintele în funcţiune (deci cu Iliescu), urmând ca, după ce va veni la putere Constantinescu, să voteze cu el. Oricine a putut vedea – tot în timpul campaniei – cu câtă cordialitate erau primiţi, în aceleaşi locuri, candidaţii la preşedinţie concurenţi: ca şi cum toţi erau deja niţeluş preşedinţi şi meritau onoruri echivalente.

Un efect colateral al amorului pentru şef e şi tendinţa noastră comună de a-l absolvi de greşeli. Şeful nu greşeşte. Iar dacă greşeşte, nu e vina lui. E vina „camarilei", a „lingăilor" din preajma sa, a consilierilor sau a consoartei. Şeful e bine-intenţionat şi totul ar merge ca pe roate dacă nu s-ar lăsa înconjurat şi sfătuit de tot soiul de neisprăviţi fără scrupule. Poporul inocent îşi găseşte cu uşurinţă perechea în şeful inocent, de care se vede mereu despărţit printr-o pătură de interpuşi venali. Şeful „nu ştie" ce se petrece sub el; e dezinformat, manipulat, izolat de supuşii săi. În cel mai rău caz i se recunoaşte un defect, unul singur: e slab, adică e bun; e *prea* bun.

După revoluţie, şefii statului par a-şi fi asumat până-ntr-atât lecţia înaintaşilor lor, încât ei nu mai aşteaptă să fie absolviţi de greşeli prin travaliul mitologizant al opiniei: o iau înainte; se dezvinovăţesc singuri, transferându-şi de la bun început culpa asupra anturajului. Domnul Ion Iliescu avea, de pildă, obiceiul să spună că „apropiaţii" Domniei Sale îl îndeamnă frecvent la radicalitate, îi reproşează excesul de toleranţă, cumse-cădenia. Domnia Sa era însă de altă părere. Prin fire şi prin opţiune, el prefera consensul, dialogul, negocierea civilizată. „Apropiaţii" se înşelau. Sfaturile lor, poate bine

intenţionate, erau grosolane din punct de vedere politic. Din fericire, preşedintele nu era dispus să le asculte. În mod surprinzător, l-am văzut, de curând, pe domnul Emil Constantinescu adoptând, într-o emisiune televizată, o tactică asemănătoare. Domnia Sa ne mărturisea că „aparatul" prezidenţial îl îndeamnă să practice rezerva politică, să nu-şi asume răspunderi, să se implice mai puţin, astfel încât, dacă lucrurile merg prost, să nu aibă el de achitat eventualele costuri. Dar nici Domnia Sa nu se lasă manevrat de consilieri: se implică, iese la atac, riscă. Prost sfătuit, el ascultă numai de glasul interior, mai înţelept decât cel al prietenilor şi al experţilor.

În ce mă priveşte, nu pricep deloc acest tip de comportament prezidenţial. Din două una: ori consilierii sunt incompetenţi şi trebuie demişi, ori ei sunt competenţi şi trebuie ascultaţi. Divergenţele episodice nu sunt excluse, dar ele trebuie să se rezolve discret, în bucătăria Puterii. Astfel, se naşte impresia penibilă a unei nepotriviri de caracter între şef şi colaboratorii săi. Şeful îşi bârfeşte public echipa, ţine să se arate mai bun decât ea. Mai devreme sau mai târziu, echipa se va simţi vexată şi va dezerta. Să adăugăm că există ceva mai periculos decât şeful prost sfătuit: şeful care nu se mai lasă sfătuit de nimeni, şeful care ştie totul mai bine. Nicio precauţie nu e suficientă faţă de primejdia unei asemenea evoluţii.

Dilema, 18 – 24 aprilie 1997

Între militantism şi construcţie

Trăim sindromul unei dezamăgiri ciclice. Tranziţia nu ne apare ca un interval al ascensiunii lente către ţintă, ci ca o alternanţă nevrotică de suişuri şi coborâşuri, de euforii şi depresii. Ne aşteptăm, mereu, la sddmbări miraculoase şi descoperim, mereu, că lucrurile nu merg potrivit aşteptărilor noastre. Aşa a fost după decembrie 1989, aşa este încă după noiembrie 1996. În curând se va

împlini un an de la marele transfer de putere, care a dislocat partida „stagnării” pentru a da mână liberă „adevăraţilor reformatori”. Şi totuşi, rezultatele scontate întârzie să apară. Unii o recunosc deschis şi o proclamă vehement. Mulţi se încăpăţânează încă să spere, ştiind că, deocamdată, nu există alternativă şi că încrederea, fie şi utopică, e preferabilă disperării. Mă număr mai curând printre cei din urmă. Dar mă întreb, tot mai neliniştit, ce se întâmplă de fapt. De ce ne-am împotmolit?

Există răspunsuri de natură să deculpabilizeze actuala putere. Ne putem spune, de pildă, că vinovaţi nu sunt atât guvernanţii, care, de bine de rău, fac eforturi intense de reechilibrare, ci mai degrabă noi, care ne-am format o idee nerezonabilă despre ceea ce se poate şi despre ceea ce nu se poate. Avem, aşadar, o reprezentare nerealistă asupra ritmului reformei şi asupra rezultatelor ei imediat posibile. Ne-am împotmolit nu pentru că administraţia e proastă, ci pentru că drumul e, obiectiv, foarte greu. Pe de altă parte, nu putem uita că, pe vremea când era în opoziţie, tocmai puterea de azi a fost aceea care *ne-a încurajat* să ne facem iluzii! Ne-a dat sentimentul că pentru a ne scoate din impas nu-i lipseşte decât victoria în alegeri. Prin urmare, nu ni se poate reproşa decât că am crezut, onestamente, într-o lungă suită de promisiuni electorale. În favoarea puterii s-ar putea invoca şi uzatul argument al moştenirii. Uzat, pentru că l-au exploatat toate guvernările post-revoluţionare. Guvernul Roman avea de „gestionat” moştenirea comunistă, guvernul Văcăroiu avea de reparat „dezastrul” guvernării Roman, iar acum, guvernul Ciorbea are de compensat şapte ani de „regim Iliescu”. Colecţionăm moşteniri ireparabile, care îi scutesc, pe rând, de răspundere pe toţi „moştenitorii”. Guvernul Ciorbea trebuie să recunoască, însă, că are – faţă de cele anterioare – şi câteva avantaje indiscutabile:

credibilitate internaţională, majoritate parlamentară confortabilă, sprijin de masă, sprijin de presă, opoziţie anemică. Nu se pot enumera, la nesfârşit, handicapurile moştenirii, trecându-se cu vederea aceste însemnate avantaje ale startului.

Şi atunci? De ce ne-am împotmolit? Dacă guvernanţii îşi pun această întrebare cu seriozitate, ei vor trebui să-şi asume – dincolo de unele justificări conjuncturale – câteva grave vinovăţii de fond. E limpede că ei nu s-au pregătit temeinic pentru victoria care li s-a dăruit. Au avut la dispoziţie şapte ani. Puteau pune la punct nu una, ci câteva strategii posibile de redresare. Puteau forma şi atrage specialişti în toate domeniile, gata să preia din mers trebile tulburi ale ţării. Puteau să se cunoască suficient unii pe alţii, pentru a nu-şi descoperi incompatibilităţi şi orgolii ireductibile tocmai când avem mai multă nevoie de coerenţa şi solidaritatea lor. Puteau să aibă pregătite toate legile necesare pentru desfăşurarea accelerată a reformei. În fapt, spectacolul pe care ni-l oferă are un aer pripit, spasmodic, improvizat. E evident că n-au ştiut, până în ultima clipă, cu ce miniştri vor lucra. Au fost siliţi să recurgă la oameni de mâna a doua, sau la „trufandale” promiţătoare, dar fără experienţă. Au folosit avantajele de care dispuneau nu pentru a progresa rapid, d pentru a contrabalansa deficienţe curente. Au preferat adesea competenţei criteriul politic, au dovedit nu o dată suficienţă, confuzie tactică, inconsecvenţă doctrinară.

Toate acestea sunt roadele amărui ale celor şapte ani de opoziţie militantă dar nelucrătoare. Şapte ani irosiţi în miting, lozincă şi gesticulaţie. Şapte ani în care patosul construcţiei a fost amânat de dragul unei comode monomanii contestatare. Împotmolirea de-acum e nota de plată a voluptăţii de a striga „Jos comunismul!” şi „Jos Iliescu!”, fără preocuparea de a agonisi ceva dincolo de

strigăt.

Dilema, 10 – 16 octombrie 1997

Principii

Nefericiţi cei drepţi, căci vor tăia prunci în două…

Petru Creţia

Din câte îmi dau seama, Valerian Stan a reuşit să incomodeze pe toată lumea: a rănit orgolii, a sabotat anumite complicităţi politice, a pus în pericol solidaritatea coaliţiei guvernamentale, deci eficacitatea majorităţii parlamentare, deci bunul mers al reformei: Partidul Democrat se simte jignit, Convenţia Democrată se simte şantajată. Toţi ar fi preferat ca şeful departamentului de control al guvernului să fie mai puţin zelos, mai discret, mai maleabil. Or, domnul Valerian Stan are principii. Vrea dreptate cu orice preţ. Nu dă doi bani pe calcule conjuncturale, pe strategii politice imediate. Inflexibilitatea aceasta, enervantă pentru cei direct implicaţi, e foarte simpatică pentru „popor" şi pentru „societatea civilă". Avem, în sfârşit, un exemplu de intransigenţă, de incoruptibilitate, de patos justiţiar ne-acomodant. Calm, tenace, aproape inexpresiv, domnul Valerian Stan iese bine din toate confruntările. E credibil. Dacă e să judecăm însă atitudinea domniei sale *după roade*, după gliceava pe care a provocat-o, trebuie să admitem că ceva nu e în regulă. Suntem în plină dramă a „principialităţii". Principialitatea ţine mai mult de *estetică* decât de etică. Ea e sublimă în absolut, dar se poate dovedi, în fapt, iresponsabilă. E *frumos* să fii drept. Dar dreptatea aritmetică, abstractă, cantitativă, poate fi – şi este adesea – oarbă.

Avem dreptul, pe de altă parte, să ne întrebăm cât de pură e dreptatea domnului Valerian Stan. Ştim foarte bine că România de azi e un uriaş inventar de nereguli. E greu să decizi cu care te vei răfui mai întâi. Iar decizia o dată

luată, ea nu poate fi decât semnificativă: simptom al unei anumite ierarhii a urgenţelor şi a criteriilor. Trebuie să ai o anumită filosofie politică şi juridică pentru a hotărî că, din puzderia de abuzuri pe care le oferă „piaţa”, strigător la cer e cel comis de ministrul Băsescu: adică să pretinzi că vei locui cu tata şi, de fapt, tata să rămână la Constanţa. Urât, nu zic, mai ales la un ministru! Dar ca să începi cu asta mai trebuie ceva, dincolo de pasiunea dreptăţii…

Nu e mai puţin adevărat că reacţia Partidului Democrat nu s-a distins prin nobleţe şi simţ al echităţii. Afirmaţiile de tipul: „ne aduceţi aceleaşi acuzaţii ca vechii noştri adversari” sau „Parchetul a clasat deja dosarele incriminate”-nu suspendă culpa, ci o eludează. Era preferabil ca cei vizaţi să ceară reanchetarea temeinică a presupusei lor vinovăţii, asumându-şi, destinşi, răspunderea, dar obligându-l şi pe domnul Stan să o facă.

Cu totul dezamăgitor a fost, de asemenea, comportamentul confuz al puterii. Ea a lăsat lucrurile să avanseze până la explozie (eroare politică), pentru a se lepăda, în final, de consecinţele propriei ei iniţiative (carenţă de caracter). Necorelare administrativă, neglijenţă tactică, inconsecvenţă morală. Ezitând între „principii” şi eficienţă, puterea le-a ratat pe amândouă; o dată mai mult, ea a dovedit, deopotrivă, lipsă de imaginaţie şi de rigoare, precaritate strategică şi imaturitate. Trecem peste gafa de a îi veşteji pe „feseniştii” lui Roman, consimţind, pe de altă parte, să faci avansuri dizidenţilor lui Iliescu…

Vişina peste tort a pus-o, hiper-principial, Alianţa Civică. Ea ameninţă cu retragerea din Convenţie, dacă nu se dă curs principialităţii lui Valerian Stan. Gestul vine cu opt-nouă luni întârziere. Litigiul „apartamentelor” e vechi, iar moralitatea particulară a PD-ului a fost, ani de-a rândul, o marotă a puriştilor din Alianţă. „Principial” ar fi

fost ca ei să nu accepte nici contractul electoral dinaintea scrutinului, nici asocierea ulterioară la guvernare. Nu se poate să vrei victoria *cu rabat* de la principii şi să redevii principial *după* ce ai câştigat. Intermitenţa principiilor e mai gravă, din punctul meu de vedere, decât fanatismul sau absenţa lor. Profesionistul intransigenţei se face ridicol dacă nu reuşeşte să fie intransigent decât din când în când.

Dilema, 11 – 17 iulie 1997

Corolar la Principii: Visul lui Trahanache

La începutul carierei sale, „Dilema” obişnuia să-şi ia programatic distanţă faţă de „oamenii fără dileme”: inşi „dintr-o bucată”, fără gustul deliberării şi al îndoielii, siguri de judecata şi de fapta lor, categorici, previzibili, (aproape) morţi. Îndeobşte, omul fără dileme se percepe pe sine ca „om cu principii”. Cu alte cuvinte, el crede că gândirea sa de lemn nu e rezultatul simplităţii mentale, ci al tăriei de caracter. A avea principii înseamnă a nu te abate pentru nimic în lume de la traseul prestabilit al câtorva reguli, a avansa mecanic, cu ochii închişi, înăuntrul unui scenariu inexorabil, fără nuanţe şi fără surprize. A avea principii înseamnă a te socoti mai real şi mai îndreptăţit decât însăşi realitatea.

Înţelese cum trebuie, principiile nu sunt însă nici mai puţin, dar nici mai mult decât nişte simple *începuturi*. E bine să le ai ca punct de pornire, ca lansaj orientativ, dar e esenţial să nu le duci în circă fără discernământ, ca pe nişte moaşte autoritare. Principiile sunt ordinea *inaugurală* a lucrurilor, strategia cu care întâmpini complicaţia – adeseori promiscuă – a lumii. Ele nu sunt însă suficiente pentru a întemeia o morală. Principii are, într-un fel sau altul, tot omul. Mai cu seamă prostul şi mafiotul. „Eu am avut în viaţă câteva principii de care m-am ţinut cu dinţii!” – aşa începe, de regulă, pedagogia

ţanţoşă a tuturor mediocrităţilor. Gangsterii au şi ei principii inflexibile, „de familie” şi amendează fără rabat nerespectarea lor. Omul cu principii n-are nevoie să mai gândească; trebuie doar să aplice orbeşte („principial”) setul de principii pe care l-a adoptat. Naturile „principiale” sunt marfa predilectă a ideologiei unice, a „corectitudinii politice” militante, a intransigenţei revoluţionare. Pentru ei, viaţa e un accident secund, un bruiaj iritant, care tulbură sistematica boreală, monolitică, a normelor prescrise. Principiile sunt „ideile” semidocţilor, singura lor „înălţime” accesibilă. O „soţietate” cu „prinţipuri” – iată utopia lui Trahanache, zdrobit de competenţa „fiului de la facultate”. Dacă ai „prinţipuri” totul merge de la sine, fără complicaţii, fără dubii, fără fandoseli. Eşti la adăpost de machiaverlâcuri, de hamletizări inutile. *Ştii*. În timp ce alţii cad pe gânduri, se frământă, întârzie în interogativitate, tu trăieşti în inflaţia soluţiilor. Oamenii cu principii n-au întrebări. Ceea ce nu înseamnă că au răspunsuri. Dar ei *ştiu cum se răspunde*, ştiu cum funcţionează micul dispozitiv al competenţei principiale: *cazului* viu i se opune *categoria* abstractă, circumstanţei irepetabile i se impune generalitatea, organicului i se aplică geometria. Încet-încet, principiile provoacă o împietrire spectrală a lumii: culorile dispar, pământul se răceşte, palpitul inefabil al viului se stinge. Se instaurează o ordine fără evoluţie, o stabilitate minerală.

Pentru oamenii cu principii nu există contexte: sunt legalişti până la nesimţire. La limită, monomania lor atinge grotescul. Când ultima dorinţă a unui condamnat la moarte e să fumeze o ţigară, omul cu principii i-o retează sec: în puşcărie nu se fumează, pentru că fumatul dăunează sănătăţii. (Scena s-a petrecut aievea într-o închisoare americană.) Omul cu principii nu se joacă; n-are mamă, n-are tată. Nu umblă cu sentimentalisme. Când e vorba de

principii, merge până-n pânzele albe. Unde-i lege nu-i tocmeală.

Anticipez deja reacţii severe. Cei care cred că am scris *Minima moralia* ca să pledez pentru o morală „mică", permeabilă la compromisuri, vor găsi noi argumente să mă judece. Cum se poate? Doar ştim că „unde nu e moral, acolo e corupţie" şi că „o soţietate fără prinţipuri va să zică că nu le are". Tocmai cu principiile avem noi a ne război într-o România devastată de absenţa lor? Răspunsul meu este că principiile fără intuiţia simpatetică a împrejurărilor, a concretului trăit, a situaţiei-unicat sunt mult mai rele decât formele fără fond. Comunismul a fost o victorie nemiloasă a principiilor asupra vieţii. Universul concentraţionar, orice univers concentraţionar, e un univers în care principiile devin terorizante, trecând sălbatic peste oameni şi destine.

Prin contrast, Săptămâna Mare e „fenomenul originar" al unei etici transprincipiale. Pentru oamenii cu principii, morala lui Iisus e scandaloasă: El stă la masă cu vameşii, ia apărarea arfei şi promite tâhanilui Raiul. Din perspectiva oamenilor cu principii, Iisus merită pedepsit. Replica Lui e învierea. Adică energia şi curajul de a salva lumea, cu viaţa pe principii călcând.

Dilema Veche, 9 – 15 aprilie 2004

Incapacitatea de a identifica adversarul

Decizia lui Virgil Măgureanu de a-şi publica dosarul de „rezident" al fostei securităţi trebuie calificată, din punctul meu de vedere, drept onorabilă. Evident, ar fi fost bine s-o fi făcut de la bun început şi ar fi fost preferabil ca gestul său să aibă ca motivaţie nu o stratagemă anti-Vadim, ci nevoia autentică de adevăr şi de transparenţă. Pe de altă parte, ar fi fost rău ca gestul cu pricina să nu fie făcut deloc. În materie de onestitate şi de căinţă nu există „prea târziu": recuperările sunt oricând posibile, bine venite,

îmbucurătoare. Am avut întotdeauna o slăbiciune pentru oile rătăcite, care revin la turmă fie şi în ceasul al doisprezecelea, după cum m-am simţit întotdeauna iritat de păstorii sermonizanţi care demobilizează orice efort în stilul: „degeaba, te-ai trezit cam târziu”, „nu mai are niciun rost”, „inutil, ai pierdut partida” ş.a.m.d.

Părerea mea e că episodul Virgil Măgureanu este interesant nu atât pe linie etică şi legislativă: semnificativ e faptul că el aduce în prim-plan una din bolile cronice ale României post-revoluţionare, o boală cu efecte şubrezitoare atât în rândurile opoziţiei cât şi, mai ales, în rândurile puterii. Simptomul caracteristic al acestei boli constă în *incapacitatea de a identifica la timp şi în mod corect adversarul*.

E limpede că vreme de trei ani – şi de fapt încă înainte de alegerile din 1992 – reprezentanţii puterii au contat pe o *coabitare* cu pegra partidelor naţionaliste şi stângiste, în ideea că, prin sprijinul lor, vor lichida antipatica opoziţie a partidelor istorice şi a altor formaţiuni anti-guvernamentale. O gândire politică de lemn, alcătuită din resentimente primare şi din schématisme ideologice moştenite din trecutul imediat, i-a determinat pe deţinătorii puterii să vadă pericolul suprem în tabăra acelora care îi contestau pe faţă, cu o eficienţă, de altfel, moderată: marii adversari erau Cor-neliu Coposu, Ana Blandiana, regele Mihai, intelectualitatea recalcitrantă sau studenţimea „golănească”. Pentru a ţine piept acestui front „duşmănos”, tacticienii partidului majoritar au stabilit că nicio alianţă nu poate fi dezonorantă. Coaliţia cu Elie Verdeţ, Adrian Păunescu, Vădim Tudor, Ion Gavra, Gh. Funar a trecut drept legitimă, „firească”, funcţională, în ciuda văditelor ei stridenţe. Catastrofalul ecou internaţional al unei astfel de coaliţii, mârlănia cotidiană a „tovarăşilor de drum”, manevrele lor impure, negustoreşti,

în căutarea de privilegii, câştiguri şi funcţii, feloniile lor mărunte, obrăznicia lor vulgară – toate păreau digerabile, în comparaţie cu declaraţiile „destabilizatoare" ale ţărăniştilor, liberalilor, social-democraţilor etc. A te face frate cu Verdeţ ca să treci puntea Coposu, a strivi pe monarhişti cu băşcălia *României Mari* – iată marile idei directoare ale politicii PDSR din primii ani de guvernare. Mă tem că şi dl Măgureanu a încercat mai întâi, în raporturile sale cu marele senator imun care astăzi îl sapă, formule de convieţuire cordiale. El nu s-a scandalizat – cum n-au făcut-o nici preşedinţia, nici fruntaşii majorităţii – când Vădim Tudor „a adus atingere" autorităţii de stat în persoana unor numeroşi slujbaşi publici (procurori, miniştri, generali), terfeliţi birjăreşte în Senat sau în gazeta proprie, ani de-a rândul. Dintr-odată însă, camaradul de până mai ieri a dat măsura întregii sale abjecţii: el a întors, fără ezitare, armele contra foştilor săi amici, afişând cu o dezinvoltură dementă un „program" politic şi un comportament la care vechii comilitoni nici nu visaseră. Şi atunci vechii comilitoni au descoperit, în sfârşit, – şi numai întrucât deveniseră victime – mirosul urât al celui cu care mărşăluiseră alături în atâtea mici şi mari bătălii. „Duşmanul" nu mai era cel din tranşeele opuse, ci vecinul, „colegul" de vot, (şi de chef...), prietenul de alături. Nu vreau să fiu răutăcios şi să sugerez că, dincolo de anumite interese comune, între foştii parteneri ai păguboasei coaliţii guvernamentale vor fi existat şi afinităţi mai adâhci, solidarităţi viscerale mai tari decât raţiunea şi decât buna-cuviinţă. Până la urmă s-a dovedit, totuşi, că există grad*e al* răului, trepte distincte ale indigenţei. Faţă de Vădim Tudor, Dumitraşcu pare benign. Faţă de Ilie Verdeţ, Dan Marţian are un aer distins. Faţă de Gavra, Văcaru pare un intelectual. Există, cu alte cuvinte, unii răi foarte răi, unii răi bunicei, ba chiar unii răi

cumsecade… E ceea ce n-a înţeles, la timp, opoziţia. Şi ea s-a înşelat, când şi-a pus problema de a-şi identifica adversarul: a construit un pol al negativită-ţii, un tărâm al negrului radical în care figurile cheie erau Iliescu, Măgureanu, Oliviu Gherman sau Adrian Năstase. Din nou, Vădim şi compania au făcut figură de demoni minori. Or, iată că demonii minori pot fi mai anti-Iliescu şi mai anti-Măgureanu decât a fost opoziţia tradiţională. Iar dacă limbajul, mentalitatea şi idealurile politice ale PSM, PR ŞI PUNR vor ieşi victorioase, atunci distanţa între opoziţie şi PDSR se va reduce simţitor. Hărţuit de Adrian Păunescu, Emil Constantinescu îşi va aminti galeş de Ion Iliescu, pus la zid de Vădim, Ticu Dumitrescu va tânji după Virgil Măgureanu, arestat de Funar, Petre Mihai Băcanu va cere ajutor lui Oliviu Gherman. „Cripto-comuniştii" vor apărea drept capitalişti sălbatici când la cârma statului va veni Verdeţ. Toţi vor admite, în cele din urmă, că s-au înşelat, că au evaluat greşit câmpul de luptă, că s-au concentrat prosteşte pe vigilenţă frontală în timp ce o mână de securişti nostalgici dar vioi le devorau flancurile.

Dilema, 26 ianuarie-l februarie 1996

Soluţia eroului salvator în penultima zi a anului trecut, domnul Marian Ioaniu din Bucureşti a trimis la *Dilema* o scrisoare plină de îngrijorări şi îndemnuri în legătură cu anul politic 1996. Scrisoarea e impresionantă prin tonul autentic şi responsabil al fiecărui rând, prin *nevoia de soluţie* care se percepe, ca mesaj global, în subtext. Domnul Ioaniu (sper că i-am descifrat corect numele) e de părere că există o sumedenie de intelectuali de oarecare anvergură care au obligaţia morală şi patriotică de a intra *imediat* în lupta politică, pentru a salva ţara. Nu e timp pentru un nou partid. E preferabilă o adeziune rapidă la oricare din formaţiunile politice ale opoziţiei. A sta deoparte, a amâna lucrurile până în anul

2000 e, în cel mai bun caz, o formă de visătorie. O altă idee a domnului Ioaniu este că, în cursa prezidenţială din toamnă, singurul care ar putea contracara candidatura lui Ion Iliescu, „singura persoană care ar putea îmbrăca halatul alb şi ar putea înfrunta şi lămuri marea masă amorfă” este Gabriel Liiceanu. Domnul Ioaniu – dezamăgit de Emil Constantinescu – îmi cere să-l rog (şi dacă se poate „să-l oblig”) pe dl Liiceanu să candideze.

Mai întâi, ţin să-l asigur pe corespondentul nostru că sunt mişcat de creditul pe care îl acordă unor intelectuali (printre care mă include) în materie de politică, în ceea ce mă priveşte, mărturisesc că „dilema”: a sta deoparte *versus* a te angaja politic – e una din insomniile mele curente. Adaug – dacă mai e nevoie – că aş fi cât se poate de bucuros să-l văd pe prietenul meu Liiceanu în fruntea statului român. Cu toate acestea, sunt mai precaut şi, în fond, mai sceptic decât dl Ioaniu cu privire la „reţeta” care ar putea „salva ţara”. Să mă explic.

Nimeni nu poate să-l determine (cu atât mai puţin să-l „oblige”) pe dl Liiceanu să intre în cursa prezidenţială, dacă el însuşi nu e hotărât să o facă. Într-o problemă atât de importantă, fiecare e singur cu destinul lui, cu limitele lui, cu pariul lui. DI Liiceanu ar trebui să fie dispus a-şi schimba cu totul modul de viaţă şi angajamentele personale. Ar trebui să lase în mâna altuia editura „Humanitas”, cursurile de la Universitate, proiectele sale filosofice şi să ia asupră-şi oboselile de neînchipuit ale campaniei electorale. Veţi spune – domnule Ioaniu – că are *datoria* să o facă. Se poate. Dar numai el poate decide câtă *convingere interioară* îşi poate asuma o asemenea datorie. Şi apoi mai există şi datele constitutive ale omului, *natura* lui. Dumneavoastră vă îndoiţi, de pildă, că Nicolae Manolescu „s-ar putea turca pe capota unei maşini, pe aripa unui tractor sau pe turela unui tanc ca să ţină un

discurs de consens”. Ca unul care îl cunoaşte binişor pe dl Liiceanu, vă garantez că e la fel de puţin probabil să-l vedem vreodată într-una sau alta din aceste posturi. Încă ceva: ne-am obişnuit cu toţii să ne evaluăm opţiunile după omogenitatea lor în categoria socială sau în grupul „ideologic” din care facem parte. Din faptul că dl Liiceanu e admirat şi iubit de telespectatorii emisiunilor domnului Sava sau de intelectualitea anti-guvernamentală, de dl Dumitru Iuga sau de cititorii care frecventează librăriile „Humanitas” tragem prea repede concluzia că el ar putea câştiga, mâine, voturile întregii ţări. Or, dacă vrem să fim realişti, trebuie să ne întrebăm ce se întâmplă în „România profundă”, dincolo de „consensul” oamenilor „de bine”. Câţi îl vor pe Gabriel Liiceanu la Tecuci şi la Prundul Bârgăului, la Adunaţii Copăceni şi la Bulbucata, la Beclean, Ucea şi Simeria. Câte uzine ar ieşi pentru el în stradă, câţi ţărani l-ar aclama la căminele culturale săteşti? Mai mult: câţi din cei care îl admiră intelectualmente ar vota pentru el în plan politic? Să zicem, totuşi, că un excelent conducător de campanie, spiritul de sacrificiu şi marile virtuţi ale domnului Liiceanu, precum şi evoluţia favorabilă a conjuncturilor ar arunca în aer toate obstacolele şi l-ar propulsa pe candidatul nostru în postul suprem. Ei bine, încă n-ar fi destul ca „ţara să fie salvată”. Aici se situează, de fapt, domnule Ioaniu, dezacordul meu cu dumneavoastră. Fiindcă eu cred că nu ne vom salva niciodată, câtă vreme vom conta, numai şi numai, pe apariţia unui salvator. Nu ne vom salva, câtă vreme vom delega toată răspunderea salvării pe umerii unui erou providenţial care să ne ducă de mină în Paradis, într-una din cele mai inspirate apariţii televizate ale sale, dl Liiceanu însuşi ne-a reamintit de inf antilizarea perfidă la care ne supusese regimul comunist. Eram trataţi ca nişte copii debili care trebuiau să se livreze necondiţionat

autorităţii paterne a partidului, a statului sau a „conducătorului”. După revoluţie – spunea în continuare Gabriel Liiceanu – am rămas cu aceeaşi meteahnă; numai că vrem un „tătic bun”, după ce am suferit, decenii întregi, sub un „tătic vitreg”. Cuiva care gândeşte astfel nu-i putem face o mai mare nedreptate decât să-i cerem să-şi asume rolul de tătic salvator. Vom rămâne bolnavi, domnule Ioaniu, sufleteşte şi socialmente bolnavi, atâta timp cât vom aştepta mereu să vină cineva – întotdeauna altcineva – care să ne facă fericiţi. Nu e destul să ne dăm votul în chip adecvat, să „mergem pe mâna” unuia sau a altuia, să lăsăm trebile ţării în sarcina câte unui mare terapeut „în halat alb”. Trebuie să cerem ceva şi de la noi înşine: să ne trezim, să ne schimbăm, să intrăm în ritm. Să construim *instituţii* solide, să respectăm *legile*, oamenii şi buna-cuviinţă. Să fim hiper-competenţi şi hiper-corecţi pe lotul care ne revine, să ne purtăm cordial unii cu alţii, să nu mai răcnim, să nu mai aruncăm gunoiul în stradă, să ţinem curate closetele publice şi să vorbim frumos româneşte. Nu intelectualii trebuie să salveze ţara, ci *toată lumea*. Avem nevoie de douăzeci şi două de milioane de români care să-şi „pună halatul alb” şi să-şi mobilizeze inteligenţa, imaginaţia şi buna-dispoziţie pentru a se salva. Că ar fi bine ca ei să-şi aleagă *un reprezentant* pe măsură, e adevărat. Dar nu un reprezentant care să le preia grijile, ci unul care să le distribuie echitabil şi care să constituie suportul moral al depăşirii lor. Un preşedinte singur e la fel de rău ca un preşedinte slab. Mentalitatea noastră, conform căreia „a merge pe mâna cuiva” e tot ce putem face, produce, în serie, dezamăgiri. Azi, sunteţi dezamăgit de Emil Constantinescu, deşi „aţi mers un timp pe mâna lui”. Mâine, veţi fi dezamăgit de Liiceanu. Dar pentru a reîncepe să urcăm, trebuie, mai întâi, să fim dezamăgiţi de noi înşine, şi să cerem de la noi ceea ce cu prea multă

uşurinţă cerem de la alţii, oricât de sus plasaţi în admiraţia noastră.

Dilema, 2 – 8 februarie 1996

Paşi noi spre un nou consens

Câtă vreme florile de pe mormântul lui Ceauşescu rămân simptomul unei excentrice nevroze post-totali-tare putem fi liniştiţi. O mână de oameni dezorientaţi suferă un acces (poate trecător) de amnezie paradoxală. Ei ţin minte că pe vremea răposatului aveau un loc de muncă sigur, dar nu ţin minte că salariul era mai curând o indemnizaţie de şomaj, că promovarea se făcea după alte criterii decât cele ale competenţei şi că „locul de muncă" era, adesea, un loc al umilinţei morale, al crizei de conştiinţă neîncetate. Ei ţin minte că laptele şi carnea erau mai ieftine, dar uită că nu puteai găsi lapte şi carne decât la capătul unei isterii care n-avea nimic de-a face cu comerţul şi cu demnitatea umană. În sfârşit, mica adunătură de bocitori, cărora răposatul le lipseşte brusc, nu ţine minte saţietatea de a întâlni chipul lui viu peste tot, în gazete, în cele două ore de program televizat sau la mitingurile cu prezenţă obligatorie. Pe scurt, nostalgicii îşi uită propriul năduf, exasperarea de dinaintea revoluţiei, construind pe nemulţumirile tranziţiei un aberant paradis retrospectiv. Ei refuză, pe de altă parte, să ia notă de realităţi care altă dată li s-ar fi părut pură fumisterie: dreptul de a face afaceri pe cont propriu, de a călători şi de a înjura, nepedepsiţi, ocârmuirea etc.

Lucrurile devin însă dramatice dacă delirul unei minorităţi nătânge se răspândeşte epidemic şi se transformă în opţiune electorală. Cazul Poloniei şi mai ales al Rusiei – pot sluji drept avertisment, chiar dacă analogiile cu România trebuie practicate cu o anumită prudenţă. E cu atât mai grav când, posedaţi de o stranie iresponsabilitate, o sumedenie de gazetari şi politicieni notorii se lasă

antrenaţi într-un periculos joc de-a principiile şi de-a justiţia, la sfârşitul căruia se întrevede deja profilul unui Ceauşescu reabilitat.

Cotidianul *Ziua* redeschide, iată, procesul dictatorului. Aşa cum s-a desfăşurat, procesul acesta a fost o ruşine, o barbarie, o gafă juridică. E cazul să-l reorganizăm cum se cade. Evident, nu vrem să probăm nevinovăţia inculpatului, dar vrem să ne comportăm europeneşte, să-i dăm (defunctului!) o şansă, să fim profesionişti. Proiectul acesta, pentru o minte sănătoasă, are toate datele unei deşucheri maligne. Nicio revoluţie nu se „construieşte" pe rigoare juridică, nicio execuţie în vremuri fierbinţi nu respectă proceduri geometrice. „Procesul Ceauşescu" a fost, e drept, un spectacol penibil. Dar asta n-au văzut *atunci* decât cei din străinătate, fatalmente *exteriori* circumstanţelor. Cât despre noi, descoperim felurite licenţe procedurale abia *acum*, când timpul scurs ne-a pus, de asemenea, în condiţia exterioritătii. Nicio faptă nu poate fi însă cântărită corect fără a fi situată, mai întâi, în „sosul" care a produs-o. Or, la 25 decembrie 1989, „sosul" era cât se poate de „picant". Stăteam cu toţii dinaintea televizoarelor, voiam sânge şi ne scotea din minţi întârzierea difuzării execuţiei, ca şi caracterul fragmentar al reportajului filmat. Aşa stând lucrurile, cei care vor reconstituirea unui proces/azr ar trebui, mai întâi, să reconstituie ura noastră de-atunci, luptele de stradă, morţii şi euforia prăbuşirii regimului întruchipat de Ceauşescu. Fără acest scrupul, iniţiativa echipei de la *Ziua* nu va produce decât o dramoletă absurdă. E curios, de altfel, că la capătul a cincizeci de ani de abuzuri judiciare, de condamnări nedrepte, de trucaje poliţieneşti, principiala noastră gazetă se arată tulburată doar de procesul dictatorului comunist. De ce nu se ocupă de „cazul Ursu", de cohortele de torţionari ai atittor

anchete arbitrare din ultimele decenii? De ce nu reface, dacă tot vrea să se joace de-a tribunalul, procesul lui Iuliu Maniu, al intelectualilor arestaţi în 1958 sau măcar al lui Lucreţiu Pătrăşcanu? S-ar zice că, pentru *Ziua*, justiţia română n-are decât o singură pată serioasă: condamnarea pripită a vechiului cuplu prezidenţial. Nu e prima dată când gazeta aceasta cultivă vodevilul de succes, pişicherlâcul rentabil, muşchiulatura de paradă. Şi nu e de mirare că pentru un om cu o biografie atât de „complexă" cum e Sorin Roşea Stănescu, adevărul poate fi o simplă problemă de tiraj. Sper totuşi că manevrele D-sale sunt inocente şi că melancoliile sale justiţiare nu seamănă decât întâmplător cu cele ale lui Adrian Păunescu şi Vădim Tudor.

Ziua nu e însă izolată în indignarea ei faţă de istoricul proces din decembrie 89. Foarte afectat se arată şi domnul Gabrielescu, în calitatea sa de preşedinte ţărănist al Comisiei parlamentare care cercetează „evenimentele", „aşa-zis" revoluţionare. Domnul Gabrielescu are o natură fericită. A reuşit, după doi ani de eforturi, să-şi confirme *toate* ipotezele de la care pornise. Te întrebi de ce s-a mai străduit să desfăşoare o anchetă atât de laborioasă, când nu era nimic de anchetat, când totul era limpede de la bun început. Înzestrat cu o conştiinţă la fel de virginală, pe cât de viril e timbrul vocii sale, dl Gabrielescu are, în plus, darul certitudinii. Principalul său raţionament („Hai, domnule, să fim serioşi!") lasă în urmă numai suprafeţe netede: „n-au existat niciun fel de terorişti" (propoziţie care alternează, maleabil, cu „Eu nu zic că n-au existat terorişti"), „totul a fost o mişculaţie hoaţă de-a lui Iliescu" (propoziţie care nu l-a împiedicat să-l „interogheze" pe actualul preşedinte cu o slugărnicie demnă de cel anterior), „Ceauşescu a fost asasinat de complotişti" ş.a.m.d. DI Gabrielescu ne asigură

că dacă ar fi intrat înarmat în biroul dictatorului, nu l-ar fi împuşcat, fiind o fire umană şi dreaptă. El recunoaşte în acelaşi timp că e un trăgător de elită, că a tras şi el încoace şi-ncolo de la ferestrele „ceceului” şi că speră (!) că n-a omorât pe nimeni. Simpatic om! Şi obiectiv! Din când în când redezvăluie vechi dezvăluiri senzaţionale, de regulă în ambianţa primitoare a ziarului *Ziua*. Forţele ţărăniste colaborează, aşadar, perfect cu cele ale lui Dinu Patriciu în încercarea comună de a jeli un Ceauşescu victimizat de neloaialul „loviluţionar” Iliescu. Încet-încet, se prefigurează un nou consens: P.L. – 93 – P.N.Ţ.C.D. – P.SM. – RR. M. vor, laolaltă, să se facă dreptate în cazul Ceauşescu. La baza acestui consens e, de altfel, Ceauşescu însuşi, cel dintâi care a declarat că e judecat greşit, că e victima unui complot şi că revoluţia e o lovitură de stat. Răposatul nu putea spera o asemenea victorie postumă. În curând, la mormântul lui, florile nu vor mai veni de la câţiva bezmetici defazaţi, ci de la stânga şi dreapta reunite. Liberalii, ţărăniştii, comuniştii şi naţionaliştii vor intona în fiecare ianuarie, odată cu un marcant sobor de preoţi, „Veşnica lui pomenire!”

Dilema, 12 – 18 ianuarie 1996

Populism

Populismul este, din păcate, unul din corelativele inevitabile ale democraţiei. Nu poţi transfera asupra poporului virtutea discernământului şi autoritatea deciziei, fără a crea, simultan, premisele idolatrizării sale şi ispita de a-l răzgâia. Dacă poporul e cel care te aduce la putere, atunci el trebuie sedus, linguşit, manevrat convenabil pentru obţinerea rezultatului scontat. Viaţa oricărui politician riscă, de aceea, să se epuizeze într-un nesfârşit efort de domesticire şi captare a energiilor populare. Cine n-o face nu ajunge la putere sau o pierde repede. Cine o face fără măsură se pierde pe sine. Aceasta este, peste tot

unde există democraţie, dilema angajării publice. Iar cei care pretind că nu fac nicio concesie electoratului sunt ori ipocriţi, ori naivi. Numai dictatorii şi regii îşi pot permite o asemenea, paradoxală, incoruptibilitate şi asta tocmai pentru că ei nu-şi negociază puterea. Când sunt populişti, o fac ca să se amuze…

Au existat locuri şi vremuri când populismul era asumat cu o anumită inocenţă. La sfârşitul anilor ’20, s-a vorbit, în literatura franceză, de o „şcoală populistă”, opusă snobismului monden şi estetismelor afectate. În 1892, peisajul politic al Statelor Unite s-a îmbogăţit cu o formaţiune numită „The Populist Party”, un soi de „agrarieni” cu idei colectiviste, fără succes electoral semnificativ. În aceeaşi linie se pot invoca, păstrând nuanţele de rigoare, narodnicii, poporaniştii şi alţi asemenea combatanţi romantici pentru valorile şi drepturile „celor de jos”. Populismul şi-a pierdut caracterul benign în momentul în care idealismul „poporului curat şi oropsit” a fost înlocuit cu realismul poporului manipulabil. „Poporul” a devenit masă de manevră şi figură retorică la îndemâna tuturor demagogilor, oportuniştilor şi aventurierilor politici. Trebuie să admitem că această deturnare de sens face parte din alaiul ideologic al spiritului „revoluţionar”. Revoluţiile sunt, prin definiţie, populiste: mecanica desfăşurării lor, forţele pe care le mobilizează, revendicările pe care le pretind şi procedeele la care recurg mustesc de egalitarism patetic şi de vigoare plebee. „Mânia populară”, „instinctul sănătos al omului simplu”, legitimitatea actelor sale justiţiare devin locurile comune ale oricărui discurs şi justificările oricărei cruzimi. Evident, demonizarea supremă a populismului a survenit odată cu „valorificarea” lui nazistă şi comunistă. Volkspartei, Volksfremd (străin de popor) şi Volksempfinden (simţire, sensibilitate populară) ajung – ca

şi „republica populară” sau „democraţia populară”-cuvinte-cheie. Se exaltă omogenitatea de rasă, respectiv de clasă, a poporului şi se dezlănţuie, astfel, energiile lui neptuniene, rezervele lui de întuneric resentimentar.

Nazismul şi comunismul au inventat populismul anti-popular. Căci, în vreme ce populismele candide amintite la început aveau ca motivaţie o compasiune sinceră (fie şi utopică) pentru valorile şi drepturile maselor, totalitarismele le dispreţuiesc. Ele le socotesc capabile să digere orice enormitate, cu condiţia să le fie bine servită. Din păcate, la capătul mai multor ani de intoxicare organizată, popoarele sfârşesc prin a merita acest dispreţ. Ele îşi pierd spiritul critic, reactivitatea firească, buna-cuviinţă. De aceea vorbim de un populism anti-popular. Populismul strică poporul pe care îl flatează. Cu atât mai mult cu dt îi flatează defectele. Avem numeroase şi întristătoare exemple chiar pe scena politică de la noi. Unele partide şi-au făcut o platformă din a stimula însuşirile noastre negative: xenofobia, fudulia tâmpă, mania persecuţiei, băşcălia iresponsabilă, lipsa de respect pentru valori ş.a.m.d. Flatarea defectelor naţionale e una din consecinţele inerţiale ale totalitarismului, chiar şi în perioadele post-totalitare.

E caracteristică pentru populistul malefic al zilelor noastre împletirea retoricii naţionaliste cu demolarea consecventă a prestigiului naţional. Ţara e compromisă prin patriotism caricatural, figurile ei reprezentative sunt lichidate în numele „poporului suveran” pus să facă figuraţie într-un spectacol de prost gust, străin de interesele sale reale.

Privirea slugarnică orientată în sus are, măcar, un temei psihologic, o componentă de umilitate explicabilă. Dar privirea (fals) slugarnică orientată în jos e pură josnide, răsturnare perversă a raporturilor naturale.

Populistul are, de altfel, o repulsie spontană pentru aşezarea ierarhică a lumii. „Cei de sus” sunt admonestaţi în semn de solidaritate cu „cei de jos”, „cei de jos” sunt linguşiţi tâlhăreşte pentru a fi aţâţaţi împotriva „celor de sus”. Şi unii, şi ceilalţi sunt materia primă a unei strategii interesate şi subversive. Populismul e subversiv. El creează confuzii, frustrări şi pasiuni impure, care şubrezesc organismul social şi tulbură conştiinţa individuală. Populismul ştie să recurgă la tot felul de tertipuri pentru a-şi camufla gustul pentru di-soluţie şi haos. Ordinii verticale şi comportamentului nobil, el le opune entropia orizontalei şi surescitarea tutuielii. Lui îi datorăm înlocuirea lui „domnule” cu „cetăţene” sau „tovarăşe”, lui îi datorăm „şicul” proletar (şapcă, basc, salopetă, blue jeans uzaţi etc).

Cum putem scăpa de populism? Cum putem evita capcanele unei tentaţii care pare să fie, cum am văzut, inerentă democraţiei? Teoretic, răspunsul e simplu: da să politică trebuie igienizată, poporul trebuie educat. PoHtidanul cu simţul onoarei va cultiva populismul în doze prizabile fără pericol. El îl va folosi pentru a convinge, nu pentru a înşela. Iar electoratul va refuza să se mai lase prostit de sforăiturile barbare ale oricărui buhai comunal. Teoretic, e simplu. Practic, însă, recuperarea decenţei şi a maturităţii politice se dovedeşte greoaie, dacă nu iluzorie. Poporului îi vine greu să fie antipopulist! Cu atât mai rău pentru el, pentru noi toţi, şi pentru populiştii înşişi, care găsesc, astfel, încă destule argumente să rămână ceea ce sunt.

Dilema, 15 – 21 martie 1996

Semnătura la români

La români, asumarea – prin semnătură – a răspunderii civice e debilitată de înţelepciunea, mereu proaspătă, a lui Brânzovenescu: „E tare! Prea tare! N-o

iscălesc!” Conştienţi sau nu, cei mai mulţi dintre noi am trăit, decenii întregi, sub pecetea viguroasei prudenţe brânzoveneşti, pe care am botezat-o în fel şi chip: simţ al măsurii, boicot al istoriei, cuminţenie creştinească, rezistenţă prin cultură etc. De câte ori, în patruzeci şi cinci de ani de dictatură comunistă, s-a putut aduna o cantitate notabilă de semnături pe vreun text „tare”? Marea performanţă – modestă totuşi – rămân cele câteva zeci de nume solidarizate în jurul lui Goma. În junii lui Dinescu, abia dacă s-au putut încropi şapte iscălituri. „Abţinerile” erau motivate prin argumente minuţioase, mergând de la dubiul estetic cu privire la opera poetului până la incriminarea temperamentului său incomod sau a prieteniilor sale literare. Mai exista şi „tocmai trebuie să-mi apară o carte” sau „abia am cerut paşaport”, „am copii”, „am o criză de ulcer” ş.a.m.d. Inteligenţa românească s-a istovit ani de-a rândul în consolidarea sofistică a dreptului de a nu iscăli. Câte semnături s-au strâns pentru muncitorii braşoveni în 1987? Câte pentru Radu Filipescu, pentru Gabriel Andreescu, pentru Doina Cornea? câţi dintre noi am protestat, sub semnătură, când a fost asasinat Gheorghe Ursu? De câte adeziuni asumate s-au bucurat cei câţiva intelectuali care au reacţionat curajos la demolarea satelor şi bisericilor româneşti? În toate aceste împrejurări – şi în altele – inteligenţa autohtonă „nu iscălea”: situaţiunea era prea tare! Nu se făcea, mă-nţelegi, pentru ca să rişte!

Nu s-ar putea spune că, din acest punct de vedere, revoluţia din decembrie n-a adus înnoiri radicale. Ceva s-a răzvrătit, în sfârşit, în firea românului. Focul mocnit a devenit piromanie. Toţi vor să iasă din anonimat, toţi vor să pună sigiliul, amprenta, grimasa personalităţii lor asupra istoriei contemporane. Ni s-a spus să ne deşteptăm şi ne-am deşteptat. Ne e sete de martiriu! A venit

momentul să dăm cu pumnul în masă, să le arătăm noi dumnealor cu cine au de-a face! Sufletele noastre de volintiri intră în ebuliţiune, ne pierdem uzul raţiunii, suntem ca turbaţi! Nu mai iscălim *decât* lucruri tari! Brânzovenescu e transfigurat! Din spinarea lui scofâlcită cresc aripi de înger exterminator. Luaţi presa post-decembristă şi veţi vedea că n-am pierdut timpul. Lista de semnături a devenit un reflex cotidian, expresia cea mai la îndemână a vigilenţei civice. Veghez, deci semnez. Semnătura întruchipează, azi, gloria de a te arăta vertical, fără risc şi fără eficacitate. E un soi de combativitate care te scuteşte de luptă, un soi de faptă care eludează înfăptuirea reală. În orice caz, asta a devenit ea la noi: o vitejie poltronă, o mondenitate. Şapte semnături pentru Dinescu în 1989? Mă rog… Dar am avut o mie de semnături pentru Marian Munteanu în 1990! Nicio semnătură complice la „scrisoarea celor şase" anterioară revoluţiei? Nu-i nimic. Am umplut, în schimb, după revoluţie, o pagină de ziar cu semnături împotriva lui Bârlădeanu. Ce mobilizare! Ce intransigenţă! Toată elita ţării, artileria grea a curajului naţional, strâns unită în jurul unei mari idei: deposedarea lui Alexandru Bârlădeanu de bastonul de academician. Sunt clipe, într-adevăr, când pohta de luptă şi spiritul de sacrificiu nu cunosc margini! Brânzovenescu se preschimbă în Crăcănel şi se declară dispus să-şi rupă inamicul cu dinţii…

Regăţeni, bănăţeni, ardeleni, bătrâni şi tineri, faimoşi sau anonimi, buni sau răi, dulci şi blegi, sau otrăviţi şi ţâfnoşi – bun venit în secta semnatarilor neînfricaţi, a haiducilor de birou hotărâţi să ne primenească moravurile! Iar aceia care, pricepând cacealmaua, fac amendă onorabilă – să fie anatemizaţi! Nişte laşi, nişte dezertori, nişte suflete de hârtie! Lupta va continua însă şi fără ei. Spre deosebire de rezerva de caractere, rezerva de

semnături a ţării e încă departe de a fi epuizată.

Dilema, 3 – 9 mai 1996

Economia de piaţă

Nu cred că, pentru cumpărătorul român obişnuit, termenul „economie de piaţă” are un sens limpede. Pentru unii, care îşi mai amintesc încă de comunism, a trece la economia de piaţă înseamnă, probabil, a intra într-o epocă norocoasă, în care „piaţa” e înţeleasă ca un loc unde poţi cumpăra cate ceva. Economia socialistă nu implica, în mod necesar, achiziţia. Te duceai la piaţă fără garanţia că vei găsi ceva de cumpărat. Tot ce puteai spera era „să faci rost” de unele mărfuri, să dai peste un chilipir, să pici peste momentul binecuvântat în care tocmai „a intrat” ceva în magazine. Piaţa nu era un spaţiu al tranzacţiei, ci unul al „aranjamentelor” şi al şansei. Pentru alţii, economia de piaţă e un fel de balamuc comercial: poţi găsi o puzderie de lucruri de care n-ai nevoie sau de a căror existenţă habar n-aveai, la preţuri stabilite fără nicio regulă, diferite de la o zi la alta şi de la un negustor la altul. Am cunoscut şi patroni candizi, pentru care „economia de piaţă” echivala cu libertatea de a face ce vrei cu marfa proprie. E marfa ta. Poţi s-o bei, s-o dai la prieteni, s-o ţii ascunsă, s-o vinzi la suprapreţ sau, dacă ai chef, să ţi-o pui în cap. Economia de piaţă e, în acest caz, expresia sălbatică, eventual sinucigaşă, a libertăţii. Există, în sfârşit, destui, pentru care economia de piaţă e paradisul spiritului de antrepriză. Poţi jongla impenitent, poţi face infinite combinaţii profitabile, poţi trişa, poţi da lovituri, pe scurt, poţi recurge la orice mijloace, pentru a atinge orice scopuri. Orice control din afară asupra unor eventuale abuzuri e resimţit el însuşi ca abuziv, orice tentativă de cenzură instituţională e taxată drept nedemocratică. A trăi sub semnul economiei de piaţă e, aşadar, a nu avea stăpân, a nu avea legi, a nu avea

scrupule. Aşa arată lucrurile în imediatul cotidian. Restul sunt teorii, divagaţii romantice, teze de doctorat.

N-am pretenţia ca lucrurile să se schimbe esenţial pe termen scurt. Deocamdată, exigenţele mele sunt modeste. Aş fi fericit dacă, în următorii zece ani, experienţa mea de cumpărător ar constata, în tribulaţiile ei zilnice, trei, *doar* trei, *măcar* trei, noutăţi. Aş vrea, mai întu, ca negustorii din magazinele particulare să nu mai semene cu cei de la stat: să fie mult mai amabili, să pară interesaţi de succesul întreprinderii lor, să nu se comporte ca şi cum le-ar fi egal dacă vând ceva sau nu. Aş vrea să-i văd zâmbind convingător, dispuşi să renunţe la grimasa plictisită, la ohtătura excedată, la tonul acru al lefegiului persecutat de client. A doua noutate pe care o aştept mi se pare deja utopică: aş vrea să fiu sigur că pot găsi luni şi ani de-a rândul marfa care-mi place. Că brânza, sau pâinea, sau iaurtul de care sunt mulţumit, cu care m-am împrietenit în ultimele săptămâni, vor fi mereu la raft, mereu disponibile, pentru mine, pentru noi toţi, pentru urmaşii noştri şi pentru urmaşii urmaşilor noştri… Ca muştarul de Dijon, ca salamul de Sibiu, ca pantofii Guban. În sfârşit, o a treia noutate mi-ar da sentimentul că am intrat cu adevărat în economia de piaţă, într-o economie de piaţă sănătoasă şi durabilă: aş vrea să fiu sigur că aceeaşi marfă, sub aceeaşi etichetă, la acelaşi preţ, are, de câte ori o cumpăr, aceeaşi calitate. Că vinul sec de ieri nu devine, azi, demisec, că parizerul din ianuarie are acelaşi gust cu cel din mai sau că ceea ce miroase azi a trandafiri nu miroase mâine a leuştean (şi viceversa). Ştiu că cer imposibilul. Ştiu că trebuie să zic mersi şi pentru ce există deja pe piaţă, atâta cât există. Dar nu mă pot abţine să sper, în rare momente de euforie, că poate, cu un pic de noroc, copiii mei vor avea o imagine mai limpede şi mai tonică despre economia de piaţă. Că, de pildă, desfăcând o sticlă de „Galbenă de

Odobeşti”, vor găsi într-însa, fără nicio emoţie, vinul cu acelaşi nume.

Jurnalul Naţional, 4 martie 2004

Politica de cadre

De dte ori se alcătuiesc guverne noi sau se remaniază guverne vechi, se pune problema „rezervei de cadre” şi a criteriilor de selecţie şi promovare. Un partid politic responsabil nu e, în mod normal, o simplă instalaţie pentru câştigarea puterii, ci, într-o măsură cel puţin egală, anticiparea exerciţiului ei, respectiv pregătirea unor echipe de decizie plauzibile. Cu alte cuvinte, o logică politică sănătoasă ar trebui să-i îndemne pe liderii de partid să se ocupe nu doar de elaborarea unor strategii electorale eficiente, d, mai ales, de identificarea şi valorificarea unor competenţe executive care, ajunse la vârf, să garanteze profesionismul guvernării şi, prin aceasta, prestigiul formaţiunii pe care o reprezintă. Această sănătoasă logică politică nu are încă trecere în mahalaua noastră. Când se fac numiri, e inevitabil să auzi, pe stradă, la piaţă sau în bucătăria cetăţeanului, întrebări de genul: „Ăsta cine mai e?” sau „De unde l-au mai scos şi pe ăsta?” în genere, te aştepţi să întâlneşti în funcţii publice oameni care se pot recomanda prin vreo ispravă oarecare, oameni care au făcut ceva, cât de cât, fie în plan profesional, fie în plan politic, fie (măcar) în plan moral. Până şi Schwartzeneg-ger sau Cicciolina au apărut pe scena politică după ce, mai întâi, „implementaseră” câte ceva. Aveau deja o anumită notorietate, se puteau revendica de la o prestaţie măsurabilă şi recunoscută. Asta nu înseamnă că surpriza este exclusă, că nu se poate încerca, în mod excepţional, lansarea unui personaj cu totul nou sau secund, remarcat de vreun politician influent pentru promiţătoarea sa înzestrare. Dar nu aceasta trebuie să fie regula. Admit, pe de altă parte, că nicio alegere nu e

sigură. Un bun profesionist pe un domeniu dat, sau un om integru, sau un parlamentar abil nu sunt, în mod garantat, miniştri buni. Dar măcar au o calitate de la care se poate porni, au un capital. Un criteriu – fie şi parţial – e mai bun decât niciun criteriu. La noi însă, în loc de criterii, aveam de a face mai curând cu mici dexterităţi conjuncturale: aplombul iresponsabil, servilismul faţă de şefi, aranjamentele de culise, interesele de gaşcă. În cel mai bun caz, ministeriabilul e deja cunoscut ca o vedetă obosită, cu utilizare universală, apărută imediat după revoluţie. În rest, lucrurile plutesc într-un neliniştitor mister. Îmi amintesc că, după euforia victoriei din 1996, câştigătorii nu prea ştiau ce prim-ministru să propună. Am deci motive să mă întreb, cu oarecare nervozitate, care din partidele politice active acum au la îndemână două sau trei variante de echipe guvernamentale, pregătite să preia puterea mâine. Mă tem că n-au. De aceea, la o adică, totul capătă o înfăţişare arbitrară, totul pare să fie rezultatul unui amestec nefericit de viclenie şi hazard. Nu mă mai mir că, de pildă, când partidul de guvernământ a avut de propus trei reprezantanţi într-o instituţie cu mare greutate simbolică (CNSAS), el n-a găsit decât trei anonimi agitaţi, pendulând între analfabetism şi bădărănie. N-au avut alţii? Nu dau două parale pe instituţia cu pricina? Sau, poate, au descoperit în cei trei calităţi inefabile, pe care nimeni altcineva nu le vede. Oricum, câtă vreme selecţia de cadre va arăta astfel, câtă vreme vom numi ambasadori ca să scăpăm de ei sau ca să recompensăm loialităţi private, câtă vreme vom da liniştiţi ţara pe mâna cui se nimereşte, sau a amicilor, sau a cunoştinţelor, sau a rudelor, sau a prietenilor rudelor, vom fi, în cazul bun, cel mai pitoresc membru al Uniunii Europene, iar în cazul rău cel mai caraghios eşec al lărgirii ei.

Jurnalul Naţional, 11 martie 2004 v

NOI ŞI EI. Fragmente din tragi-comedia integrării

Nostalgie şi speranţă

Ţările Europei Centrale şi de Est au aflat, după marile evenimente de la sfârşitul lui 1989, câteva lucruri esenţiale de care nu fuseseră conştiente până atunci. Au aflat, de pildă, că estul european nu face parte din Europa, mai exact că, pentru a face parte din Europa, estul european trebuie să treacă, în mod convingător, prin anumite probe, să răspundă adecvat unor exigente criterii economice, juridice, social-politice etc. în general, ele crezuseră, cu oarecare naivitate, că ceea ce separă vestul de est este Cortina de Fier şi că, după căderea ei, normalitatea unei Europe omogene se va instala de la sine. Realitatea a demonstrat că, de fapt, după cincizeci de ani de fractură, nu se mai putea vorbi de „unitate", ci de o *aspiraţie* la unitate, de o *recuperare* a unităţii pierdute. Mai de curând, est-europeanul s-a văzut confruntat cu o experienţă încă şi mai neaşteptată. El crezuse că Europa de dincolo de Cortina de Fier e, măcar ea, o Europă unită. Că, o dată evadat din „lagărul" socialist, el va întâlni mari naţiuni solidare, împărtăşind valori şi strategii comune. Nu părea plauzibil că între Franţa şi Italia vor apărea severe divergenţe, că Spania vede altfel lumea decât Belgia, că Germania e una şi Marea Britanie alta. Nu părea plauzibil nici că Europa, cea occidentală, va simţi nevoia să se delimiteze mai curând de Statele Unite decât de Federaţia Rusă şi de China populară. Toate acestea-şi multe altele – au sfârşit prin a crea impresia că, deşi între est şi vest există nenumărate puncte comune, divergenţele nu sunt nici ele neglijabile. Integrarea europeană trebuie gândită, în acest caz, nu doar ca o redimensionare a asemănărilor, di, mai ales, ca o armonizare înţeleaptă a deosebirilor, în definitiv, nu vrem un paradis comunitar soporific, în care farmecul identitar să pălească până la indistincţie. Iar

când vorbim despre Europa, despre o Europă generică, trebuie să avem grijă, mai întâi, să ne asigurăm că, sub acelaşi cuvânt, înţelegem acelaşi lucru. Estul şi vestul nu se vor putea reîntâlni în mod funcţional, dacă nu se vor întâlni, înainte de toate, *ideea* estică despre Europa cu *ideea* despre Europa a lumii occidentale.

Pentru Europa de Est, „Europa" este, în primul rând, un concept *cultural*. Obârşie comună în spaţiul mediteranean, istorie comună din Scandinavia până în Sicilia, şi din Irlanda până la Urali, mentalitate comună în raporturile curente cu universul lecturii, cu transcendenţa, cu pasiunea cunoaşterii, cu alteritatea extraeuropeană. Dimpotrivă, Europa de vest pare să fi adoptat, în ultimele decenii, o altă accepţiune a „Europei", una legată-ca să recurgem la o terminologie deja clasicănu atât de „cultură", cât de „civilizaţie". Europa e un spaţiu al modernităţii, al progresului ştiinţific, al liberalismului politic şi economic, al moravurilor „luminate", al tehnocraţiei eficiente. Ne ferim, evident, să stabilim o relaţie ierarhică între cele două imagini ale Europei, să preferăm una din ele în defavoarea celeilalte. De fapt, „definiţia" Europei de azi ar trebui să valorifice complementaritatea culturii şi a civilizaţiei, să reunifice accepţiunea răsăriteană cu cea apuseană. Ceea ce însă s-a întâmplat în realitate seamănă mai curând a disjuncţie decât a reunificare. Estul a rămas istorist şi cultural, oarecum demodat, orientat spre trecut, în vreme ce vestul a evoluat spre raţionalitate pragmatică, spre optimizare administrativă şi dinamism constructiv, orientându-se, cu alte cuvinte, mai curând spre viitor. Pentru estic „a intra" în Europa înseamnă, preponderent, a regăsi valori de care a fost despărţit, samavolnic, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Pentru vestic, problema nu e a reface „fosta" Europă, ci a întemeia o Europă nouă, Europa „de

mâine”, respectuoasă, desigur, cu patrimoniul propriu, dar preocupată mai ales de „ce va fi”. Gândirea răsăriteană cu privire la Europa e colorată *nostalgic*. E „întoarcere” spre „bunele vremuri de altă dată”. Gândirea despre Europa a lumii apusene e cuplată, dimpotrivă, la polul *speranţei*. Ea nu cristalizează în jurul unei *amintiri*, ci în jurul unui *proiect*. Ambele viziuni comportă avantaje şi riscuri. Estul are o mai bună relaţie cu memoria, dar tinde să fie sentimental, conservator în exces, inactual. Vestul e mai tonic, mai lucid, dar înclină spre utopie şi dezrădăcinare. Estul are cultul fotografiilor vechi şi întârzie în penumbre romantice. Vestul are candori *sciencefiction*, e mai vulnerabil faţă de ideologiile triumfaliste şi faţă de exaltările luciferice.

Când e vorba de trecut, vestul preferă prelucrarea critică, realismul necomplezent. Trecutul trebuie demitizat şi greşelile lui – corectate. „*Vergangenheitsbewditigung*” – termen creat, iniţial, pentru a exprima „deconspirarea” trecutului imediat şi asumarea cinstită a erorilor lui – se potriveşte atitudinii globale a Europei occidentale faţă de trecut. Trecutul trebuie sistematizat, domesticit, „utilizat” în beneficiul prezentului. Pentru a defini atitudinea faţă de trecut a estului, ar trebui inventat, poate, un termen special, să zicem „*Vergangenheitsbewărtung*”, tezaurizarea şi valorificarea iubitoare a „vechiului”. Prestigiul vechiului e una din componentele dramei identitare a naţiunilor est-europene, care şubrezite, de regulă, de un prezent precar şi temătoare dinaintea viitorului nesigur îşi fac din trecut o justificare şi un refugiu. Trecutul e muzeal pentru vestici şi „existenţial” pentru cei din est.

Dacă vom reuşi să ne depăşim complexele de inferioritate şi de superioritate, spiritul concurenţial juvenil şi prejudecăţile istorice de tot soiul, nu ne va fi

greu să înţelegem că Europa, Europa întreagă, unificată cu adevărat şi nu doar „egalizată” monetar şi legislativ, are nevoie, în egală măsură, de viziunile despre sine ale celor două jumătăţi care o compun. E nevoie şi de exorcizarea relelor din trecut, dar şi de rememorarea episoadelor sale nobile, sau măcar pitoreşti. E nevoie şi de spirit înnoitor, dar şi de răbdare păstrătoare. Şi de îndrăzneală managerială, dar şi de contemplativitate. Şi de visuri anticipative, şi de amintiri. Şi de speranţă, şi de nostalgie. Estul trebuie să redescopere farmecul tineresc al privirii înainte, să înveţe a se mobiliza pentru construcţia comunitară de perspectivă. Vestul trebuie să regăsească gustul tradiţiei, al răgazului retrospectiv, al privirii înapoi.

Pentru ca o asemenea reîntâlnire a complementarităţilor să aibă loc, e necesară, de ambele părţi ale fostei „cortine de fier”, o energică trezire a apetitului cognitiv în raport cu „celălalt”. Şi estul şi vestul trebuie să simtă nevoia unei mai intense cunoaşteri reciproce, adică a unui spor de interes intelectual şi de simpatie umană pentru jumătatea înstrăinată. Karl Marx a făcut celebră o frază care, în gura unui filosof, suna straniu: «*Die Philosophen haben die Welt nur verschieden „interpreţiert”, es kommt drauf an, sie zu „verändern”*.» Europa de azi ar trebui să descopere utilitatea adevărului invers: Problema nu este a încerca să ne schimbăm unii pe alţii, problema este să interpretăm corect diferenţele dintre noi, să le asumăm şi să le înţelegem! Cu precizarea că, în acest context, „a înţelege” nu are nimic de a face cu o rezonabilă sistematizare sau cu un flasc spirit de reconciliere. „A înţelege” înseamnă a deveni una cu ceea ce vrei să înţelegi. Aceasta este „unificarea” la care trebuie să aspirăm. Restul e pură administraţie.

Probleme de ambalaj

Alexandru Paleologu observa, de curând, că aproape

toţi marii „autohtonişti” interbelici aveau, în maniere, vestimentaţie şi lecturi, o înclinaţie nedisimulată spre europenitate, dacă nu spre cosmopolitism. Cazul limită e Nae Ionescu: românismul militant şi ortodoxismul ireductibil se întâlneau într-un personaj de formaţie apuseană, cochet şi monden (cel puţin la suprafaţă), cu reflexele sociale şi carisma unui adevărat *dandy*. Contemporanii consemnează fără excepţie preocuparea lui pentru îmbrăcămintea bine croită (de Gică Christescu), pentru cămăşile de mătase („Uite, mă, asta e de la Paris”) şi pantalonii Prince de Galles. Şi el şi alţi intelectuali „naţionalişti” mai mult sau mai puţin notorii vorbeau bine maille idiomuri evropeneşti, citeau autori catolici (Jacques Maritain în primul rând), călătoreau voluptuos în străinătate şi practicau eticheta fără pogoră minte neaoşe. Pe scurt, erau, toţi, nişte *domni*, în perfectă sincronie cu lumea largă. Până şi un „radical” ca Nichifor Crainic îmi povestea, la bătrineţe, că pentru pregătirea cursului său de mistică făcea repetate salturi la *Bibliothèque Nationale*, în căutarea ultimelor noutăţi bibliografice: un scrupul de universitar modern, care nu ezita să se „adape” la sursele occidentale. Ca să nu mai vorbim de faptul că nu se simţea împiedicat, ca ortodox, să facă ample prelegeri despre mistica renană.

Aşadar, chiar şi pentru a fi un „autohtonist” credibil e nevoie de dexterităţi şi rafinamente europene. Patriotul frust, care contemplă „străinătatea” cu o încruntătură ciobănească, care nu ştie să-şi poarte cu graţie haina, care abia dacă o rupe niţeluş pe franţuzeşte şi trăieşte în suficienţa tâmpă a „plaiului natal”, nu face bune servicii cauzei sale. Poate că e om cumsecade (deşi, în genere, nu e!), poate e de bună-credinţă, dar stă rău, rău de tot, cu ambalajul… îl văd adesea în parlament sau în diferite emisiuni de televiziune: necioplit, asudat, semidoct,

complexat şi – inevitabil – re-sentimentar, el se dezlănţuie contra „elitelor trădătoare” cu o vulgaritate birjărească. Genetic inapt de subtilitate şi cuviinţă, nu are decât soluţia de a se mândri cu propria bădărănie, ca şi cum ea ar fi expresia autentică a vigorii strămoşeşti. Cu un asemenea personaj nu se poate comunica. El e predestinat să fie ruşinea ţării pe care o cădelniţează, iar dacă ajunge la putere – nenorocul ei.

Dilema, 27 septembrie-3 octombrie 1996

Detalii europene

Când o să fim copţi pentru Europa, o să ne dăm seama singuri. O să simţim, dintr-odată, că am trecut pragul, că suntem integraţi, că semănăm cu restul continentului. Lucrurile vor deveni evidente nu la nivelul marilor sincronizări legislative, economice, financiare, ci la nivelul detaliului cotidian, al mărunţişurilor, al imediatului. Nu vom mai simţi nevoia să spunem, ajungând la München, că am pătruns „în altă lume”, nu vom mai fi înclinaţi să ne întrebăm, melancolici, dacă vom atinge vreodată, măcar pe sfert, nivelul „ţărilor civilizate”, nu ne vom mai întoarce în ţară încărcaţi de bagaje, aşa cum se întorc în târgul lor natal cei care au dat o raită prin capitală. Hotarele vor dispărea nu prin decizie administrativă şi politică, ci prin simplul fapt că nu le vom mai percepe. Să nu ne facem iluzii: un asemenea moment e încă destul de îndepărtat. Deocamdată, aterizarea pe aeroportul Otopeni-incomparabil mai tonică decât era acum câţiva ani – păstrează, totuşi, conotaţiile unei regresiuni. Avionul se aşază pe un alt tip de asfalt decât cel „capitalist”, iarba dintre pistele de aterizare e încă patriarhală, peisajul păstrează o anumită dulceaţă arhaică. Nu cobori în centrul unui nod tehnologic modern, nu simţi pulsul unei reţele aeriene şi urbane compacte. Aterizezi pe o pajişte. De jur-împrejur, anexele aeroportului au ceva

improvizat şi sărăcăcios. Nu se văd multe avioane, nu ai sentimentul aglomeraţiei. Dacă e ziuă, ai impresia că ai picat într-o pauză. Atmosfera e destinsă, rarefiată, oamenii şi vehiculele se mişcă fără precipitare, în spaţii ample, nepopulate. Nu se poate vorbi de forfotă. Dacă e seară, te simţi ca în preajma unui dormitor înainte de ora stingerii. Modernitatea, deja prezentă, păstrează farmecul unui „ce" agrar. Spaţiile interioare ale aeroportului se apropie simţitor, pe o axă redusă dar cochetă, de modelul european, dar scenografia continuă să predomine asupra funcţionalităţii. Deşi există burdufuri de acces, prin care călătorii ar putea trece din avion direct în sala de primire, ele rămân, de regulă, nefolosite: eşti luat cu autobuzul, transportat două-trei sute de metri, şi invitat, apoi, să urci, cu bagajele în mână, o scară îngustă de vreo două etaje. O consolare majoră o constituie personalul de frontieră, agreabil, ospitalier, necontaminat încă de rutina funcţionarilor din apus, excedaţi de cantitate. Frapantă este atmosfera de familiaritate şugubeaţă care domneşte între lucrătorii aeroportului, ca şi între ei şi pasagerii autohtoni. Locul fiind mic, nu există precondiţia impersonalităţii, în marile gări aeriene de la Frankfurt, Paris sau Londra nu poţi distinge (dacă nu dai peste exotism vestimentar) între localnici şi străini. Mulţimile care le traversează sunt fără identitate, cosmopolite, omogene în diversitatea lor. La noi survine inevitabil un hotar net între comunitatea complice a băştinaşilor şi aceea, oarecum stingheră, a vizitatorilor.

După ce, în fine, laşi în urmă aeroportul, treci prin coridorul pitoresc al satului Otopeni, supra-încărcat cu reclame pestriţe, ca suburbia unei oaze. Miroase a Edirne şi a Bosfor. Drumul e flancat de încropeli comerciale insolite, de la firme de ceramică italienească, până la dreiumi sordid pretenţioase, cu denumiri exotice şi marfă

de duzină. Lucrurile se reabilitează după Casa Scânteii. Arcul de Triumf e solemn fără afectare, vilele de la şosea – graţioase. Din păcate, sub roţile automobilului, se simte, tot mai apăsat, carosabilul agonizant, iar de o parte şi de alta a străzilor se orânduiesc, în devălmăşie, imobile translucide şi clădiri vechi, firme agresive şi ruine eternizate, străluciri gangstereşti, nobleţi scăpătate şi pauperităţi deşertice. Suntem într-o *fostă* Europă, într-o Europă în regim de anamneză şi reconstituire. Evident, lumea românească nu va arăta niciodată ca lumea suedeză. Nici Marsilia nu arată ca o rezervaţie nordică. Dar suntem totuşi mult prea „specifici". Avem, ca să zicem aşa, mult prea mult „chip" şi mult prea puţină „asemănare". Şi mă tem că ne va fi mai uşor să recuperăm *liniile mari* ale metabolismului european decât filigranul esenţial al europenităţii, suma detaliilor care alcătuiesc portretul inconfundabil al Europei autentice.

Jurnalul Naţional, 1 aprilie 2004

Din polul plus…

De câte ori intelectualul (sau politicianul) estic stă de vorbă cu un intelectual (sau politician) din vest, el e silit să constate că, la un moment dat, discuţia devine imposibilă. Aceleaşi cuvinte desemnează, pentru fiecare, realităţi distincte, aceleaşi evenimente se înscriu, pentru fiecare, în altă istorie. Când e vorba de „stingă", „dreapta", „comunism", „capitalism", „drepturile omului" etc, reprezentările esticului nu au aproape nimic în comun cu cele ale apuseanului. Şi una din piedicile (neglijate) ale integrării noastre europene e tocmai această frustrantă experienţă a intraductibilului: o barieră de limbaj, care exprimă experienţe istorice diferite, tradiţii politice diferite, convingeri ireconciliabile. Orice încercare de a căuta, în această ruptură, vinovăţii, obtuzităţi locale, şanse şi ghinioane istorice e – în cel mai bun caz – naivă. Fiecare

din cei doi interlocutori îşi are îndreptăţirile sale. Se poate perfect înţelege de ce, în mod spontan, noi refuzăm stângii orice perspectivă de onorabilitate, în vreme ce tendinţa vestului „luminat" e de a refuza orice perspectivă de onorabilitate dreptei. Pentru noi, stingă e mai mult sau mai puţin comunistă, după cum pentru occidentali, dreapta e mai mult sau mai puţin fascistă. Pentru noi, comunismul e un cimitir, pentru occidentali, el e, încă, un experiment benign, un proiect plauzibil. Câtă vreme ne vom confrunta de pe aceste baricade incompatibile, dialogul est-vest va rămâne o utopie. Trebuie să căutăm împreună, cu luciditate, un *alt* punct de contact, un *alt* unghi de vedere. Balansul est-vest trebuie „fixat" într-un „nord" edificator, echidistant faţă de ambele. Prin aceasta, nu ne referim la o „a treia cale". Pentru fostele ţări comuniste nu există altă soluţie decât capitalismul liberal. Dar această unică soluţie trebuie asumată fără idolatrie, fără expectative euforice, fără cultul triumfalist al miracolului. „De foarte sus, din polul plus", capitalismul nu se vede ca o depăşire *pe verticala* a comunismului, ci ca o corecţie realistă a lui, operată însă *în acelaşi plan*. Amândouă admit prestigiul economicului, chiar dacă îl grădinăresc diferit. Amândouă sunt ipostaze ale unei lumi secularizate, mitologii ale paradisului *terestru*. Comunismul – în ciuda respectului său pentru materie – nu e decât un idealism apter, reductibil fie la candoare entuziastă, fie la demagogie interesată, vulgaritate filosofică sau, direct, prostie (ca să nu pomenim de bestialitatea sa istorică). Capitalismul – în ciuda respectului său pentru valori liberale – e un materialism subtil, vag ipocrit, reductibil, în cazul cel bun, la individualism performant şi subzistenţă civilizată, iar în cazul rău, la mercantilism cinic, competitivitate egoistă, bunăstare obnubi-lantă. Să nu se uite că încăpăţânarea gauche-istă, excesele ridicole al „corectitudinii politice",

maoismul, terorismele roşii şi legenda însăşi a comunismului imaculat sunt, toate, produse ale contextului capitalist. Asta poate însemna, fireşte, că lumea capitalistă e liberă, dar poate însemna şi că ea are o insidioasă componentă nevrotică. E drept, lumea aceasta, cu nevrozele ei cu tot, e infinit preferabilă smintelii comuniste. Ni se cere doar să o adoptăm cu simţul relativităţii, fără ezitare, dar fără iluzii. Ar fi singurul avantaj pe care l-am putea extrage din faptul, altfel mai curând descurajant, că am ajuns, în paradisul capitalist, ultimii.

Dilema, 14 – 20 februarie 1997

Naţionalism şi europenism

S-ar zice că, până la al doilea război mondial, naţionalismul a fost apanajul elitelor. Ele contribuiseră substanţial, în veacul al nouăsprezecelea, la constituirea prestigiului naţionalităţilor şi savurau, inerţial şi isteric, acest prestigiu, în plin secol douăzeci. Astăzi, lucrurile s-au schimbat. Elitele au devenit mai curând federaliste sau, în orice caz, europenizante, lăsând „prostimii" întârzierea în fudulie autohtonă. Naţionalişti sunt, acum, „cei mulţi", cei care n-au decât o identitate statistică şi aspiră să obţină – prin colaborare cu „idolii tribului" – un portret mai bine conturat, mai onorabil. „Patria" e şansa anonimului de a avea un destin.

Joseph de Maistre spune undeva că n-a văzut niciodată „europeni". Nemţi – da, francezi – da, englezi – da. Însă europeni ca atare-nu. E un sofism. Dacă l-am urma până la capăt, ar trebui să admitem că nici nemţi nu se pot vedea „ca atare". Există berlinezi, münchenezi, hamburghezi… Dar, în fond, „berlinezi" ca atare există? Fireşte că nu! Există doar Hans sau Peter, Anna sau Hildegard. „Ca atare" există numai individul şi individualul. Cu cât te ridici deasupra acestui nivel, dai de

categorii, de identităţi generice, de abstracţiuni. Hans nu e o abstracţiune, nu e un concept. „Ţara" da. E, uneori, singurul concept la care au acces „cei mulţi". De aceea, Hans preferă să renunţe la „realitatea" sa imediată, la determinările lui concrete, pentru a participa la demnitatea unei generalităţi integratoare. E inutil, e chiar periculos să-i amputezi această aspiraţiune. Contrariat, el se comportă patetic şi justiţiar: conceptul devine în mâna lui înfuriată – o bâtă cât se poate de concretă.

Elitele, cum spuneam, au aerul de a fi trecut într-o altă etapă. Ele invocă Europa şi proclamă astfel exigenţa unei solidarităţi transnaţionale; spiritul comunitar trebuie să treacă înaintea duhurilor locale. Dar să nu ne grăbim. „Patriotismul" european poate fi – şi este adesea – o nouă formă de discriminare, un autohtonism cu hotare mai largi, dar la fel de drastice ca ale tuturor autohtonismelor. „Suntem europeni" nu înseamnă, întotdeauna, „suntem altceva şi mai mult decât greci, italieni, nemţi sau elveţieni". „Suntem europeni" înseamnă şi „nu suntem asiatici, americani, africani". Micile mândrii naţionale se văd înlocuite de o mândrie continentală, mai amplă şi mai subtilă. Orizontul e, aşadar, mai cuprinzător, dar nu neapărat mai puţin pasional. Rămâne să ne întrebăm dacă perspectiva unui Hans devenit „patriot european" e preferabilă aceleia a unui Hans parohial, aţipit cu nasul în brazdă. Cel diniâi e pândit de demagogie, celălalt de primitivism. Cel dintâi se poartă ipocrit, dar igienic, celălalt e „autentic", dar tenebros. Primul riscă să nu aibă chip, al doilea riscă să se identifice cu o grimasă. Cu astfel de premise, secolul următor va fi ori comunitar până la gregaritate, ori tribal până la dezastru. Din această dilemă nu putem ieşi!

Dilema, 28 februarie-6 martie 1997

Examen de admitere

— De la data publicării acestui articol, lucrurile s-au schimbat – pentru noi – în rău: Bulgaria e mai bine plasată, iar Slovacia a fost deja integrată Uniunii Europene. Semn că nu reuşim să ne valorificăm nici măcar noroacele… (A.R. mai 2004)

La orice examen, nota de trecere se poate obţine în trei feluri: printr-o foarte bună pregătire, prin noroc sau prin pile. Intrarea României în Comunitatea Europeană sau în Alianţa Nord-Atlantică are, în multe privinţe, aspectul unui examen. Care din cele trei căi spre reuşită e avută în vedere de actuala noastră guvernare şi de mentalitatea publică în genere? Contăm, evident, pe *noroc*: dintr-odată, faţă de sudul dunărean, stăm bine. Comparaţi cu o Bulgarie aflată mai aproape de faliment decât noi, cu o Albanie anarhică şi cu diso-luţia sângeroasă a fostei Iugoslavii, avem, pe neaşteptate, un aer stabil şi promiţător. S-ar zice că am lăsat în urmă şi Slovacia, blocată în naţionalism şi restauraţie1. Câştigăm, deci, pe greşeala altora, dar şi pe câteva succese autohtone, cu bun ecou în mediile internaţionale: încheierea tratatului cu Ungaria, alegerile din noiembrie, accelerarea reformei etc. După atâţia ani de ezitare, derivă şi neşansă, sorţii ne sunt, brusc, favorabili. Contăm însă şi pe *pile*. În limbaj politic modern, „complexul pilei” se numeşte *lobby*. Îţi faci reclamă, îţi faci relaţii, te pui bine cu forţele influente, ceri „sprijin prietenesc”, dai mese, îţi flatezi musafirii şi aştepţi de la ei să intervină salvator „acolo unde trebuie”. Fără un pic de noroc şi fără pile nu se poate. Administrarea norocului şi manevrarea abilă a pilelor e, în genere, treaba diplomaţiei. Rămâne, însă, problema *„bunei pregătiri”*. Ea este, totuşi, problema esenţială, iar aici diplomaţia e neputincioasă.

N-am sentimentul că acordăm importanţa cuvenită performanţei noastre *reale*, capacităţii noastre de a

demonstra că avem nivelul necesar pentru a satisface exigenţele comunităţii din care vrem să facem parte. În orice caz, buna pregătire e ultimul lucru care ne preocupă. Ni se pare mult mai important *cine* ne reprezintă şi *cine* ne susţine, decât *ce* suntem de fapt, *ce* au de reprezentat cei care ne reprezintă. Cu alte cuvinte, gândim problema reprezentantului ca fiind prioritară faţă de problema reprezentativităţii. Vrem să ne salvăm prin *exponenţi*, nu printr-un efort *comunitar*. Vrem să câştigăm *prin delegaţie*, să transferăm competiţia, cu riscurile şi cu răspunderile ei, asupra unei elite gata de sacrificiu. Câtă vreme nu vom depăşi acest mod de gândire, câtă vreme nu vom înţelege că avem de construit o *realitate substanţială*, nu un *panou promoţional*, vom evolua lent şi arbitrar, sub semnul pilelor şi noroacelor. Evident, este de dorit să avem reprezentanţi decenţi, să trimitem în ţările civilizate ambasadori civilizaţi, care să vorbească bine două limbi străine, să se poarte cu graţie, să se îmbrace cu gust şi, dacă se poate, să nu arate a magazioneri sau a damigene. E important ca „profesioniştii" noştri să nu mai aibă aerul acela deopotrivă uleios şi şmecher, dobândit pe vremea când competenţa diplomatică era echivalată cu talentul de a minţi patriotic. Dar e cel puţin la fel de important ce punem în traista ambasadorilor. Un domn distins care „reprezintă" o lume promiscuă e la fel de ridicol şi de neconvingător ca o ţoapă care a luat locul boierilor…

Trebuie să punem temeliile unei ţări arătoase. Ambasadorii arătoşi vor veni de la sine. Iar rolul lor nu va fi acela de a ambala convenabil ceea ce sperăm să devenim, ci acela de a exprima, cu naturaleţe, *ceea ce suntem*.

Dilema, 28 martie-3 aprilie 1997

Supravieţuire *versus* integrare

Am fi putut încerca să ne salvăm „prin noi înşine".

Dar e limpede că în lumea de azi, a pieţei comunitare, a „globalizării”, a Internetului, performanţa solitară e o utopie. În plus, când spunem „noi înşine”, invocăm o realitate care a devenit vagă şi sărăcăcioasă. Suntem năpădiţi de inerţii, diletantisme, confuzii şi dezordini greu de transformat, peste noapte, în capital al reconstrucţiei. Alergăm în cerc: ca să ne putem schimba, ar trebui, mai întâi, să ne schimbăm… Pe de altă parte, modelul european spre care tindem vine cu exigenţe şi planificări inflexibile, fără legătură rezonabilă cu punctul în care ne aflăm. Trăim, s-ar zice, sub fatalitatea formelor fără fond. Comprimaţi între indigenţă proprie şi super-standardele apusene, între incompetenţa locală şi hiper-competenţa continentală, încercăm, frustraţi, să salvăm aparenţele. Nu cred că vom reuşi, pentru că ni se cere să facem prea multe lucruri deodată. Imperativul inte*grării eur*opene nu poate funcţiona simultan cu acela, infinit mai urgent, al*supravieţuirii. No*i suntem în etapa drastică a coşniţei străvezii, a străzii surpate, a closetului sordid şi ni se atrage atenţia că nu acordăm destulă consideraţiune homosexualilor şi propagandei anti-tabagice. Gâfâim după strictul necesar şi ni se cer mari rafinamente civice. Ne aleargă câinii în plină capitală şi suntem certaţi că nu iubim destul animalele. Nu spun că cei care ridică atât de sus ştacheta n-au, în principiu, dreptate. O ţară modernă, civilizată, demnă de familia bună a Europei, trebuie să suspende reclamele pentru ţigări, să respecte dreptul la diferenţă religioasă, etnică şi sexuală, ca să nu mai vorbim de drepturile omului, ale minorităţilor, ale femeilor. Evident. Trebuie să ajungem cât mai aproape de acest orizont şi cât mai repede. Dar cu ce combustibil? în ce ritm? Şi, mai ales, în ce ordine? Câte „priorităţi” ne putem asuma deodată?

Niciuna dintre ţările dezvoltate care ne invită să

intrăm în cursă n-a trebuit să completeze „formularul” bacalaureatului civic atât de repede. Mai întâi a fost revoluţia industrială, apoi „veacul naţionalităţilor”, apoi consolidarea gândirii liberale, „umanizarea” treptată a capitalismului, războaiele mondiale, prohibiţia, delirul rasist, criza economică, sindicatele, statul de drept, bunăstarea şi tot soiul de alte încercări şi achiziţii, unele laborioase, altele rapide, unele stabile, altele încă firave. De „gender studies”, „child abuse”, ecologie, homosexualitate legitimă, combaterea fumatului, legalizarea comerţului de droguri şi alte asemenea delicatese alexandrine nu s-a vorbit în ţările „de la centru” decât târziu – şi nu întotdeauna cu convingere. Ei bine, în numele acestui bloc masiv de ameliorări seculare, ni se cere o scurtă tumbă sincronică, un salt agil, în pielea goală şi cu surâsul pe buze. Ni se cere să găsim reţeta unei echivalenţe imposibile: aceea dintre „societate săracă” şi „societate civilă”. Ni se cere să mâncăm praz şi să mirosim a trandafiri. Vin iarăşi şi spun: să ni se ceară! Să fim împinşi înainte cu forţa! *Werde was du bist*! Cei care, pentru a ne prelua din mers, ne pun unele condiţii au tot dreptul s-o facă. În definitiv, e spre binele nostru. Dar eu cred că n-o să meargă. Sau că vom aluneca într-o generală ipocrizie, dictată de calcule conjuncturale: noi vom pretinde că ne-am copt, ei vor pretinde că ne cred. De aceea, mai în glumă mai în serios, sunt de părere că soluţia e alta: *întâi integrare* şi pe urmă progres! întâi puţin amor dezinteresat şi pe urmă progenitură. Noi vrem să începem cu divorţul. E, ca să zic aşa, contra-productiv.

În fond, cum aţi făcut cu Grecia? – îl întrebam deunăzi pe un distins diplomat. N-aţi integrat-o „fără concurs”? „Ba da” – a sunat răspunsul. „Dar a fost un eşec. Nici până azi n-au societate civilă!” Răspuns grav, e drept. Dar mărturisesc că m-am trezit mormăind *sotto voce*, să nu

m-audă nimeni: n-or fi având, dar la atâta mare, la atâtea drdumioare cu pescărie, la atâta vin, artă şi turism, poate că merge şi fără…

Dilema, 5 – 11 decembrie 1997

Nucleul tare" al Europei

Sub coiful ideologic al filosofului Jürgen Haber-mas, câţiva importanţi politicieni germani (între care şi Joschka Fischer) vorbesc des, în ultima vreme, despre un „nucleu tare" al Europei (*Kern-Europa*), un soi de locomotivă *de fapt* şi *de drept* a unificării continentale. E vorba de tandemul franco-german. (în versiune franceză, „nucleul tare" e numit „avangardă".) N-avem ce face! Oamenii au argumente solide: economic, politic şi cultural, Germania şi Franţa au tot dreptul să stea în faţă. Ştim că Descartes nu s-a născut la Sofia şi că Hegel nu s-a născut la Bucureşti. Ştim că în puţine locuri din lume-nu doar din Europa – există atâta bunăstare, atâta stabilitate socială, atâta stil. Şi e perfect normal ca un proces istoric atât de complicat şi de important cum este integrarea europeană să aibă un spirit director pe măsură. De altfel, ideea nu e nouă: i s-au găsit strămoşi venerabili încă de pe vremea războiului de treizeci de ani, apoi la Kant, iar la începutul secolului al XIX-lea la Saint-Simon şi Thierry. E, deci, o idee cu tradiţii. Legitimă, care va să zică. Enervantă la culme pentru „Europa moale" de la margine, pentru de-alde noi, europenii-coajă, care privim spre sâmbure cu obidă. Avem argumente să fim contra? Avem. Nu ne-au lipsit niciodată argumentele…

1. Raportul între centru şi periferie e istoriceşte foarte mobil şi, prin urmare, trecător. Primul „nucleu tare" al Europei a fost spaţiul mediteranean. De la Atena, el a urcat, apoi, spre Roma, pentru a face un îndelung popas la Constantinopol. Un timp, „nucleul tare" a fost Aachenul. În secolul al XVII-lea, „avangarda europeană" însemna

Ludovic al XIV-lea, iar în secolul următor Anglia, cu revoluţia industrială. La 1815, Europa „esenţială” echivala cu Sfânta Alianţă, reunind o dinastie austriacă catolică, una prusacă protestantă şi una rusească ortodoxă. Au mai fost şi mari momente italiene (Renaşterea…), spaniole şi olandeze. O să vedem cum o să arate „nucleul tare”, după ce ultima lărgire a Uniunii Europene va aduce cu sine cca. 200 de milioane de noi europeni (medii, estici şi sud-estici). În aceste condiţii, a monumentaliza idolatru relieful de moment al antantei franco-germane e o probă de suficienţă şi obtuzitate. Europa e, prin definiţie, poli*nucleară: nu* e o caisă schematică, ci o rodi*e: e*xistă o Europă latină şi una anglo-saxonă, o Europă catolică, una iudaică, una protestantă, alta ortodoxă, ba am putea să spunem că există, astăzi, şi o Europă musulmană… Sâmburele e peste tot. (Şi e, oricum, partea cea mai puţin comestibilă a fructului…)

2. Solidaritatea franco-germană s-a consolidat, mai ales după episodul irakian, printr-o comună retorică antiamericană. Ce reproşează Statelor Unite „nucleul tare” al Europei? Tocmai înclinaţia de a se comporta ca un „nucleu tare” al lumii! Habermas vorbeşte nervos despre „unilateralismul hegemonic” al americanilor. E tipic pentru un ideolog de stânga să combată toate hegemoniile, cu excepţia hegemoniei proprii. Căci lucrurile par să se rezume la înlocuirea nucleului transatlantic cu unul de-al nostru, nucleul „dur” Schroder-Chirac. Preluăm, aşadar, modelul care ne irită. S-a vorbit, de altfel, şi de un nucleu tare al NATO (NASTY: „*Nations Allied to Stop Tyrants*”). Chestia devine patriotică. Suntem în zorii unui nou naţionalism: naţionalismul european.

3. Doctrina Habermas implică un dublu pericol: a. Europa poate ajunge să se confunde strict cu nucleul ei tare. Restul, „nenuclearii”, vor fi percepuţi, încet-încet, ca

un bruiaj neavenit, ca o şleahtă barbară de musafiri nepoftiţi. „Mai bine mai puţini, dar mai coerenţi şi mai uniţi! – vor putea spune „nuclearii”. În clipa aceea, procesul unificării europene va sucomba. Pe de altă parte, chiar între membrii consacraţi ai Uniunii vor apărea tensiuni perfide. Pentru „candidaţi”, orgoliul suveran al Franţei şi Germaniei va fi o suferinţă mută, sursă de noi şi noi ipocrizii. Dar ce-or să zică Anglia, Italia, Spania, Ţările Scandinave? Cum să se acomodeze astfel de ţări cu un statut de „anexe”, de personaje secundare? & Habermas ignoră fatalmente voluptatea răsăriteană de *a nu aparţine* „nucleului tare”! Suntem, de mult, dintotdeauna, înclinaţi să savurăm calmul, torpoarea, deliciul, iresponsabilitatea marginalităţii. De-abia aşteptăm să ne spună cineva că nu trebuie să ne implicăm, că totul se hotărăşte în altă parte, undeva la vârf, în lumina orbitoare a „nucleului tare”. Doctrina Habermas e ideală pentru a ne demobiliza, pentru a întreţine deprinderea noastră de a vegeta, de a rămâne „afară”. În UE ne vom integra poate, de bine de rău. Dar în „nucleul tare”? A se slăbi!

4. Argument etic-estetic: în mod normal, puterea autentică e generoasă, blândă, nobilă. Nu face paradă, nu-şi ridică statuie. Chiar dacă e adevărat că unele ţări, mai exact Germania şi Franţa, sunt bogate, frumoase, dezvoltate, civilizate, *nu e frumos*, *nu se face*, mă-nţelegi, s-o spună ele însele, dinaintea unui auditoriu şubred şi melancolic. „Eu Tarzan-tu Jane”, „Eu mare – tu mic”, „Eu nucleu tare – tu apă chioară” – iată un discurs european nu prea subtil şi nu prea atrăgător…

Dilema Veche, 23 – 29 ianuarie 2004

Pe cine iubeşti mai mult?

Îmi închipui că mai toată lumea a avut de a face, în prima copilărie, cu o întrebare care dă întreaga măsură a imbecilităţii adulte: „Pe cine iubeşti mai mult? Pe mama

sau pe tata?” Venită de la musafiri întâmplători, de la mătuşi zaharisite şi unchi onctuoşi, ba uneori chiar de la părinţii dornici să demonstreze discernământul afectiv al progeniturii sau talentele ei demagogice, întrebarea are un răspuns gata făcut: „pe amândoi la fel!”. Nu că te-ai fi gândit vreodată să masori exact lucrurile, nu că ai (sau n-ai) anumite preferinţe. Pur şi simplu vrei să treci onorabil peste această penibilă dilemă şi să te întorci, absolvit, la joacă sau la tava cu prăjituri.

„De partea cui sunteţi? A Uniunii Europene sau a Statelor Unite?” Care va să zică o luăm de la capăt! Trebuie să regăsim ipocrizia inocentă a copilăriei, pentru a nu supăra pe nimeni. Mătuşile şi unchii noştri de la Bruxelles şi de la Washington D.C. se apleacă, parfumaţi, asupra noastră, ne ciupesc tandru de obrăjori şi ne pun dinainte întrebarea fatală: „Cu cine ţii? „Pe cine iubeşti mai mult?” Zici Bruxelles, acadeaua atlantică s-a dus. Zidi Washington, îşi ia zborul acadeaua comunitară. Te decizi, evident, pentru echidistanţă. (Oricum nu ai în mână, deocamdată, niciuna din cele două acadele, ci doar bucăţele tentante din fiecare…)

N-aveai de unde şti, în clipa când scăpai de silnicul menaj comunist, că va trebui să administrezi abil o complicată poligamie capitalistă. În anii dictaturii, îţi era limpede că te afli în infern şi că, dincolo de cortina de fier, de la Viena la Dublin, de la Oslo la Lisabona, de la Paris la New York, e paradisul. „Dincolo” era teritoriul omogenităţii benefice, în vreme ce „aici” trăiai sufocat, entropie, anulat de omogenitatea compactă a gândirii de partid. Visai (fără prea multă speranţă) să apuci să te bucuri de valorile „Occidentului” şi când spuneai Occident nu-ţi trecea prin cap că Germania e una şi Franţa alta, că Europa de Vest şi America de Nord sunt instanţe divergente. Nu-ţi trecea prin cap nici că, într-o bună zi,

după ce tutela sovietică se va fi dizolvat, fraţii din Apus vor delibera în ce măsură eşti sau nu european şi te vor invita, în cel mai bun caz, „înăuntru”, ca şi când, după al doilea război mondial, ai fi plutit voluntar, în derivă, prin apele exotice ale Pacificului. Trăiseşi cu ideea că Europa se rupsese în două din cauza unei conflagraţii sinistre şi că avuseseşi ghinionul să nimereşti în jumătatea năpăstuită. Cum să-ţi închipui că, după dispariţia graniţei dintre cele două „lagăre”, te vei trezi nu într-o Europă firesc reunificată, ci într-o devălmăşie de „regiuni” concurente, fărâmiţate prin aprigă discriminare reciprocă: Europa Centrală, Europa de Sud-Est (cu „balastul” Balcanilor), Europa baltică, „dimensiunea” sudică a Europei (mai săracă, mai frustrată, mai ţâfnoasă), „dimensiunea” nordică (distantă, aseptică, sceptică), insula elveţiană, segregaţionistă, şi „grupul de la Vişegrad”, elitist, ca să nu mai vorbim de năbădăile franco-germane, de dizidenta filo-americană a britanicilor, de echivocurile ucrainene şi ruseşti sau de amorul neîmpărtăşit al turcilor, cu „străvechile” lor aspiraţii europene. Europa e, ca să zicem aşa, „legiune”. Şi, ca şi America, e neiubită…

Ştim ce înseamnă asta. Şi noi ne-am simţit neiubiţi. Mai întâi la Ialta, când am fost distribuiţi în rolul victimei fericite, pentru a recompensa victoriile aliaţilor sovietici şi pentru a testa soluţia aurită a comunismului. Apoi, în anii ’50, când aşteptam în puşcării o salvatoare invazie americană, apoi sub Ceauşescu, când el era o interesantă sulă în coasta Uniunii Sovietice şi ditamai buldozărul în conştiinţele şi buzunarele noastre, *apoi* la Madrid, în 1997, apoi la Washington, în 1999. În definitiv, ţările Uniunii Europene ne iubeau mai mult înainte de 1989, când eram rudele condamnate din est, sacrificaţii unui totalitarism care potenţa, prin contrast, democraţiile vestului. Acum, când am devenit „candidaţi”, iubirea s-a mai potolit. Ea a

devenit „exigenţă”, „ajută-te ca să te pot ajuta!”, negociere în vederea unei eventuale aderări. Şi totuşi…

…De la o vreme, stafia amorului bântuie prin Europa şi prin întreaga lume. Statele Unite ne anunţă că am devenit mai importanţi decât ţările occidentale. Noi, românii şi bulgarii, polonezii şi cehii, noi esticii suntem sarea pământului. Coup *defoudrel Nu* însă „amor la prima vedere”, ci amor tomnatic, de ultimă instanţă, „amor la o atentă revedere” a situaţiei. Cine se aştepta la acest extaz obosit, oarecum pervers, de care avem parte spre spartul târgului? Noi credeam că avem probleme economice, sociale, politice. Aş! Avem probleme sentimentale. Nu ştim pe cine să iubim mai întâi. Dar cu ajutorul lui Dumnezeu ne vom descurca. Avem destulă experienţă în chestii „de suflet”… Am pupat mult şi pe mulţi de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Vom şti să pupăm şi de-acum înainte ce trebuie pupat. Mai ales dacă, măcar din când în când, ne mai pică şi nouă câte ceva, de-o supă caldă, de-o nuntă politică, de-un parastas.

Dilema Veche, 27 februarie-4 martie 2004

Eşecul ca simptom al victoriei

A vedea jumătatea plină a unei sticle pe jumătate goală înseamnă „a gândi pozitiv” sau a avea o viziune „constructivă” asupra lumii. A contempla o sticlă goală, dar a te arăta încrezător într-un viitor nu prea îndepărtat când ea va fi plină înseamnă a fi optimist. A contempla o sticlă goală şi a pretinde că e plină înseamnă a avea talent politic şi abilitate diplomatică. Reacţia guvernului român la raportul baronesei Ni-cholson privind „reorientarea” strategiei noastre de aderare, în urma unor „serioase dificultăţi”, s-a înscris în cea de a treia categorie: politichie fină şi diplomaţie subţire. Domnul ministru Geoană a declarat, într-o emisiune de televiziune, că nu ni s-a arătat un cartonaş roşu (nici măcar galben): ni s-a tras doar un

clopoţei de alarmă. Mie unul termenul „alarmă” mi se pare mai grav decât acela de „cartonaş roşu” (care semnalează o strictă avertizare), dar admit, pe de altă parte, că termenul „clopoţel” sună mai prietenos, mai tandru, decât „cartonaş”. Domnul ministru Geoană a adăugat că ar fi greşit să se înţeleagă că europarlamentarii sunt obiectivi, iar noi defecţi. Adevărul e că europarlamentarii sunt obosiţi (din cauza defectelor ţărilor proaspăt integrate), iar noi suntem pe drumul cel bun, foarte aproape de o victorie iminentă. Îl înţeleg pe domnul ministru. Solidaritatea de partid şi solidaritatea guvernamentală îl obligă să raporteze noi şi noi victorii. În plus, are, de când îl ştiu, un temperament euforic. E infailibil, invincibil, indivizibil. N-are „părţi”: e dintr-o singură bucată: o bucată roz, voioasă, volubilă şi lucrativă. Nu-şi permite penumbre, melancolii, incertitudini. Nu ştie ce e eroarea sau eşecul. E linear, previzibil, lansat spre culmi, *good guy* până-n măduva oaselor, puiet american răsădit pe plaiuri dâmboviţene. A înţeles repede şi mai bine decât oricine ce înseamnă „profesionismul” în materie de diplomaţie: locvacitate veselă, condiţie fizică şi convingerea fermă că adevărul e ceva relativ. Când e cazul, dl Geoană ştie să se prefacă atât de bine că nu înţelege, încât ai chiar impresia că nu înţelege.

Domnul ministru Geoană nu e singur. Îl flanchează dl ministru Puşcaş, care vede în raportul Parlamentului European un document predominant constructiv şi optimist. Ideea e că putea fi mai rău. S-a înlocuit „suspendare” cu „reorientare”. Care va să zică am învins. E bine. Şi va fi şi mai bine. Va fi din ce în ce mai bine. Dl ministru Farcaş, la rândul lui, e dispus să ia blamul european drept un stimulator „vot de încredere”. Ce virtuozitate hermeneutică! Spui unui văr nevolnic că, dacă mai fură, nu-l mai primeşti în casă, iar el îţi răspunde:

„Mulţumesc pentru încurajare. Mă simt stimulat!” în sfârşit, peste toată hărmălaia, se ridică vocea reconfortantă a lui Vioiel Hrebenciuc. Moldovean molcom, băiat de zahăr, surâzător şi pervers ca un *putto* din rococo-ul băcăuan, el ne asigură că totul e în regulă. „Reorientare” se referă pur şi simplu la bani. Se vor redistribui. Adică se vor suplimenta fondurile pentru capitolele deficitare. Când un domeniu nu funcţionează, vine Uniunea Europeană şi acordă un bonus domeniului cu pricina. Ca să funcţioneze. Cu alte cuvinte, banii tot la noi vin. Tot la noi. Domnul Hrebenciuc pare să sugereze că vom primi cu atât mai mulţi bani, cu dt lucrurile vor merge mai prost. Şi, în definitiv, cine sunt aceşti parlamentari europeni puşi pe exagerări antiromâneşti? Sunt deja pe ducă. Vin alegerile şi vom avea de a face cu alţii, pentru că la ei nu e ca la noi. La ei alegerile aduc în fotoliile parlamentare oameni noi. Aşa că aşteptăm, răbdători, echipa din toamnă şi ne pregătim să-i „reorientăm”.

Recunosc: toate guvernele lumii sunt înclinate să se laude, să-şi apere poziţiile, să-şi justifice eşecurile. Toate *se explică* şi încearcă să minimalizeze argumentele criticilor. Dar lucrurile au o limită. Dinaintea evidenţelor, greşelile se asumă şi guvernele cad. Discursul politic evită, până la urmă, contestarea sfruntată a faptelor şi batjocorirea opiniei publice. E mai mult decât întristător reflexul guvernanţilor noştri de a prelua stilistica triumf alistă a partidului unic, a totalitarismului veşnic îndreptăţit şi glorios în perpetuitate. E periculoasă convingerea lor că tratamentul optim al unei boli constă în ignorarea ei fudulă, în minciună şi inacţiune. Din punctul meu de vedere, pasajul cel mai grav din raportul Parlamentului European e cel care vorbeşte despre instituţii şi politicieni europeni care se socotesc „înşelaţi” de autorităţile româneşti. Nu poţi să-ţi faci o doctrină din a înşela şi în

afară şi înăuntru.

…Tocmai terminam de scris articolul de faţă când un jurnal televizat comenta buna primire a premierului Năstase în China. România e dată de exemplu în marea ţară prietenă pentru felul înţelept în care administrează drepturile minorităţilor. La o adică, n-o să ne dăm peste cap de dragul Europei. Lumea e mare. Şi, cum se vede, nimeni nu e profet pe continentul lui.

Dilema Veche, *27* februarie-4 martie 2004

Către Europa de peste gard

La Bruxelles e mare sărbătoare. Cei zece noi membri ai Uniunii Europene trăiesc euforic un eveniment la care au visat şi pentru care au muncit 15 ani. România şi Bulgaria au rămas, deocamdată, pe dinafară. „Ce simţiţi?" – mă întreabă, cu perfidă candoare, un jurnalist occidental. Până să-i răspund ce simt eu, îmi trec fulgurant prin minte răspunsurile posibile ale altor compatrioţi. *Diplomatul român*: „Ne bucurăm sincer pentru succesul ţărilor prietene şi sâhtem ferm convinşi că foarte curând ne vom găsi şi noi locul în marea familie europeană din care facem, de drept, parte". *Guvernul*: „Am luat măsuri ferme pentru a urgenta încheierea negocierilor la capitolele încă restante ale aderării. Dacă am fi fost la putere şi în perioada 1996 – 2000, n-am fi avut acum această rămânere în urmă. Din păcate, greaua moştenire a guvernării Constantinescu şi contextul internaţional nefavorabil ne-au ţinut pe loc. Avem însă sprijinul necondiţionat al organismelor comunitare şi suntem pe drumul cel bun". *Opoziţia*: „Actualii conducători poartă întreaga răspundere a acestui eşec, cu consecinţe incalculabile pentru viitorul ţării. Cerem demisia guvernului corupt şi incapabil şi îi asigurăm pe alegători că, o dată ajunşi la putere, vom şti să reducem neîntârziat handicapul la care ne-a condamnat, în mod iresponsabil, stingă cripto-comunistă". *Acţiunea*

Populară: „La sfârşitul guvernării Constantinescu, integrarea europeană a României era, practic, încheiată. Jacques, Bill şi Tony promiseseră, între patru ochi, preşedintelui României o manevră conjugată de susţinere politică. Numai că o gaşcă de securişti şi trădători, în frunte cu Băsescu, Ciorbea, Lupu, Năstase, Stoica şi Iliescu, la care s-a adăugat intelectualitatea nerecunoscătoare în frunte cu Ana Blandiana şi alte grupuri de dialog social, a zădărnicit acţiunea liderului Convenţiei, aducând ţara în faliment/ *România Mare*: „Am fost lucraţi, ca întotdeauna, de unguri, masoni şi ţigani, sub conducerea ovreimii internaţionale, pe care, cu acest prilej, o salutăm cu dragoste şi respect”. *Omul de pe stradă*: „Să-i ia dracu’ pe toţi, cu Europa lor cu tot!” *Taică-meu*: „Dacă aş avea o mitralieră, aş face ordine în doi timpi şi trei mişcări!” *Românul dârz*: „Nu-i nimic! Nouă totul ne-a mers de două ori mai greu decât altora! Dar românul nu piere! Cei din urmă vor fi cei dintâi!” *Românul mesianic*: „Această lăsare de o parte a României nu e întâmplătoare! Se ştie că aici, la întorsura Carpaţilor, pe locul unui vechi centru spiritual al lumii, se pun bazele unui nou ciclu de civilizaţie. Când toţi ceilalţi vor fi distruşi de excesele lor materialiste, la noi va răsări, pur, soarele spiritual al mântuirii universale!” *Românul transatlantic*: „Nu ne pasă de Europa dumnealor! Washington-ul ne primeşte ordind, cu braţele deschise!” *Românul interbelic*: „Chestia e hotărâtă încă de la Ialta şi parafată la Malta. Ne agităm de pomană!” *Românul corect politic*: „Avem datoria să cerem amânarea *sine die* a aderării României la Uniunea Europeană. Nu meritǎm să intrăm în rândul lumii, câtă vreme ONG-urile nu vor lua puterea, pentru a instaura statul de drept, în care femeile, homosexualii, nefumătorii şi minorităţile să aibă asigurată o viaţă mai bună, devenind, încet-încet, majoritari”. *Românul uitat de*

Dumnezeu: „Era normal! Pe polonezi i-a ajutat Papa, iar pe unguri – unguroaicele din diaspora, căsătorite, toate, cu vârfuri politice. Cehia (ca şi Slovenia) nu constituie, oricum, o problemă: e uşor să faci ordine într-un teritoriu cât două judeţe. Noi am fost întotdeauna singuri!”. *Românul postmodern*: „Ideologia integrării europene e o ideologie a puterii, ca şi ideologia autohtonismului. Orice pledoarie în favoarea uneia sau alteia e abuzivă şi interesată. Aşadar, pelicanul sau babiţa!” *Radu Anton Roman*: „Dragii mei, aţi mâncat vreodată plăcintă de brusturi, cu capere şi unghii de potârniche? Ca vin, vă recomand o prisăcoasă de Trifeşti, cu miros de fin încins, de nucă putrezită şi de adagio mozartian”.

Jurnalistul occidental insistă: „Ce simţiţi?” Nu ştiu. Doar onoarea un pic „nereperată”. Mai vorbim în 2007, în 2009 şi în 2011. Până atunci, dau o fugă până la vecinul şi amicul meu Radu Anton Roman.

Jurnalul Naţional, 29 aprilie 2004

Români în Japonia

Orice călătorie e o experienţă a diversităţii. Dar foarte puţine mijlocesc saltul de la diversitate la diferenţă. Una e să te mişti în variaţiunile multiple ale aceleiaşi teme, alta este să te simţi catapultat pe o altă planetă. Ca, de pildă, când călătoreşti în Japonia. N-am fost niciodată în Africa, în Australia sau în Caraibe. Pentru mine, Japonia rămâne, de aceea, tot ce poate fi mai altfel, mai neasimilabil, mai „străin”. Te poţi simţi străin în Indonezia, parcurgând drumul de la Jakarta la Joja-karta, aşa cum se simte străin orice european „civilizat” într-o enclavă arhaică şi, pe deasupra, asiatică. Te poţi simţi străin în bucătăria chineză, în coloritul, moravurile şi inocenţa americane sau în expresia lingvistică a Ungariei vecine, din care nu poţi selecţiona nimic cât de cât familiar. În Japonia însă alteritatea e radicală. Te mişti în spaţiul unei

alte umanităţi, al unei lumi paralele. Nimic nu seamănă cu ce ştii. Nici măcar asemănătorul…

N-am să fac demonstraţii pretenţioase, de morfologia culturii. Nu Spengler, nu Frobenius, nu Blaga… Am s-o iau de jos, de la obiceiuri curente, de la cum stai la masă şi cum duci la gură, de la băi şi closete.

Trebuie să încep prin a recunoaşte că băile sunt, în mai toate hotelurile lumii, suficient de diversificate tehnic ca să ceară, o dată ce te-ai instalat, câteva momente de studiu şi acomodare. Caldul şi recele, cada şi duşul, reglajul jetului, plus tot felul de mici ingeniozităţi şi nuanţe locale ţin spiritul în alertă şi produc, în faza inaugurală, accidente mai mult sau mai puţin picante: te uzi, te arzi, te sperii. Faţă de ceea ce poţi păţi în Japonia, toate acestea sunt însă bagatele, mofturi.

Am avut parte, de pildă, într-un hotel hiper-mo-dem, de o experienţă unică: closetul avea aspectul unui scaun de cosmonaut, cu spătar reglabil, braţe late acoperite de micro-computere, beculeţe albastre şi roşii, în perpetuă scintilaţie, şi orificii amplasate scandalos, în cele mai ameninţătoare unghiuri. Obiectul m-a confiscat definitiv, de îndată ce am intrat în baie. L-am cercetat îndelung, ca pe o finalitate fără scop, terorizat, totuşi, de ideea că scopul poate oricând să apară, ca un imperativ categoric. Atracţia maximă o reprezentau, fireşte, numeroasele butoane de pe braţele scaunului, însoţite de inscripţii în japoneză. Am reflectat câteva clipe, am evaluat riscurile şi, în cele din urmă, m-am aruncat în necunoscut. În fapt, necunoscutul s-a aruncat asupra mea, ca o ghionoaie isterică, ca un balaur multicefal. O dată pornit, mecanismul funcţiona – ca progresul însuşi – după legi fatale. Într-o clipită, întreaga baie a devenit un amplu spectacol de sunet şi lumină. Eram înconjurat de arteziene torenţiale, de ţipurituri şi haiku-uri indescifrabile, de

complexe mişcări de revoluţie şi rotaţie. Nu doar closetul răspundea incultelor mele comenzi, ci toate robinetele încăperii, oglinzile, pereţii, pardoseala. Proporţiile odăii, eclerajul, înclinaţia obiectelor anexe, toate se modificau imperturbabil, sub privirile mele amărâte, filtrate de incontrolabile perdele de apă. Am simţit, împietrit, că mă îndrept spre un final imprevizibil. Mi se părea că de acest closet, de electronicul său delir, depinde, brusc, soarta omenirii. Că pot declanşa cutremure, inundaţii, ploi de meteoriţi, glaciaţiuni. Că, poate, fără să vreau, am dat peste misterul „Facerii" în cea mai pură (şi sordidă) variantă materialist-dialectică: o stângace apăsare pe butonul greşit, într-un originar closet galactic. Din fericire, la un moment dat, toată hărmălaia a încetat. Am stat un timp nemişcat, ca să nu stârnesc vreo recidivă, şi m-am retras apoi, sfârşit, în dormitor, unde atmosfera era paşnică: numai, sub pat, o lumină spectrală, care îţi lumina papucii ori de câte ori lăsai picioarele să-ţi atârne perpendicular pe mochetă.

S-ar zice că, faţă de acest abuz tehnologic, closetele tradiţionale sunt de o paradiziacă simplitate. Nu în Japonia, în programul călătoriei, mi-a fost introdusă, ca o favoare, ca un deliciu pitoresc, şi o noapte la un foarte scump hotel tradiţional. Regretatul meu amic Theodor Enescu, pe atunci director al Muzeului Naţional de Artă, a fost prima victimă a acestui episod. L-am pierdut, scurt, într-una din toaletele aliniate lângă recepţie. Omul încerca să iasă, dar ceva, un procedeu ritual, încălcarea unei anumite succesiuni a gesturilor, îl ţinea blocat. Cabina cu pricina includea tot felul de scule şi recipiente de lemn care, printr-un sistem de scripeţi, nu permiteau deschiderea uşii decât după o anumită combinaţie de mişcări igienice, alternând balansul cu răsturnarea, rotirea şi clătirea…

La rândul meu, am încasat prima traumă când, intrând în camera care îmi era rezervată, n-am văzut decât un paralelipiped gol, fără nicio piesă de mobilier, în mintea mea îngustă, de european răsfăţat, lucrul care nu poate lipsi dintr-o asemenea cameră este patul. Intri, te întinzi puţin, îţi desfaci bagajul, răsfoieşti pliante ş.a.m.d. Aici nimic. Am privit neliniştit spre bătrâna însoţitoare care lucra pe post de „bagajist" şi i-am dat de înţeles, prin semne limpezi, că nu pricep cum e cu dormitul. A scos imediat dintr-un perete o rogojină de lux, pe care, însă, s-a grăbit să o reintroducă în lăcaşul ei „de zi". Am reluat, alarmat, pantomima: vreau să mă întind acum, pe loc, chiar dacă nu mă culc încă. Nu – mi-a pantomimat, în replică, cu o blinda cruzime, interlocutoarea mea – ziua nu dormim, nu ne întindem. Ziua stăm pe jos, cu picioarele încrucişate, şi umblăm de-a buşelea. Spre seară, m-am hotărât să cer de mâncare în cameră. Alesesem, mai curând la întâmplare, ceva în care identificasem cuvântul „viţel". A apărut o fostă gheişă, destul de obosită, şi m-a invitat în baie, adică într-o cămăruţă îngustă, cu o copaie de lemn pătrată. „Nu – zic – nu baie! Mâncare! Viţel, care va să zică! Papa" „Ba, din contra – îmi semnalizează cu un surâs buddhist preopinenta – mai întâi baie! Papa la urmă!" După câteva trecătoare accese de demnitate, cedez: intru în scăldătoarea de lemn; gheişa după mine! Se aţine, rânjind, cu un mănunchi de nuiele aromate în mină. Refuz să mă dezbrac, insistă, nevastă-mea se întristează, gheişa e de neînduplecat, încropim, până la urmă, ceva, un ritual incomplet („interruptus?"), după care am dreptul să mă aşez la masă, pe jos evident, dinaintea unei porţii de shabu-shabu. Asta înseamnă un platou cu felii subţiri din carne de viţel crudă şi o oală cu apă în care clocotesc legume, mirodenii şi brâhză de soia. Se ia, cu două beţigaşe, câte o felie de came şi se agită în fiertura din

oală până dispare tenta de crud. Gheişa mă asistă draconic. Primul simptom al europenităţii mele e că nu pot agita carnea în zeamă fără s-o scap dintre beţigaşe. Decid, pragmatic, să n-o mai agit, s-o ţin pe loc până văd că s-a fiert. Gheişa devine nervoasă: n-am voie să cad în imobilism; carnea trebuie agitată, altfel nu se pătrunde cum trebuie de miresme. De câte ori încerc să trişez, mă priveşte sever şi îmi şopteşte milităreşte: „Shabu-shabu!” Trag concluzia că „shabu-shabu” înseamnă, pur şi simplu: „agit-o!”, „mişc-o!”, „stânga-dreapta!”, „hăis-cea!”. Cina se încheie melancolic, în insatisfacţia părţilor, şi cu perspectiva neîmbietoare a unei rogojini medievale.

A sta la masă după tipicul samurailor presupune oricum, pentru european, mai exact pentru încheieturile lui, o încercare dură, bărbătească. Fără exerciţiu, poziţia în lotus sau semilotus e o tortură, mai ales dacă se prelungeşte pe toată durata unei mese: anchilozează picioarele, răstigneşte coloana şi distruge apetitul.

Mi-l amintesc, din nou, pe Toto Enescu, pe post de victimă. Fuseserăm invitaţi să participăm împreună la o ceremonie a ceaiului. La sfârşit, Toto, şi aşa chinuit de dureri osoase, avea dificultăţi să recupeeze postura bipedă: era ca un nod ud, de nedezlegat. L-am dus la maşină sub formă de statuetă de bronz, un Buddha chircit, în poziţie de rugăciune.

Un alt păţit fusese Gabriel Liiceanu. Invitat la masă de un profesor din Kyōto, specialist în Zen, a înţeles repede că are de trecut o probă grea. Trebuia să stea cuminte cu picioarele sub el şi să mănânce din boluri misterioase, oferite de o oficiantă care aluneca între comeseni pe genunchi. După scurt timp, filosoful român a simţit că pierde controlul membrelor sale inferioare. Amorţite, străbătute de mii de ace, ele îl confiscau întreaga atenţie şi aşa hărţuită de insolitul bucatelor şi de discursul

sibilinic al interlocutorului. (Gustul valah percepe anumite supe extrem-orientale drept extract de cârpe şi se obişnuieşte greucu ideea că fasolea bătută se poate freca cu zahăr pentru a deveni desert.) Trebuia, fireşte, făcut ceva! Trebuia schimbată poziţia, păstrând, totuşi, aceeaşi stilistică, de vreme ce a cere un scaun era exclus. Gabriel s-a hotărât, prin urmare, să-şi adune picioarele în aşa fel, încât să-şi poată sprijini şezutul pe călcâie. După chinuitorul „lotus" dinainte, noua postură părea mântuirea însăşi. Dar numai pentru câteva minute. Călcâiele nu sunt nici ele antrenate să suporte întreaga pagodă a corpului. În plus, o apăsare disproporţionată suprasolicită, în această poziţie, degetele îndoite al picioarelor. Sufocat de durere şi de sudori barbare, prietenul meu a adoptat, într-o încercare disperată de a ieşi la liman, o nouă atitudine, de o riscantă radicalitate: s-a aşezat pur şi simplu în genunchi, cu trunchiul drept, dominând – fără autoritate – făpturile gracile ale celorlalţi, pentru care „lotusul" nu părea să creeze dificultăţi. Scena avea, probabil, în ochii celor de faţă, ceva patetic. Liiceanu trebuie să fi arătat ca un ţăran de Octav Băncilă, exploatat, obidit, flămând, căzut în genunchi după o răscoală ratată. Dar cât poţi rezista în genunchi, dacă n-ai practica zilnică a penitenţei? Mai rămăsese o singură variantă. Neor-todoxă, greu integrabilă tabietului nipon, dar, parcă, mai confortabilă: poziţia „Lorelei". Te laşi binişor pe o parte, sprijinit într-un cot, ca fecioara pe pajişte... Japonezii au contemplat cu discreţiune tot acest program gimnastic, la capătul căruia victima a ieşit din joc, lichidată. Şi cotul amorţeşte! „Un scaun! Un regat pentru un scaun!" – striga mut fiecare mădular al filosofului. Nu exista altă soluţie decât abandonul. „Vai, ce grădină frumoasă aveţi!" – a gemut Gabriel iluminat şi, ridicându-se, a pornit, tam-nisam, s-o viziteze, lăsându-şi amfitrionii cu lingura la gură, între

două îmbucături.

Am făcut o experienţă asemănătoare câţiva ani mai târziu, cu acelaşi profesor, de-a lungul aceleiaşi ceremonii culinare. Prevenit, am încercat să rezist până la capăt, cu preţul unei perfecte obnubilări intelectuale. Nu ştiu nici până azi ce mi s-a spus în timpul dejunului. Ceea ce, de altfel, seamănă cu o clasică experienţă Zen.

Ca disciplină spirituală, Zen e arta de a sta, de a sta cum trebuie, aşa încât corpul tău, duhul tău, lumea din jurul tău şi universul întreg să intre în ordine. Esenţial în acest efort e ca crisparea efortului, efortul ca program să lipsească. Conştiinţa trebuie eliberată de raţionalitate şi de premeditare. În cazul nostru, al lui Gabriel şi al meu, doi călători din Far Eastul european, eşecul era perfect. Reuşisem să stăm prost, cu ochii scoşi de efort, conştienţi de neputinţa noastră şi încercând să o dominăm raţional. Făcusem totul pe dos.

Buddhismul Zen ne dă însă voie să spunem că e şi aceasta o cale. Calea românească: stai strâmb şi judeci drept. Stai cum dă Dumnezeu! Stai cum poţi! Asta-i situaţia! în definitiv, nici japonezii ăştia, care pot sta ceasuri întregi încremeniţi în proiect, nu sunt în regulă. Să se mai mişte şi ei niţel, să dea semne de viaţă. Vorba gheişei mele: „Shabu-shabu!”

Plai cu boi, martie 2002

Dificultăţi ale integrării culinare

Harta deprinderilor culinare, a modurilor de a mânca, este diferită de harta statelor naţionale, a limbilor şi-a obsesiilor identitare. Frontierele alimentare au altă logică decât cele politice. Există un fel de a duce la gură, o dramaturgie a praznicelor, o ritmică a îmbucăturii şi, în genere, o regie a gustului, care apropie seminţii cu totul neasemănătoare în alte privinţe. Vecinătatea, duhul regional, comunitatea de destin atârnă, când intri în

bucătărie, mai greu decât orgoliul etnic şi decât tradiţia naţională. Bucătăria greacă şi cea turcească îşi dispută până la caricatură reţetele, refuzând să observe întrepătrunderea lor, refuzând să vadă că ceea ce, în plan istoric, e încremenit în adversitate a ajuns de mult, în plan culinar, la împăcare.

În ce ne priveşte, trebuie să admitem că oricât am fi de latini, bucatele, cămările şi damigenele noastre sunt mai curând balcanice decât pariziene sau italieneşti. Dumicatul moldo-valah priveşte spre sud-sud-est, într-un blând elan de comunicare (şi cuminecare) cu dumicatul sârbesc, bulgăresc, peloponeziac şi minor-asia-tic. Prin intermediul Ardealului şi pe căile emulaţiei culturale am integrat, e drept, o sumedenie de „acomodări" multiculturale, de iradieri apusene care ne-au devenit caracteristice. Dar, când vrem să mâncăm „româneşte", nu putem scăpa de marele model balcanic, de buna-dispoziţie a apetitivelor (icre, măsline, telemea.

ţuică) şi de ecumenismul tocăturii (mititei, ornaţi, chiftea, sarma).

Balcanii n-ar fi devenit, poate, „butoiul cu pulbere" al Europei, dacă balcanicii ar fi luat mai în serios lecţia butoaielor lor bachice, în jurul cărora se desfăşoară, de sute de ani, aceleaşi ritualuri sacre şi profane, aceleaşi chefuri. Atenţi la tot ceea ce-i dezbină, ei lasă de izbelişte multele pe care le au în comun. Politica incendiază mereu afecte care şi-ar găsi uşor un echilibru cuviincios şi durabil printr-un simplu ospăţ comunitar. Bucătăria şi muzica ar putea deveni argumente irevocabile ale unei îndelung aşteptate şi sârguincios sabotate Pax Balcanica. Dacă mâncăm şi dhtăm la fel, ce mai rămâne de împărţit, în afara vreunei vecine alunecoase, cu virtuţi transnaţionale… Mâncăm la fel. După ample şi laborioase cercetări în care stomacul şi ficatul, inima, vasele sanguine

şi viscerele au fost instrumente la fel de solicitate ca şi mintea, am ajuns la o concluzie definitivă. „Piaţa Comună” a bucătăriei balcanice, stilul care ne uneşte, patria noastră palatală – se pot defini prin patru inconfundabile trăsături de caracter. Să le luăm pe rihd.

1. Mâncarea tihnită („Slow-Food”)

Firii balcanice nu-i prieşte frugalitatea. Cel puţin când e vorba de masă. Chiar şi „gustarea” are un tipic potolit, sfătos, confortabil. Simplul fapt că „te poţi încurca la apetitive” arată dt de relativă e condiţia temporală a unui ospăţ incipient. Poţi întârzia ore întregi în preliminarii. E un obicei cu ecouri solide până în extremul răsărit european, unde „a lua o zacusca” evoluează uşor spre „a o face lată”. „Mizilicul” e, frecvent, ditamai cheful. Masa nu e făcută spre a fi expediată. Nimic mai străin spiritului balcanic decât prânzul funcţional, „de lucru” (pentru care bucatele sunt un pretext) şi decât nutriţia pripită, „pe fugă”, de-a-n pidoa-relea. Nimic mai antipatic şi mai barbar decât procedura „Fast-Food”, cu strămoşul ei „bufetul-expres”. Masa trebuie să fie tihnită, să-ţi priască, să-ţi meargă la inimă. Bucatele trebuie savurate, expuse provocator, vorbite. Comerţul cu ele trebuie, de aceea, să aibă durată şi tabiet. Cu alte cuvinte, masa nu se justifică fără „co-me-senie”, fără o uleioasă colocvialitate, pentru care degustarea merindelor e de neconceput dacă nu e dublată de o simultană „degustare” a partenerilor de ospăţ. Iar pentru asta ai nevoie de timp. timpul, însă, trebuie să fie „calificat”, consistent. Schema triadică a meselor curente (antreu, „fel principal”, desert) e, din acest punct de vedere, cu totul insuficientă. E nevoie de o ofertă mai diversă, mai nuanţată, mai agresivă. O frumoasă carte despre obiceiurile culinare autohtone anterioare modernităţii ne aminteşte că masa boierească cinstită includea 10 – 12 feluri, chiolhanul urca la 60 – 70, iar

marile praznice domneşti nu se sfiau să propună circa 400 de „intrări”, ceea ce, fireşte, angaja un devotament de câteva zile şi nopţi.

Care va să zică „Slow-Food”! Mâncare înceată, răgaz voluptuos. „Nu dau turcii!”

Vorbind de colocvialitate, nu vreau să spun că sporovăială e obligatorie; Plăcerea de a fi împreună nu exclude dulci momente de tăcere solidară, de consimţire mută (lucru greu acceptat de eticheta civilizaţiei apusene, mereu atentă să nu „cadă” conversaţia). Îmi amintesc de un dejun oficial la Istanbul, patronat de preşedintele Demirel (un politician rafinat, „vieux jeu”, cu profil cărnos, dominator, de senator roman); era cald, ziua fusese încărcată, meniul se dovedea impozant. Nici turcii, nici românii nu aveau puterea să întreţină protocolul verbal strict necesar. Priveam toţi în gol, sperând ca altcineva – vecinul, cei cu rang mai înalt, sau dimpotrivă, secunzii – să-şi asume obligaţia micii taclaie de întreţinere. Cum însă toţi tăceau, atmosfera risca să devină stingheritoare. La un moment dat, unul din noi a încercat o manevră de salvare. „Ne cerem scuze. Programul a fost atât de plin, încât traversăm o oarecare pană de energie... / Suleyman Demirel a lăsat să treacă o jumătate de minut şi ne-a liniştit, apoi, patriarhal: „Ne simţim bine, suntem buni prieteni şi ne face plăcere să mâncăm împreună. De ce-ar trebui neapărat să vorbim?”

Genul acesta de filosofie nu poate fi imaginat la Washington sau la Bruxelles. Integarea europeană va pune tuturor ţărilor implicate o mulţime de probleme. Între ele, problema acomodării stilistice dintre „Fast-Food” şi „Slow-Food” va fi mult mai complicată decât credem.

2. Hipertrofia apetitivelor

Balcanicului nu-i place să ajungă, fără ocolişuri, în miezul ospăţului. Preferă să escaladeze, bucurându-se

anticipativ, o sumedenie de „amânări” substanţiale: antreurile. Foamea nu e, deci, întâmpinată cu remedii masive, de natură să o suspende rapid, dens şi irevocabil. Se alege mai curând hărţuiala măruntă, preludiul prelungit, amplificarea ispitei prin „gustările” picante, sâcâite des cu rachiuri iresponsabile…

Evident, această provocare inaugurală e delicioasă, dar plină de riscuri. Alergând lacom printre sardele, babicuri, ghiudemuri, brânzeturi, salamuri, ouă şi măsline, slănină şi şunci, salate de boeuf, cârnăciori, legume, icre, păstrame, pateuri, răcituri, ciuperci, zacuşti ş.c.l. – rişti să sucombi în faza de demaraj. Îţi pierzi suflul and abia ai început încălzirea. Cu alte cuvinte, lansajul e vertiginos, dar, spre dezamăgirea generală, fără perspective… Incapabil să continui cursa, eşti victima facilă – şi nedemnă – a unei prematuri saţietăţi, cu toate pagubele ei „colaterale”: stupoare calorică, obraji vineţii, pleoape grele. Zgomotului promiţător al primei fandări nu-i mai urmează nimic. De o asemenea ruşine poţi scăpa, uneori, cu ajutorul unui ţoi de tărie şi al unui borş astringent, a cărui fierbinţeală, acreală şi iuţeală să-ţi stoarcă lacrimi de penitenţă.

Masa balcanică porneşte, aşadar, baroc, multicolor, exploziv, invers decât masa Occidentului clasic. Pentru occidental, antreurile nu sunt decât o piruetă scurtă, o graţioasă „captaţi-o”, mai înrudită, s-ar zice, cu preparativele extra-culinare („hors-d’oeuvre”), cu spălatul mâinilor de pildă, decât cu masa propriu-zisă. Ospăţul balcanic începe cu o carnavalesca percuţie. Cel apusean se epuizează, iniţial, în decorativ. Diferenţa e cea dintre linia frontului şi salon, dintre sârbă şi menuet.

Despre prestigiul şi reuşita începuturilor în lumea balcanică se poate divaga indefinit. Cu începuturile, stăm întotdeauna bine. Mai rău stăm cu suita şi cu finalizarea.

„Adamismul” românesc e pecetea noastră „regională”. Părem condamnaţi să luăm mereu lucrurile de la capăt, să atacăm impulsiv şi să abandonăm repede. Murim în antreuri. Nerăbdători, pofticioşi, exuberanţi, ne mişcăm promiţător în zona proiectelor, dar construcţia în sine ne plictiseşte. Avem întotdeauna argumente relativiste pentru a o abandona. Nu Săgetătorul – cu privirea fixată pe ţintă – e emblema zodiacală a Balcanilor, ci Berbecul, ţâşnirea oarbă înainte, furor-ul întemeietor, şi, eventual, „oiştea-n gard”.

3. Marginalitatea desertului

După apetitivele torenţiale şi felurile grele, atracţia dulciurilor e destul de palidă. Nu prea mai e loc pentru desfăşurări ample. De aceea, se cultivă fie dulcele moderat al aluaturilor spumoase (plăcinte cu brânzeturi uşoare, împletituri cu nuci şi magiunuri), fie, dimpotrivă, dulcele intens, radical, concentrat, care, fără a ocupa mult spaţiu, are efect prompt şi – ca să spunem aşa – fatal: cataif mustind de siropuri, baclava, halva, rahat.

Comparată cu cofetăria vieneză sau pariziană, cofetăria sud-estului european nu excelează prin diversitate. Se poate spune că graficul mesei occidentale e unul ascendent: se începe cu delicateţe, se urcă pieptiş spre un apogeu proteinic viguros şi se încheie artezian cu deserturi volubile, pestriţe, spectaculoase, stropite cu şampanii şi vinuri dulci. Dar, până şi după acest episod, rămâne loc liber pentru o treaptă suplimentară, tare, hiper-solicitantă: brânzeturi grele, necomplezente şi – ca „digestiv” – spirturi acute, licoroase sau seci, după gust.

Traseul alimentar balcanic începe acolo unde cel apusean se termină. Sărătura şi şnapsul vin la început, după care urmează o linie descendentă, o treptată, imperceptibilă, stingere, cu detenta finală a prăbuşirii între perne…

4. Ritmica anuală a posturilor

Nu voi pretinde că, în spaţiul balcanic contemporan, postul e o practică subînţeleasă. Dar e un fapt că abstinenţa rituală, fie ea post creştinesc sau ramadan islamic, e o exigenţă încă plauzibilă în Europa de Sud-Est, în orice caz mult mai plauzibilă decât în restul continentului, în partea noastră de lume, a-ţi impune-cu argumente religioase – unele constrângeri alimentare ţine de o tradiţie, oricând actualizabilă. Gurmandiza se defineşte într-un dialog strâns cu sobrietatea, excesul e amendat constant printr-o ritmică pocăinţă. Peste 200 din zilele anului sunt zile de restricţie. Hrana nu se reduce, deci, la o birocratică nutriţie, la o mecanică repetitivă, acoperind omogen anotimpurile. Ea are un grafic ondulatoriu, o dinamică interioară de tipul respiraţiei. Perioade de expansiune „consumistă" alternează cu perioade de concentrare corectivă. Ciclul anului are, prin aceasta, o tensiune, un dramatism, care înnobilează discursul gastronomic şi conferă faptului de a mânca un ce mistic. Euforia orgiastică se reculege în asceză şi sacrificiu. „Slow-Food" se converteşte, dialectic, în „No-Food", ca într-o apofază a voluptăţii.

*

Trebuie, totuşi, să recunoaştem că bucătăria românească nu se identifică întru totul cu scenariul de mai sus. Toamna şi iarna, balcanismele hibernează, făcând loc unor reflexe central-europene, asimilate via Transilvania. Scena se lasă dominată de silueta bonomă a porcului şi valorifică maximal animaturile, cârnăţăria, varza şi cartofii. Primăvara şi vara însă, Bizanţul, în sens larg, recuperează terenul pierdut, etalând pilafuri, ghiveciuri, plachii, musacale, zemuri acre (calde sau reci), salate şi băuturi răcoritoare.

În această cordială alternanţă de modele aparent

ireductibile se exprimă ceva din firea autohtonă: capacitatea de a petrece, răbdător, între imperii, combinând, multicultural, arhaicul cu post-modernitatea, în aşteptarea – străveche – a alinierii nord-atlantice…

Plai cu boi, *2* februarie 2002

Geopolitică şi şpriţ

1. Geopolitică

O nevroză tradiţională a politicii externe româneşti s-ar putea numi „sindromul de ne-apartenenţă”. Curând după ce am pătruns în arcanele ministerului de resort, am înţeles că diplomaţii noştri se împart în două: cei care admit că România ţine de sud-estul Europei (în speţă de Balcani) şi cei care cred că România ţine de Europa Centrală. Balcanizanţii se complac în pitorescul autohton, vor să schimbe porecla în renume şi insinuează că misiunea noastră istorică este aceea de „lideri regionali”. „Ideea europeană” s-a născut în Balcani, iar ideea balcanică a căpătat luciu parizian la Bucureşti. Ceilalţi socotesc, dimpotrivă, că strategic şi patriotic e să ne amplasăm mai spre vest. „Nu eşti în locul în care eşti, ci în locul la care aspiri”. Geografia reală devine, astfel, cât se poate de relativă. Fiecare ţară poate visa, concupiscent, la orice parcelă convenabilă a globului. Poţi trăi în Bielorusia şi să te simţi australian, poţi – nu fără oarecare îndreptăţire de altfel – să fii ungur, dar să te declari baltic, prin simpatie cu Finlanda…

Nu suntem singurii atinşi de asemenea obsesii migratorii. Central-europenii preferă şi ei, uneori, să fie scutiţi de ambiguitatea poziţiei lor spaţiale („la est de Germania şi la vest de Rusia”) şi să treacă pur şi simplu drept apuseni. (îmi amintesc de un comentariu al lui

György Konrăd la acest infatigabil „Drang nach Westen”: există o singură demarcaţie convingătoare între Europa de Est – fie ea Centrală sau Sud-estică – şi Europa

de Vest: stilistica closetelor; aceasta este, deocamdată, adevărata „linie a frontului”, marea cezură, cortina olfactivă care ne desparte.) De la o distanţă care „deplace les lignes”, americanii au rezolvat lucrurile birocratic: în Departamentul de Stat, subdepartamentul care se ocupă de Europa fostelor ţări comuniste include totul sub eticheta Europei Centrale. Din acel moment, a vorbi despre Europa de Est a devenit *politically incorect*. Situarea la răsărit e un fel de ghinion, o injurie geografică; nu se cade să o pomeneşti.

Aşadar: unde e România? în vest sau măcar în Europa de mijloc – cum par să spună Timişoara sau Sibiul? în estul prerusesc, ca la Dorohoi? Sau în sudul balcanic, ca la Medgidia sau Calafat? E limpede că, plimbându-te prin Sighişoara sau prin Braşov, n-ai cum să te simţi bulgar sau turc, după cum e tot atât de limpede că nici la Urziceni, la Tulcea sau în Obor nu te poţi simţi vienez. Suntem, vai, ai tuturor şi ai nimănui! Oropsiţi, *mon cher*, oropsiţi, orfani, dar eroici. Trupe de sacrificiu. La hotarele creştinătăţii, care va să zică. E.M. Cioran ştia ce spune după cutremurul din 77: „*Nous sommes mal placés*!” Supravieţuim neconsolaţi în bucătăria istoriei, ca un inventar de ingrediente apetisante care întârzie să devină aluat. Prea diverşi pentru a fi asimilaţi, vrem să ne integrăm demn şi cu efect lucrativ, dar nu ştim de unde să începem. Să integrăm Clujul în Bucovina, sau Suceava în Ardeal? Să mergem spre „Mitteleuropa”? Nu ne lasă. Să stăm printre balcanici? Nu vrem. Noi suntem, orişicât, la nord. Contemplăm „butoiul de pulbere” dintre gheţuri boreale; suntem, în cel mai rău caz, o Scandinavie a Balcanilor…

Sindromul de ne-apartenenţă de care vorbesc are un singur avantaj: poate justifica toate eşecurile. Când lucrurile nu merg, e de vină amplasamentul. În viaţa monahală, unul din cele mai răspândite simptome de criză

este culpabilizarea chiliei. Nevoitorul ispitit de demon crede că progresează lent, sau cade des, pentru că are o chilie proastă. Şi că totul s-ar rezolva de la sine dacă s-ar muta în altă chilie. Aşa credem şi noi, uneori, că avem dificultăţi din cauza Balcanilor şi că dacă ne-am strămuta, furtiv, într-un desiş apusean ne-am vindeca de toate relele. În realitate, nu părăsirea chiliei e soluţia, ci recursul nemilos la mătură.

2. Şpriţ

Mitologia Europei Centrale e, în multe privinţe, pentru România, o sursă suplimentară de frustrare. Excluşi, cel puţin temporar, din Europa Occidentală, descoperim, iată, un nou teritoriu al excluziunii. Mulţi dintre autorii care divaghează, analitic, asupra conceptului de „Mitteleuropa” uită să ne introducă pe harta preocupărilor lor. Se vorbeşte despre Ungaria, Polonia şi Cehia, care constituie un soi de club select („grupul de la Vişegrad”), în vreme ce teritoriul valah e numai pentru unii racordabil aceleiaşi zone. S-ar zice că suntem mai curând un termen mediu între Europa de Mijloc şi cea balcanică. Vocaţia noastră arji, prin urmare-sparţiile intermediare, intervalul, jărenecul indeterminării. Avem destulă substanţă centr-eunnostalgic mirajul Kakaniei imperiale, dar nu destulă cât să ne simţim acasă în graniţele ei. Şi totuşi, există ceva care ne leagă de acest miraj în chip evident şi, cred, ireversibil. Ceva care nu ne poate fi contestat, care ne-a intrat în sânge şi care ne poate da chiar oarecari titluri de excelenţă. E vorba de o băutură, sau mai degrabă, de un mod de a bea, care s-a inventat undeva în Austria, dar care şi-a găsit nu atât în Ardeal, cât tocmai în balcanicul Regat slujitori distinşi şi incoruptibili. E vorba de şpriţ, adică de picantul dozaj dintre vin şi apă gazoasă (sifon în vremurile clasice, apă minerală mai de curând), care domină pletoric mesele autohtone, în ciuda

unor dogmatice proteste apusene. Şpriţul e duhul însuşi al chefului, solventul absolut al spleen-ului de cârciumă. În întreita lui fiinţă-vin-apă-aer – dormitează o adevărată „Weltanschauung”. Nimic mai central-european decât vitalitatea diafană a acestui amestec. Europa Centrală e, în definitiv, apogeul condiţiei mixte, euforia amestecului: multinaţională, multi-culturală, intersecţie a Paradisului cu Apocalipsa, sursă, dar şi victimă a celor două războaie mondiale, veselă şi melancolică, burgheză şi absurdă, Europa Centrală e şpriţul Europei, „bateria” ei convivíala. Apă intensificată şi alcool diluat, şpriţul e „coincidenţia opposito-rum” în variantă bulevardieră. La fel, „Mitteleuropa” e convieţuirea bonomă a contrastelor, locul tuturor împăcărilor, al echivocului, al compromisului. Nicăieri lumi îndeobşte disparate nu sunt mai dispuse ca aici să cadă la învoială. Vinul masculin se dizolvă în feminitatea apei, cerbicia etilică se lasă educată de sociabilitatea sifonului. Apa devine trupul primitor al unui spirit incandescent. Şpriţul e replica minoră a unei metafizici a întrupării: e vin întrupat, extaz adaptat la limitele terestre… El nu e însă numai o perfectă „figură” a amestecului, a contrariilor domesticite. E, totodată, un simbol al „mediei de aur”, al „căii de mijloc”. György Konrád vorbea, în anii ’80, de un adevărat „Tao” al Europei Centrale: un tărâm al amplasamentului optim (al bunei „dispoziţii”) între Vest şi Est, între gravitate şi deriziune. De o parte vinul, de cealaltă apa, cu specificarea că apa poate fi, la rândul ei, „înfocată”, igni-feră, ca „votca” slavă, ca galica „cau de vie”, sau ca feluritele „ape” („Wasser”) care desemnează, în germană, rachiurile de fructe (Kirschwasser, Pflaumenwas-ser etc.). Şpriţul depinde enorm de calitatea sifonului, cum depinde berea de calitatea apei. pr*o*p*os: e*xistă în sporovăială bulelor de aer din şpriţ un rapel la aciditatea berii. Ai spune, aproape, că

şpriţul e rezultatul unui efort aventuros de a apropia vinul de bere, de a conferi sobrietăţii viticole „Witzul” fermentaţiei. (Nu s-a reflectat destul la marele conflict cultural între vinul sudic şi berea nordică, faţă de care derapajele hun-tingtoniene cu privire la ciocnirile civilizaţiilor sunt mărunte abstracţiuni şcolare.) Ei bine, şpriţul încearcă să medieze între bere şi vin, între baroc şi clasic, la fel cum încearcă Europa Centrală să mijlocească între radicalismele occidentale şi cele orientale.

O virtute esenţială – şi chintesenţială – a şpriţului e volubilitatea lui „înţepătoare”. În şpriţ, vinul şi apa devin sonore, au aerul că graseiază şi bârfesc. Gonflaţiunea care însoţeşte, subsecvent, libaţiile e o parabolă a euforiei, a orgoliului şi a nonşalanţei flotante... Aciditatea poate fi pompoasă, dar şi fenomen originar al ironiei. Vinul e sermonizant, şpriţul e zglobiu şi sarcastic, după cum berea e placidă, populară, între veselie gregară şi bonomie monosilabică. Mitică e de negândit fără băşcălia spumoasă a şpriţului. Mitică nu e balcanic. E central-european. „Bucureştean par *exc*e*llence”? A* se slăbi! Mitică e vienez. Nimeni nu bea fără dorinţa, mal mult-au mă Tpuţiffinbcentă, de a obţine vertijul, micul delir. Dar dacă recurgi la spirturi acute, la „tării” răstite, rişti să ai efectul prea repede, fără voluptatea acumulării. Beţia care retează scurt, ca lovitura de dambla, e rudimentară. Băutorul nu vrea doar să bea eficient; vrea să bea mult. Or, din acest punct de vedere, şpriţul e de neînlocuit. El oferă dezalterării perspective indefinite, îngăduie cursa lungă, performanţa „la kilometru”. Asemenea liricii amoroase a sufismului, el preferă posesiunii aşteptarea. Băutorul de şpriţ este un specialist al amânării. La fel central-europeanul. Destinul lui se defineşte prin dexteritatea de a întârzia, de a se pierde în interminabile negocieri, digresiuni şi eschive. Totul se poate amâna: beţia, decizia,

fericirea, istoria… Iar dacă filosofia aceasta e tipică pentru Europa Centrală, se mai poate îndoi cineva că aparţinem aceluiaşi spaţiu? Fireşte că nu. Pentru noi, spriţul nu e, aşadar, un capriciu oarecare, un tabiet alimentar întâmplător. E o şansă geopolitică, una din căile cele mai rapide – poate singura – spre Europa.

Plai cu boi, noiembrie 2000

VI

MICI ETERNITĂŢI DE TRANZIŢIE

I

Descriptio Moldaviae

A trebuit să plimb prin ţară un cuplu de prieteni din America. El, profesor de filologie clasică la Berkeley, ea, muziciană. El născut în Anglia, la Manchester, ea născută în Olanda, dintr-o familie plină de parfumuri exotice: puţin sânge indonezian, puţin portughez, ceva ecouri armeneşti, toate pe fundalul comun al Ţărilor de Jos. Am urcat spre nordul Moldovei, până la Gura Humorului şi Suceviţa, şi ne-am întors spre Bucureşti pe la Bicaz şi Lacul Roşu, coborând, apoi, pe Valea Prahovei. Rezultatul a fost cel pe care contasem: locuri minunate, oameni pitoreşti, vinuri eficiente. Prietenii mei răspunseseră invitaţiei mele cu amor, dar nu fără oarecari aprehensiuni. Ezitaseră – din delicateţe – să mă întrebe dacă n-ar fi bine să aducă de-acasă apă potabilă, medicaţie anti-holeră şi cojocele antiglonţ. Ca mai toţi străinii, vedeau în România un fel de „Celălalt tărâm” („Suntem la doi paşi de Ucraina. Capătul lumii!” – nu încetau ei să se mire contemplând harta.) Ştiau lucruri teribile despre orfani, despre handicapaţi şi despre felurite întâmplări cu sânge, de la Dracula până la nou-născuţii bolnavi de SIDA. Cu un asemenea punct de plecare, era inevitabil să se ajungă la rectificare decentă, ba chiar la entuziasm: „Stai, domnule, nu e chiar aşa!” Ba chiar putem pentru ca să spunem că e cu totul altfel. Ce

dealuri! Ce mănăstiri! Ce tochituri! Ce plachie! Uite bănci, uite Coca-Cola, uite Mercedesuri!

Evident, spectacolul global e încă foarte pestriţ. Şoseaua română are un ce inclasabil: birtul sordid alternează cu „snack-barll-ul năprasnic, căruţa atemporală cu Daewoo, BMW-ul cu gâsca ofuscată şi găina neurastenică. Dacă reuşeşti să înlocuieşti closetele „instituţionale" prin poieniţe „descentralizate" şi să nu iei seama la cerşetorii bronzaţi care se aţin la poarta bisericilor, îţi pupă parbrizul şi te frăncănesc mistic, totul e în regulă. Dar reuşeşti? Şi chiar dacă reuşeşti, nu vei fi scutit de alte surprize, al căror farmec e, în chip exasperant, inanalizabil. La cutare mănăstire, după ce plătim taxa de intrare, o maică indispusă şi mustăcioasă ne cere şi o taxă pentru dreptul de a fotografia. „Nu vom putea fotografia nimic; ni s-a terminat filmul" – spun prietenii mei. „Aş!" – răspunde maica. „Cine vă crede? Lăsaţi aparatul la mine!" Amicii amuţesc. Unii cunoscuţi răutăcioşi îi preveniseră că în România se mai fură, din când în când. Dar iată că românii văd lucrurile invers: *ei* sunt cei ameninţaţi, *ei* sunt victimele potenţiale ale turiştilor delapidatori. „Bine, maică – zic eu stingherit – creştineşte te porţi dumneata? Frumos e să n-ai încredere în aproapele tău de departe?" Maica n-are înclinaţiuni teologice. E ceva între plutonier autoritar şi vânzătoare plictisită. Amicii devin şi ei pragmatici. „Dacă vrea să ne reţină aparatul de fotografiat, atunci să ne dea o recipisă, o chitanţă, ceva care să ne garanteze că-l vom recupera! S-ar putea ca, din greşeală, să-l înapoieze altuia". „Asta e culmea! – protestează maica, ultragiată. Aşa ceva n-am mai auzit!" Situaţiunea e dilematică, spre penibil. Iau aparatul şi-l duc în maşină. Ambele tabere sunt contrariate. Apare însă maică-ghidă, tihără şi frumoasă, care îşi cere scuze pentru „colega" ei de la bilete. Are probleme cu nervii. Ar

trebui înlocuită. Apoi, într-o bună germană, ea explică musafirilor mei programul iconografic al peretelui de vest al bisericii: fluviul iadului şi, de-o parte şi de alta a lui, mântuiţii şi damnaţii. Cine sunt damnaţii? Turcii. E normal. Erau duşmanul cotidian al creştinilor. Şi mai cine? Jidanii. Care l-au omorât pe Cristos. Şi mai cine? Negrii. De ce? în armata turcă erau şi mercenari negri. Şi mai cine? Armenii. Armenii? Da, armenii. Erau eretici, de credinţă coptă. Pas de tradu toate astea într-o engleză *politically corect*... Tocmai îi asigurasem pe prietenii mei că xenofobia n-are priză reală în popor. Am alergat deci spre alte mănăstiri, mai calde... Într-una din ele am fost omeniţi de maică-eco-noamă cu „săratele", vin şi cafele. Dar şi cu un pic de conversaţie. „Au ei, acolo la ei, în America, mănăstiri ca ale noastre? Când s-a făcut mănăstirea noastră, ei nici nu existau!" Mă cuprinde laşitatea: nu traduc. „Ce ne-a venit de la ei? Sectele!" Nu traduc. Amicii devin impacienţi. Simt că au greşit cu ceva. Că aşa englezi şi olandezi cum sunt, nu au, ca americani, nicio scuză. Încerc să o îmblânzesc pe maică-econoamă. Invoc ospitalitatea noastră tradiţională („cât suntem încă pe pace, eu îţi zic bine-ai venit!"), sugerez că nu se cade să oferi oaspetelui vin (şi ce vin!) vorbindu-i în acelaşi timp despre cât e de nătâng şi de păcătos. Pretind că nu e frumos şi ortodox să ne lăsăm cuprinşi de slavă deşartă, să ne luăm drept buricul pământului şi să ne batjocorim musafirul. Dar maică-econoamă are vocea sigură (şi stridentă) a cuiva dăruit cu toate îndreptăţirile. Ţine, în acelaşi buzunar, cheile cămării şi ale Raiului. E o bravă moldoveancă primitoare, o probă de „omenie" autohtonă, amestecată cu un dispreţ şd-iitniJ» t restul umanităţii. Chiar şi pentru alte mănăstiri pravoslavnice din zonă, cu care se declară, mai în glumă mai în serios, „în concurenţă".

O istorisire ca aceasta ar trebui să se încheie, după protocol, cu o „recuperare a echilibrtdui”. Ar trebui să spun că nu toate maicile noastre sunt ca cele pe care le-am amintit, că există, printre ele, şi figuri admirabile. Ar trebui să spun că amintirile bune ale călătoriei noastre predomină, în sufletele amicilor mei şi într-al meu, asupra amintirilor rele. N-aş minţi. Dar aş trece cu vederea o stare de lucruri care riscă să ne strice obrazul. Nu cred că poţi îmbunătăţi calitatea griului, dacă nu te simţi niciodată îngrijorat de prezenţa neghinei.

Dilema, 28 iunie-4 iulie 1996

Dreptul (meu) la replică

(*Descriptio Moldaviae 2*)

În *Curierul naţional* din 27 iulie, un membru corespondent al Academiei Române (prof. dr. doc. Şt. Teodor Oroveanu) comentează articolul „Descriptio Moldaviae” publicat de subsemnatul în nr. 181 al *Dilemei* şi conchide că programul meu-şi al întregii gazete – e calomnierea poporului român. Argumentaţia domnului academician e, în felul ei, inocentă. Ea cultivă, fără reticenţă, sofismele celei mai plate gazetarii de partid (comunist) din anii ’50, cu mici (şi nesemnificative) reajustări de limbaj. Schema polemică e simplă: om avea noi defecte şi greutăţi, dar nici alţii nu sunt mai breji. Cerşetori şi copii ai străzii la Bucureşti? Dar negrii fără casă de la Atlanta? Dar cerşetorii care dorm sub cerul liber la Washington? „Mizerie există peste tot”. Lumea, în viziunea patriotică a domnului Oroveanu, e un amestec nediferenţiat de plusuri şi minusuri, repartizate democratic de la Tecuci la New York, de la Stockholm la Lusaka. Pământul e rotund. Americanii ne cred la capătul lumii? Ba dumnealor sunt la capătul lumii! Noi suntem înapoiaţi? Om fi! Dar nici dumnealor, cu hamburgerii şi sectele dumnealor, nu au dreptul să ne ia de sus. Şomaj la

noi? Şomaj şi la ei! Corupţie la noi? Ditamai corupţia şi la ei! Nu sunt deloc „neprihăniţi” „şi uneori nu este rău să le-o amintim”. S-ar zice că pentru domnul academician, turistul american ideal ar fi acela care ar umbla prin România în extaz, s-ar converti la mititei, ar evoca tenebros racilele capitalismului de peste ocean şi şi-ar cere mereu scuze pentru Yalta... La limită, s-ar călugări la vreun schit şi ar implora în genunchi să i se amintească, zi de zi, cât e de netrebnic. Domnul academician va trebui, totuşi, să se resemneze. Un astfel de turist nu există şi nu poate exista. Trăim într-o lume nedreaptă, în care unele ţări sunt mari şi altele mici, unele popoare fac istoria şi altele o suportă, unele ţinuturi sunt mai norocoase, altele mai păguboase. De aceea, americanii îşi pot îngădui să nu ştie unde se află România, în vreme ce românii ar face bine să ştie cam pe unde se află Statele Unite. De aceea, noi cerem „clauza” de la americani, nu americanii de la noi. Asta nu înseamnă că trebuie să ne văicărim patetic la margine de imperii sau să ne umplem de complexe şi de resentimente. Dar nici să ne fudulim lăutăreşte nu e cazul, afişând blazoane de nobili scăpătaţi, în directă comunicare cu buricul pământului. Căci abia fudulia aceasta ne face cu adevărat provinciali şi rizibili. În plus, ea ne demobilizează. Dacă ne vom spune la nesfârşit că „nici la alţii nu e mai bine”, că defectele noastre sunt pasabile, ba chiar minore în raport cu ale altora, că de vreme ce avem Voroneţul ne putem permite orice moleşeală şi orice dizgraţie, vom supravieţui toropiţi prin luminişuri folclorice uitate de lume şi de soartă. Suficienţa aceasta, înclinaţia de a inventaria păcatele altora pentru a le camufla pe ale noastre – nu e semn al iubirii de ţară, ci orgoliu prostesc şi slavă deşartă. E ridicol să ameninţăm un editor anglo-saxon că nu vom publica în româneşte pe Byron, dacă nu-l publică şi el în englezeşte pe Coşbuc.

Norocul nostru e că domnul academician Qroveanu n-a avut ghinionul de a se fi născut american. E uşor să ne închipuim cum ar fi sunat, în acest caz, discursul său către o seminţie amărâtă ca a noastră. „Sunt pe la noi, ar fi spus domnia sa, tot felul de prostii pe care v-aţi grăbit să le adoptaţi: Coca-Cola, McDonald's, secte etc. Dar uitaţi-vă la autostrăzile noastre, la muzeele noastre de la Boston, New York şi Philadelphia (unde păstrăm, între altele, capodopere de Brâncuşi pe care voi le-aţi refuzat), uitaţi-vă la universităţile noastre de la Princeton, Yale, Harvard şi Berkeley, la industria noastră, la Constituţia noastră, atât de bine gândită încât a putut rămâne neschimbată vreme de două sute de ani, gândiţi-vă la Biblioteca Congresului, la Smithsonian Institute, la lista savanţilor şi a oamenilor de cultură americani câştigători ai premiului Nobel, la arhitectura americană, ba chiar, să ne fie cu iertare, la closetele americane, respirabile în ciuda «melting pot»-ului care le utilizează (ce folos că dumneavoastră sunteţi mai omogeni etnic de vreme ce n-aţi descoperit încă igiena publică?). Mai există şi filmul american şi proza americană şi teatrul american (care a oferit unor români ca Liviu Ciulei şi Andrei Şerban, sabotaţi în propria lor ţară, o unică şansă de realizare). Avem, fireşte, şi noi, păcatele noastre, imbecilii noştri (despre care compatriotul dumneavoastră Andrei Pleşu a scris în *Dilema*); e adevărat că n-avem un Voroneţ, dar, iată, venim să-l admirăm şi credem că l-am îngriji mai bine decât o faceţi dumneavoastră. La ce bun să ne întâmpinaţi cu discursuri ţanţoşe despre nimicnicia noastră? Suntem, e drept, o ţară tihără. Există comunităţi africane mai vechi ca noi (poate chiar mai vechi decât dumneavoastră...). Statele Unite nu au nici măcar vechimea Turciei. Dar vă sfătuim să nu vă alegeţi modelele după simplul criteriu al vechimii. Există şi vechimi sterile, sau obosite, sau desuete. Cât despre Coca-

Cola şi McDonald’s – nu vă obligă nimeni să le preluaţi euforic, nu vi le-a impus nimeni cu dinadinsul. N-aveţi decât să le abandonaţi şi să vă creaţi propriile dumneavoastră embleme culinare. Nu America o să vă împiedice”.

Cam aşa ar vorbi un Qroveanu american, sigur de prestigiul şi de performanţele ţării sale. Şi nu văd cum i-ar putea răspunde echivalentul său român, altfel decât prin cele câteva lamentaţii uzate privind ghinionul nostru istoric, Ialta, Malta, turcii, muscalii şi evreii.

În rest, observaţiile pe care mi le face academicianul autohton sunt alături cu drumul. Dumnealui crede că m-a deranjat taxa pentru fotografiere cerută la intrarea în cutare mânăstire. Să citească atent: pe mine m-au deranjat manierele fruste ale maicii-casiere şi suspiciunea ei necreştinească faţă de nişte oaspeţi care nu erau obişnuiţi să treacă drept tâlhari. Domnul academician mai crede că am obiecţiuni ideologice cu privire la pictura noastră religioasă. Trec peste faptul că dumnealui plasează litigiul la Voroneţ, când, de fapt, el s-a petrecut la Agapia, ceea ce schimbă niţeluş datele chestiunii. Dar ceea ce mie mi s-a părut inadmisibil nu era discursul pictat, ci cel vorbit de maică-ghidă. Discursul acesta încremenise în standardele prere-voluţionare: nici urmă de înnoire, de flexibilitate, de adaptare la specificitatea vizitatorului. Aceeaşi turuiala istorică patriotardă, aceeaşi lipsă de duh, acelaşi sentimentalism pietist care se practica şi pe vremuri, dinaintea „grupurilor organizate”. Nu mai comentez teza năstruşnică a domnului academician, potrivit căreia o maică poate fi nepoliticoasă cu un profesor american de vreme ce unii gazetari din America au spus şi spun lucruri dezagreabile despre România. Încurcătura borcanelor este totală, reaua-credinţă – definitivă. De altfel, în final, domnul profesor doctor docent îşi dă în petec. Răfuiala

domniei sale e cu *Dilema*, care „îi vorbeşte de rău pe români" pe banii guvernului. Domnul academician e într-o companie foarte neacademică. Această nătihgă şi vulgară insinuare a fost una din marotele bietului Vădim Tudor, azi ca şi dispărut. Oricum, e deprimant să constaţi că, în mintea unui academician, dragostea de ţară se reduce la a o vorbi de bine. O asemenea mentalitate îi va împinge la rampă pe toţi lingăii şi va culpabiliza orice efort de luciditate. Nu ştim ce specialitate are domnul Oroveanu. Dar pe Cantemir l-a citit la fel de neglijent pe cât de neglijent a citit textul meu. Dacă l-ar fi citit atent, ar fi fost uimit de paginile în care prinţul moldav îi vorbeşte foarte „de rău" pe moldoveni. Şi nu pe banii guvernului, ci pe barba lui de voievod. „De rău" i-au vorbit pe „ai noştri" şi Eminescu şi Caragiale şi Cioran şi alţii, toţi buni de dat – după dl Oroveanu – pe mâna poliţiei. Ce ştiau dumnealor despre negrii din Atlanta şi despre cerşetorii fără casă din Washington?

O ultimă precizare, pentru liniştea domnului academician: oaspeţii mei americani au părăsit România cu o excelentă impresie. Ceea ce mă tem că nu s-ar fi întâmplat dacă ar fi întâlnit vreo doi-trei patrioţi de teapa dumisale.

RS. Domnul Mihai Oroveanu, directorul Oficiului de Expoziţii al Ministerului Culturii, a ţinut să ne asigure, stingherit, că n-are nicio legătură de familie cu preopinentul nostru. Simplă coincidenţă de nume…

Dilema, 9 – 15 august 1996

Onoarea bisericii

I

Cât de departe va merge pactul cu lumea al ierarhiilor noastre bisericeşti? Nu spun al Bisericii noastre, pentru că se găsesc întotdeauna alfabetizaţi de ultimă oră ai teologiei autohtone care să-mi atragă atenţia că Biserica

suntem toţi. Că nu-ţi poţi lua distanţe faţă de o comunitate din care faci, în chip nemijlocit, parte. Biserica instituţională are voie să spună că „intelectualii” i-au întors spatele, are voie să se refere la mine ca la un înstrăinat. Dar eu nu pot răspunde că n-am cum să-mi întorc singur spatele, câtă vreme sunt una cu ea. Biserica poate hotărî, în numele meu, când e vorba de trebile comunităţii; dar nu-mi cere părerea şi, dacă mi-o spun, nu ţine cont de ea. Va să zică, în acest caz, nu sunt mădularul ei legitim. De îndată, însă, ce vocea mea nu se mai uneşte cu a ei, mi se reaminteşte, mai mult sau mai puţin mieros, că n-am dreptul să mă pronunţ căci sunt inclus, sunt „înăuntru”. *AH în* Biserică înseamnă, aşadar, a fi de acord cu ierarhiile ei. Trebuie să fiu solidar, fără deliberare, cu oficialităţile ecleziastice, în vreme ce ele nu sunt ţinute să mă ia în seamă. Lotul meu e supunerea necondiţionată. Laicii trebuie să facă ascultare. Clericii, nu. Cu alte cuvinte, o parte a Bisericii se substituie întregului, amintindu-şi de cealaltă parte (pentru a o chema la ordine) doar când e contrariată sau când trebuie să facă discursuri despre „poporul credincios”. Aşa s-a întâmplat, recent, la dezbaterea despre „catedrala neamului”. Reprezentanţii societăţii civile, ai Comisiunii Monumentelor Istorice, ai clasei politice au avut serioase rezerve faţă de un proiect gigantesc, care, aşa cum e conceput, nu poate fi decât o întruchipare necuviincioasă a „slavei deşarte”. Dacă Biserica suntem toţi, glasurile acestea aparţin, cu deplină îndreptăţire, Bisericii. Mai mult: sunt glasuri de vază ale ei. A nu pleca urechea la spusa lor echivalează cu a le excomunica. Îşi pot permite ierarhiile aşa ceva? în numele a ce? în numele cărei autorităţi morale, în numele cărei isprăvi civice, în numele cărei păgâne jurisdicţii? Cum poate Biserica să suspende libertăţile şi responsabilităţile membrilor ei? Cum altfel decât idolatrizându-şi

oficialităţile ca pe un „detaşament de avangardă” al tuturor credincioşilor? Detaşamentul acesta de avangardă şi-a făcut o vocaţie, în ultimii cincizeci de ani, din a se lăsa biruit de lume. A linguşit crimele unor apostaţi, a consimţit la temeneaua omagială şi la demolarea barbară a unor lăcaşuri de neînlocuit. A găsit justificări meschine şi grandilocvente pentru a îngădui minciuna naţională, mizeria trupurilor şi siluirea sufletelor. Câţi dintre marii noştri ierarhi, confruntaţi cu demonul dictaturii, s-au gândit dacă nu la martiraj, măcar la o retragere smerită în pustie? Au preferat să se socotească indispensabili, să-şi ambaleze laşităţile în discursuri pioase despre răbdare, înţelepciune şi compromis salvator. Au supravieţuit semiadormiţi, împăcaţi cu ei înşişi, în aburii unor chilii bine încălzite. Iar acum, după ce decenii întregi au refuzat să apere onoarea Bisericii, se ocupă brusc de pompa ei lumească. Vor gloria imanentă ca răsplată pentru o îndelungă lipsă a curajului. Vor să-şi încununeze demisia printr-un triumf. Asemenea cărturarilor şi fariseilor, vor să cureţe partea din afară a blidului, lăsând neatinsă necumpătarea dinăuntru (*Matei*, 23, 25). Rezultatul e previzibil. „Catedrala neamului” va arăta „ca mormintele văruite”, nici măcar destul de frumoasă pe dinafară, iar pe dinăuntru „plină de oasele morţilor şi de necurăţie” (*Matei*, 23, 27).

II

Înainte de 1989, ierarhii noştri construiseră o amplă reţea de argumente care să justifice placida lor complicitate faţă de demolarea bisericilor. Am auzit, de pildă, un vicar patriarhal declarând cinic şi precaut, într-o adunare de laici, că dispariţia atâtor sfinte lăcaşuri nu trebuie dramatizată: sunt destule! Ba chiar prea multe. Alţii preferau retorica nobilă a „interiorităţii”: noi nu ne ocupăm de zidurile exterioare ale credinţei; noi construim

înăuntru, discret şi trainic, în afara furtunilor lumeşti. Nu idolatrizarea unor pereţi trecători, ci zidirea sufletelor – aceasta e strategia tradiţională a ortodoxiei. Frecvent era şi argumentul trocului avantajos: noi îi lăsăm să dărâme, ei ne lasă să ne rugăm. Acceptăm să se prăbuşească Văcăreştii, dar tipărim, în tiraje confidenţiale, textele Sfinţilor Părinţi. Închidem ochii la surparea „Sfintei Vineri", dar construim dte un schi-tuleţ, câte un arhondaric cochet, ba chiar vreo pastişă de mănăstire, la margine de codru… Nu ne opunem la nimic, dar căpătăm, în schimb, maşini de protocol, paşapoarte, funcţii. Capul ce se pleacă nu e doar cruţat: e oblojit cu îngăduinţă, ca simptom al unei „libertăţi" ornamentale, bună pentru export. Ori de câte ori era nevoie, înţelepciunea strămoşească a acomodării era reactualizată isteţ, spre mulţumirea tuturor: statul elimina riscul subversiunii, partidul comunist inventa ateismul cu faţă umană, iar autorităţile ecleziastice me-diau molcom între Mamona şi Dumnezeu. Securiştii făceau utile descinderi prin pivniţele mănăstireşti, activişti de toate calibrele îşi botezau în secret pruncii după datină, chefurile de Crăciun şi de Paşti acompaniau, în filigran, defilarea de la 23 august şi onomastica prezidenţială. În definitiv, toţi eram creştini, mai mult sau mai puţin oneşti. Iar când vreun gazetar papistas sau vreo „oficină iudeo-masonică" puneau întrebări incomode ierarhilor noştri reprezentativi, ei nu se sfiau să utilizeze „Ies grands moyens": demolări în România? Calomnie, zvon răutăcios, minciună sfruntată! Nu s-a dărâmat nimic. Din contra: s-a construit dezlănţuit în cea mai liberă dintre ortodoxiile posibile.

Azi, lucrurile s-au schimbat… Teza zidirii lăuntrice a devenit inactuală. Trebuie, mai degrabă, să transformăm credinţa în şantier naţional. Nu ne mai ocupăm de nevoile micilor comunităţi, nu cheltuim pe vechituri patrimoniale;

sunt prea mici, prea modeste. Vrem ceva „competitiv”, ceva „performant”, ceva mai în genul ereticilor catolici. Vrem să ridicăm mioriticul la proporţii coreene, să arătăm lumii adevărata noastră faţă, elefantiaza noastră refulată, cea care, până acum, nu s-a putut afirma decât parţial, în „Casa Poporului”. Vrem ca la Judecata de Apoi, Dumnezeu să ne măsoare cu şublerul, să ne mântuie la metru, să ne numere nu păcatele şi virtuţile, ci sacii de ciment, cărămizile şi fierul cornier oferite în dar slavei Sale. Acum, când, în sfârşit, ne-am putea ruga în pace, să părăsim cămara din lăuntru, să amânăm pocăinţa, dreapta socoteală, războiul nevăzut, şi să ne punem pe construit piramide. Să ieşim pe piaţă! Să mizăm pe ceea ce se vede! Să fim mândri de noi! Să înlocuim „bisericuţa” tradiţională, la poarta căreia cereau de pomană trei-patru cerşetori, cu catedrala neamului. Chiar dacă, ieşind de la liturghie, cei 11.000 de credincioşi adăpostiţi sub cupola ei vor avea de traversat tot atâtea locuri (somptuoase) pentru cerşit.

Dilema, septembrie-octombrie 1997

O dispută confuză

Cu mai mulţi arii în urmă, *Dilema* a dedicat un număr întreg dezbaterii publice despre „Catedrala Neamului”. Celor mai mulţi dintre noi, ideea nu ni se părea fericită. O investiţie de asemenea proporţii avea aerul că sfidează sărăcia generală, iar gigantismul era o boală de care tocmai scăpasem. Simetria stilistică dintre Catedrala Neamului şi Casa Poporului era flagrantă şi supărătoare. Nu mai vorbesc despre retorica patrio-tard-fudulă care însoţea proiectul în discursurile unor politicieni ai momentului şi în acelea ale câtorva ierarhi. Personalităţi dominante ale laicatului creştin (de la Horia Bernea la Sorin Dumitrescu) împărtăşeau opinia noastră şi s-au exprimat ca atare. Între timp, lucrurile – şi părerile – au evoluat. Un tânăr arhitect care scrisese competent

împotriva monumentului a sfârşit prin a participa la concursul organizat pentru înălţarea lui. O parte a laicatului şi-a reconsiderat, cu nuanţe acomodante, poziţia, iar disputa s-a diversificat: problema nu mai e doar dacă ideea e binevenită, ci şi dacă amplasamentul propus (Parcul Carol) e acceptabil şi dacă e bine sau nu să demolăm monumentul eroilor comunişti, înlocuindu-l, peste mormintele ilegaliştilor, cu o biserică. Societatea civilă s-a mobilizat, gazetele de asemenea, iar sturlubaticul primar general a intrat şi el în scenă, mai întâi nesigur (cum să te strici cu Biserica?), apoi mai apăsat (vin alegerile şi electoratul bucureştean trebuie răzgâiat). Situaţiunea a devenit perfect „dilematică”.

Pe de o parte, continui să cred că ridicarea unei catedrale elefantine nu e o urgenţă în România de azi. Dacă putem trăi fără Văcăreşti şi fără Sfânta Vineri, mai putem trăi şi fără ceva care n-a existat încă niciodată. Mă îngrijorează, de asemenea, aspectul probabil al monumentului. Ceva mic şi urât se poate tolera, dar ceva mare şi urât ar desfigura oraşul. Cine va fi, până la urmă, arhitectul acestui risc? Stingheritoare (*helast*) a fost şi prestaţia persuasivă a unora din reprezentanţii Bisericii: rudimentari, de o necreştinească brutalitate, gata să sugereze, cu procedeele anchetatorilor de altă dată, că cine nu e de acord cu proiectul e ori sectant, ori ateu, ori pur şi simplu străin de neam. Blândeţea duhovnicească, subtilitatea teologică, înţelepciunea, n-au figurat printre armele combatanţilor. S-a preferat bâta dogmatică şi anatema.

Pe de altă parte, nici protestele taberei contestatare nu mă conving. Mai întâi, când ştiu ce puţini insurgenţi s-au găsit când s-au distrus monumente esenţiale ale ţării, nu pot contempla, fără o anumită iritare, vitejia de după război pe care o practică nou-născutul civism autohton.

După capul meu, dacă n-ai avut puterea să te manifeşti când vechiul Parc Carol (care era o capodoperă de intimitate) a fost distrus de dragul mormintelor comuniste, nu e tocmai „consult” să devii nărăvaş când se pregăteşte înlăturarea simbolului totalitar printr-unul religios. Parcul Carol e, oricum, irecuperabil. Şubred, deşi foarte eficient în plan sentimental, e şi argumentul că banii necesari noului şantier naţional ar putea fi folosiţi în scopuri umanitare. Să nu ne facem iluzii (demagogice). Nu cu banii aceştia se poate stinge mizeria naţională. Iar dacă donaţiile pentru fapte de binefacere sunt mediocre nu e pentru că toţi sponsorii sunt confiscaţi de Biserică. Sportul se bucură de mult mai multă simpatie şi n-am văzut pe nimeni supărat că se cheltuie pe stadioane sume infinit mai mari decât pe casele de copii. În plus, nimeni nu opreşte pe nimeni să dea câte ceva pentru nevoiaşii patriei, aşa cum au dat pentru Biserică. E greu de crezut că donatorii catedralei şi-au investit în acest proiect ultimele economii. (Ar fi, de altfel, o bună idee să se facă publice numele celor care sprijină financiar noua construcţie şi sumele cu care au contribuit.) în sfârşit, e limpede că, pentru mulţi protestatari, nu Catedrala Neamului e miza reală a luptei. Unii o iau drept pretext pentru a milita în favoarea unei societăţi secularizate, alţii denunţă alianţa politică a Bisericii cu actuala putere, alţii au pur şi simplu ceva cu „popii”. Or nu cred că poate protesta legitim împotriva acestui proiect cineva căruia, în fond, *nu-i pasă* de substanţa lui propriu-zisă, cineva căruia îi e egal dacă se construieşte sau nu o biserică şi dacă există, în general, biserici.

O problemă rămâne însă într-o gravă suspensie şi ţine exclusiv de competenţa ierarhilor. Înţeleg ei Biserica – aşa cum ar fi normal – drept sumă a *tuturor* credincioşilor sau drept expresia instituţionalizată a clerului? Cu alte

cuvinte, Biserica înseamnă „ei” sau „noi împreună cu ei”? Iar dacă „noi” contează, cât de siguri putem fi că acest „noi” e omogen în chestiunea Catedralei Neamului? Ierarhii spun că majoritatea populaţiei susţine proiectul. Dacă e aşa, atunci se protestează degeaba. Dar dacă nu e aşa, Biserica ale o problemă. Soluţia ar fi un referendum. Avem bani pentru aşa ceva? Aş zice că nu. Şi că, în aceste condiţii, deşi construcţia unei mari catedrale nu e urgentă, ea nu e, în contextul românesc de azi, cea mai neagră întâmplare posibilă. Asupra noastră stau, din păcate, necazuri mai mari şi mai durabile. Unele dintre ele trec cvasineobservate pe lângă vigilenţa noastră civică.

Dilema Veche, 23 – 29 aprilie 2004

Poarta cea largă în ultimii ani, toate partidele politice, cu liderii lor mai mult sau mai puţini carismatici, au înţeles că alianţa cu Biserica e rentabilă. De dreapta sau de stânga, conservatori sau anarhişti, socialişti sau liberali, toţi „combatanţii” au deprins rapid gesticulaţia evlaviei de paradă, a smereniei civice. Credinţa a devenit o insignă, iar Dumnezeu-principiu universal prin excelenţă – a ajuns o instituţie de partid, adică o instanţă partizană şi parţială. Ţara s-a umplut de „mistici” care până mai ieri se ignorau. Religiozitatea a devenit brusc *la chose du monde la mieux partagée*.

Grav este că Biserica s-a lăsat cu uşurinţă preluată de această „inflaţie” ideologică. Numai cine nu vrea n-o manipulează electoral. Şi toată lumea vrea. Traumatizată de îndelungata marginalizare la care a supus-o dictatura comunistă, ea preferă unei utile perioade de interiorizare şi reculegere, una de chermeză triumf alistă. E mereu pe scenă, la rampă, cu un soi de histrionism candid: „s-a dat drumul” la liturghie!

Pe de altă parte, ierarhii nu obosesc să ne explice că, spre deosebire de catolici, noi ortodocşii ne ţinem departe

de acţiunea socială şi politică: noi nu facem prozelitism, nu facem din Biserică un stat lumesc, de tipul Vaticanului, nu cochetăm cu spiritul veacului, nu ne istovim în agitaţie filantropică. Noi trăim pe verticala mântuirii, nu pe orizontala administraţiei. Noi ştim că adevăratul împărat e Cel care va veni (nu cel al prezidiilor seculare), şi că adevărata împărăţie e dincolo… Dar dacă suntem prea sus pentru orfelinate şi asociaţii de binefacere, n-ar trebui să fim şi deasupra ceremoniilor mundane, deasupra guvernelor şi cezarilor de tot felul? Nu spunea Tertulian, încă din zorii erei creştine, că „nimic nu e mai străin Bisericii decât Statul”? Ni se va răspunde că pe vremea lui Justinian, Preoţia şi Imperiul convieţuiau simfonic, ca două „daruri” complementare. Dar este lumea de azi asemănătoare cu lumea Bizanţului? Ne mai leagă încă aceeaşi „stare de spirit” (Jean Meyendorff) care îi lega pe credincioşii veacului al şaselea? Un important teolog grec contemporan – Christos Yannaras – are curajul să spună răspicat: „… cred că trăim astăzi realitatea unui stat laic cu totul descreştinat, extra-eclesial. După părerea mea, o separaţie certă între Biserică şi Stat este necesară”. Iată o afirmaţie la care ar trebui să reflecteze şi ierarhiile noastre bisericeşti şi cele politice. Acestea din urmă au a decide ce semnal vor să dea eventualilor parteneri din afară. Semnalul unui „izolaţionism liturgic” inactual, sau pe acela al unui stat european, care n-are nevoie să-şi idolatrizeze tradiţiile pentru a le păstra vii? Ierarhiile bisericeşti au şi ele de luat hotărâri însemnate. Cântăiirea lor responsabilă ar fi, în acest moment, „poarta cea strâmtă”. Din păcate, la modă este, deocamdată, poarta cea largă, calea minimei rezistenţe: prezenţa festivă, ornamentală, la felurite praznicuri mondene. Biserica petrece!

Dilema, 20 – 26 decembrie 1996

Exigenţa adevărului

Jurnalul lui Paul Goma stârneşte, îndeobşte, două feluri de comentarii: comentariile iritate ale celor care se simt vexaţi de abuzurile sale polemice şi comentariile complezente ale celor care, dintr-un motiv sau altul, se simt obligaţi să-l apere. Primii contestă tot, refuzând orice efort de înţelegere, ceilalţi justifică tot, refuzând orice act de discernământ. Şi unii, şi ceilalţi acordă calculului strategic, complexelor de vinovăţie şi propriului orgoliu rănit mai mult decât onestităţii şi adevărului. Or, un „jurnal", adică un text care consemnează faptele curente ale unor personaje reale, laolaltă cu reflecţiile şi judecăţile autorului, nu poate evita a fi tratat ca un *document*: un document psihologic, adică o mărturie despre cel care îl semnează şi un document istoric, adică o mărturie despre oameni şi vremuri. În ambele cazuri, onestitatea şi adevărul sunt criterii esenţiale. Evident, un jurnal „literar" nu e ţinut să etaleze exactitatea şi obiectivitatea actelor notariale. Egolatria, partizanatul, divagaţiile şi interpretările tendenţioase fac parte din reţetă. Dar orice autor de jurnal ştie că, mai devreme sau mai târziu, va avea de trecut proba faptelor şi a bunei-credinţe. Nu valoarea literară a textului va fi pusă astfel în joc; şi nici consistenţa lui de document psihologic. Ceea ce se verifică e doar credibilitatea lui, valoarea lui de adevăr. Dar ce e adevărul? – mi se va spune. Nu voi consimţi la asemenea provocări metafizice. Voi răspunde strict administrativ: adevărul despre un obiect alb e că e alb. Cine spune despre un obiect alb că e negru falsifică adevărul, fie că o face din tembelism, din rea-intenţie sau datorită vreunei malformaţiuni psiho-fiziologice. Degeaba invocăm, în astfel de cazuri, dreptul oricărui scriitor la ficţiune şi la subiectivitate extremă, spiritul ludic, relativismul post-modern şi alte asemenea fineţuri. Important este să observăm că avem de a face cu *unfals*. Şi că, atunci când e

vorba de împrejurări concrete, de oameni vii şi de verdict moral, falsul e vinovat şi amendabil ca atare.

Domnul Paul Goma ar trebui să fie preocupat mai mult decât oricine de exigenţa şi de prestigiul adevărului. Pentru că marea lui performanţă, isprava lui supremă, cea pentru care merită admiraţia noastră necondiţionată, a fost tocmai curajul de a rosti adevărul întreg într-un moment în care mai toţi ne mulţumeam cu sferturi de adevăr sau cu minciuna însăşi. De la înălţimea propriului său gest, domnul Goma îşi e dator cu evaluarea scrupuloasă şi responsabilă a tot ceea ce afirmă. El, care n-a suportat falsul cotidian al dictaturii, nu poate risca – în regim democratic – să coboare adevărul la nivelul umorilor private, al dezamăgirilor personale, al indispoziţiei resentimentare. El, care a refuzat ideile măsluite, informaţiile distorsionate, fantasmagoriile propagandistice, nu poate accepta să pună în circulaţie închipuiri şi grimase, declaraţii arbitrare, trivialităţi cazone. Dacă marele curaj al domnului Goma n-ar fi fost nutrit de un inflexibil respect pentru adevăr, el n-ar fi fost decât curajul frust al unui gladiator, o formă de impulsivitate. E cu atât mai greu să acceptăm că din curajul de a spune adevărul n-a mai rămas, astăzi, decât îndrăzneala de a spune orice.

Şi mai e ceva. Lumea românească trăieşte, de şapte ani, o adevărată nevrqză a adevăr-Ne plângem că nu ştim adevărul despre revoluţie, despre mineriade, despre propriile dosare, despre serviciile secrete. O asemenea frustrare are nevoie, mai ales din partea unor personalităţi de anvergura civică a domnului Goma, de un tratament restaurator. Avem nevoie să credem în adevăr, să ştim că există oameni pentru care el nu e negociabil nici măcar în numele propriilor amărăciuni şi scârbe. Am fi sperat, de aceea, ca Paul Goma să rămână de partea adevărului. A

trecut de partea amărăciunii. Paul Goma nu mai ştie să spună decât un singur lucru: că suntemtotinigteţ kpădăturiva: lizi – în afară de el însuşi-n-au rămas (Tedf Hbi-trei singuratici care nu l-au dezamăgit *încă*. Pentru un asemenea „adevăr", nu merită nici să mori, nici să trăieşti. Un final mai descurajant pentru curajosul gest din 1977 nici că se poate imagina.

Dilema, 2 – 8 mai 1997

Vieţi paralele

Am cunoscut dndva, în anii dictaturii, un tânăr studios, fragil în aparenţă, dar plin de nerv, neliniştit, tenace, gata să înfrunte, de dragul cărţii, toate obstacolele momentului. Terminase „Istoria Artei", dar curiozitatea lui intelectuală se exersa dincolo de birocraţia specializării. A fost repartizat neglijent, după criteriile strâmbe ale vremii, la un muzeu din Tulcea, ceea ce, date fiind înzestrările lui, echivala cu un mic asasinat, în acest timp, un alt tânăr-pe care mă bucur de a nu-l fi cunoscut personal – îşi confecţiona o obscură carieră de publicist, valorificând minore dexterităţi de versificator, lingău şi ţoapă. Pe când cel dintâi era expediat în provincia dobrogeană, cel de al doilea primea o bursă Herder, prin bunăvoinţa unui potentat literar al epocii, nu lipsit de talent, dar într-atât de lipsit de cultură, încât nu ezita să invoce, scorţos, „scrierile lui Socrate". Viena a priit tot atât de puţin norocosului bursier, pe cât de puţin a priit Tulcea mai puţin norocosului său contemporan. Stupefiat lingvistic şi cultural, publicistul s-a descoperit patriot: s-a întors acasă înainte de expirarea bursei, pentru a pune umărul la propăşirea ţărişoarei. Şi în timp ce tânărul studios cerceta pictura românească a secolului 19, încercând s-o mântuie de marginalitate, publicistul opta pentru lirică omagială, delaţiune şi plagiat. Unul învăţa latina şi greaca veche, scria despre începuturile bizantine ale Europei, frecventa

Păltinişul şi traducea din Platon, celălalt se dedica, la *săptămâna*, partidului comunist şi Securităţii. Unul lucra, nerăsplătit, în penumbră, celălalt se gudura la rampă, bălăcărind iresponsabil tot ce era onorabil în jur. Până şi „patronii" lui politici ajunseseră să-l dispreţuiască.

A venit revoluţia. Cel dintâi şi-a continuat studiile, dar a înţeles să le dubleze prin veghe civică. Şi-a spus părerea, curajos dar civilizat, ori de câte ori a fost nevoie. Des. Cu bună-credinţă, chiar atunci când, ca tot omul, putea fi victima propriilor sale idiosincrazii şi obsesii. Celălalt a amuţit o clipă, cuprins de spaima fără remuşcări a sicofantului demascat. Şi-a revenit, totuşi, destul de repede. A identificat, abil, culoarele unei noi cariere. A valorificat toate rezervele de vulgaritate ale românismului electoral, a devenit distribuitor naţional de abjecţie. Pângăreşte tot, schimonoseşte deopotrivă ceea ce înjură şi ceea ce laudă. (încă) tânărul studios a rămas „un simplu alegător", publicistul ignar a ajuns la putere. Parlamentar guraliv, veşnic pârât de victimele neruşinării lui şi veşnic protejat de o impură imunitate, el e vedeta obscenă a vieţii noastre publice. Se găsesc destui naivi, destui nătângi şi destui cinici care să-i savureze miasma. Câtă vreme pe unii îi amuză, iar pe alţii îi dezgustă, îşi poate permite orice. Pentru a-l aşeza unde îi e locul ar trebui o minimă sămânţă de indignare. Dar, deocamdată, vechiul bursier eşuat a confiscat şi indignarea naţională. Aud că, de curând, l-a dat în judecată pe studiosul său concetăţean pentru lipsă de patriotism. Cele două vieţi paralele se intersectează, astfel, absurd, în nepăsarea generală. Ne vom trezi, oare, pentru a recupera o fărâmă de sănătate? N-aş crede. Pe drumul integrării europene, un fost bursier

Herder e cu siguranţă mai preţios decât un fost muzeograf la Tulcea.

P.S. Fireşte, orice asemănare între personajele de mai

sus şi unele personaje reale (ca, de pildă, Andrei Cornea şi – *pour ne pas le nommer* – Vădim Tudor) este, deşi întâmplătoare, cât se poate de semnificativă.

Dilema, 5 – 11 septembrie 1997

Mitică tragic

Când a murit Mircea Eliade, toate gazetele serioase din România i-au cerut lui Constantin Noica să reacţioneze. Cine altul decât el, marele prieten al marelui dispărut, ar fi fost mai cu îndreptăţire chemat să comenteze, îndurerat, funebrul eveniment? Spre nedumerirea tuturor, Constantin Noica a refuzat. Noi înşine, cei din preajmă, am fost contrariaţi de acest refuz, care contrazicea nevoia noastră filistină de solemnitate. „Dar cum poţi comenta public moartea unui om apropiat?” – ne-a întrebat, mirat (a câta oară?) de trivialitatea noastră, domnul Noica. „Să înţeleg că, la moartea mea, voi aţi fi gata să ţineţi cuvântări?” N-am ţinut nicio cuvântare la moartea lui şi, în mod tacit, am căzut de acord că ne vom scuti unii pe alţii, când ne va suna ceasul, de pretombala conferinţă de adio. Într-adevăr, cum să transformi pierderea unui prieten în discurs de protocol? Şi ce se poate adăuga, cuviincios, după „veşnica pomenire”?

Mi-am amintit de episodul acesta – păstrând, fireşte, toate proporţiile – la căpătâiul lui Petru Creţia. După slujbă, întreaga adunare părea scuturată de insuficienţă retorică. Toată lumea aştepta intrarea în scenă a oratorilor. Diverşi intermediari pioşi treceau din gură în gură întrebări şi îndemnuri nerăbdătoare: „Nu vorbiţi? Ar trebui să vorbiţi!” Dezamăgirea finală era inevitabilă. După ceremonia de înmormântare, se puteau auzi, în felurite grupuri răzleţe, comentarii indignate, rostite printre dinţi: „Halal intelectuali! Să nu spună nimic la catafalc! Te mai miri că am ajuns unde-am ajuns!” Indignarea n-avea nimic

de-a face cu tristeţea. În mod vădit, vocile cele mai nervoase aparţineau unor inşi pentru care, cu două zile înainte, Petru Creţia nu existase cu adevărat. Nu omul conta, ci o anumită filosofie a posterităţii. Defunctul e, brusc, ceva preţios. Nu se face să-l expediezi fără pompă. Cine tace e nesimţit, cine nu consimte la regia consacrată a regretelor eterne e inuman. Comunitatea, indiferentă faţă de ceea ce dispărutul reprezenta pe când era viu, e înamorată la culme de trupul său neînsufleţit. Parastasul devine un substitut de „carieră", o formă de recunoaştere publică. Cu alte cuvinte, românul nu investeşte în valori relative. Şi ce e mai relativ decât viaţa? Moartea, în schimb, e o garanţie de succes durabil. O dată ce a închis ochii, omul devine „o mare pierdere". Asta e, în orice caz, filosofia lui Mitică, de îndată ce trece drumul de la cârciumă la cimitir. Mitică refuză să achiziţioneze şi să grădinărească valori vii. Morţii sunt singurii lui „clasici în viaţă". Corneliu Coposu viu? „Nu s-alege!" Corneliu Coposu pe năsălie? Doliu naţional! Se dă drumul la busturi şi legende. Petru Creţia viu? Care Petru Creţia? A se slăbi! Dar Petru Creţia mort... Ce nenorocire! Ce măreţ prilej de suferinţă! Ce temă de peroraţie! în mijlocul unui popor cu un asemenea simţ al eternităţii, putem îmbătrâni liniştiţi. Mai toţi avem în raniţă bastonul de „mari români". Ne mişcăm în orizontul unor funeralii absolut onorabile. Se lucrează deja la discursul final!

P.S. Înţeleg să veştejesc discursul obligatoriu sau ipocrita piruetă de circumstanţă. Asta nu exclude discursul magistral, născut din nobleţea firii şi din emoţie autentică. Aşa a fost, la plecarea lui Petru, scurta intervenţie a domnului Mihai Şora. De mai mult nu era nevoie.

Adaug că mai tulburătoare decât orice discurs au fost telefoanele câtorva distinşi bucureşteni, dispuşi să ofere, cu discreţie, loc de mormânt unui cărturar care, până în

ultima clipă, nu-l avea. Câtă vreme astfel de oameni există, postumitatea rămâne încă atractivă…

Dilema, 25 aprilie-l mai 1997

Normalitate

Am mai spus-o şi altă dată, „umanismul” e, de multe ori, o doctrină a „bietului” om, o fortificaţie sentimentală, destinată să oblojească toate presupusele noastre debilităţi. Omul se bucură, în asemenea cazuri, de o „înţelegere” care îl face ipohondru. Trebuie să-l tratezi tot timpul ca pe un infirm, să-l fereşti de orice asperitate, de orice criză. Suspicios şi bolind, mai curând

„Pacient” decât fiinţă întreagă, omul „umanismelor”.

la modă are aerul jalnic al unui deşeu care nu poate fi salvat decât printr-un complicat dispozitiv de reanimare. Totul îi e ostil: şcoala, Biserica, statul, natura, familia, societatea în genere, ceilalţi. E urgent, prin urmare, să-l înconjurăm cu măsuri de protecţie, cu tot soiul de cârje instituţionale care să-l ţină în viaţă. Nor

— jenalitateaa-devenit o utogie. Vom construi, aşadar, cât mai multe simulacre de normalitate, cât mai multe sisteme de susţinere, cât mai multe strategii defensive.

„Dar ce e normalitatea?” – vor spune unii, loviţi de stupoare speculativă. Vom răspunde că ştim foarte bine

ce este, fără a cădea în sminteala de a o defini. E normal, de exemplu, să stai de vorbacirsemeniităi. Evident, nu toţi avem acelaşi apetit şi aceeaşi dexteritate de a sta de vorbă. *Şi asta* e normal! Uneori, nu te înţelegi cu ceilalţi, te simţi singur, exclus, nedreptăţit. E

normal! Face parte din nobila complicaţie a condiţiei tale omeneşti. Şi există, pentru asemenea indispoziţii şi drame, remedii „normale”: lecturi, pasiuni, prieteni. De la o vreme s-a hotărât însă, undeva în culisele umanismului şi ale societăţii civile, că e anormal să fii lăsat în apele tulburi ale normalităţii. Ai nevoie de ajutor, de specialişti,

de fundaţii filantropice, de „workshop”-uri, „programe” şi terapii subtile. Vei fi învăţat cum se stă de vorbă. Vei fi învăţat cum să-ţi alegi meseria şi nevasta, cum să devii „lider”, cum să-ţi petreci timpul liber, cum să-ţi rezolvi conflictele, cum să citeşti repede şi isteţ, cum să conduci o şedinţă, cum să adormi când îţi vine să veghezi şi cum să veghezi când îţi vine dormi, cum să respiri ca să fii vesel, cum să eviţi nevrozele, cum să te porţi cu şefii, cum să fii liber, cum să fii fericit. Nu e cazul să te frământi, să cazi pe gânduri, să te confrunţi cu limitele şi cu puterile tale. *Cineva* are deja soluţia optimă pentru tot ce te-ar putea necăji. Avem specialişti pentru toate frustrările-sghe-me de evacuare pentru orice toxină. Nu vă mai încăpăţânaţi să aveţi un destin. Vi s-a pregătit deja un rol de prost funcţional. Insomniile sunt vindecabile. Şi în definitiv – interzisei

Dilema, 4 – 10 octombrie 1996

Patrioţi, retori şi lichele

Citatul din Caragiale stă asupra noastră ca o fatalitate, ca o insomnie. Orice păţim, orice spunem, orice gândim în spaţiul politic şi social al României de azi se regăseşte gata păţit, gata spus, gata gândit în textele magistrului. Pe unele le ştiam, dar le uitasem, pe altele le descoperim uimiţi, răsfoind ediţia Zarifopol sau formidabila antologie editată acum doi ani, la Humani-tas, de Dan C. Mihăjygsffl. Pe altele, în sfârşit, le ştiam fără să le bănuim perfida actualitate. Ne aflăm dinaintea unui caz tipic în care opera e mai amplă decât realul. Realul se mişcă lent spre orizontul operei, fără să-l atingă, adeverind, etapă cu etapă, intuiţiile ei inepuizabile. Evident, plăcerea de a asista la acest spectacol e dureroasă, ca aceea invocată de Socrate la începutul lui *Phaidon*. Dar nimic nu e mai formativ decât această dureroasă plăcere. Am avea enorm de câştigat dacă, măcar

un an-doi, am împânzi coridoarele şi încăperile preşedinţiei, ale parlamentului, ale guvernului şi opoziţiei, ale străzilor şi pieţelor, cu pasaje din Caragiale şi dacă, pentru a intra într-un partid, în orice partid, ar trebui să trecem, mai întâi, un examen de caragialeologie. Iată, spre ilustrare, unul din textele cele mai utile: „Când ar fi să dau vreo povaţă unui tânăr român, iată pe care i-aş da-o: Tinere, să-ţi fie patria scumpă şi sfântă ca şi mama ta! S-o iubeşti şi s-o respectezi din adâncul sufletului tău! De dragostea şi de respectul tău pentru ea să nu faci vreodată reclamă şi paradă. Ba, ai dreptul şi datoria să urăşti, să loveşti, să sfărâmi pe acei fraţi ai tăi ticăloşi, care, în loc s-o iubească şi s-o respecteze ca pe o mamă cuminte, onestă şi severă, o curtează, o măgulesc şi o exaltează ca pe o bătrână cochetă, nebună bună de tocat!” La noi, de o bună bucată de vreme, se întâmplă tocmai pe dos. Cei care confundă patriotismul cu linguşirea dezmăţată a patriei îi urăsc

— Şi sunt gata să lovească şi să sfărâme – pe cei care cultivă discreţia şi luciditatea. Iubirea de ţară trebuie să fie oarbă! Melancolicii, disperaţii, analiştii prea „obiectivi” trebuie daţi pe mâna poliţiei! Aceasta pentru că

— Citatul e din nou de rigoare – „guvernamental sau, când din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul dintâi, o deplânge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubeşte până la nebunie”. O iubeşte şi o confiscă. Orice grupuscul de agitaţi lăcrămoşi se simte îndreptăţit să vorbească în numele poporului şi al ţării. „România” a devenit o insignă ieftină, arborată de toţi netrebnicii. O sumedenie de prostănaci solemni şi de lichele gălăgioase iau, nepedepsiţi, numele ţării în deşert şi cer pedepsirea celor care refuză s-o facă. În 1990, Eugen Barbu şi Vădim Tudor au avut îndrăzneala să propună ca titlu al publicaţiei pe care o plănuiau „Neamul

românesc”, uzurpând gazeta cu acelaşi nume scoasă cândva de Nicolae Iorga. A te cocoţa la asemenea rang li se părea, probabil, o faptă patriotică. Au comis o blasfemie încă şi mai grosolană optând pentru *România Mare*. Când, ca român, te gândeai, înainte de 1990, la această sintagmă, aveai în minte măreţia succesului politic de la 1 decembrie 1918. Acum, asociezi spontan *România Mare* cu un partid marginal şi cu jalnicul lui conducător, asfixiat de propriile dejecţii. Ce poate fi mai ofensator decât o asemenea substituţie? Ce poate fi mai nepatriotic? Exemplele se pot multiplica. Ziarul guvernului – fatalmente inexpresiv, părtinitor, necreditabil – se cheamă, nici mai mult nici mai puţin, *Vocea României*. Cum poate o minte cuviincioasă să proclame cu atâta iresponsabilitate echivalenţa dintre un cabinet de partid şi prestigiul întregii ţări? Ce are a face România cu Hrebenciuc şi Cozmâncă? Au pus ei şi alţii ca ei monopol pe duhul naţional? I-a consacrat vreun arhanghel ca întrupări ale neamului? Iar vocile care nu vin dinspre guvern, de unde vin? Din Bulgaria? Din Coreea? Din Scandinavia? Sminteala e fără margini. Mai există o publicaţie care îşi zice *Românul* să nu mi se spună că asemenea titulaturi au existat şi în trecut. Ceea ce era în acord cu spiritul veacului al XIX-lea şi cu euforia unui stat naţional proaspăt consolidat nu mai are aceeaşi justificare astăzi. Ca să nu mai vorbim despre diferenţa de calibru şi de calitate dintre gazetarii care cultivau patriotismul ieri şi cei care o fac acum. Pe acest fundal, grandilocvenţa contemporană nu poate fi decât comică şi provincială. Imaginaţi-vă echivalentele unui titlu ca *Românul* în alte ţări: *Turcul*, *Neamţul*, *Paraguayanul*... A te expune, astfel, ridicolului e a face un serviciu ţării?

Obrăznicia unor rrromâni merge însă şi mai departe. Ei îşi adjudecă nu numai prezentul ţării. Îi arvunesc şi viitorul. Citesc stupefiat în *Adevărul* din 20 iulie un text

amplu, semnat de „Prof. univ. dr". Aurelian Bondrea. Domnul Bondrea a întemeiat o fundaţie. Cum se numeşte fundaţia d-sale? „România de mâine". Cine este domnul Bondrea? Unul din măcelarii cei mai venali ai Ministerului învăţământului de sub Ceauşescu. Responsabil cu „cadrele", vigilent până la cruzime, implicat în falsificări de acte publice cu greu muşamalizate (datorită contribuţiei sale la „legalizarea" carierei ştiinţifice a „cabinetului 2"), dl Bondrea este acum un mare reformator, în stilul „Sandu Napoilă": vrea să respectăm „neabătut" Constituţia, să reabilităm „rolul statului", al planificării, al armatei şi al credinţei strămoşeşti (ca toţi activiştii, dl Bondrea e un mistic deviat), să elaborăm un „program cultural naţional" care „să sprijine creaţia poporului român" şi să reîncepem industrializarea. National-comunism vag ajustat, limbaj de lemn nevindecabil, gândire de propagandist obosit. Ideea că s-a murit pe străzi, în decembrie *89*, pentru ca „România de mâine" să încapă pe mina uneia din slugile cele mai vulgare ale vechiului regim e cutremurătoare. Şi iată – fără comentarii – lista câtorva membri fondatori ai „alianţei" domnului Bondrea: Iosif Constantin Drăgan, Adrian Păunescu, Dinu Săraru, Mihai Ungheanu, Ion Dodu Bălan, Gheorghe Cazan, Hajdu Gyozo, Mihai Golu, Ilie Bădescu, Neagu Udroiu, Dimitrie Vatamaniuc, Alexandru Surdu, Ion Coteanu, Radu Voinea, Vasile Gionea, Romulus Vulcănescu. Sunt mai mult decât stingherit să constat că au acceptat să se alăture acestei previzibile „alianţe" câteva figuri care, fie prin vârstă, fie prin performanţă profesională, fie prin instituţiile pe care le reprezintă, ar fi trebuit să fie mai circumspecte (Nicolae Cajal, Radu Beligan, Valentin Lipatti, Antonie Plămădeală, Ştefan Milcu). Calculul pripit, vanitatea, un mai vechi exerciţiu al conformismului, sau pur şi simplu naivitatea au atârnat mai greu decât ar fi fost cazul. Rezultă, oricum, din

această împrejurare, că „România de mâine” e, pentru unii, cea mai tristă variantă posibilă a României totalitare, cu toate edecurile ei, cu întregul ei alai de obedienţă, oportunism şi neruşinare. Mai blând spus, „România de mâine” e România lui Caragiale: „Aci sunt slujbe pentru slujbaşi, nu slujbaşi pentru slujbe; biserici pentru popi şi paracliseri, nu paracliseri şi popi pentru biserici; gâşte pentru hahami, nu hahami pentru gâşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre… Aici e, în fine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie…”

Dilema, 2 – 8 august 1996

Buna-cuviinţă şi eticheta

Se confundă frecvent buna-cuviinţă cu bunele maniere. Există, e adevărat, reguli de comportare care pot fi (şi trebuie) învăţate: le găseşti în manuale specializate, le deprinzi în anii de educaţie domestică sau le afli în regim de urgenţă, de la „experţi”, and te confrunţi cu situaţii insolite. (Cum te adresezi ginerelui Majestăţii Sale?) Dar dincolo de asemenea coduri şi proceduri standardizate, există ceva care se numeşte (bună) cuviinţă şi care nu se poate învăţa. Cuviinţa e un soi de *politeţe naturală*, e decenţa înnăscută a acelora care ştiu din instinct, sau din străvechi cutume, ce se cade şi ce nu se cade. Un om simplu poate fi cuviincios, fără a fi citit vreun îndreptar şi fără a-şi fi petrecut copilăria cu guvernantă. Cuviinţa e o formă de civilizaţie interioară, un fel de a fi, în vreme ce eticheta e o simplă „competenţă”, o achiziţie „tehnică”, transmisibilă pe cale didactică. Lipsa etichetei, respectiv a bunelor maniere, este supărătoare, dar, uneori, nu lipsită de Un pitoresc benign. Eliza Doolittle are farmec şi înainte de a-l întâlni pe profesorul Higgins. Absenţa bunei-cu-viinţe e infinit mai gravă: ea atestă un viciu de structură, o malformaţie congenitală, o dizarmonie ireversibilă. Cu oarecare efort şi răbdare, poţi transforma

un necioplit în om de lume, chiar dacă trebuie să începi de la zero. (Mi s-a spus că, la începutul anilor ’50, circula, la Ministerul de Externe, proaspăt consolidat cu cadre noi, de origine sănătoasă, un manual de protocol, în care diplomaţii erau sfătuiţi să nu scuipe pe jos, să nu-şi sugă măselele şi să nu se şteargă la gură cu faţa de masă.) E însă imposibil să transformi o fire rudimentară, un neruşinat patent, un derbedeu cronic într-un personaj cuviincios.

Suntem înconjuraţi, până la indigestie, de neruşinaţi şi derbedei. Ineducabili. Brutali. Impenitenţi. Deunăzi, un post de televiziune a avut ideea să găzduiască o dezbatere pe tema „ţinutului secuiesc”. Erau reprezentate ambele tabere, dar, din păcate, tabăra valahă avea ca protagonist un fel de bătăuş ţanţoş, un monument de grosolănie şi suficienţă. Mândru, ca orice parvenit, de titlurile lui academice (şi exhibându-le dizgraţios pentru a-şi intimida interlocutorii), agresiv în varianta cârciumă şi patriot în varianta sarma, volubil ca o ţaţă, – docţca un seraligtsi pompos ca o negustoreasă de provincie, individul avea aerul că domină, exemplar, situaţia. Mi-l pot închipui întors la ai lui, după emisiune, şi explicându-le, în ciorapi, cum şi-a desfiinţat adversarii: „Cu mine nu le merge! I-am ras! Le arăt eu autonomiele scot eucafeaua cu lapte din burtă!”. Moş Teacă reînviat, trecutâhl-zei-a şi piâs-sXapere patria de „epizotie”. Grav, în asemenea situaţii, nu e atât spectacolul alarmant al râmătoarei scăpată în grădina de zarzavat, dt faptul că necuviinţa avocatului dăunează cauzei. Când Făt-Frumos e apărat de Spân, începe să-ţi fie simpatic Zmeul-Zmeilor. Dacă românii vor să-şi impună punctul de vedere, dacă vor să formuleze o poziţie rezonabilă, atunci să facă bine să recurgă la profesionişti cuviincioşi, capabili să dialogheze şi să convingă fără ameninţări şi fără răgete. Ideea că victoria nu se obţine

decât cu bâta, că numai proştii sunt „fini” şi calmi, că singurul mod de a apăra patria e isteria de „volintir” > e perdantă şi, tocmai de aceea, periculoasă. În ochii lumii-nu numai ai Europei, ci şi ai României cuviincioase, câtă mai e – comportamentul plutonieresc, interlocuţia răstită, interjecţia şi încruntătura sunt descalificante. Nu e suficient să ai dreptate. Trebuie *să ştii* să ai dreptate. Cea mai bună dintre cauze devine derizorie şi suspectă, and începe pe mâna unor mârlani. Adevărul nu exclude nici buna-cuviinţă, nici bunele maniere, iar succesul nu e musai pură euforie animală.

Alături de necuviinţa grobiană a anumitor politicieni „de front”, o necuviinţă care ne face de râs şi sabotează, cred, interesul naţional, există şi „mica” necuviinţă, obrăznicia ignară, măruntă, care nu ne compromite pe scena publică, dar ne strică zilnic cheful şi liniştea privată. Când un jurnalist vădit tânăr telefonează duminica la ora trei sau patru după-amiază, ca să ceară comentarii despre Gigi Becali, mă întreb, întotdeauna, despre ce fel de obtuzitate e vorba. Ce îl mână în luptă pe neinhibatul intrus? Ordinul nemilos al şefului? Ideea că gazetăria e o simplă specie de tupeu? Că omul public e, de fapt, un ghişeu public, deschis obligatoriu, la orice oră din zi şi din noapte, pentru orice solicitare? Proasta creştere? Candoarea? Nu ştiu. Dar în asemenea situaţii, îmi spun că dacă tot nu există bună-cuviinţă, un pic de etichetă n-ar strica…

Dilema Veche, 30 ianuarie-5 februarie 2004

Independentul român în tradiţia României moderne, un bărbat adevărat, adică un ins copt să se arunce în lupta conjugală şi parlamentară, e, înainte de orice, „un bărbat independent”. Adică un bărbat pe picioarele lui, cu venituri autonome, cu idei proprii, cu situaţie. A fi „independent” e o virtute civică. Ziarele se mândresc a fi independente, iar

membrii de partid mai acătării declară, uneori, cu panaş, că înţeleg să-şi păstreze o anumită independenţă de gândire. Justiţia vrea şi ea să fie independentă (dar nu poate), iar la nivel de ţâră, independenţa e un „ideal de veacuri", un vis strămoşesc. Pe vremuri, idealul acesta se chema „neatârnare", ceea ce ar lăsa să se înţeleagă că independenţa e un soi de levitaţie, un fel de a pluti, dezlegat de orice ataşamente şi angajamente constrâhgătoare. Independenţa e, din acest punct de vedere, expresia deplinei libertăţi, refuzul de a admite altă autoritate în afara celei proprii.

Cu un asemenea portret, independenţa e un foarte eficient ornament retoric. Caţavencu e „prezidentul grupului independent", „un bărbat independent", activ în „Comitetul grupului independent", adică al grupului „tânăr, inteligent, independent" (şi „imper-tinent" – adaugă u năduf Farfuridi, penffi Tcăe" în"-dependenţa e „trădare" şi „nHEsm"). Dar şi Tipătescu e, cel puţin pentru Trahanache, „un om endepandent", calitate apreciată, de altfel, şi de independenta Joiţica.

O dată ce s-a consfinţit ca merit, independenţa e pusă la treabă: virtutea civică se orientează pragmatic. Cu ce se ocupă, după eterna doctrină Trahanache, un bărbat independent? Face servicii „partidului, judeţului, ţării... şi mie, ca amic...". Prin urmare, independentul român e captiv într-o reţea de hatâruri. El nu-şi dobândeşte independenţa decât pentru a o sacrifica în chip oportun: partidului, patriei, prietenilor (şi nevestelor lor). De ce? „Pentru că de la partidul întreg atârnă binele ţării şi de la binele ţării atârnă binele nostru..." De unde însemna „neatârnare", independenţa ajunge să fie deci, potrivit înţelepciunii autohtone, abilitatea d*e a atârnă de cine trebuie, fără prost*eşti probleme de conştiinţă, fără false consecvenţe şi loialităţi. Pe scurt, a fi independent e a-ţi

permite luxul de a fi infidel.

În materie de politică externă (dar şi internă), independentul român e pentru descentralizare. E, cu alte cuvinte, un fervent antieuropean. „Să-şi vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre...” Neamestecul în trebile interne, ştaiful dârz al băştinaşului ofensat-iată chipuri mioritice ale spiritului independent. Animat de acest spirit, Caţavencu fondează în oraşul său de provincie „Aurora Economică Română”, „soţietate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din Bucureşti. \”. „Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureştenilor, capitaliştilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face şi noi ce fac dânşii într-al lor”. Acesta este, în viziune locală, apogeul spiritului independent: să faci ce vrei în districtul tău. Evident, când prea mulţi independenţi se strâng laolaltă, interesele lor intră în conflict. Nu întâmplător, Costăchel Gudurau e „atacat palme picioare” tocmai în „piaţa endependenţi”. Dar bătălia e scurtă. Tot „piaţa endependenţi” e spaţiul unei universale reconcilieri. „Pupat toţi”. Căci independentul român nu e dogmatic. La o adică, ştie să lase de la el. E realist, maleabil, fără idei fixe. Justiţia independentă fiind absentă, el se refugiază filosofic în singurătate, pentru a căuta dreptatea transcendentă: „Procuror lipseşte oraş, mănăstire maici chef”.

Jurnalul Naţional, 20 februarie 2004

Mândria de a fi român

„Mândria de a fi român” – iată o vorbă sublimă şi fără sens. Simetrică, în lipsa ei de sens, cu „ruşinea de a fi român”. Nu poţi fi mândru (sau ruşinat) de o calitate pe care n-ai obţinut-o prin merit sau prin opţiune. Nu te-a întrebat nimeni dacă vrei să te naşti român şi n-ai fost declarat român de un juriu care ţi-a evaluat, în prealabil,

virtuţile. *Te-ai trezit* român, aşa cum te-ai trezit bărbat sau femeie, brunet sau blond, înalt sau scund. A spune, aşadar, „sunt mândru că sunt român” e totuna cu a spune „sunt mândru că am nasul cârn” sau „sunt mândru că am ochi albaştri”. Întrucât a fi român nu e o alegere personală şi niciun premiu acordat prin concurs, ci o determinare înnăscută, nici mândria, nici jena, nici recunoştinţa, nici insatisfacţia n-au ce căuta aici. Mai departe: nu poţi fi mândru de a aparţine unei categorii atât de largi, încât ea conţine, inevitabil, elemente contradictorii. Nu poţi spune „sunt mândru că sunt om”. Există oameni care justifică, eventual, mândria de a fi om, dar există şi căzături, ticăloşi, rebuturi, care fac specia de râs. La fel, există români de a căror concetăţenie poţi fi flatat, şi există alţii care ne strică firma. Poţi fi mândru de Eminescu, dar nu poţi fi mândru de Alexandru Drăghici sau de Râmaru. În cel mai bun caz, ai putea fi, deci, îndreptăţit să fii mândru că eşti om cumsecade (nu om în general) sau român de ispravă (nu român în general), deşi a fi „mândru” de o calitate proprie, chiar reală, e, oricum, un comportament discutabil. Pe de altă parte, e cu totul nedrept ca românii nereuşiţi să se simtă mândri că fac parte din aceeaşi categorie cu românii reuşiţi. E scandalos ca Mischie să fie mândru că e din neamul lui Ştefan cel Mare. Dacă românii sunt P.P. Carp, Brătienii, Maniu, Elizabeta Rizea, Enescu şi Brâncuşi, mă bucur să fac parte din aceeaşi comunitate cu ei. Dar dacă românii sunt Ionescu-Caion, Horia Sima, Emil Bobu, Aurelian Bondrea şi alţii ca ei, nu sunt prea încântat de vecinătate. Românii de anvergură, românii de bună calitate, slujesc frecvent de paravan sau de instanţă legitimatoare pentru tot soiul de derbedei, grăbiţi să-şi asume merite cu care n-au nimic în comun. Unii se comportă ca şi cum meciul câştigat de o echipă românească e o victorie personală, o ispravă a muşchilor

proprii. Copiii care se disting la olimpiade, gimnastele, campionii, muzicienii, scriitorii care ajung la o notorietate transnaţională sunt resimţiţi ca alibiuri ale valorii proprii. Chibiţul e mândru de talentul celui din teren şi ajunge să se identifice cu el. Au câştigat „ai noştri”, i-au bătut „românii noştri”, „sâhtem cei mai buni” sunt expresiile candide, dincolo de care se ascunde convingerea absurdă că cel care le proferează e el însuşi *subiectul* succesului. Nea Ghiţă îl aplaudă pe Ilie Năstase, ca pe un delegat al competenţei proprii. Ilie nu e decât prelungirea pe teren a lui nea Ghiţă, instrumentul lui de luptă, mâna lui dreaptă. Românul e când Hagi, când Nadia Comăneci, când Tiriac, când Brâncuşi, când Mircea Eliade. Epuizat de atâtea performanţe, el adoarme, în cele din urmă, obosit dar mândru. A învins pe toate fronturile, în dimineaţa următoare, lucrurile reintră, pentru o vreme, în normal: mici chiuluri şi trişerii cotidiene, străzi cu gropi, preţuri mari, politicieni mincinoşi etc. („Treabă românească…”) întrebat, în particular, ce mai face, românul răspunde cu obidă: „Fac pe dracu’! Nu vezi în ce hal suntem? Ce ţară e asta?”. Dar întrebat de un reporter, în faţa camerei de luat vederi, el se recompune, îşi aduce aminte de strămoşi şi zice, fără să clipească: „Sunt mândru că sunt român!”

Câtă vreme vom trăi de pe urma meritelor *altor* români, ale marilor români, nu vom face din România o ţară de care să fim mândri. Fiecare român ar trebui, dimpotrivă, să-şi pună problema meritelor sale personale, a succeselor *lui*, a efortului *lui*. Mândria de a fi român e ceva care trebuie luat nu ca punct de plecare, ci ca scop de atins. Altfel, în loc să fie un combustibil energizant, ea va rămâne ceea ce este de multă vreme: un drog şi un somnifer.

Jurnalul Naţional, 12 februarie 2004

Treptele solidarităţii

Ce ne leagă? Cum trăiesc românii de azi sentimentul solidarităţii? Teoretic – şi retoric – primul răspuns se referă, de obicei, la solidaritatea *naţională*. „Toţi suntem români!” Buni sau răi, de dreapta sau de stânga, săraci sau bogaţi, mai mult sau mai puţin oneşti, dar români. Dinaintea trecutului „eroic şi martir”, a „barbarilor de tirani”, a sarmalei strămoşeşti şi a cântecelor de dor şi jale, ne deşteptăm, ca la un semn, din „somnul cel de moarte” şi stăm uniţi, umăr la umăr, cu lacrimi în ochi: „Pe-aici nu se trece!” Foarte curând, apar, totuşi, nuanţele… La o adică se poate trece. Putem negocia. Nu pentru că am fi gata să ne trădăm pe noi ruşine: dar ne pricepem „să boicotăm istoria”. Când unii vor să treacă, ne retragem, pitit, la munte. Iar acei dintre noi care sunt gata de sacrificiu ne plac mai curând ca statui şi ca portrete de manual. În timpul vieţii ne cam irită: sunt prea radicali, n-au simţul relativităţii, nu vor să priceapă că „nu dau turcii”, că lucrurile se pot aranja şi altfel, că e o prostie să te lupţi cu morile de vânt. O mare fractură apare la orizont: există români proşti şi români deştepţi. Românii deştepţi se descurcă, fără prejudecata solidarităţii naţionale. „Cel vrâncean” se înţelege perfect cu „cel ungurean” ca să mi-l omoare pe „cel moldovean”. Ştefan cel Mare se luptă vitejeşte cu turcii, dar şi cu Vlad Ţepeş. Românul ezită, metafizic, între glorificare de sine („am păzit hotarele creştinătăţii ca să-şi facă ăia catedrale”) şi dispreţ de sine („ca la noi la nimenea”). Suntem solidari, dar fiecare se descurcă cum poate. Colectivitatea românească se remarcă prin independenţa membrilor ei. Fiecare român e o naţie în sine, un partid în sine, o filosofie particulară. Când nu se mai poate baza pe compatrioţi, el vizează solidarităţi cosmice: codrul, „munţii mari”, „stelele făclii”, „păsările mii” şi, în general, „ce-i mai mândru pe la noi”.

Solidaritatea naţională o dată „depăşită” (ca simplă materie primă pentru declaraţii festive), facem cunoştinţă cu tot soiul de alte solidarităţi, cochete, dar trecătoare. Iată de pildă solidaritatea *politică*: adeziunea de partid, care fragmentează comunitatea autohtonă în ireductibile tabere duşmane. Pesedistul dârz, ţărănistul melancolic, pedistul volubil, liberalul liberal şi peremistul oţelit cultivă solidaritatea ca pe un triumfal „spirit de corp”, străduindu-se să-şi scoată concurenţii din perimetrul naţiei: fiecare reprezentant al partidei adverse e portretizat ca antiroman. Ţara pare o confederaţie de grupări suspecte, ocupate să submineze interesul naţional. Campionul xenofobiei băştinaşe zice de rău de unguri, de evrei, de ţigani, de americani, dar mai ales zice de rău de sute de români care nu-i plac. Sigur că nici solidaritatea de partid nu e sacrosanctă. Nu poţi fi solidar la infinit cu un partid care nu rămâne la putere măcar două legislaturi… Mai durabilă e solidaritatea de i*nte*r*ese, ali*anţa lucrativă, comp*licitatea. Pa*rticiparea la o afacere comună, mai ales necurată, cimentează sufleteşte mai mult decât un amor candid. De asemenea, „relaţiile” de altă dată, trecutul comun de aceeaşi parte a baricadei, obida împărtăşită, frustrările, resentimentul. Solidaritatea de parastas în jurul memoriei lui Ceauşescu, avântul anticapitalist, antiamerican, anti-NATO, furia minerească împotriva intelectualilor sau romantica alianţă civică împotriva electoratului moldovean, toate laolaltă vorbesc de nevoia, intermitentă, de „a ţine aproape” a unui popor care, pe de altă parte, iubeşte singurătatea plaiului apolitic.

Există şi solidarităţi de tip nou. Solidaritatea *mondenă* de pildă, a vedetelor de televiziune, a creatorilor de modă şi a elitelor manageriale, solidaritatea postmodernilor, a fundamentalismului Internet, a gazetarilor de succes, a exilului recuperat împotriva

exilului intratabil, a iliesciştilor, a adriannăstăsiştilor, a băsesiştilor, vadimiştilor, dilemiştilor, europeniştilor şi neaoşiştilor. Care mai de care mai ţanţoşe, mai exclusiviste şi mai efemere.

Ce ne leagă? Deocamdată, mai curând ceea ce ne deosebeşte de ceilalţi. Ne uneşte – vorba lui Noica – ceea ce ne lipseşte: sărăcia şi nevoile şi neamul…

Jurnalul Naţional, 5 februarie 2004

Tutuiala

Tutuiala e la modă. E semnul cordialităţii de gaşcă, al democraţiei victorioase, al sociabilităţii „americane”. De vreme ce „*you*” e şi „tu” şi „dumneavoastră”, e musai să profităm şi să ne tutuim. Dovedim astfel că suntem „branşaţi”, actuali, globalizaţi. Nu avem prejudecăţi, nu umblăm cu discriminări şi cu fasoane. Ne tutuim. Suntem de-o teapă. Prieteni. Ne-am născut ieri. E perfect normal ca un reporter de televiziune să meargă cu microfonul pe stradă şi să-i tutuiască pe trecătorii cu care vrea să stea de vorbă, deşi îi vede pentru prima oară. E normal ca profesorul universitar să-şi tutuiască studenţii. E normal ca politicianul furios să-şi ia adversarii „la per tu”. E normal ca pe plajă, la discotecă, la emisiunile de divertisment, toată lumea să tutuiască pe toată lumea. În aceste condiţii, a folosi brusc apelativul „dumneavoastră” devine injurios. „Dumneavoastră” se spune numai în băşcălie, numai când vrei să-ţi exprimi antipatia, neîncrederea, dispreţul. „Normală” e doar tutuiala. Dar şi ea are, de fapt, subterane complexe. Există tutuiala „macho”, a masculului băţos faţă de fetiţe fragede sau demimondene interlope. (îmi amintesc de modul inadmisibil în care dl Radu Moraru o tutuia pe invitata sa Cicciolina, ca şi cum ar fi agăţat-o după colţ.) Există tutuiala „de platou”, prin care moderatorul-satrap sau moderatorul-ve-detă îşi etalează autoritatea, tutuiala

poliţienească, a agentului de circulaţie care te trage de urechi, tutuiala prin care şeful îşi domină subalternii, tutuiala rutieră cu care se încondeiază reciproc şoferii isterici, tutuiala uzurpatoare, prin care naturile subalterne vor să se insinueze în lumea bună (dl Emil Constantinescu spunându-i „Václav" lui Havel), tutuiala războinică („boule"), ironic-protectoare („drăguţă…") sau tovărăşească („măi dragă"). De la obrăznicie la nesimţire, de la proastă creştere la dezinhibiţie primară, de la aroganţă la egalitarism, tutuiala acoperă un larg spectru al patologiei sociale. În mod paradoxal, ea îşi subminează propria legitimitate: când te poţi tutui cu oricine, când tutuiala devine o deprindere curentă, prestigiul şi miracolul tandru sau camaraderesc al lui „tu" se degradează. În mod normal, la „tu" trebuie să a*jungi printr*-o delicată chimie a afectelor, printr-un răbdător spor de încredere şi printr-o reciproc consimţită afinitate. „Tu" este un mod de a reformula – în condiţii de intimitate – instituţia respectului. Dimpotrivă, inflaţia tutuielii instituie indiferenţa, stereotipia, griul. Spaţiul dintre oameni devine monoton, ierarhiile se şterg, nuanţele sufleteşti ale comunicării devin irelevante. Tutuiala reduce totul la orizontală. *În* aparenţă, ea face dialogul mai direct, în realitate, îl sărăceşte.

Din când în când, mi se pare că o mulţime din relele cotidiene sunt rezultatul unei proaste administrări a tutuielii, efectul exceselor ei. Guvernanţii îi tutuiesc cu autoritară nonşalanţă pe gazetari, gazetarii îi tutuiesc sprinţar pe guvernanţi, miniştrii tutuiesc instituţiile, instituţiile îi tutuiesc pe cetăţeni, cetăţenii se tutuiesc între ei şi toţi laolaltă ne tutuim cu Europa. Diferenţele, demnităţile, eticheta, protocolul – sunt demodate. Ne scufundăm în omogenitatea lui „tu", iar „tu" evoluează semantic spre „nimeni". Nu ne-ar strica un pic de ştaif. Nu

ne-ar prinde rău o scurtă epidemie de politeţe.

Jurnalul Naţional, 19 februarie 2004 în loc de epilog: *Spiritul dilematic în expansiune*

Pe vremea când a apărut *Dilema* (adică acum 11 ani), românii erau împărţiţi în două: fanaticii prolliescu şi fanaticii anti-Iliescu. Într-un asemenea context, a fi „dilematic" era iritant la culme, pentru ambele tabere. Astăzi, proiliesciştii s-au stabilizat: iubesc conjugal, duios, bătrâneşte, fără ohtături defensive/4 ar anti-iliesciştii s-au resemnat: l-au votat pe fostul duşman în toamna lui 2000, au contemplat sideraţi noul consens dintre preşedinţie şi monarhie, au primit decoraţii la Cotroceni. Au obosit să urască şi nu mai au pe cine iubi. A fi „dilematic" a devenit o banalitate, o stare de spirit naţională. Au apărut (şi probabil vor mai apărea) o sumedenie de dileme noi, pe fundalul de continuitate pe care îl asigură tranziţia. Din elitist şi suspect, spiritul dilematic a devenit popular. Românul e hărţuit, clipă de clipă, de opţiuni imposibile: să stea? (e rău), să plece? (nici vestul nu mai e ce-a fost). Să reconsidere nostalgic comunismul? (nici chiar aşa, n-am murit degeaba), sau să construiască capitalismul? (nu e, totuşi, ce-am crezut, are racile). Să petreacă sărbătorile la Sinaia? (e scump), sau în Tunis? (n-au zăpadă). Să se uite la televizor? (e enervant), sau să-l închidă? (ca să facă ce?). Să lucreze la stat? (e salariu mic), sau la particular? (e nesigur). Să voteze cu Năştase? (e arogant şi pesedist), sau cu Stolojan? (n-are farmec şi e fesenist). Să o prefere pe Andreea Marin? (prea face pe fetiţa), sau pe

Mihaela Rădulescu? (prea face pe deşteaptă). Să se dea cu păltinişenii? (sunt cam reacţionari), sau cu postmodernii (prea sunt progresişti). Să încurajeze CNSAS-ul? (ne bagă-n ceaţă pe banii noştri), sau să-l înfiereze? (face şi el ce poate!). Să intre în politică? (e murdară), sau să stea deoparte? (dacă nu noi atunci cine?).

Să facă studii superioare? (cere muncă), sau să înveţe o meserie? (cere muncă). Să fie de partea americanilor? (Bush e rău şi prost), sau de partea lui Saddam? (Saddam e rău. Altfel nu-i prost). Sau de partea Uniunii Europene? (e rea, ne tot amână). Să se însoare? (cu ce să ţii o familie?), sau să rămână burlac? (cu ce să ţii o amantă?). Să fie contra manelelor? (cu ce drept?), sau pentru? (sunt toxice). Să voteze Constituţia? (ne manipulează guvernul), sau să n-o voteze? (ne ceartă Europa). Să fie de stânga? (eşti luat de comunist), sau de dreapta? (eşti luat de fascist). Să mănânce la McDonald? (e mai bună pârjoala), sau la „Burebista”? (n-au pepsi albastru). Să fie vesel? (în mizeria asta?), sau trist (după ce am intrat în NATO?). Lista dilemelor cotidiene e nesfârşită. Dacă după revoluţie trăiam sub două-trei dileme absolute, acum ele s-au multiplicat spectaculos, cu preţul, e drept, al unei discrete pierderi de anvergură. Avem dileme mai multe, dar mai puţin patetice, mai domestice, mai omeneşti. Cei care se decid, astăzi, să preia termenul într-un titlu de gazetă nu mai sunt, ca acum 11 ani, un grup de excentrici, ci exponenţii unei filosofii de masă, confirmaţi, în chip fericit, de istorie. Vremea lor de-abia începe. Vor ieşi, aşadar, din pionierat, pentru a savura deliciile unanimităţii…

Mai în glumă mai în serios, am atins, pare-se, un strat abisal al sufletului naţional. Noi nu *avem* dileme. *Suntem* o dilemă în ebuliţiune. Un conglomerat de dileme. Ne-am obişnuit să funcţionăm pe bază de imposibil. Ştim să *nu* optăm. Ce altceva e „românul imparţial”, decât cineva care refuză să iasă din dilemele cu care se confruntă, degustând echilibrul precar al relativismului. Se poate să fii ortodox şi latin? Uite că se poate! Se poate să fii balcanic şi parizian? Se poate! Dar proeuropean şi antieuropean? Merge! Dar amator de Wagner şi de Cozmâncă? Da vă rog! Dar şmecher şi fraier? Dar sărac şi

fudul? Dar genial şi codaş, mistic şi chefliu, estic şi vestic, neaoş şi planetar? Da, da, de trei ori da! Din aceste dileme *nu vrem* să ieşim. Când ai dinainte două soluţii la fel de imposibile, soluţia nu e neapărat paralizia logică. Înţelepciunea strămoşească propune îmbrăţişarea simultană a ambelor! Suntem poporul lui „şi-şi ”: nu ne temem să conciliem ireconciliabilul, nu ne lăsăm intimidaţi de incompatibilitate şi de absurd. Dilema ne place. Ne seamănă. Nu ne interesează s-o rezolvăm, de vreme ce e atât de amuzantă, de stimulatoare, de originală. Am putea fi, *suntem*, pepiniera de dileme a Europei. Iar de ne vom integra, pre mulţi o să „dilemim” şi noi…

Dilema Veche, 16 – 22 ianuarie 2004

Cuprins

Notă introductivă 5

I. TABLOURI VIVANTE ŞI PORTRETE Obscenitatea publică sau De ce scriu la *Plai cu boi* 9

Zoologie 15

„Onomastică” 19

Adrian Păunescu şi comedia nuanţelor 22

De la Spiru Haret spre România de Mâine, prin Aurelian Bondrea 30

Ion Cristoiu demisionar 36

George Pruteanu, sau despre manele şi politică 38

Wagner, Picasso, Agathon, Cozmâncă 42

Ce avem de spus 46

II. COMEDIA PRESEI

Gazetăria de tranziţie 51

O problemă de cadre 54

Stil gazetăresc 56

Patologia transparenţei 59

Meteo şi „Camera de râs” 62

Privitor ca la *talk-show* 66

Regulile dialogului 69

III. MEMORIA OBSCENITĂŢII
Dedicaţia ca gen literar 75
Talciocul dosarelor 91
Accesul la dosare 93
Intelectualitatea luptătoare 95
Păcatele şi inocenţa intelectualilor 97
Irealitatea comunistă IU
Un chip uitat al clasei muncitoare 113
Prostie şi dictatură 116
IV. OBSCENITĂŢI DE TRANZIŢIE
Boborul 121
Pricepere şi stil 133
Trenul 1642 135
Kitsch 138
Spiritul critic 140
Cine e de vină? 142
Omul nou 144
Probe iniţiatice 147
Unde ni sunt visătorii 150
Afinităţi 153
Probleme de caracter 155
Notă despre limba română 158
Marea întrebare 160
Vinovaţii din umbră 162
Între militantism şi construcţie 165
Principii 168
Corolar la Principii: Visul lui Trahanache 171
Incapacitatea de a identifica adversarul 174
Soluţia eroului salvator 178
Paşi noi spre un nou consens 182
Populism 186
Semnătura la români 190
Economia de piaţă 193
Politica de cadre 196

V. NOI ŞI EI. Fragmente din tragi-comedia integrării
Nostalgie şi speranţă 201
Probleme de ambalaj 206
Detalii europene 208
Din polul plus 211
Naţionalism şi europenism 214
Examen de admitere 216
Supravieţuire *versus* integrare 219
„Nucleul tare" al Europei 222
Pe cine iubeşti mai mult? 225
Eşecul ca simptom al victoriei 228
Către Europa de peste gard 231
Români în Japonia 234
Dificultăţi ale integrării culinare 241
Geopolitică şi şpriţ 248
VI. MICI ETERNITĂŢI DE TRANZIŢIE
Descriptio Moldaviae 257
Dreptul (meu) la replică
(*Descriptio Moldaviae 2*) 261
Onoarea bisericii 266
O dispută confuză 270
Poarta cea largă 273
Exigenţa adevărului 275
Vieţi paralele 278
Mitică tragic 281
Normalitate 284
Patrioţi, retori şi lichele 286
Buna-cuviinţă şi eticheta 291
Independentul român 294
Mândria de a fi român 297
Treptele solidarităţii 300
Tutuiala 303
În loc de epilog:
Spiritul dilematic în expansiune 305

La preţul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România.

Cont nr. 2511.1 – 171.1 / ROL, B.C.R. Filiala sector 1, Bucureşti

Redactor HORIA BÂRNA

Tehnoredactor DANIELA HUZUM

Corectori

HORIA GĂNESC ŞI GEORGIANA BECHERU

Apărut 2004 BUCUREŞTI-ROMÂNIA

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial”.